

№1
2024

Вестник BOBEK

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

OJS
OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

[bobek_organization](https://www.instagram.com/bobek_organization)
t.me/bobek_science

+7 776 181 86 88
+7 701 475 16 38

Астана, Казахстан
conferences2019.kz@gmail.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ
ИНСТИТУТ «БОБЕК»

ISSN 2664-2271

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«ВЕСТНИК БОБЕК»

№1(1). 2024

СЕРИЯ «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ»

IV ТОМ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Е. Абиев, PhD (Казахстан)

Ж.Малибек, профессор (Казахстан)

Ж.Н.Калиев к.п.н. (Казахстан)

Лю Дэмин (Китай),

Е.Л. Стычева, Т.Г. Борисов (Россия)

Чембарисов Э.И. д.г.н., профессор (Узбекистан)

Салимова Б.Д. к.т.н., доцент (Узбекистан)

Худайкулов Р.М. PhD, доцент (Узбекистан)

Заместители главного редактора: Е. Ешим (Казахстан)

Международный научный журнал «ВЕСТНИК БОБЕК» ЛИЦЕНЗИРОВАН И
ЗАРЕГИСТРИРОВАН В КОМИТЕТЕ ИНФОРМАЦИИ, МИНИСТЕРСТВА
ИНФОРМАЦИИ И ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН,
регистрационный номер СВИДЕТЕЛЬСТВА: KZ94VPY00075161 от.15.08.2023 г.

INTERNATIONAL RESEARCH INSTITUTE «BOBEK»

ISSN 2664-2271

BOBEK

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА

eLIBRARY.RU

РИНЦ

«BULLETIN OF BOBEK»

No.1(1). 2024

SERIES "PEDAGOGICAL SCIENCES"

IV VOLUME

CHIEF EDITOR:

E. Abiev, PhD (Kazakhstan)

J. Malibek, professor (Kazakhstan)

Zh.N. Kaliev, candidate of pedagogical sciences (Kazakhstan)

Liu Deming (China),

E.L. Stycheva, T.G. Borisov (Russia)

Chembarisov E.I. Doctor of Geographical Sciences, Professor (Uzbekistan)

Salimova B.D. Ph.D., associate professor (Uzbekistan)

Khudaykulov R.M. PhD, associate professor (Uzbekistan)

Deputy chief editors: Y. Yeshim (Kazakhstan)

The international scientific journal "BOBEK NEWSLETTER" is LICENSED AND REGISTERED WITH THE INFORMATION COMMITTEE, MINISTRY OF INFORMATION AND SOCIAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN, CERTIFICATE registration number: KZ94VPY00075161 dated 08/15/2023.

ASTANA – 2024

Consolidation of legal entities in the form of an association «National Movement «Bobek», 2024

ӘОЖ 373.5 : 371.315.7

**ОҚЫТУДАҒЫ БІРЛЕСКЕН (КОЛЛАБОРАТИВТІК) ОРТА - БІЛІМ САПАСЫН
АРТТЫРУДЫҢ ҚОЛАЙЛЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.****Төлеу Айжан Күмісбекқызы**

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің магистранты,
Ғылыми жетекші: Дуйсекеева Нургуль Жалеллатдиновна
Қызылорда, Қазақстан

Аннотация: Мақалада бастауыш сынып оқушыларының коллаборативтік орта құру арқылы білім сапасын арттыру мәселесіне баса назар аударылды. Сонымен қоса, «Коллаборативтік оқыту» ұғымына кеңінен түсініктеме беріліп, қарастырылды. Бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың Жалпы айтқанда, мұғалімнің жүйелі басшылығымен топтық бірлескен жұмыстарды ұйымдастыра отырып, бастауыш сынып оқушыларының білім сапасын сәтті арттыратыны атап өтілді.

Тірек сөздер: Коллаборативтік оқыту, коммуникация, топтық жұмыс, белсенділік, құзыреттілік.

Қазақстанның қазіргі білім беру жүйесі заман талабына сай өзгеріске ұшырауда. Себебі заманауи білім беру жүйесі оқушы бойында концептуалды білімдер мен түсініктер жүйесінің қалыптасуымен қатар, зерттеу, сыни ойлау және коммуникациялық дағдылардың да дамып жетілуін қажет етеді. Дәстүрлі ұғымдағы оқу және оқыту процесінде мұғалім рөлі елеулі болып келсе, ендігі кезекте негізгі назар оқушының жеке тұлғалық қабілеттерін дамуына барынша қолайлы ортаны қалыптастыру деуге болады. Сондықтан қазіргі таңда күнделікті оқу және оқыту үдерісінде коллаборативтік ортаның қалыптастыру әрі оны оқушылардың жеке тұлғалық әлеуетін ашу және дамыту мақсатында қолдану мұғалім тәжірибесінде зор маңыздылыққа ие болып келе жатыр.

«Коллаборативтік оқыту-мәселені шешу, тапсырманы орындау немесе өнімді жасау кезінде мұғалімдер немесе оқушылар топтарының бірлесіп жұмыс істеуін көздейтін оқыту мен оқытудың білім беру тәсілі.» [1].

Дәл осы коллаборативтік оқыту жағдайында оқушылар өзара қарым-қатынас жасауға, идеяларды ұсынуға және қорғауға, ой алмасуға, басқа тұжырымдамаларға күмән келтіруге, сабаққа белсенді қатысуға мүмкіндік алады. Топтардағы ынтымақтастық тұлғаның келесі аспектілерін дамытуға ықпал етеді: әлеуметтік, танымдық және эмоционалды. Білім беру процесінің ең үлкен тиімділігіне барлық қатысушылар таным процесіне қатысқан кезде белсенді оқыту әдістерін қолдану арқылы қол жеткізіледі. Оқытудың белсенді әдістері бір пікірдің басқалардан басым болуын болдырмайды.

Коллаборативтік оқыту тек сыныпта қолданылатын әдіс қана емес, сонымен қатар оқушының жеке философиясы болып табылады. Субъектілерді топтарға біріктірудің барлық жағдайларында ынтымақтастық өзара сыйластыққа, қатысушылардың қабілеттерін анықтауға және топтың әрбір мүшесінің жеке үлесін анықтауға негізделген жұмыс әдісін ұсынады. Сыныптағы топтық жұмыс мұғалім оқушылардың жеке, жас және психологиялық ерекшеліктерін ескерген кезде тиімді болады. Әр оқушының белгілі бір білімі бар, тек олардың көрінуіне жағдай жасауға мүмкіндік беру керек. Сабақтың оң нәтижесі мұғалімнің алдын-ала ойластырып, жоспарлауына байланысты болады:

- 1. Топтың барлық мүшелерінің қатысуын талап ететін тапсырмалар.** Топтағы оқушылар өздерін бірлікте сезінуі керек, әркімнің жетістігі бүкіл топтың жетістігі болған жағдайда ғана мүмкін болады. Сыныптастарының жетістігі өзіне байланысты екенін сезіну топтық жұмыста күшті мотив болып табылады.
- 2. Топқа арналған тапсырмалар бағалау мен негіздеуді, шешімдерді дәлелдеуді көздеуі тиіс.**

3. Тапсырмалар оқушылардың мүмкіндіктері мен қабілеттеріне сәйкес келуі керек.
4. Топтар арасында бәсекелестік рухының болуын қамтамасыз ету қажет. Топтар бірдей тапсырмаларды ала алады және бірнеше санаттарда бәсекеге түсе алады: ең күтпеген шешім, тиімді презентация, материалды ұсынудың ең қолжетімді әдісі және т. б.
5. Мұғалім сыныпқа топтардың қалай жұмыс істейтінін, жұмыстың қалай бағаланатынын егжей-тегжейлі түсіндіруге міндетті. Жұмыстың мақсаты түсіндіріледі. Топтық жұмыс оқушылар алдын-ала жасалған және оқушыларға белгілі бағалау критерийлері негізінде бағаланған кезде сәтті болады.
6. Оқушылар топта жұмыс істеуге көмектесетін дағдыларды үйренуі керек, бұл белсенді тыңдау, басқа пікірлерге төзімділік, досына ақпаратты игеруге көмектесу, сынды қабылдау [2].

Топтардағы бірлескен жұмыс төмендегі мақсаттарда жүзеге асырылады:

I. Әлеуметтік

1. Тәжірибемен және идеялармен алмасады;
2. Мәселені бірлесіп шешудің амалын табады;
3. Барынша жоғары ұжымдық нәтижелерге қол жеткізу.

II. Танымдық

1. Жұмыстың баламалы амалдары туралы идеяларды ұсыну, пікір алмасу;
2. Маңызды дағдыларды және түсініктерді дамыту.

III. Эмоционалдық

1. Топтың жекелеген мүшелерінің білімі мен тәжірибесіне сүйену;
2. Күрделі тапсырмаларды орындау үшін қолайлы ортаны қамтамасыз ету.

Топтағы бірлескен жұмысты ұйымдастыру арқылы мұғалім мынадай мақсаттарға жете алады:

1. Оқу оқушылардың әңгімелесу кезіндегі әлеуметтік ортасы жағдайында жетіледі. Осы кезеңде оқушылар ой-пайымдарының негізін құрып, мәнін ұғады;
2. Үйрену процесіне оқушылардың әрқайсысы бір-бірімен жеке қарым-қатынас орнатады;
3. Оқушылар туындаған сенімсіздік пен қобалжудан арылады;
4. Әр үйренушіге өзінің қабілеттері мен ерекшеліктерін ашуға, өзін көрсете білуге үйренеді, жағдай жасалынады;
5. Оқушылар топ жұмысында позитивтік, конструктивтік шығармашылық қабілеттерді ұстанады [3].

Бірлескен жұмыстың тиімділігі мен нәтижелігі келесі әрекеттерден артады:

1. Берілген тапсырма топтың барлық мүшелеріне қызықты болуы керек. Тапсырма барлық оқушылардың мүдделеріне сәйкес келіп, оларда бірлескен жұмысқа деген ынта тудыруы керек;
2. Топқа бөлудің қызықты тәсілдерін қолдану керек. Оқушыларды топқа бөлудің қызықты және танымды тәсілі олардың алдағы жұмысқа деген ықыласын арттырады;
3. Топ ішіндегі бірлескен жұмыс ережелерін айқындап, нақты уақыт белгілеу керек;
4. Тапсырма берілгеннен соң, оның түсініктілігін топ ішінде талқылап алу керек;
5. Топтар арасында бәсекені негізгі мақсатқа айналдырып жібермеу керек. Топаралық бәсеке оқушыларды проблема шешу «қайткенде де бірінші болу керек» деген ұстанымға ауытқытып жіберуі мүмкін. Әрбір оқушы бәсекеге өзгелермен емес, өзімен-өзі түсуі керек;
6. Жұмыс аяғында әр топ жұмыс нәтижелерін жариялап, ол туралы есеп беруі керек. Ынтымақтастық оқыту жағдайында білім алушылар түрлі көзқарастағы пікірлерді естіп, өздерінің идеяларын дұрыс қалыптастыруды және оны қорғай білуді үйренетіндіктен, олардың алдына әлеуметтік, сондай-ақ эмоционалдық тапсырмалар қойылады. Сол арқылы, білім алушылар өздерінің ұғым-түсініктерін қалыптастырып

және де оқулықта ұсынылған түсініктерге немесе сарапшыларды пікірлеріне ғана сенуден бас тартуды үйрене бастайды. Яғни бірлескен оқудың барысында білім алушылар құрбы-құрдастарымен қарым-қатынасқа түсуге, өз пікірлерін айтуға және оны қорғауға мүмкіндік алады. Бірлескен жұмыс тиімді және көздеген оң нәтижеге жету үшін ең алдымен сыныпта оқушылар арасында ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру қажет.

Ынтымақтастық оқу — өзара іс-әрекет жасау философиясы, ал бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады.

Сыныпта бұл ережелерді оқушылар талқылап, қабылдауы керек. Сонымен, қазіргі мектептегі педагогикалық үдерістің негізгі міндеті - баланы дамыту, ал сабақта топтық жұмысты қолдану оқушылардың ойлауын дамытуға ықпал ететін ең тиімді формалардың бірі болып табылады [4].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бектасова Г.К. Коллаборативная среда как эффективная форма организации урока в условиях повышения качества образования и воспитания // Педагогическое мастерство: материалы VIII Междунар. науч. конф. – М.: Буки Веди, 2016. – С. 3-4.
2. Гашкова К.А. Развитие лидерских качеств детей младшего школьного возраста. – Екатеринбург, 2019. – 68 с.
3. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении. О коллективном способе учебной работы. – М.: Наука, 1991. – С. 24-57.
4. Ягодко Л.И. Бастауыш мектепте проблемалық оқыту технологиясын қолдану / Л.И. Ягодко // – 2010. – №1. – 36–38 беттер.

УДК 378.147.53:004

ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ФИЗИКОВ

Герасимова Татьяна Юрьевна

профессор кафедры физики и компьютерных технологий
Могилевского государственного университета имени А.А. Кулешова
Могилев, Беларусь

***Аннотация:** дистанционное обучение на современном этапе выходит на передовые позиции. Учебные занятия во время эпидемий проводят через использование электронного учебно-методического комплекса ((ЭУМК).*

***Ключевые слова:** электронный учебно-методический комплекс, принципы формирования ЭУМК.*

В «Концепции развития системы образования Республики Беларусь до 2030 года» отмечается, что наиболее общими тенденциями развития высшего образования является информатизация образовательного пространства. Цифровая трансформация общества, переход к четвертой промышленной революции «Индустрия 4.0» и повсеместная автоматизация способствуют вынужденному изменению специализации и

переквалификации участников рынка труда, что влечет расширение предлагаемых услуг дополнительного образования [1].

Современный учитель, работающий в школе, должен владеть компьютерной грамотностью на высоком уровне. Следовательно, при организации учебного процесса в высшем учебном заведении необходимо создавать все условия для формирования практических умений работы с различными программами, в том числе и обучающими.

Одним из средств предъявления информации в учебном процессе в высшей школе является электронный учебно-методический комплекс (ЭУМК) – программный комплекс, включающий систематизированные учебные, научные и методические материалы по определенной учебной дисциплине, методику ее изучения средствами информационно-коммуникационных технологий, и обеспечивающее условия для осуществления различных видов учебной деятельности [2].

ЭУМК является частью электронного образования и выполняет основные функции электронных изданий: справочно-информационные, моделирующие, контролирующие, демонстрационные, тренажерные. Располагается на платформе Moodle на странице преподавателя.

ЭУМК по целевому назначению является учебным изданием в электронной форме, по природе основной информации – мультимедийным электронным изданием, по технологии распространения – локальным, сетевым или электронным изданием комбинированного распространения, по характеру взаимодействия пользователя и электронного издания – детерминированным электронным изданием, по структуре – односторонним электронным изданием [2].

Электронный учебно-методический комплекс может быть использован в различных целях: для обеспечения самостоятельной работы обучаемых по овладению новым материалом, реализации дифференцированного подхода к организации учебной деятельности, контроля качества обучения, моделированию и т.д.

Выделим основные функции ЭУМК, которые создаются по методическим дисциплинам. Являясь модельным описанием педагогической системы, ЭУМК:

- выступает в качестве инструмента предварительного проектирования учебного процесса (целеполагание, моделирование конечного продукта и выбор ориентировочной основы познавательной деятельности студентов);
- является системно-методическим обеспечением основных этапов усвоения предметных знаний;
- объединяет в единое целое различные дидактические средства обучения, подчиняя их целям обучения и воспитания;
- обеспечивает условия для проведения рефлексии и саморефлексии учебной познавательной деятельности студентов.

В Постановлении Министерства образования Республики Беларусь (2008 г.) приводятся основные принципы формирования комплекса (в 2008 г. ЭУМКД – электронный учебно-методический комплекс по дисциплине) [2]:

- дискретизация (модульность) – предоставление учебного материала в виде логически завершенных модулей, соответствующих определенным разделам учебной программы изучаемой дисциплины;
- наглядность – предоставление учебного материала в виде набора кадров с необходимым минимумом текста (гипертекста) и визуализацией, облегчающей понимание и усвоение новых понятий, утверждений, выводов и методов;
- иерархическая структура и ветвление – взаимосвязь учебных модулей и других элементов ЭУМКД с помощью гиперссылок с учетом рекомендуемых переходов, обеспечивающих последовательность в изучении учебной дисциплины;

- регулирование – предоставление пользователю возможности самостоятельного выбора учебных модулей и вывода на экран всей необходимой информации;
- адаптивность – возможность адаптации ЭУМКД к нуждам конкретного пользователя, формирования индивидуальной траектории изучения учебной дисциплины;
- компьютерная поддержка – эффективное использование стандартных (или общедоступных) компьютерных средств для реализации целей ЭУМКД;
- универсальность – соответствие программных требований ЭУМКД возможностям компьютерной техники большинства пользователей;
- совместимость – выполнение элементов ЭУМКД в форматах, позволяющих комплектовать из автономных элементов единую систему ЭУМКД, проводить содержательное и программное обновление, формировать электронные библиотеки (кафедральные, персональные) ЭУМКД в рамках отдельной специальности (направления образования).

Процесс создания ЭУМК занимает не менее полутора-двух лет при условии, что у педагога изначально имеется полный учебно-методический комплект (учебная программа, конспекты лекций, наборы заданий, тестовые задания и т.п.) по преподаваемой дисциплине. ЭУМК может разрабатываться самим педагогом, и при помощи специалистов по информационным технологиям, и при участии обучаемых. Однако во всех случаях преподаватель – автор курса – играет основную роль в оперативной апробации подготавливаемых материалов, их необходимой коррекции и адаптации в соответствии с результатами их применения в учебно-воспитательном процессе.

При разработке дидактических средств обучения необходимо учитывать межпредметные и внутрипредметные связи для устранения дублирования учебной информации и потери времени на дополнительное его повторение (нужно изучение программ по общему курсу физики, педагогике, психологии с учетом того, что ЭУМК разрабатываются по методическим дисциплинам); рациональное сочетание учебного времени по темам учебной дисциплины, видам учебных занятий, формам получения высшего образования, обеспечения организации самостоятельной работы студентов; профессиональную направленность учебно-воспитательного процесса.

На данный момент автором разработаны и выложены в Moodle пять ЭУМК по следующим дисциплинам: «Методика преподавания физики», «Методика обучения решению физических задач», «Современные средства обучения физике», «Безопасность жизнедеятельности человека» и для магистрантов «Личностно-ориентированные технологии обучения физике». В разработке еще два ЭУМК для магистрантов по дисциплинам «Иммерсивные технологии в физико-математическом образовании», «Skillbox Media в физико-математическом образовании».

Структура ЭУМК имеет следующие разделы: теоретический, практический, контроля и вспомогательный. В качестве примера приведем описание структуры дисциплины «Личностно-ориентированные технологии обучения физике».

Во ВВЕДЕНИИ приводится информация о дисциплине «Личностно-ориентированные технологии обучения физике» в пояснительной записке, а также приводится учебная программа, включающая содержание учебного материала в объеме, установленном учебным планом специальности. Пояснительная записка отражает основные цели и задачи ЭУМК по данной дисциплине для магистрантов как очной, так и заочной форм обучения.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ включает учебный материал по теории о современных образовательных технологиях, приводится структура и характеристики шести наиболее часто встречающихся в организации учебного процесса технологиях: игровые технологии, технология проблемного обучения, технология полного усвоения

знаний, технология интенсификации обучения на основе знаковых и схемных моделей, технология проектного обучения.

ПРАКТИЧЕСКИЙ РАЗДЕЛ содержит перечень практических занятий по дисциплине, приводятся примеры написания конспектов по каждой технологии.

РАЗДЕЛ КОНТРОЛЯ ЗНАНИЙ включает программу к зачету и тематику заданий к зачету, тестовые задания.

ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ РАЗДЕЛ содержит учебно-методическую карту изучения дисциплины, основную и дополнительную литературу.

Использование ЭУМК в учебном процессе по подготовке будущих учителей физики обеспечивает непрерывность и полноту всего цикла обучения, поскольку в нем есть необходимый теоретический материал по дисциплине, организует формирование практических умений, контроль уровня знаний, через гиперссылки проявляется возможность проведения информационно-поисковой деятельности, имитационного моделирования и т.д.

Для преподавателя, ведущего занятия по дисциплине, работа в ЭУМК на платформе Moodle позволяет проводить мониторинг познавательной деятельности студентов и магистрантов. При этом максимально сокращается время на сбор и обработку полученных результатов. Для студентов работа с ЭУМК позволяет изучать теоретический материал дистанционно и самостоятельно, работать в индивидуальном темпе.

Использование в учебном процессе ЭУМК по выше перечисленным дисциплинам позволяет повысить познавательную активность и профессиональную мотивацию студентов по освоению учебной информации, формированию практических умений применения этой информации для организации учебного процесса по физике в учреждениях общего среднего образования, сформировать навыки самостоятельной познавательной деятельности. В дальнейшем выпускники – учителя физики –смогут передавать полученные умения в области цифровых технологий своим учащимся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. О Концепции развития системы образования Республики Беларусь до 2030 года [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=C22100683&p1=1> – Дата доступа: 05.02.2024.
2. Положение об электронном учебно-методическом комплексе по дисциплине для высших учебных заведений Республики Беларусь [Электронный ресурс] – Режим доступа <https://edu.gov.by/postanovleniya> – Дата доступа: 05.02.2024.

**THE CASE METHOD AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY
OF EDUCATION****Shertayeva Inzhu Bauyrzhankyzy**

The teacher of English of the Republican educational health center “Baldauren”

Shertayeva Marzhan BauyrzhankyzyThe teacher of chemistry of the Republican educational health center “Baldauren”
Konaev, Kazakhstan

Annotation. *The article considers the problem of innovative technologies in education, namely the use of the case method as such a technology. The study of this topic allows us to reflect the current situation at all levels of education.*

The purpose is to show the relevance of the problem and the need to introduce innovative technologies into the pedagogical process.

Keywords: *education; pedagogy; problem-based learning; innovation; innovative technologies; case method.*

In the modern world, in the context of the transition from an industrial society to an information one, the key features for a person are flexibility and mobility of thinking, tolerance and close communication, activity and the ability to find a way out of various situations. In this regard, education faces the task of preparing a person capable of living in this new culture.

The above implies the problem of introducing innovations in modern education. Innovations do not arise by themselves, they are the result of scientific research, advanced pedagogical experience of individual teachers and entire teams. This process cannot be spontaneous, it needs to be managed [3].

The concept of "innovation" means change. In the pedagogical process, innovation introduces new goals, objectives, means, methods and technologies of teaching and upbringing.

One of the main innovative methods, aimed primarily at "arousing interest" or "motivating" among students in mastering knowledge, is the method of problem-based learning[1].

Problem-based learning is a method of learning when a student is asked a question, the answer to which he needs to find on his own. The purpose of this type of training is to develop heuristic skills in the process of solving problem situations, which can be both practical and theoretical in nature.

Students are involved in the search process, and thus their knowledge and analytical abilities are activated. French writer and philosopher J.J. Rousseau believed that in order for a student to want to learn and find knowledge, it is necessary to create special situations for him, leading to a cognitive search.

Problem-based learning was fully developed in the twentieth century, in the pedagogy of John Dewey, who criticized a school that gives a child ready-made knowledge, without taking into account his ability to activity and cognition.

One of the innovative learning technologies is problem-situational learning using case studies. The introduction of educational cases into the practice of our education is currently a very urgent task. Case technologies combine both role-playing games, the project method, and situational analysis [2].

The history of case technology begins at the end of the XIX century. The official founder of the case method is Christopher Columbus Langdell. In 1870, he was appointed dean of the School of Law.

Then Langdell began to develop the case study method. He invited students to work with primary sources (court cases, court of appeal decisions, etc.), and then draw their own conclusions, present their own interpretations and analysis. Langdell's approach was sharply different from traditional teaching (lectures, seminars) and was met with great resistance [4]. Later, the case method was used at the business school and at the Harvard Medical School.

The first attempts to introduce the case method into Soviet pedagogy were carried out back in the 20s of the last century. In September 1926, a conference of teachers of economic disciplines was held in Soviet party schools, but the method was not accepted as "non-Soviet". The active application of the case method began only in the 80s, first at Moscow State University, and then in other educational institutions of the country [6].

Thus, since the case method began to be applied in our countries more than a hundred years later than in European countries, it is still not fully studied and innovative for Kazakhstani pedagogy.

The case method is a description of a situation with open questions at the end. The student needs to study the text of the case and give answers to these questions [7].

Most research scientists on this issue advise taking as a basis the real situations that have occurred with an organization that really exists. However, there are also training cases in which the situations are fictional, but based on a real story.

The main task of the case is to teach the student to think independently. In addition to this task, the case method solves many others. For example, a student learns to work independently with information, find it in various resources, process, analyze and select; develops creative and critical thinking; learns to logically build a sequence of thoughts; develops communication and social skills.

At the present stage of development, the case method is beginning to be used more and more actively. A striking example of use is the Changellenge Case League. This is a large-scale system of case championships aimed at preparing participants for a career through a practice-oriented approach. Case championships are competitions for solving current business problems of the company.

"Over the years of working with case championships, we have realized that most students do not know how to solve cases. They won't teach this at the university, there are almost no good courses even in the biggest universities of the country. "Now only a few people own the case method," says Andrey Alyasov, CEO of Changellenge, founder of the case movement in Russia.

However, the introduction of the case method into the educational process is still an acute problem. The main reason for such a slow introduction of case technologies is the complexity of their development and application. This method requires certain skills and abilities from the teacher. In order to develop a high-quality case, it is necessary to study a large amount of information, analyze it and systematize it.

Moreover, each case requires testing, as it is difficult to assess its effectiveness without it. Also, the teacher should be ready for discussion with students, he needs to have extensive knowledge in the field where the case is applied.

When drawing up a case, the teacher must follow certain rules and principles. So initially it is necessary to determine the purpose of creating a case. This can be, for example, the consolidation of theoretical material or an introduction to the topic of the lesson. The information in the case should not be contradictory, it should be logically structured and justified. The case should correspond to the level of training of students, the subject being studied, and the goal set when creating it. Also, the general principles of case assignments are their relevance, effectiveness, connection with real life, and an alternative to several solutions.

As mentioned above, case technologies are rarely used in the learning process. Nevertheless, they are used in the system of secondary vocational education and in the system of higher education. Whereas in the general secondary education system and in the primary education system they are practically not used. Of course, solving complex business cases for a student will be an impossible task. However, simple cases with real life situations or school subjects will be up to the child's shoulders. The introduction of case technology in schools is a good prospect for the education of independent, thinking citizens.

For all its advantages, the case method has disadvantages. Case studies are not a universal learning tool, since their application in all disciplines and to solve all educational problems is impossible. As mentioned at the beginning of the article, the case method refers to problem-based learning, but not all educational material can be formulated as a problem. At its core, this is a practical method, that is, it cannot completely replace the theoretical part of the lesson.

Summing up, we can say that the main goal of the case method is the development of independent critical and creative thinking among students. The effectiveness of the case method lies in the fact that it is easily compatible with other teaching methods and tools. However, this method requires some effort from the teacher and the students.

LIST OF USED LITERATURE:

1. Bystrova N.V., Konyaeva E.A., Zarapkina Yu.M., Tsyplakova S.A. Innovative activity in the formation of professional pedagogical competence of university students // Problems of modern pedagogical education. - 2018. – No. 61. – Part 4. – pp. 48-51.
2. Konyaeva E.A., Konyaev A.S. Readiness of future teachers of vocational training to implement pedagogical technologies as a condition of professional competence // Vocational education: modern imperatives: collection of scientific articles. – Chelyabinsk: Publishing House of the Chelyabinsk State Pedagogical University, 2012. – issue 5. – pp.225 – 229.
3. Slastenin V.A. et al. Pedagogy Study guide for students. higher education. / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyonov; Edited by V.A. Slastenin. - M.: Publishing Center "Academy", 2002. - 576 p.
4. Garvin David A. Making the Case [Electronic resource] / Harvard Magazine, September-October 2003. – Access mode: <http://harvardmagazine.com> .3
5. Smirnova, Z.V., Vaganova, O.I., Loshkareva, D.A., Konyaeva, E.A., Gladkova, M.N. Practice-oriented approach implementation in vocational education // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. – 2019. - № 483 (1). – P. 012003.
6. Zaitsev V.S., Nogina A.A. Self-identification of future teachers of vocational training: genesis, structure, conditions // Bulletin of the Chelyabinsk State Pedagogical University. – 2018. – No. 6. – p. 111127.
7. Korneeva N.Yu., Nogina A.A. On the issue of control in the management of a professional educational organization //In the collection: Improving theory and practice in the field of education. Collection of scientific papers based on the materials of the International Scientific and Practical Conference. – Astrakhan, 2019. – pp. 40-45.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Пеле Диана

Студент педагогика және әлуметтік ғылымдар факультеті

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Ғылыми жетекшісі: Абжапарова Меруерт Тілегенқызы

Тараз, Қазақстан

Аннотация: Білім беру процесінде жеке тұлғаның шығармашылық іс-әрекетін , тұлғалық құндылықтарын жетілдіріп отыруы, сол арқылы білім алушыға әсер ете алуы маңызды. Біз зерттеу тақырыбымыздың аясында жеке тұлғаның шығармашылық іс-әрекетін қатысты негізгі ұғымдарға анықтама беріп, педагог-ғалымдардың құндылықтар жүйесіндегі пікірлері мен мағыналық, функциялық топтастыруларын ұсындық. Заман талабына сай толығын отыратын кәсіби құндылықтардың ішінде цифрлық сауаттылық терминіне түсінік бердік. Мұғалімдерге тән тұлғалық және кәсіби құндылықтардың арақатынасын анықтау мақсатында сауалнама жүргізіп, қорытындысына талдау жасадық.

Кілт сөздер: құндылықтар, кәсіби құндылық, педагогикалық-психологиялық шарт, білім беру процесі, педагогикалық қызмет, оқушы, сауалнама, гуманистік сипат, кәсіби өсу перспективасы, шығармашылық, жеке тұлға.

Жеке тұлғаның шығармашылық дербестігінің қалыптасуына бағытталған іс-әрекет белгісі ретінде көрініп, оқушының ынтасын, құлшынысы мен ақыл-ойының бағытын анықтайды, сезімін білдіреді, шығармашылық іс-әрекетке ықпал етеді, қажеттілігі мен ізденімпаздығын тудыруға негіз беріп, белсенді шығармашылық ойлауын қалыптастыруға көмектеседі.

Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетке талаптануы бір пәнге қызығушылықтан туындап жатады. Танымдық қызығушылықтың пайда болуы оның іс-әрекеті мен қимылынан айқын аңғарылады. Қызығушылық әсерінен оқушының іс-әрекетке деген көзқарасы өзгеріп, қажетсінуі мен белсенділігі арта түседі. Танымдық қызығушылық әбден жетілгенде, оқушының іс-әрекеті жаңа сипатқа ие болып, ізденімпаздыққа ауысады.

Демек, танымдық қызығушылықтың психологиялық құрылымы: эмоционалдық, интеллектуалдық және еріктік процестердің бірігуінен тұрады:

- 1) іс-әрекетке катынастағы жағымды эмоция (эмоционалдық компонент);
- 2) осы эмоциялардың танымдық жағының болуы, яғни танып-білу қуанышы (интеллектуалдық компонент);
- 3) нақты бір іс-әрекеттен туындайтын мотивтердің болуы (еріктік компонент).

Танымдық қызығушылықты туғызудың шарттары мен амалдары көп. Соның ішінде мына төмендегідей 3 процесті атап көрсетуге болады:

1. Оқу материалының мазмұны (ондағы жаңалықтар, қазіргі ғылым мен техникадағы жаңа табыстар, оның практика үшін пайдасы т.б.).
2. Оқытуды ұйымдастыру, басқару процесінің ерекшеліктері (оның әдістері мен формалары т.б.) мысалы, оқытудың проблемалық сипаты, оқушылардың өзіндік жұмыстарын шығармашылықпен орындауы, көрнекі және техникалық процестерді пайдалану т.б.
3. Мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктері. Мысалы, сабақта мұғалімнің жылы шырайлы педагогикалық қарым-қатынасының болуы, еркін, жағымды атмосфера орнату, оқушылардың бір-біріне көмек беруі, өзара сайыс ұйымдастыру т.б.

Оқу әрекетінің құрылымы мен ерекшеліктерін зерттеген ғалымдардың қай-қайсысы да оқыту барысында танымдық қызығушылықты жетілдіру, оқушының оқуға қатынасына, пәнге деген саналы көзқарасын айқындауда, соның негізінде шығармашылыққа жетелеудің үлкен мәні бар екендігін қуаттайды. Сондықтан оқыту әдістемесінде оқу-танымдық, әлеуметтік, бірлігі үнемі ескеріліп отырылуы қажет. Мәселен, баланың оқуға деген қатынасы оның жеке бас ерекшелігін ғана танытып қоймайды, оқу нәтижесінің бала үшін маңызды екенінің де көрсеткіші болып саналады. Әрі олар оқушының оқуға деген әлеуметтік көзқарасын да, субъект ретінде бала үшін оқытудың өмірлік мәнін де айқындайды.

Демек, танымдық қызығушылық - оқушының белгілі бір іс-әрекетте (шығармашылық іс-әрекет) нәтижеге жетуге деген белсенді танымдық бағыттылығы деп түсіндіреміз. Танымдық қызығушылық адам мінез-құлқының тұрақты сапасына айнала отырып, ізденімпаз, шығармашылық белсенділігінің қалыптасуына мүмкіндік туғызады. Ал шығармашылық белсенділігінің нәтижесінде адамның интеллектуалдық және еріктік арналары кеңіп, танымдық іс-әрекетте жоғары жетістіктерге жету, жаңалықтар ашу, белгісіздікті жою, күрделі міндеттерді шешу тәрізді жаңа сапалық көрсеткіштерге жетуге мүмкіндіктер туындайды. Шығармашылық белсенділіктің тұрақты және пәрменді көрсеткіштері оқу және оқудан тыс іс-әрекеттерде байқалады. Оларға: жаңа материалды игеруге, меңгеруге ынтасы, қызығушылығы; ерікті ойдың зейінділігі; танымдық белсенділігі, қажетсіну, білім меңгерудегі дербестік дәрежесі, іздену, танымдық іс-әрекетте біліктерінің болуы, сыныптан тыс танымдық бағыттағы жұмыстарға өз еркімен қатысуы, бос уақытты тиімді пайдалану т.б. жатады.

Зерттеу мәселесі бойынша жүргізілген түрлі талдау нәтижелері мынадай тұжырымдар жасауға негіз болды:

- танымдық қызығушылықтан туындаған дербестік оқумен, танымдық іс-әрекетпен тікелей байланысты, олардың адам дамуындағы ықпалы аса зор;
- шығармашылық дербестік оқушының белсенділік, ізденімпаздық сияқты жеке тұлғалық қасиеттерімен әрекеттестікте болып, оның интеллектуалдық дамуына әсерін тигізеді;
- шығармашылық белсенділік оқушының оқып-білу мақсатында таңдаған пәні мен іс-әрекеті мазмұнына деген көзқарасын айқын көрсетеді;
- шығармашылық белсенділік оқушының даму деңгейін, келешектегі бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Шығармашылық белсенділік оқушының жасы есейген сайын толысып, жетіле түседі. Әрбір кезеңдегі оның мазмұндық сипатының ерекшеліктері болады. Әрине, мұғалімнің бағыттаушылық ролінің маңызы өте зор екені түсінікті. Мұғалімнен педагогикалық шеберлікті қажет ететін іс-әрекет десе де болады. Оқушының шығармашылық белсенділігі мұғалімнің психология, педагогика, жеке пәндерді оқыту әдістемесін терең меңгеруі, ғылым жетістіктерін, озат педагогикалық іс-тәжірибені шебер қолдана білуі нәтижесінде қалыптасады. Қандай-да бір істі нақты деңгейіне жеткізіп атқару үшін шеберлік керек. Шеберлік барлық іс-әрекеттерге, барлық мамандарға тән қасиет. Оқушының шығармашылығын дамытуға бағытталған педагогикалық қарым-қатынас стилі дұрыс жолға қойылған жағдайда комплексті міндеттерін шешуге мүмкіндік туады, аудиториямен қарым-қатынас жеңілдеп, әрі тиімді болады, ақпарат беру оңтайлы болып, әр оқушының белсенділігін қалыптастыруға мүмкіндік молая түседі. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетіндегі маңызды компонент *белсенділік* болып табылады.

Оқушылардың өздігінен білім алуын ұйымдастыру, шығармашылық белсенділігін қалыптастыру, оқыту әдістерін өмір талаптарына сәйкестендіру мектептегі оқыту үрдісінің ерекшеліктеріне, әдістеріне, сабақтың мақсатына қарай жұмыс түрлеріне, оқушылардың психологиялық даму ерекшеліктеріне байланысты. Оқушылардың оқу процесіндегі танымдық белсенділігі, қызығушылығы, бір нәрсені қажетсінуі, ынталануы олардың интеллектуалдық белсенділігінің деңгейін анықтайды. Ол оқушының мұғалімге қойған сұрақтарынан көріне бастайды. Интеллектуалдық белсенділік оқушының білім қоры мен іскерліктері арқылы ізденіп, нәтижесінде шығармашылық дербестігінің қалыптасуына негіз болады. Сонымен,

белсенділік арқылы оқушының іс-қимыл сапасы, ерікті түрде оқу-танымдық мақсаттарды орындауға бағытталған әрекеті көрінеді, нәтижесінде шығармашылық дербестігі дамиды. Танымдық белсенділік жеке тұлғаның әрекетінде қалыптасады. Ал дербестік - оқушыларды оқыту мотивациясында маңызды болып табылатын белсенділікпен тығыз байланысты: белсенді оқушылар әдетте, көбіне дербес; оқушының жеткіліксіз жекелік белсенділігі оны басқалардан бірте-бірте дербестіктен айырады. Ізденімпаздық - жеке адамның өз бетімен оқуына, ізденуіне септігін тигізетін интеллектуалдық қабілеті. Ізденімпаздық мәселесін зерттеген ғалымдар еңбектерін талдай отырып, бұл ұғымның мазмұнына авторлар түрліше мағына беретіні анықталды. Біреулері танымдық ізденімпаздық - шәкірттің ақыл-парасат қабілеті десе, екіншілері өз бетімен жұмыс істеуге ұмтылысынан көрінетін жеке тұлға қасиеті ретінде қарастырады.

Танымдық ізденімпаздық мәселесін зерттеуге еліміздің бірсыпыра ғалымдары ат салысты. Олар: Т.С.Сабыров, А.Е.Әбілқасымова, С.С.Смаилов, Р.С.Омарова, Ж.Қараев, С.С.Жұмашева т.б. .

Танымдық ізденімпаздық және шығармашылық белсенділік белгілеріне:

- білім алуға қызығушылық;
- білім алуға белсенді танымдық ұмтылыс;
- танымдық қажетсіну;
- жұмыстың тиімді тәсілдерін тандау білігі;
- өзін-өзі бақылау және орындалған жұмысқа өзіндік баға беру білігі;
- оқылып отырған пәннің ережесін, заңдылықтарын, негізгі ұғымдарын білу;
- оқу-танымдық біліктерінің болуы;
- танымдық тапсырмаларды өз бетінше шеше білу;
- тапсырмаларды шығармашылықпен шешуге ұмтылу;
- қосымша ақпараттар легімен жұмыс істей алу, бағдарлай алу білігі;
- жаңашылдыққа ұмтылу.

Демек, ізденімпаздық - оқу міндеттерін шешу, мақсаткерлік мотив, танымдық ақпаратты қабылдаудан бастап, күрделі шығармашылық процестің қалыптасуымен аяқталатын әрекет.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін, ізденімпаздығын қалыптастыруда сыныптан тыс, жеке, ұжымдық жұмыстар ұйымдастыруда шығармашылық ой, пәндік апталықтар мен ғылыми-шығармашылық апталық жобалар, пәндік үйірмелер мен тандау пәндері мен қосымша сабақтардың маңызы зор. Барлық жұмыстарда оқушылардың қалауы, таңдауы мен ұсыныстарын ескеру қажет. Оқушылардың танымдық ізденімпаздығы мен белсенділігін, шығармашылық бағыттылығына негізделген жұмыс түрлерін пайдалану - олардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Сондай-ақ, мектептегі пәндік олимпиадалар, сайыстар, көркемөнер және техникалық көрмелер, түрлі шығармашылық кештер оқушылардың ізденіс қабілетін ұштап, дербес оң нәтижеге жетуге ықпал етеді.

Сонымен қатар, оқушылардың шығармашылық белсенділігі мен ізденімпаздығын қалыптастыруда мұғалімнің педагогикалық шеберлігі қажет. Мұғалім оқушыларға шығармашылық іс-әрекетін ұйымдастыру мақсатында түрлі танымдық тапсырмалар дайындауда мынадай талаптар қойылады:

- шығармашылық тапсырмалардың дайындауда оқылатын пәннің жеке сипатын, мазмұнын ескеру;
- шығармашылық тапсырмалардың түрлі деңгейде болуы;
- кезекті тапсырма бұрын берілген тапсырмамен байланыста және бір жүйеде берілуі;
- білімі мен біліктерін жетілдіретіндей болуы;
- тапсырмалардың "қарапайымнан-күрделіге" өзгеруі;
- оқушының жеке қабілеттерін ашатындай болуы және шығармашылық дербестігін дамытатындай дәрежеде болуы керек.

Шығармашылық - оқушының танымдық қабілеттеріне мотивациялық тұрғыда басшылық жасау нәтижесінде туындайды. Оқушының шығармашылық белсенділігінің пайда болуы оның іс-әрекетінен айқын аңғарылады. Ең әуелі оқушының іс-әрекетке деген көзқарасы өзгеріп, танымдық белсенділігі арта түседі. Оқушының шығармашылық белсенділігі қалыптасқанда баланың бүкіл болмысы жаңа сипатқа ие болады.

Бірқатар ғалымдардың еңбегінде шығармашылық белсенділіктің интеллектуалдық көрінісі баяндалады. Олардың пайымдауынша, шығармашылықтың интеллектуалдық көрінісі: оқушылардың ой белсенділігі, құбылыстың мәнін білуге талпынысын айғақтайтын сұрақтары, өзіндік шығармашылық бағдарының болуы, ақпарат алмасуға талаптануы, мәселені шешуге ұмтылысы, айтылған ойды талдап, өз қорытындысын жасауы, дәлелдемелер іздестіру, тұрақты танымдық қызығушылығы мен ізденімпаздығының жоғары деңгейі, зейінінің тұрақтылығы, мақсаткерлік болуы, жұмысты жоспарлау және өздігімен ұйымдастыру біліктерінің болуы.

Көптеген ғалымдар еңбектерінде оқушылардың шығармашылық белсенділігінің қалыптасуына ықпал ететін оқу-тәрбие процесінің факторлары айқындалған. Ондай факторларға: 1) ғылымның қоғамдық прогресте алатын орны туралы мәлімет, оқу-танымдық материалдар, оқу жоспарындағы мақсат-міндеттердің жүзеге асуы, оқу мазмұны; 2) оқушының бағыты мен жоспарына меңгерілетін білімнің сәйкестігі; 3) оқу материалының мазмұнды, қызықты болуы; 4) мұғалімнің шеберлігі; 5) жеке тұлғаның ерекшелігі; 6) оқу процесіндегі жағымды қарым-қатынас.

Сонымен, түрлі әдебиеттерге, ғылыми зерттеу жұмыстарына жасалған талдаулар нәтижесінде оқушылардың белсенді оқу-танымдық әрекеті ғылыми білімдерді игеруге, біліктерін ұштауға, шығармашылық белсенділігін қалыптастыруға бағыттталып, жеке тұлғаны сан қырлы сапалық көрсеткіштерге жетелейді деген тұжырым жасауға болады. Оқушылардың шығармашылық белсенділігі ұғымының мәні мен мазмұнын ашуда ізденімпаздық ұғымына талдау жасаудың маңызы зор. Демек, шығармашылық белсенділіктің қалыптасуында оқу материалының мазмұны, оқу процесін ұйымдастыру, оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынас сипаты маңызды. Оқушылардың шығармашылық белсенділігі дамып, жетілуі олардың жеке тұлғалық қалыптасуы процесі барысында дамитындықтан, жас ерекшелігі мен ерекшеліктеріне аса мән беру қажет. Оқушының әрбір жас кезеңдерінде меңгерген білімдері шығармашылық сипаттағы жұмыстармен ұштастырылып отырса, оң нәтиже берері сөзсіз.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жұмабаев М. Педагогика (1923 жылы Ташкентте шыққан 2 - басылымы) | Алматы: «Marfu Press» баспасы. – 2022. 184 б
2. Болотова Ж.А., Кострикова Ю.В., Радченко Е.А. Ценности педагогической деятельности // Қолданбалы және іргелі зерттеулердің халықаралық журналы – 2006, №1-27 –259 б
3. ҚР Білім және ғылым министрлігі Ы.Алтынсарин атындағы ұлттық білім академиясы // Білім журналы. Нұр-Сұлтан – 2021, № 4 (99), - 101 б
4. Оқушылардың ІТ – құзыреттері ICILS халықаралық зерттеуі: жинақ. – Астана: «Ақпараттық –талдау орталығы»АҚ, 2016. – 254 б

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚИТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Серик Жасмин

Студент педагогика және әлуметтік ғылымдар факультеті

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті

Ғылыми жетекшісі: Абжапарова Меруерт Тілегенқызы

Тараз, Қазақстан

***Аннотация:** Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының көркем шығармаларды бастауыш сыныпта оқыту әдістемесінің ерекшеліктерін қалыптастыру баяндалған. Баланың жеке болмысына тән пайда болатын сезімдері мен эмоция ерекшеліктерінің сипаты талданған.*

***Тірек сөздер:** бастауыш сынып оқушысы, көркем шығарма, эмоция, сезім, эмпатия.*

Қазақстан Республикасының “Білім туралы” заңында: Қазақстан Республикасының барлық азаматтарының білім алу құқықтарының теңдігі, әрбір азаматтың интеллектуальдық дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қол жеткізуі сөз етіледі, әрі қарай мектепте жұмыс жасайтын педагогтар үшін: “білім алу оқушылармен тәрбиеленушілердің жеке және шығармашылық қабілеттерін ашып, оны дамытуына жәрдемдесуге міндетті”, сонымен бірге оқушылардың ата-аналары үшін: “білім беру ұйымын баланың қалауын, жеке басының бейімділігі мен ерекшеліктерін ескере отырып таңдауға құқығы бар”, – деген бабтары мектеп пен ата-аналар алдында зор жауапкершілік жүктейді.

Бастауыш мектептегі ана тілі – жоғары сыныптағы жүйелі түрде жүргізілетін тіл мен әдебиет курсының алғашқы бастамасы. Осы тұрғыдан алып қарағанда, бастауыш сыныптағы ана тілінің сабағында іске асырылатын міндеттер мына түрде болып келеді:

- баланы саналы түрде оқуға, жазуға және сөйлеуге үйрету; сол оқу, жазуға үйрету үстінде өмір шындығына, дүние тануға, айналасын қоршаған құбылысты білуге, оның кейбір заңдылығын ұғуға үйрету;

- ойын ұштап, тілін жетілдіру, білімі мен түсінігін кеңейту, тіл мен әдебиет туралы алғашқы ұғымын және осы пәнге байланысты жүргізілетін жұмыстар арқылы қажетті әдеттер мен дағдыларды қалыптастыру;

- оқушылардың идеялық бағыттылығын тәрбиелеуге, олардың моральдық қасиеттерін қалыптастыруға, эстетикалық тәрбиесін жетілдіруге тиіс. Міне осы міндеттерді іске асыруға тиісті бастауыш сыныптағы әдебиеттік оқу, ана тілінің бағдарламасы негізгі үш құрамды бөліктен тұрады. Олар: бастауыш сынып оқушыларының сауатын ашу және тіл дамыту; оқу дағдысын қалыптастыру, олардың грамматика түсініктерін жетілдіру.

Бастауыш мектептегі оқу сабағының оқушыға білім, тәрбие берудегі маңызы зор. Оқу сабағында оқушы жас балалар халық ауыз әдебиетінің байлығымен және көп жанрлы кеңес әдебиетінің шығармаларымен танысады. Сол арқылы оқушылар табиғат, адам, қоғам туралы түсінік алады, өмір шындығының әр түрлі көрінісімен танысады. Оқушының идеялық саяси көзқарасы, адамгершілігі мен эстетикалық тәрбиесі жетіледі. Сонымен қатар олар әдебиет материалдарын оқудың және оған талдау жасаудың алғашқы қарапайым әдістерін меңгереді. Оқу сабағында оқушылар өздерінің білім мен тәрбие алуына керекті жұмыс істеудің әр түрлі жолына үйреніп, түрлі дағды қалыптастырады. Бастауыш сынып оқушыларының қалыптастырылатын түрлі дағдыларының ішінде ең маңыздысы мен күрделісі – оқу дағдысын қалыптастыру. Сонымен бірге оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру жалпы тіл дамуымен, оның ішінде әдеби жазба, сөйлеу тілімен де тікелей қабысып жатыр. Жалпы тіл дамуының ортақ заңдылықтарымен қатар әрбір тілдің өзіне тән

ерекшеліктері де бар. Оқу өте күрделі психологиялық процесс. Онда көру, есту, сөйлеу мүшелерінің қызметі қатар жүргізіліп, түсіну әрекетімен де тығыз байланысты..

Көрнекті психологтары өздерінің арнайы жүргізілген зерттеулерінің нәтижесінде оқу дағдысын қалыптастырудың психологиялық жақтарын ашып көрсетті, соған байланысты оқу дағдысын қалыптастырудың сатыланып берілген кезеңдерін де анықтады. Олар: ең бастапқы кезең-аналитикалық, яғни талдау кезеңі. Бұл кезеңде оқушыларға әріп танытып, оқу техникасын меңгерту үшін тіліміздің жеке дыбыстардан тұратынын, әріптердің сол дыбыстардың шартты белгілері екенін түсіндіруден басталады. Одан әрі әрбір сөзге дыбыстық талдау жасалып отырудың керектігін айтады. Мұны оқу дағдысын қалыптастырудағы бірінші саты деп атап, екіншісін синтетикалық немесе жинақтау кезеңі деп аталған. Бұл екінші кезеңді басқаша айтқанда, оқу әрекетінің тұтастық құрамға айналу кезеңі деп те атауға болады. Ең соңғы кезең – оқудың автоматизацияға айналған кезеңі делінеді. Осы тәрізді ғылымдар негізіне сүйене отырып, бастауыш мектептегі оқу дағдысын қалыптастыру, оны одан әрі жетілдіре түсуде мына мәселелерге көңіл бөлдік: дұрыс оқуға; саналы түрде түсініп оқуға; мәнерлеп оқуға; яғни оқу дағдысын қалыптастырудың сапалық жағын көрсетер төрт қыры, компоненті болып саналатын: дұрыс, саналы түрде түсініп, мәнерлеп және шапшаң оқудың алғашқы үшеуін ғана алып отырмыз.

Байқағандарымыз мыналар: оқу сабағында мұғалімдердің негізгі көздейтін мақсаты, *біріншіден*, оқулықтағы мәтінді өзі, содан кейін оқушыларға оқыту. *Екіншіден*, сол оқығандарын оқушыларға айтқызу. Міне, осы сияқты жұмыста төтелеп жүргізумен шектеледі. Оқушыларға мәтінді оқытуда, көбінесе мәтін көлемді, ұзақтау екендігі ескеріліп, 2-3 оқушыға бөліп оқытылады. Бұл тұста оқушының оқуға төселуі де ескерілмейді емес, бірақ ол негізгі мақсат емес, көмескілеу тұрады. Соның салдарынан мәтін бойынша түрлі жұмыс ұйымдастырып, тапсырмалар түрлендіру арқылы мәтінді қайталап оқыту, сол арқылы дағды қалыптастыру мүлде жоқ. Сондай-ақ оқу сабағының тәрбиелік жағын мәтіннің идеялық мазмұнын, ондағы айтылып тұрған негізгі ойды анықтау, содан оқушы өзі қорытынды жасауға жағдай туғызарлық әртүрлі әдіс қолдану арқылы іске асырылады. Оқушының түсінгенін айтқызу, мұғалімнің өзі айту, тәптіштеп түсіндіру түрінде өтіледі. Оқушылардың мәтінді қайталап оқуының қызықтыру жағы жеткіліксіз болып, үнемі осы түрде өтілетін сабақтан оқушылар тез жалығады.

Бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу, ана тілі сабақтарындағы оқу осындай орын алып келген олқылықтардан арылуды көздеу мақсатынан мына тәрізді міндеттер жүктеп, соны іске асыруға болады.

1. Бастауыш сынып оқушыларының әр сынып көлемінде дұрыс саналы түрде түсініп оқу және мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыруда оқушылардың жіберетін қателерін түгелдей анықтау, оны талдау, топтау.

2. Оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыру үшін мәтінді қайталап оқуды ұйымдастыруға керекті жұмыс түрі мен әдістемелік тәсілдердің тиімділігін анықтау, олардың түрлендірілу жолын көрсету.

3. Әр сынып сатысында оқу дағдыларының әр түрін қалыптастыру мүмкіндігін анықтау.

Оқылып отырған шығарманы өмірмен байланыстыру негізінде оқу сабағында оқушының сезімі мен еркіне, ақыл-ойына әсер ету мақсаты көзделеді. Мұның өзі еліміздегі іске асырылмақ ұлы мұрат – халықтық тәрбие мақсатымен ұштасады. Сондықтан жаңа бағдарлама бойынша оқу сабағын жүргізу бағыты мен осы оқу сабағындағы жаңалықтың өзі екендігін жете көрсету мақсатында жазылған. Осындай оқудың маңызды тәрбиелік жағын іске асыру оқушының оқу дағдысын жетілдіру жаңа бағдарламада негізгі талап ретінде қойылады..

Оқу дағдысының біз байқауға алып отырған дұрыс, саналы түрде түсініп және мәнерлеп оқу дегендердің үшеуі де бірімен бірі біте қайнасқан, өте тығыз байланыстағы

компоненттер. Сондықтан бұл үшеуінің де міндетін орындау, үшеуіне де оқушыны жаттықтыру әр сабақта бірге іске асырылып отыруы керек. Сабақ сайын оқушы оқу дағдыларының қалыптасуына керекті жұмыс түрін меңгеру арқылы мәтінді қайталап оқи береді, соның нәтижесінде жаттығу пайда болады. Бұл бағытта үнемі үзбей жүйелі жүргізілген әр жұмыс тұтаса келіп, оқушылардың оқу дағдысын қалыптастырады. Сөйтіп оқушылардың оқу дағдысын қалыптастыруға керекті деген мәтінмен, жұмыс істеудегі негізгі тәсілдерін, олардың тиімділігін анықтауға мүмкіндік туды.

а) Мәтінмен жүргізілетін жұмыстар тәсілінің негізгілері. Оқу сабағы бүкіл бастауыш мектепте жүргізілетін оқу пәндерінің жүйесінде ерекше орын алады. Өйткені оқу сабағында оқылуға берілетін көркем шығармалар мен ғылыми-көпшілікке тарайтын мақалалар арқылы оқушылар өз өмірін тәжірибесін молайтады, көптеген білім саласынан мағлұмат алады, оның дүние тануын кеңейтуге ықпал еті.

Ересек адамдар өмір шындығы жөнінде оқып отырғанын өзі сезінетін зат, құбылыс түрінде қабылдайтын болса, өмір тәжірибесі жоқ бала өз айналасында қоршаған дүние мен құбылысты негізінен сол оқу арқылы біліп, тани бастайды. Бала кітап оқу арқылы табиғат құбылыстарының түрлі сырынан хабардар болады..

Бастауыш мектептің оқу сабағында оқылатын материалдар әр түрлі тақырыппен бөлініп беріліп адам тәрбиесінің жан-жақты жетілуін қамтамасыз етерлік мақсат көздейді. Мысалы, бір тақырыпқа топтасқан материалдар адамдардың еңбегімен, олардың өмірін таныстырса, екіншілері балаға қоғамдағы еңбектің қандай мәні бар екендігін білуге жәрдемдеседі, оған баланың өз қатынасын да аңғартады. Оқу бағдарламасының енді бір тақырыбы оның бойында адамның табиғи қасиеті – адалдық, кішіпейілділік, шыншылдық, жолдастық пен достықты қадірлейтін етіп тәрбиелеу мақсатына арналады. Осы мақсатқа арналып оқулықтарда көркем әңгімелер, өлеңдер мен қара сөз мәтіндері және бастауыш сыныптарда жаттауға арналып өлеңдер беріледі. Әсіресе бала психикасына қатты әсер етіп, оның айналадағы өмірді эмоционалды түрде қабылдауына көбірек жол ашқан көркем шығарма. Ал көркем шығарманың қандай әсер етуі, оқушының оны эмоционалды түрде қабылдауы оның жеке басының қалыптасуына ықпал етіп, оқушының өмір, дүние, құбылыс туралы түсінігін нақтылай түседі, оның жеке адам болып қалыптасуына көмектеседі. Сондықтан да оқу сабағының бұл зор мақсатын іске асыру – өте қажет міндет. Ол үшін сабақ үстінде мәтінді қабылдаудан басталатын, мәтінді талдау сияқты күрделі жұмыс айрықша ойланып, толғануды керек етеді. Енді сол мәтінді талдау, онымен жұмыс істеуде оқу сабағының үстіндегі оқушының ойлауы, ойдың жетіле түсуі қандай түрде көрінеді дегенге келейік. Мысалы, мәтінді бөлікке бөлу және әр бөлікке лайықты ат қою жұмысы 1-сыныптан басталады. Бұл талап осы төрт сыныптың бәрінде де орындалуға тиіс болғанымен, бірінші сыныпта бұл жұмыстың ең оңай, қарапайым түрі жүргізіледі. Ал, қалған сыныптарда күрделене түсіп, ол – алғаш жоспар құрумен ұштасады.

Бастауыш мектептегі оқу сабағын жүргізуде және оған лайықты әдіс-тәсіл қолданылуды іздестіру үстінде мыналарды ескерту қажет: *біріншіден*, бастауыш сынып оқушыларының оқу дағдысын жетілдірудің бір бөлігі – оқушының дұрыс және жүрдек оқуын қамтамасыз ету. Олай етпеген жағдайда оқушының мәтінді толық түсінуін қамтамасыз ету мүмкін емес. Сондықтан сабақта қолданылатын әдіс-тәсіл оқудың техникасын жетілдірумен бірге баланың кітапқа, оны оқуға ынтасын арттыратындай, ал көптеген жағдайда бір мәтінді әлденеш рет жалықпай оқуға дағдыландыратындай болуы керек.

Екіншіден, төмінгі сынып оқушыларының әсіресе абстрактылы ойлауы жеткіліксіздеу болғандықтан, оқу сабағында оқушының білімін толықтыра отырып, оның ойлануын, қызығушылығын, бір затты екіншісімен салыстыру, бірін екіншісіне қарама-қарсы қойып байқаушылығын т.б. дүниені тануға баулитын әдіс-тәсілдің сабақта көбірек қолданылуы ескерілуі керек.

Үшіншіден, төменгі сынып оқушысының көркем әдеби шығарманы қабылдауға, түсінуге керекті көркем образды түрде ойлануы жеткіліксіздеу болғандықтан, оқушының творчестволық қиялын, оның қолмен ұстағандай, құлақпен естіп, көзбен көргендей елестете алуына жол ашарлық әдіс-тәсілдің қажетті орында қолданылуы қамтамасыз етілуі керек.

Сайып келгенде, оқу сабағында осы айтылғандарды еске ала отырып, мұғалім дидактикалық әдістердің қайсысын қалай қолдануға тиіс дегенді оқылатын материалдың мазмұны, мәтіннің ерекшелігі анықтайды. Осы айтылғандарды оқушының оқу дағдысын жетілдіру мақсатымен тұтастыра іске асыру үшін жүргізген жұмыстарымыз жөнінде оқу дағдысының өзіміз зерттеуге алған әрбір компоненттеріне жеке-жеке тоқталу арқылы көрсетеміз.

Бастауыш сынып оқушысы қандай болмасын мәтінді дұрыс оқуға дағдыланбайынша, оның білімдік және тәрбиелік мәнін де жете меңгере алмайды. Сондықтан мәтінді оқығанда оқушының әрбір сөзді дұрыс айтуын, оның дұрыс оқуын мұғалім қадағалап отыру керек. Оқушының оқыған шығарманы я мәтінді дұрыс оқуы дегеніміздің өзі не? Ол – *біріншіден*, оқушының оқып тұрғанда сөз ішінен әріпті, жеке буынды, не жеке бір сөзді қалдырып кетпей оқуы; *екіншіден*, кейбір буынды не жеке бір сөзді қайталамай оқуы; *үшіншіден*, кейбір дыбыстардың, сөздердің орнын ауыстырмай, сөзді бұзбай оқуы; *бесіншіден*, орфоэпиялық талаптар тұрғысынан қате жібермей оқуы; *алтыншыдан*, мәтіндегі сөздердің мағынасына қарай лайықты дауыс ырғағын, интонациясын сақтап оқуы. Егерде оқушының мәтінді оқуында осы қойылған талаптардың бірде-бірі орындалмай бұзылса, мәтіннің сөзін дұрыс қабылдай алмайды, онда оқушы сол сөздің бір бөлігін, әлде өзін түгелдей бұрмалап, шамалап оқи салады.

Оқушылардың оқу дағдыларын байқау жұмысын жүргізген кезде дұрыс оқудың жоғарыда қойылған талаптарының үнемі іске асырыла бермейтіні байқалды. Оның өзінде әр түрлі себептері де бар:

а) оқу сабақтарында негізгі мақсат оқушының мәтінді дұрыс оқуын қадағалап, сол арқылы мәтіннің дұрыс қабылдануын қамтамасыз етуге бағытталмай, сол мәтіннен жалпы ұққанын айтқызуға бағытталатындығын;

ә) көбіне оқушы мәтінді оқып жатқанда мұғалім оқушының жалпы оқу сарынына құлақ тігіп, әр сөзді, әр дыбысты дұрыс оқуына жете зер салмауынан;

б) оқушылардың жеке ерекшеліктерін және оқу қарқынын жете білмей, кейде оны асықтыруынан.

Міне, осы айтылғандардың салдарынан кейбір оқушының жіберген қатесін түзетуде мұғалім тарапынан қайталап оқыту ғана талап етіледі. Оқушының қатесін түзетудің бір жолы – қайталап оқыту екені рас. Бірақ та оқушы жіберген қатенің түріне қарамастан, оны түзетуге болатын бірден-бір жол осы деп қарау – қате. Олай болса, баланы дұрыс оқуға үйретуге дағдыландыру үшін, *біріншіден*, оның жіберген қатесін байқаусыз қалдырмау керек болса, *екіншіден*, қателерді түзетудің дұрыс жолын білу керек.

Оларды оқу сабағында қолданып, жоғарыда көрсетілгендей қателерді жоюға көмектескен тиімділері ретінде мыналар ұсынылады:

1) Бір буынды, не бір сөзді қайталап оқыған оқушының неліктен қайталайтынын ілгеріде айттық. Сондықтан оқушының қайталамауын мұғалімнің қадағалап қарап, қайталанған жағдайда “кітабыңа қарашы” немесе “оқыған сөзің кітапта неше рет жазылған екен, байқап көрші” деген сияқты ескерту жасап отыруды тілейді. Мұғалім тарапынан үнемі, үздіксіз жасаған ескертуге ұшыраған оқушы енді оны қайталамауға ұмтылады.

2) Жоғарыда көрсетілген қателер түрі мұғалім тарапынан, біріншіден, қадағалап қарап отырғанда, оқушының оқып тұрған сөз тіркестерінің соңғы сөзіне зейін қойып қайта оқуын талап ету арқылы түзетіледі. Екіншіден, оқушының қазақ тілі грамматикадан алған біліміне сүйеніп, сөйлемдегі сөздердің қатынасы, байланысы дегендерді анықтатқызу арқылы түзетуге болады.

3) Мәтінде кездесетін шылау сөздердің үстеме күшейткіш мағына беріп тұрған шағын сөз екендігі, оның мәтін практикалық жолмен түсіндіру арқылы дұрыс оқылуын талап етуге болады. Оған қоса мәнерлеп оқудың талабымен байланыстырып жаттығу жұмысын жүргізу де орынды.

Бастауыш мектепте олар туралы грамматикалық ұғым жеткілікті болмағандықтан, олардың дұрыс оқылуын талап ету, үйретуді мағыналық қасиетін таныту арқылы жүргізілуге болады. Бұл жердегі жүргізілетін жұмыс түрі мәнерлеп оқуға үйрету жұмысымен де ұштасады. Қателердің кейінгі топтары қос сөз, біріккен сөздермен байланысты грамматикалық негізде түсіндіру бұл сыныптарда мүмкін болмағандықтан жазылуы бойынша оқуы түзетусіз қала береді. Жалпы алғанда оқушы оқу үстінде қате жіберіп қойған жағдайда қайталап оқыту, сұрақ қойып сөздердің мағыналық байланысын аңғарту, дыбысқа, буынға талдату, кейде хор ретінде қосылып айтқызу, т.б. тәсілдер арқылы қатені дер кезінде түзетіп отыру жолдарын жүзеге асыру нәтижесінде дұрыс оқуға оқушыны дағдыландыруға болады.

Оқушының оқыған мәтінді саналы түрде түсініп оқығанын мына белгілерден білуге болады: егер оқушы дұрыс оқу мен оқылғанның мазмұнын саналы түрде меңгерген болса, соның нәтижесінде оқушыда белгілі бір икемділік, өмір, зат, құбылыс, адам, оның іс-әрекеті жөнінде өзіндік көзқарас пайда болады, сол оқылғанның мазмұнын түгел меңгеріп, ондағы негізгі ой тірегін анықтап алады. Оқылған әңгімедегі болған жағдайды, оның солай болу себебін, ол әңгімеде суреттелген адамдардың іс-әрекетін, сол іс-әрекеттің болу себебін және әңгімеде қатысушы адамдардың өзара қарым-қатынасын анықтай алады. Тұтас мәтіннің жеке бір бөлігіндегі идеяны, автордың не айтқалы отырғанын түсіне алады, жазбаша тілдің мәнерлілігін тыныс белгілеріне, түрлі көркемдегіш сөздердің қолданылуына, одағай, қаратпа сөз, эмоционалдық мазмұнға лайықты дауыс ырғағын (келтіру) анықтай алатын болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты /Жалпы бастауыш білім/. Алматы: МЖМБС, 2015 - 46-58 б.
2. Қазақстан Республикасында 2019 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Білім және ғылым Хабаршысы. 2018. -№1.-4-186.
3. Айғабылова Н. Бала мінезінің қалыптасуы және оны тәрбиелеу жолдары. –Алматы. 2016.
4. Ана тілі оқу бағдарламасы /1- 4сынып/. - Алматы, 2012.
5. Әдебиеттік оқу бағдарламалары /2-4 сынып/. - Алматы, 2016.-16 б. Жаңартылған білім беру бағдарламасы. (орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында 2016 ж.)
7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бұйрығы №367 Оқыту қазақ тілінде жүргізілетін жалпы білім беретін мектептің 2–4 сыныптарына арналған «Әдебиеттік оқу» оқу бағдарламасы.– Астана, 2010. – 15 б.
- Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім беру академиясы, 2019 ж.

СИНТАКСИСТІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Сантерханқызы Жансая

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
7М01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті білім беру
бағдарламасының 1-курс магистранты

***Аннотация.** Мақалада синтаксисті оқытудағы өзекті мәселелер, әдіскер-ғалымдардың ой-тұжырымдары талданады. Сондай-ақ, синтаксисті оқытуда тиімді деген әдіс-тәсілдер ұсынылады.*

***Тірек сөздер.** Синтаксис, сөйлем, әдістеме, әдіс, грамматика*

Синтаксисті оқытудың мақсаты – синтаксистік ережелер мен заңдылықтардың негізінде оқушыға тілдің синтаксистік құрылысы туралы жүйелі білім қалыптастыру, тілдің синтаксистік нормасы тұрғысынан оқушылардың сөйлеу тілін жетілдіру және оқушы тілінің синтаксистік құрылысын мақсатты түрде байыту. Синтаксисті оқыту қатысымдық және танымдық болып екіге жіктеледі. Қатысымдық бірлікке: сөз, сөйлем, мәтінді оқыту мен талдау болса, танымдық бірлікке: танымдық іскерлік, қабылдау, ойлау, метатанымдық іскерлік, пайымдау, түсіну, зейін қою, ақпараттық іскерлік, түрлері жатады. Синтаксисті қатысымдық-танымдық білім мазмұны жағынан қарастыру төрт түрге бөлінеді. Атап айтқанда:

- сөз тіркесі синтаксисі
- жай сөйлем синтаксисі
- құрмалас сөйлем синтаксисі
- мәтін синтаксисі

Осы жіктелуді оқытудың ұстанымдары, оқытудың әдістері, оқытудың формаларымен сабақтастырып, қарастырамыз. Синтаксисті оқытудағы басты міндет – оқушылардың сөйлеу тілін жетілдіре отырып, жазбаша жұмыстарда да өз пікірін бере алу. Қазақ тілін оқытуға арналған тәсілдер мен әдістердің басты міндеті – қазақ тілінен берілетін теориялық білімді меңгеру, сөйлеу тілін, сөздік құрамды байыту, танымдық қабілетті арттыру, дүниетанымды байыта отырып, алған білімін өмірде дұрыс қолдануға баулу. Бүгінгі таңда синтаксисті оқыту әдістемесінде көптеген мәселелер бар:

1. Синтаксисті оқытуға байланысты жүргізілетін негізгі жұмыстардың, жазба жұмыстарының, жаттығу жұмыстарының түрлерін белгілеу.

2. Синтаксисті оқыту әдістері мен тәсілдерін анықтау.

3. Синтаксистен орта мектеп оқушыларына берілетін білім көлемін белгілеу.

4. Синтаксистен берілетін білімнің танымдық және тәрбиелік мәнін ашу [1, 12 б.].

Синтаксисті оқыту әдістемесінің бастамасы А.Байтұрсынұлының «Тіл құрал. Сөйлем жүйесі мен түрлері», Қ.Жұбановтың «Қазақ тілінің програмы» деген еңбектерінде **сөйлем синтаксисіне қатысты** бағытында қарастырылған. Сөйлемнің құрылымдық жүйесін зерттеген еңбектердің бірегейі деп Н.Сауранбаевтың, С.Аманжоловтың, М.Балақаевтың, Қ.Есеновтің, Р.Әмірдің, О.Төлегеновтің, Т.Сайрамбаевтың зерттеулерін айта аламыз.

Жоғарыда атап өткеніміздей А.Байтұрсынұлының синтаксис жөніндегі тұжырымдары синтаксисті оқыту әдістемесінің бастау көзі болып танылады. Ғалым «Тіл құралы» еңбегінде синтаксистің теориясын бір жүйеге түсірумен қатар, оны меңгерудің жолдарын ұсынды. Еңбекте: «Ауыздан шыққан сөздің бәрі сөйлем бола бермейді, айтушының ойын тыңдаушы ұғарлық дәрежеде түсінікті болып айтылған сөздер ғана сөйлем болады» деп сөйлемнің ерекше бір қызметін атап өтіп, сөйлемге анықтама береді [2, 264 б.].

Синтаксистің әр саласы туралы теориялық материалдардан кейін практикалық жұмыстарды «өлеңмен жазылған сөйлемдерді өлеңсіз түрге айналдыру; сөйлем ішіндегі мүшелерін ажырату; сөйлемнің қажет болған түрлерін білім алушылардың өзіне тапқызу» түрінде беріп, сөйлем мүшелерінің қай сөз табынан болатынын нақты мысалдар арқылы дәлелдеді [3, 287 б.].

Қ.Жұбанов: «Сөйлеу сөйлемдер арқылы жүзеге асатынын дәлелдеп, «сөйлем бір сөзден де, бірнеше сөзден де құралады» дей келіп, жай сөйлемнің грамматикалық сипатының бірдей емес екенін анықтады. Ғалым синтаксистің нысаны семантика емес, тілдік тұлғалар мен солардың құрылысы екенін дәйектеп, «біздің қарайтынымыз – мағына жүйесі, семантика емес, грамматика. Сондықтан біздің мақсатымыз мағынаны баяндау емес, мағынаны қандай амалмен білдіреміз, осыны баяндау болу керек», - деп, тұжырымдайды.

С.Жиенбаев «Синтаксис мәселелері. Құрмалас сөйлемнің топтастырылуы» еңбегінде синтаксиске қатысты сөйлем мүшелерін жіктеу мен олардың арасындағы байланысқа және құрмалас сөйлем мәселесіне тоқталған [4, 57 б.].

С. Аманжолов жай сөйлем синтаксисі мен құрмалас сөйлем синтаксисін оқыту мәселесін зерттеді. Ғалым сөйлемнің қатысымдық қызметіне назар аударып, «сөйлем қалыпты, бір беткей, ұзын сонар; ол біреудің айтқан сөзінен, ойлаған ойынан ғана» құралмайтынын, «сөйлемнің айтылуы, көп қолданылатын жері – көпшілік ортасы, ең кемі екі кісінің басы қосылған жер» екенін, мұндай жерде «сөйлем, бірыңғай, біркелкі «болмайтынын, ашу, күлкі, сұрау, жауап, қуаныш т.б. психологиялық жағдайлардың «сөйлемге әсерін» тигізетінін дәлелдеп көрсетеді [5, 16 б.]. Бұл синтаксис теориясына қатысты ерекше атап өтетін зерттеулер мен тұжырымдар.

Синтаксисті оқытуда әдіскер-ғалым Ф.Оразбаева сөз тіркесі синтаксисі, жай сөйлем синтаксисі мен құрмалас сөйлем синтаксисін оқыту мәселелеріне тоқталады. Құрмалас сөйлемді оқыту жөнінде: «Оқушылардың құрмалас сөйлем туралы қалай түсінгенін байқау үшін, төрт-бес жалғаулықты, үш-төрт жалғаулықсыз құрмалас сөйлем тауып жазып келуді тапсырған жөн» - деп ой тұжырымдайды [6, 212 б.]. Бүгінгі таңда синтаксисті оқытудағы басты мәселе ретінде құрмалас сөйлемді оқытқанда оның тыныс белгісіне дұрыс назар аударылмайтынын қозғаған. Ал сөз тіркесі синтаксисін оқыту баланың логикалық ойлау қабілеті мен тілін дамытатынын атап өтеді. Мектеп бағдарламасында қазақ тілінің синтаксис саласын өткенде алдымен, «сөз тіркесін, оның зерттеу нысанын, ішкі құрылысын, ерекшеліктерін талдаудың» аса маңызды, онан соң «байланысу, тәсілдері мен формасын қарастыру керектігін» айтады. Сөз тіркесі саласында қарастырылатын әрбір тақырып «бірінен-бірі туындап, бірінен-бірі өрбіп жатуы керектігін» еске салып, әр тақырып өзара тығыз байланыста түсіндірілсе, оқушыларға синтаксис саласын толық меңгеру, дұрыс түсіну, ұғыну оңайға соғатынын» тұжырымдады [7, 111б.].

Біздіңше, оқушыларға қиындық келтіретіні де дәл осы сөз тіркесі синтаксисі. Тақырыптардың оқушының есінде қалуы үшін жаттығу, талдау жұмысының маңызы зор. Сол себепті, сөз тіркесі синтаксисінің алғашқы сабақтарында түсіндірме жұмыстарын жүргізіп, қалған сабақтарда талдау, жаттығу жұмыстарына уақыт арнағанды жөн деп санаймыз. Мысалы, алғашқы сабақта сөз тіркесі жөнінде түсініктеме берілуі тиіс. Екінші кезекте сөз тіркесінің құрамы мен құрылысына қарай түрлерін меңгертсек болады. Үшінші, сөз тіркесінің құрамына қарай кестелер ұсынсақ:

Жай тіркес	Күрделі тіркес
Көлге барды. Ол биледі. Үйде тұр.	Балқаш көліне барды. Ол бұралып биледі. Үй ішінде тұр.

Еркін тіркес	Тұрақты тіркес
Қатты ұялды. Қиянат жасамайды. Жаны ашыды.	Бетінен оты шықты. Ешкімнің ала жібін аттамайды. Бүйрегі бұрды.

Бүгінгі таңда синтаксисті оқытуға қатысты түрлі әдістемелік еңбектер, зерттеулер мен мақалалар бар. Мәселен, «оқушылар құрмалас сөйлемнің түрін ажырату, бірыңғай баяндауышты жай сөйлемді, сабақтас құрмалас сөйлемге айналдыру, белгілі бір схемаға сүйеніп, сабақтас құрмалас сөйлем жасау, диктант жазу түрінде орындалатын жұмыстар, әдеби мәтіннен сабақтас құрмалас сөйлемдерді теріп жазу, жай сөйлемдерден сабақтас құрмалас сөйлем жасау, көп бағыныңқылы сабақтасты екі компонентті бірнеше сабақтас құрмалас сөйлемге айналдыру секілді тапсырмалардан киналып жатады. Сыныпта үйретілетін кез-келген сөз белгілі бір тақырыптарға негізделеді де, синтаксис сабағында тілдік немесе әдебиеттік оқу еңбектерін қамтиды. Қазақ тілі сабағындағы синтаксис бөлімінде көркем сөйлеу, сөздік қорды дамыту, жұмыстары түрлі әдістер арқылы жүзеге асады. Олар – сөйлесу, сұрақ-жауап алмасу, әңгіме, көрнекілік, кітап, газет-журналмен жұмыс, өзге де мәтіндермен жұмыс әдістері» [8, 189 б.]. Сабақтың құрылысына, ұсынылған материалдардың ерекшелігіне қарай кей мағлұмат мұғалімнің түсінік сөзі арқылы, кейбірі оқулықпен жұмыс жасау жолымен меңгертіледі. Оқушының алған білімін жатығулар орындату және өз бетінше жұмыс істеуге ерекше ықылас қойған жөн. Баланың оқу-танымдық әрекетінің белсенділігі, дербес әрекеті оқу тапсырмалары негізінде ұйымдасады. Сол себепті, тапсырмаларды түрлендіріп беру мұғалімнің басты міндетінің бірі. Оқушыға ережені жаттату да үлкен рөл атқарады. Грамматикалық ережелерді білмеу, сөйлемдегі мағыналық қарым-қатынастарды түсінбеу орфографиялық қателерге соқтырады.

Оқушылардың түсінігін дамыту үшін кез-келген мазмұн жағынан жұмыс жасау, олардың сұрақтарына жауап беру, практикалық жұмыс жасау арқылы оқушыларды синтаксистік құралдарды пайдалану қабілеттерін дамыту керек. Синтаксистік құралдарды пайдалану – бұл сөздік түрлері, сөйлемдердің қосымша мәндері мен басқа синтаксистік ерекшеліктерін пайдалану арқылы мәтіннің дұрыстығын және толықтығын тексеру үшін қажетті құралдар. Осы құралдарды пайдалану оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуға көмектеседі [9,16 б.].

Синтаксисті оқыту барысында келесі әдістерді қолдану тиімді деп санаймыз:

«Атаулар кестесі» әдісі. Сабақ барысында тақтаға немесе экранға сөз тіркесі бойынша негізгі терминдерді жазып, оқушыларға төмендегідей кесте түрін ұсынамыз:

Қиысу	Матасу	Меңгеру	Жанасу	Қабысу

Әрқайсысының астына атау туралы білімдері, мәлімет, түсініктерін жазу тапсырылады. Оқушылар бұл тапсырманы алдымен жеке орындап, одан кейін дайын болған кестелерін жұпта немесе топта талқылап, толықтырып өтсе болады. Осы тұста, бір-бірінің қателерін жөндеп, жұмыс жасау мүмкіндігі туады. Соңынан мұғалім тақта немесе экрандағы кестені оқушылардың жауаптары бойынша толтырып шығады. Сабақ аяқталарда бұл кестеге қайта оралып, келтірілген мәліметтердің дұрыс не бұрыс екендігі анықталады.

«Атаулар туралы үш сұрақ» әдісі. Мұғалім сабақ басында жаңа тақырып бойынша 2-3 терминді тақтаға жазады. Мәселен, оқушылар сөз тіркесіне қатысты мынадай сұрақтарға жауап береді:

1. Қайда? Бұл сөз тіркесін немесе терминді сіз бұрын қайдан кездестірдіңіз?
2. Қалай? Өзіңіз осы мысалдарға қатысты қандай сөйлем құрастырар едіңіз? (Сөйлемді дұрыс құрап, байланыстыруға көмектеседі).
3. Қандай? Осы сабақта бұл тіркестер қандай қолданыста болады деп ойлайсыз?

Қорыта келе, синтаксисті оқытуда өзекті болып танылатын мәселелер бар. Алайда мұғалім тарапынан оқушының түсінбеген, талдай алмаған, синтаксистік заңдылықты меңгере алмаған тұстарын байқап тиімді әдіс-тәсілдерді пайдаланып, оқыту, меңгерту жолдарын дұрыс таңдаса еш қиындықтар болмайтыны анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. - 21-142 бб.
2. Жұбанов Қ. О формах сочетания слова на казахском языке. – Алматы: Ғылым, 1966. -50 б.
3. Аманжолов С. Қазақ әдеби тілі синтаксисінің қысқаша курсы. – Алматы: Санат, 1994. -16 б.
4. Балақаев М. Тіл мәдениеті және қазақ тілін оқыту. – Алматы: Мектеп, 1989. – 4 -68 -75 бб.
5. Ұйықбаев И.Қ және т.б. Қазақ тілі методикасының мәселелері. – Алматы: Мектеп, 1968.-65 б.
6. Әлімжанов Д. Ы.Маманов. Қазақ тілін оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 1965. - 66 б.
7. Арғынов Х. Қазақ тілі синтаксисі методикасының негіздері. –Алматы: -1969. -212-260 бб.
8. Оразбаева Ф. Қазақ тілін оқыту әдістемесі . – Алматы: Prints, 2005. -171 б.
9. Оразбаева Ф. Тіл әлемі. Мақалалар зерттеулер. – Алматы: Ан арыс, 2009. -102 б.

УДК 81-362

**СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФЛОРОНИМОВ В РУССКОМ И
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ**

Алиханова Зульфия Физулиевна

преподаватель Гулистанского государственного педагогического института,
Гулистан, Узбекистан

***Аннотация.** Особый интерес в изучении языковой картины мира вызывает флористическая лексика, так как в номинации природных объектов, фиксирующих жизненный опыт человека, систему ценностей народа, процесс познания и освоения мира флоры, проявляются специфические черты национального менталитета. Данная статья посвящена исследованию словообразовательных особенностей флоронимов русского и азербайджанского языков.*

***Ключевые слова:** языковая картина мира, словообразование, флороним, флоронимическое пространство, аффикс, продуктивный способ образования, лексема.*

Языковая картина мира обладает многосторонностью и цельностью: в ней закрепляются результаты всей человеческой деятельности, отражается информация из всех сфер человеческого знания [1]. Значимую роль в формировании языковой картины мира играют лексемы с предметно-вещественным значением. К таким относятся и многочисленные флоронимы (номинации растительного мира – деревьев, кустов, трав, цветов, овощных, ягодных и иных культур). Флоронимическое поле, являющееся одним из наиболее репрезентативных полей языковой картины мира, выступает очень интересным факторологическим материалом, который описывает принцип «язык-культура-этнос». Являясь основой флоронимического пространства, флористическая лексика создает семантико-словообразовательное поле, влияющее на формирование данного пространства в различных языках.

Пополнение лексики любого языка происходит двумя путями: 1) за счет использования внутренних ресурсов; 2) через заимствование слов, словообразовательных морфем, а также способов словообразования (как из родственных, так и неродственных языков).

По Словообразовательному словарю русского языка А. Н. Тихонова (1985а; 1985б) в русскоязычных названиях растений непроемными словами являются *багульник, берёза, брусника, вереск, вероника, герань, иван-чай, княженика, костяника, кочедыжник, ландыш,*

майник, малина, марьянник, морошка, орляк, осока, плакун, фиалка, хвоц, щучка и ястребинка. Почти все из них имеют не менее одного производного слова, для которых они являются производящими. Однако, *вероника, иван-чай, майник, марьянник, орляк и ястребинка* включаются в так называемые одиночные слова. Под этим понятием подразумеваются такие непродуцируемые слова, которые не относятся к словообразовательным гнездам, т. е. у этих слов нет производных слов, мотивированных ими (Тихонов 1985б, 870).

Корневое слово служит непродуцируемой основой для других слов и не включает никакие аффиксы. Оно само не является производным от другого слова. (Тихонов 2014, 24.) В число корневых слов также входят *багульник, берёза, брусника, вереск, герань, княженика, костяника, кочедыжник, ландыш, малина, морошка, осока, плаун, фиалка, хвоц и щучка.*

При словообразовательном анализе флористической лексики, собранной методом сплошной выборки, все флоронимы, учитывая их структурные особенности, можно распределить по двум группам: однословные (простые и сложные) и составные наименования. К группе однословных номинаций относятся флоронимы, образованные путем заимствования и словообразования, к группе составных наименований – флоронимы, состоящие из двух и более лексических компонентов. Среди простых русских производных флоронимов, помимо заимствования, обнаруживаются следующие способы номинации: словообразование (суффиксальное и приставочно-суффиксальное), сращение и сложение [1].

Суффиксация явилась очень продуктивным способом образования наименований растений, при котором наблюдается широкий спектр производных суффиксов: *-ник-* (*пустырник* ← *пустырь*, *ладанник* ← *ладан*, *майник* ← *май*, *зольник* ← *зола* и др.); *-к-* (*солянка* ← *соляной*, *живучка* ← *живучий*, *ноготки* ← *ноготь*, *хохлатка* ← *хохлатый* и др.), *-ик-* (*желтушник* ← *желтушный*, *ключики* ← *ключ*, *язвенник* ← *язвенный* и др.), *-иц-* (*купальница* ← *купаться*, *печёночница* ← *печёнка* и др.), *-анк-* / *-янк-* (*мыльнянка* ← *мыльный* и др.), *-евик-* (*змеевик* ← *змея* и др.), *-чик-* (*рябчик* ← *рябой*, *баранчики* ← *баран* и др.) и ряд других суффиксов, послуживших производными для единичных примеров. Большинство рассматриваемых производных слов названий растений образовано суффиксальным способом. Когда производное слово является существительным, оно образовано от существительного или прямо, или через прилагательное. Второй вариант производить существительное – это от прилагательного. В редких случаях слово произведено от глагола через прилагательное: *вод(а) -ян вод-ян(ой) -ик* ← *водяника*, *голуб(ой) -ик* ← *голубика*, *дуд(а) -ник* ← *дудник*, *земл(я) -ян земл-ян(ой) -ик* ← *земляника*, *золот(о) -ар-* (*интерфикс*) *-ник* ← *золотарник*, *кис(нуть) -л кис-л(ый) -иц* ← *кислица*, *лап(а) -чат лап-чат(ый) -к* ← *лапчатка*, *овёс -ик* ← *овсик*, *перлов(ый) -ник* ← *перловник*, *пол(е) -ев пол-ев(ой) -иц* ← *полевица*, *чёрн(ый) -ик* ← *черника*.

Суффиксальные прилагательные флоронимы образуются при помощи производных корневых слов и суффиксов: *болот(о)-н* ← *болотный*, *волос -ист* ← *волосистый*, *год -ичн* ← *годовой*, *дёрн -ист* ← *дернистый*, *дубрав(а) -н* ← *дубравный*, *карлик -ов* ← *карликовый*, *лекарств(о) -енн* ← *лекарственный*, *лес -н* ← *лесной*, *луг -ов* ← *луговой*, *май -ск* ← *майский*, *палец -ат* ← *пальчатый*, *ползти -уч* ← *ползучий*, *трость -ник трост-ник -ов* ← *тростниковый*.

Следующим по продуктивности способом образования флоронимов является приставочно-суффиксальный способ: *подъельник* ← *ель*, *подберезовик* ← *береза*, *поручейник* ← *ручей*, *перелеска* ← *лес* и др. Префиксально-суффиксальному способу словообразования свойственно то, что в производном слове дериватором служит функциональное единство префикса и суффикса. Этот способ словообразования используется при образовании существительных, прилагательных, глаголов и наречий. В

нашем материале существуют некоторые производные флоронимы, образованные префиксально-суффиксальным способом: *из-ви-л/ист-ый*, *земл(я) на- -н ← на-зем-н-ый*, *никнуть по- ← поник(нуть)*, *-а ← по-ник-а-ть ← (по-ник-ающ-ий)*, *плющить с- -ну с-плюснуть -т ← с-плюсну-т-ый*.

В ходе анализа флористической лексики русского языка выявлен также неморфологический способ (а именно лексико-синтаксический) – сращение: *мать-и-мачеха*, *иван-да-марья*.

В корпусе однословных русских флоронимов обнаружены и те, которые образованы словосложением, например, *сон-трава*, *плакунтрава* и др. При помощи словосложения с соединительной гласной: *желтокорень ← желтый+корень*, *златоцвет ← златой+цвет* (в значении *цветок*), *солнцецвет ← солнце+цвет* и др.

Производным словосложением (в терминологии морфемики русского языка – аффиксально-сложным сложением): *зимолюбка ← зима + любить*, *песколюб ← песок + любить*, *камнеломка ← камень+ломать* и др.

Составные флоронимы также образовали широкий пласт флористического лексико-семантического поля русского языка: *ипомея пурпурная*, *мертензия приморская*, *акация белая*, *вербейник монетчатый*, *мимоза стыдливая* и др. Такие же флоронимы, как *желтый цвет*, *рвотный корень*, *Петров крест*, *медвежье ухо*, *раковые шейки*, *водяное перо* и др. относятся к семантически нечленимым наименованиям. Отметим, что все составные наименования (как членимые, так и нечленимые) состоят из 2 компонентов (т.е. словосочетания являются бинарными).

В азербайджанском языке практически треть всех флоронимов является простыми, непроизводными существительными: *zeytun, dəfnə, küknar, ardic, lələk, saksaul, qovaq, iivəz, vələs, səndəl, darçın, cökə, vən, göriş, fistiq, lavanda, söyüd, jəsmın, maqnoliya, portağal, qəhvə, fındıq, mürdə-şər, zirinc, yemişan, innab, qoz/ceviz, incir/əncir, motmutu, moruq* и т.д.

Сложно-суффиксальные, сложные слова характерны для азербайджанского языка и среди флоронимических единиц составляют наибольшее количество: *şaxtaotu* (мороз+трава), *quzugöbələyi* (ягненок+гриб), *quzu-görən* (увидевший+ягненок), *şirpəncəsi* (лев+лапа), *siçovulqulağı* (крысиный+ухо), *qaraşam* (черный+свеча), *qaraçöhrə* (черный+лик), *qaraağac* (черный+дерево), *quşüzümü* (птичий+виноград), *qaragilə* (черный+зерно), *dadgül* (вкус+цветок), *qızılsaqqal* (золотой+борода), *acıçiçək* (горький+цветок), *çobançiçəyi* (настуший+цветок) и т.д.

Во флоронимии русского и азербайджанского языков существуют такие наименования растений, которые имеют аналитическую структуру. Они носят характер устойчивых атрибутивных сочетаний. В этих флоронимических сочетаниях первый компонент – имя прилагательное – находится в препозиции по отношению к определяемому слову: *dəmirəğac* (железное дерево), *qaraqovaq* (черный тополь), *piramidəl qovaq* (пирамидальный тополь) *əjdaha ağacı* (драконовое дерево) и т. п.

В русской ботанической терминологии имя прилагательное очень редко может занимать постпозитивную позицию, если лексема обозначает не родовое понятие, а видовое: *тимофеевка луговая*, *наслен черный*, *редька полевая* и т.д. В азербайджанском же языке составные наименования имеют строго фиксированный порядок расположения компонентов. В словосочетании, если определяющим является качественное прилагательное, то оно всегда находится в препозиции: *alabəzək bənövşə* (пестрая фиалка), *məşə gilası* (лесная вишня), *qırmızı turp* (красная редька), *ağ turp* (белая редька), *acı göbələk* (горький гриб), *zəhərli göbələk* (ядовитый гриб), *yağlı göbələk* (масляный гриб), *dağ göbələyi* (горный гриб), *qara göbələk* (черный гриб), *sarı göbələk* (желтый гриб) и т.п.

Для флоронимов азербайджанского языка суффиксальные образования не характерны. Наблюдаются лишь единичные, редкие случаи таких образований: *zərif+ca*, *tumur+cuq*, *badam+ca*, *badam+can*, *bəza+lıq*, *narın+gi*, *dərbənd+i*, *turş+əng* и т.д.

Сопоставительный анализ структурных особенностей флоронимов русского и азербайджанского языков позволил установить, что наименования флоронимов непосредственно связаны с их структурой. Флоронимические образования в исследуемых языках, с точки зрения структуры, подразделяются на простые, производные, на сложные слова и словосочетания.

В русском языке сложные слова малочисленны и разнообразны по компонентному составу, поэтому их трудно сгруппировать. По этой причине анализу подвергаются многочисленные, представляющие наибольший интерес в семантическом плане, схожие по компонентному составу сложные слова азербайджанского языка. Между компонентами сложных слов, образованных синтаксическим способом, возникает одно из отношений подчинения или неподчинения.

Синтаксический способ словообразования флоронимов азербайджанского языка происходит по определенным правилам:

а) по функции: здесь в образовании сложного слова важное место занимает функция предмета, на основе сравнения которого образуется новое слово: *yelgovan* (дословн. уносимый ветром – растение, семена которого уносятся ветром далеко), *günəbaxan* (дословн. смотрящий на солнце – подсолнух) и т. д.

б) по признаку: в таких сложных словах важную роль играет признак, который несет сравниваемая вещь: *ağsaqayın* (дословн. белая береза – клён), *qaratikan* (дословн. черная колючка – держи-дерево христова колючка), *haçaquyuq* (вилохвостка – овсюг, сорное растение семейства злаков, по виду похожее на овес) и др.

в) по аналогии: здесь за основу берется схожесть с предметом или с чем-либо: *itburnu* (дословн. собачий нос – шиповник), *quşəppəyi* (*çobançantası*) (птичий глаз/пастушья сумка), *quzuqulağı* (дословн. ухо ягненка – щавель) и т. д.)

г) по принадлежности/локусу: *yerkökü* (дословн. земляной корень – морковь), *suulduzu* (водяная звездочка/болотник), *zəngçiçəyi* (цветок колокольчика), *dağkeşişi* (горная кинза – кориандр) и др.)

д) по традиции: сложные флоронимы этого типа отражают обычаи, быт, религиозные верования народа и т. д.: *payızgülü* (осенний цветок – хризантема), *novruzgülü* (цветок Навруза – первоцвет) и др.

Предметы, с которыми сравниваются флоронимы, могут получить наименование в связи со сходством с животными, птицами, частями тела человека и животных и т.п., очень разнообразны. Поскольку эти флоронимы возникают, в основном, вследствие выражения принадлежности, определение отношения между сторонами напоминает словосочетания, к примеру: *ayıpəncəsi* (львиная лапа), *at şabalıdı* (конский каштан), *xoruzgülü* (петушинный цветок), *çörək ağacı* (хлебное дерево), *çoban qarğıışı* (пастушье проклятие), *dəvətikanı* (верблюжья колючка), *qarğagözü* (вороний глаз), *dəniz kələmi* (морская капуста), и т.д.

Особую роль в словообразовании первой части сложных флоронимов этого типа играют прилагательные, которые обозначают цвет, форму, размер и т. д.: *torayarpaq* (дословн. кучковые листья), *ağbuta* (белый куст), *sarıkök* (желтый корень), *dikyarpaq* (стойкий лист), *şişqulaq* (острые уши), *yağtikan* (масляная колючка), *qızılsaqqal* (золотая борода), *gizliçiçək* (золотой цветок), *dəliçətənə* (дурная конопля), *daraqqaqqal* (гребенчатый чертополох), *xirdaləçək* (мелкий лепесток), *acıçiçək* (горький цветок).

Еще одним принципом образования сложных флоронимов является выражение одной из составных частей (второго компонента) причастием настоящего времени. Также следует отметить, что это обстоятельство больше характерно для азербайджанского языка. Примеры, содержащиеся в данном языке, подтверждают эту теорию. Например: *daşqovan* (гонящий камни), *qaçançayır* (бегущий пырей), *dəvəqıran*, *karvanqıran*, *danaqıran* (истребляющий верблюдов/караван/телок), *qoyunboğan* (душащий овец), *günəbaxan* (смотрящий на солнце), *şaxduran* (стойко стоящий) и т. д.

Одним из способов группировки сложных флоронимов, образованных синтаксическим способом является также отбор единиц, использующих в своем составе постпозитивные компоненты, связанные с другими растениями (*ağac* – дерево, *ot* – трава, *gül*, *çiçək* – цветок, *yarpaq* – лист и т.д.).

Например, флороним *nar ağacı* означает "гранатовое дерево", где *nar* – это гранат, а *ağacı* – дерево; *alma ağacı* – яблоня; *çay ağacı* – чайное дерево. *Üzüm dalı* – виноградная лоза, где *üzüm* – виноград, а *dalı* – ветка.

Обширную группу в азербайджанском языке составляют флоронимы с постпозитивным компонентом *ot/otu*/трава, *gül/çiçək*/цветок и компонентами-зоонимами: *qarğaotu* (воронья трава), *eşşəyotu* (ослиная трава), *dəvə gözü otu* (трава-верблюжий глаз), *dovşanotu* (заячья трава), *kəklikotu* (трава куропатки), *öküzotu* (бычья трава), *kirpiotu* (ежовая трава); компонентами, связанными с людьми или соматизмами: *ürəkotu* (сердечная трава); компонентами-артефактами: *kəndirotu* (трава-веревка), *daraqotu* (трава-расческа), *qimotu* (трава-песок), *zinqirovotu* (трава-колокольчик), *çayotu* (трава-чай);

То же самое можно сказать о постпозитивных компонентах *gül/çiçək*/цветок: *qızçiçəyi* (дословн. девичий цветок), *zəngçiçəyi* (цветок-колокольчик), *xoruzgülü* (петушиный цветок), *payız gülü* (осенний цветок), ;

yarpaq/лист: *dikyarpaq* (стоячий лист), *çətiryarpaq* (зонтичный лист), *tikanyarpaq* (колючий лист), *xirdayarpaq* (мелкий лист) и др.

Образование нового слова путем объединения двух или более слов является важным способом в словообразовании азербайджанского языка. Слова, образованные таким образом, являются неделимыми языковыми единицами. Сложные слова, как и все неделимые языковые единицы также имеют определенную грамматическую форму, синтаксические и семантические особенности, присущие им. XX

Таким образом, сопоставительное изучение словообразования единиц флористической лексики становится одним из наиболее перспективных направлений на данном этапе развития лингвистики, позволяющих выявить национальные специфические черты языковой картины мира этноса. В этом аспекте флористическая лексика, в которой отражен многовековой путь познания народами мира природы, представляется богатым источником информации о мировоззрении этноса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Alikhasanova Zulfiya. (2024). The linguistic world picture as one of the fundamental concepts of modern linguistics. American Journal of Philological Sciences, 4(02), 15–25. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume04Issue02-03>

2. Аникина Т. В. Словообразовательная структура фитонимической лексики в английском и русском языках // Научный результат. Вопросы теоретической и прикладной лингвистики. 2018. Т. 4, N 4. С. 3-13.

Вендина Т. И. Русская языковая картина мира сквозь призму словообразования (макрокосм). М., 1998.

Копчева В.В. (1985). Соотношение искусственной и естественной номинации (на материале названий растений). Дисс. канд. филол. наук. Томск.

Меркулова В. А. Очерки по русской народной номенклатуре растений (Травы. Грибы. Ягоды). М.: Наука. 1967.

Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка: в 2 томах: около 145000 слов. – М.: Русский язык, 1985.

Elvira Abas qızı Babayeva. İngilis və azərbaycan dillərində sintaktik yolla yaranan mürəkkəb fitonimlər. Dil və ədəbiyyat

УДК 81-26

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПАРЕНТЕТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА

Кумметова Кулдаста Эйнулла гызы

Преподаватель Гулистанского государственного педагогического института
Гулистан, Узбекистан

Аннотация: *Исследуем лингвокультурологический потенциал русских парентетических конструкций, их безэквивалентность и основные функции. Доказывается, что функции парентетических конструкций разнообразны и зависят от конкретной ситуации использования, которая обуславливает и контекстное окружение данной синтаксемы, и модальную установку, и стилистические характеристики текста. Единой классификации парентез по функции не существует. Тем не менее, в результате лингвокультурологического анализа раскрываются новые функциональные возможности парентетических конструкций: от стиле- и текстообразующих до метакоммуникативных.*

Ключевые слова: *парентетические конструкции, прагматические возможности, лингвокультурологические особенности, студенты-инофоны.*

Одним из недостаточно исследуемых направлений в языкознании считается образование парентетических конструкций современного русского языка. В данной статье мы рассмотрели прагматические особенности парентетических конструкций.

Термин «парентеза» является гиперонимом для терминов «парентетические конструкции» и «парантетические конструкции», которые между собой состоят в паронимических отношениях. В то же время термины «парентеза» и «парентетические конструкции» в научной литературе обычно используются как абсолютные синонимы.

Парентетические конструкции русского языка являются лингвокультурными деталями, имеющими свои особенности в различные исторические периоды и в различных сообществах. Парентетические конструкции русского языка поддаются диахроническому исследованию в лингвокультурологическом аспекте.

Парентетические конструкции русского языка являются одной из стилеобразующих единиц научного, официально-делового и газетно-публицистического стилей речи.

Парентетические конструкции русского языка обладают текстообразующими свойствами, характерными для всех стилей речи. Парентетические конструкции русского языка являются сильным аргументирующим механизмом в устной и письменной речи.

Так называемые «слова-паразиты» в русском языке являются синтаксически лишними и семантически пустыми парентетическими конструкциями.

Парентетические конструкции русского языка не только оформляют некоторые безэквивалентные лексемы, но и сами зачастую являются безэквивалентными грамматическими единицами, нуждающимися в особых подходах при переводе и при обучении русскому языку иностранцев.

Лингвокультурологический подход к изучению парентетических конструкций русского языка позволяет раскрыть новые функциональные возможности использования данной синтаксемы.

Парентеза (гр. *parentesis* – вставка) - словосочетание или предложение, введенное в другое предложение (часто не связанное с ним грамматически) и усиливающее или дополняющее контекст; выделяется знаками препинания [1, 29].

Парентетические конструкции могут представлять собой призыв к собеседнику с целью привлечь его внимание, внушить, ему определённое отношение к высказанному: Этот опыт, знаешь ли, сделать довольно трудно [2, 81].

Парентетическими называются слова и конструкции, не являющиеся членами предложения и выражающие отношение говорящего к высказываемой мысли, характеризующие способ её оформления и т.д., например: *К счастью*, меня никто не заметил; Глазами, *кажется*, хотел бы всех он съесть [3,62].

При прагматическом подходе к рассмотрению лингвокультурологических особенностей парентетических конструкций наиболее значимой характеристикой парентезы становится способность оформлять модальность. Данное свойство не только обеспечивает выражение эмоционально-экспрессивной оценки текста автором, но и предикативность высказывания в целом. Парентетические конструкции позволяют оформить не только само изложение текста, но и его авторскую интерпретацию. Правильное использование данной синтаксемы помогает соблюдать этикетные нормы общения, снимать эмоциональное напряжение в процессе коммуникаций, смягчая категоричность всего текста или его части. Типичными примерами парентетических конструкций, выполняющих подобные функции, являются *по-моему, честно говоря, может быть, мне так кажется, просто, наверное, пожалуй, думаю, вероятно, по-видимому, полагаю* и мн.др.:

– Честно говоря, я не хотел подобного будущего для бант [РБК Daily, 28.04.2011].

Просто, ну я же ездил на поезде... Или вот, например, ты ложишься на правый бок, ну, спать или, просто, прилёт [Гришкова: 2004].

Ну / может быть / что-то хотел сказать Рафаэль такой вот передачей И так / Тембо появляется на поле/ а вместо Александра Фрая / который первый тайм пупырил очень прилично / а во втором/ куда-то делся Вы знаете а /какая удивительная встреча у меня произошла перед этой игрой а я тут исследовал один вопрос / насколько а /хорошо швейцарские болельщики знают игроков советского прошлого [...] Ну / и вот теперь / конечно / не до оптимизма/ ни Фраю / ни его брату / ни папе Тембо. Ну что / может быть / может быть / Торстен Финк пытается/ залить бензином огонь /выпуская Тембо [...] И так/замена Павел Яковлев сейчас появится на поле/ вместо Евгения Макеева Ну что / первый тайм Евгения / наверное / не вызвал положительных эмоций / и впечатления оставил не очень много //

[Спортивный репортаж: футбол. 1/16 финала Лиги Европы. // Телеканал НТВ+, прямой эфир 18.02. 2011].

Необходимость передавать максимально полную информацию в минимальных формах может реализовываться парентетическими конструкциями, что требует высокого уровня владения русским языком. В то же время способность русских парентез к компрессии смысла помогает при работе в аудитории инофонов, при переводе текстов.

Русская парентеза является лингвокультурной деталью, способной оформлять безэквивалентную лексику и при этом сама во многих случаях являющаяся безэквивалентной грамматической (синтаксической) единицей, представляющая собой застывшие словоформы и фразеологизированные выражения. Парентетические конструкции русского языка часто не имеют точных эквивалентов в других языках. Естественно, не все парентетические конструкции русского языка являются безэквивалентными по отношению к другим языкам. Тем не менее, многие из них сложно переводятся на иностранные языки, а также имеют диалектные непередаваемые и сложно объяснимые варианты. Среди примеров подобных парентез можно рассматривать *«небось»*, *«однако»*, *«ей-Богу!»*, различия между *«наверное»* и *«возможно»*, *«вроде»* и мн.др. В случае с русскими парентезами переводческие приемы, подходящие для работы с безэквивалентной лексикой, часто являются безрезультатными.

Существует также особая группа парентетических конструкций русского языка, представляющих собой безэквивалентные грамматические единицы в виде лексем, входящих в состав активного словарного запаса носителей языка, а также имеющих распространенные эквиваленты в иностранных языках. Одним из подобных примеров может выступать парентеза *словом*, имеющая резюмирующее значение и используемая для подведения результатов или для выражения одной и той же идеи другими лингвистическими способами. Абсолютное большинство иностранных учащихся узнают эту лингвистическую единицу как лексему «слово», однако не понимают, что данная словоформа имеет парентетическое значение и не может восприниматься буквально. При этом переводные словари обычно не дают толкования данной парентезы, что доказывает необходимость особой работы над подобными единицами в учебной аудитории. Для доказательства данного предположения нами был проведен эксперимент, в котором приняли участие 33 студента-инофона из разных областей, обучающихся по направлению бакалавриата «Русский язык в иноязычных группах». Студенты прошли анонимное анкетирование и выполнили задания на различение случаев прямого и парентетического значения одной и той же словоформы *словом*.

В среднем (анкетирование проводилось в нескольких группах), на работу с 10 русскими предложениями у студентов уходило по 9 минут.

Многие анкеты содержали письменные вопросы и комментарии инофонов («Честно, я не очень понимаю эту фразу», «Мы не так говорим», «Смысл не понимаю», «Я считаю, что это неправильное предложение» и др.). Нередки были комментарии-объяснения перевода («У нас другая пословица» и др.), в том числе давались и ошибочные толкования.

Обработка материалов показала, что средний процент правильного понимания парентезы *словом* составляет 58,5%, при этом относительно высокое соотношение верного толкования к неверному наблюдается только в 20% примеров (примерно 82% студентов узнавали правильное использование исследуемой парентетической конструкции). После проведения анкетирования студенты интересовались результатами и после ознакомления со своей работой просили объяснить им их ошибки. При обсуждении инофоны приводили примеры из своих родных языков и объясняли их особенности. Данный опыт не только доказал наличие безэквивалентных характеристик у парентетических конструкций, но и выявил интерес к парентезам у инофонов, изучающих русский язык и стремящихся овладеть навыками, необходимыми для получения квалификации переводчика.

В Заключении подводятся итоги проведенного исследования и намечаются перспективы дальнейшего изучения явления парентезы.

Данное исследование позволяет наметить перспективы дальнейшей работы над затронутыми проблемами, в частности, в русле изучения лингвокультурологических особенностей других синтаксических конструкций современного русского языка.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. <https://intellect.icu/dict/> «Словарь иностранных слов». Комлев Н.Г.
2. Кумметова К. Словообразовательные особенности парентетических конструкций современного русского языка // Актуальные проблемы русского словообразования: Материалы Республиканской научно-практической конференции в рамках Узбекистанской научной школы русского словообразования. – Москва: Издательство «Перо», 2023.С. 79-82.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=sShmGNYAAAAJ&citation_for_view=sShmGNYAAAAJ:u5NHmVD_uO8C
3. Коцарь Э.Б. Вводные слова и словосочетания, вводные предложения, вставные конструкции: Учебно-методическое пособие для слушателей отделения повышения квалификации редакторов. - М., 1966.

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЭТИЧЕСКОГО ДЕЛОВОГО ЭТИКЕТА У ПЕДАГОГОВ И РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Нурталипа Асем Нурталиқызы

Студент факультета послевузовского образования КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Научный руководитель – Коменкова Сандуғаш Оралханқызы м.п.н
Алматы, Казахстан

***Аннотация.** Статья рассматривает важность коммуникативных навыков в деятельности педагогов и руководителей образовательных учреждений. Акцент делается на том, как эти навыки влияют на формирование этической деловой этики, неотъемлемой части профессиональной деятельности. Этическая деловая этика определяется принципами честности, уважения, ответственности и профессионализма, начиная с развития коммуникативных навыков.*

Статья также подчеркивает роль коммуникативной компетенции во взаимодействии с учениками, коллегами и родителями, а также в построении отношений в профессиональной среде. Развитие этической деловой этики начинается с совершенствования коммуникативных навыков, и статья предлагает методы и подходы для достижения этой цели, включая обучение, моделирование поведения, обратную связь и использование сетевых ресурсов.

***Ключевые слова:** Коммуникативные навыки, этическая деловая этика, образовательная среда, профессиональное взаимодействие, разрешение конфликтов, обучение и развитие, педагогическая этика, родительское взаимодействие, формирование отношений, сетевые ресурсы.*

Коммуникативные навыки являются одним из важнейших факторов успешной деятельности педагога и руководителя общеобразовательного учреждения. Коммуникативные навыки – это способность эффективно общаться и взаимодействовать с другими людьми. Оно играет ключевую роль в формировании этической деловой этики, которая является неотъемлемой частью профессиональной деятельности преподавателей и администраторов.

Этическая деловая этика – это система норм и правил, определяющих этическое поведение в профессиональной сфере. В ее основе лежат принципы честности, уважения, ответственности и профессионализма. Установление этической деловой этики начинается с развития коммуникативных навыков.

Коммуникативная компетенция является ключевым аспектом формирования этического делового этикета у педагогов и руководителей организации среднего образования. Взаимодействие с учениками, коллегами и родителями требует эффективной коммуникации, которая основывается на уважении, честности и профессиональной этике.

Первоначально, коммуникативная компетенция подразумевает умение эффективно общаться с другими людьми. Педагоги и руководители являются образцами для подражания, поэтому их коммуникативные навыки должны быть на высшем уровне. Установление доверительных отношений с учениками, возможность слышать и понимать их потребности, а также умение выразить свои мысли понятным и доступным способом – все это является неотъемлемой частью коммуникативной компетенции.

Однако, коммуникация не должна ограничиваться только учениками. Профессиональная среда также требует эффективного общения между педагогами и руководителями. Высокие требования и нагрузка на работников в сфере образования делают необходимым построение сильных коллегальных отношений. Коммуникативная

компетенция позволяет установить взаимопонимание и сотрудничество, основанные на взаимном уважении и поддержке.

Нельзя забывать и о взаимодействии с родителями. Родительское сообщество играет важную роль в развитии учреждения среднего образования. Педагоги и руководители должны уметь вести открытый и конструктивный диалог с родителями, слушая их пожелания и обеспечивая прозрачность информации о школьной жизни и успехах учащихся.

Коммуникативная компетенция в данном случае помогает установить партнерские отношения и создать атмосферу доверия и взаимопонимания. Основой коммуникативной компетенции является этический деловой этикет. Педагоги и руководители являются образцами этического поведения для учащихся и сотрудников образовательной организации. Они должны демонстрировать уважение к другим, поддерживать конфиденциальность, быть открытыми и честными в своем общении.

Коммуникативные навыки также включают в себя способность эффективно разрешать конфликты. В процессе работы преподаватели и администраторы могут сталкиваться с различными ситуациями, требующими разрешения конфликтных ситуаций. Способность достигать согласия, проявлять терпимость и уважать точку зрения других являются важными навыками для успешного разрешения конфликтов. Формирование этического делового этикета у преподавателей руководителей организаций среднего образования начинается с развития коммуникативных навыков. Это происходит посредством образования и обучения. Преподаватели и администраторы должны постоянно совершенствовать свои коммуникативные навыки, учиться эффективно общаться с разными людьми и учить этому своих подчиненных.

Развития у учителей умения коммуницировать деловую этику можно добиться с помощью следующих методов.

1. Обучение коммуникативным навыкам: проведение специальных семинаров и тренингов для преподавателей для развития эффективных коммуникативных навыков, умения слушать собеседника, налаживать общение и сохранять взаимопонимание.

2. Моделирование примерного поведения: организуйте ситуативные ролевые игры и бизнес-симуляции, в которых учителя смогут наблюдать примерное коммуникативное поведение, а затем воспроизводить его.

3. Обратная связь и коучинг: Предоставление учителям обратной связи об их коммуникативных навыках, а также индивидуальное руководство и поддержка для развития этих навыков.

4. Использование медиа и интерактивных технологий: Создание образовательных онлайн-курсов, видеоматериалов, аудиоподкастов и других средств для развития учителей коммуникативных навыков.

5. Сеть: организовывать обмен опытом среди преподавателей, создавать профессиональные сообщества и форумы для обсуждения коммуникативных аспектов их работы. Все эти методы помогают учителям развивать свои коммуникативные навыки, что, в свою очередь, способствует улучшению деловой этики.

В заключение можно сказать, что коммуникативная компетенция является основой формирования этической деловой этики среди преподавателей и руководителей организаций среднего образования. Это позволяет вам эффективно общаться с другими, проявлять сочувствие, адаптироваться к различным стилям общения и культурам и эффективно разрешать конфликты.. Учителя и руководители должны постоянно развивать свои коммуникативные навыки, чтобы быть компетентными в своей профессии и создавать благоприятную среду обучения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Холли Д. Теория и практика коммуникации: Учеб. пособие. – СПб.: Питер, 2013. 122с.
2. Гольцова М. Ю. Коммуникативная компетенция как фактор профессиональной успешности педагога. – М.: Просвещение, 2010. 210 с.
3. Белоусова Л. А. Этика делового общения. – М.: Альфа-М, 2017. 43 – 47 с.
4. Гаврилов М. В. Психология общения. – М.: Питер, 2015. 102-107 с.
5. Греков А. Н. Компетентностный подход в образовании. – М.: Школа-Пресс, 2012. 87с.
6. Бондаренко Е. В. Коммуникативная компетенция: структура, функции, обучение. М.: Высшая школа, 2007. 25-30 с.
7. Гусарова Л. А. Этика в педагогическом общении: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. М.: Академия, 2003. 100 с.
8. Джонсон Д. Введение в межличностное общение: Учебное пособие для вузов. СПб.: Питер, 2009. 315 с.
9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гносси, 2005. 75 с.
10. Пельгрини Т. Этика как коммуникативная дисциплина // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19. Психология. 1997. № 2. 188 с.

КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫҢ ФАРМАЦИЯ САЛАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

**Карагаева Лиля Узакбаевна, Дильмукашева Айгул Мырзагалиевна,
Агзатаева Индира Бериковна**

ШЖҚ «Кеңес Одағының Батыры Мәншүк Мәметова атындағы Ақтөбе жоғары медициналық колледжі» МКК, арнайы пән оқытушылары

***Аннотация.** Фармацевтің коммуникативті дағдылары оның тұтынушылармен тез және оңай іскерлік және достық қарым-қатынасты тиімді құру қабілеті.*

Фармацевттердің өзекті мәселелерінің бірі ретінде қарастырылатын коммуникация дағдыларының қазіргі дәріхана желісінде халыққа қызмет көрсету барысында қаншалықты жиі қолдануы және оның дәріхананың бәсекеге қабілеттілігін арттырудағы рөлі.

Фармацевт әртүрлі әлеуметтік-демографиялық топтардың өкілдері: балалар, қарттар, психикалық және физикалық мүгедектері бар адамдармен қарым-қатынас кезінде фармацевтің негізгі міндеті коммуникативті дағдыларды қолданып және кәсіби қызмет көрсету.

Ақтөбе қаласындағы №24 «Казына фарм» дәріханалар желісінде фармацевттердің коммуникативтік дағдыны күнделікті қолдануы және оның дәріхана табыс көзіне тікелей әсерін зерттеу.

Зерттеу нәтижелері: Фармацевттерге берген сауалнамадан: Фармацевттердің тұтынушының жеке басын құрметтеуі, қызмет көрсету мәдениетін анықтай отырып, коммуникация элементтерін толықтай жетілдіру керек екені анықталды. Тұтынушы жағынан сауалнамада: дәріханаларды жиі алмастыратындығы, фармацевттердің қарым –қатынасының тұрақсыздығы, қажет ақпаратты толық ала алмауы, амандасу әлсіздігі анықталды.

Қысқаша қорытынды: Коммуникативті дағдыларды жетілдіру және қатемен жұмыс жасау мақсатында фармацевттерге тексеру тізімі (чек лист) таратылды.

Тұтынушыларға фармацевттерді маман ретінде құрметтеуін, өзара түсіністік танытуы, тұтынушы жағынан субординация сақтауды мәлімдедік.

Кілт сөздер: коммуникация, коммуникативтік дағды, коммуникативтік білгерлік, фармацевт, дәріхана, тұтынушы, бәсекеге қабілеттілік қарым-қатынас.

Зерттеу кезеңдері:

«Коммуникация» терминін латын тілінен аударғанда, «жалпы, барлығымен бөлісу» дегенді білдіреді. Егер өзара түсінушілік болмаса, коммуникация да болмайды. Фармациядағы коммуникативті дағдылар. Фармацевт пен тұтынушы арасындағы қарым-қатынасты қалыптастыру және қолдау, ақпарат жинау және алмасу, шешім қабылдау, сондай-ақ медициналық көмек көрсетумен және фармацевтикалық көмек көрсетумен айналысатын әріптестермен және басқа мамандармен өзара әрекеттесу. Фармацевт пен тұтынушының тиімді қарым-қатынасы тұтынушының тағайындалған емді түсінуіне ықпал етеді және тұтынушының денсаулық жағдайын жақсартады. Коммуникативтік құзыреттілік фармацевтке әріптестерімен сәтті әрекеттесу және білікті медициналық көмек көрсету үшін денсаулық сақтау мамандарының ұжымында тиімді жұмыс істеу үшін де қажет. Коммуникативтік құзыреттілік фармацевтің кәсіби қызметінде пайдаланатын және оның фармацевтикалық қызметті тұтынушымен тиімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуге бағытталған байланыс түрлері болып табылады.

Фармацевттің тұтынушымен қарым-қатынасына сәйкес келетіндері: Искерлік этиканы сақтау, тұтынушыға тек дұрыс және толық ақпаратты беру, тұтынушылардың шағымдарына дереу жауап беру, сыпайы болу, «өтінемін» және «рахмет» сияқты сөздерді қолдану, тұтынушыға «жақсы күн» тілеу, дәрігер сөздерді қолданбау, қарым-қатынас кезінде алаңдататын нәрселерден аулақ болу, тұтынушымен сөйлесу кезінде басқа ешкіммен сөйлеспеу, тұтынушының сөзін бөлмеу, дауласпау, эмпатия көрсету, тұтынушыға өз мәселелерін шешуге көмектесіп, барлық сұрақтарға жауап беру, өзара қарым-қатынастарында позитивті және жігерлі болу. [3,38] Тұтынушымен сөйлесу кезінде ең маңыздысы не? Тұтынушымен көз байланысын орнату, тұтынушының назарын өзіне аудару, дауыс интонациясын қадағалау, айтатын ойыңызды анық, нақты түсіндіру, нақты сөйлеу, тұтынушының уақытын үнемдеу, кәсіби тілден аулақ болу, кері байланысты нығайту. Фармацевттердің тұтынушымен қарым-қатынасында адамның жеке психологиялық қасиеттерінің, әсіресе психодинамиканың қасиеттерінің маңызы зор. Олар эмоционалды қозуды немесе тежелуді, адамның тез немесе баяу байланыс орнату қабілетін сипаттайды.

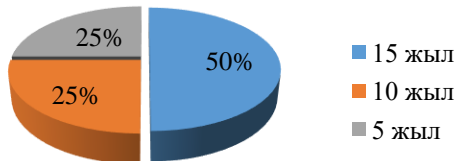
Бұл жағдайда фармацевттің психологиялық дайындығы бірінші орынға шығады-бұл оның тұлға психологиясының негіздерін білуі, пациенттің мінез-құлқының ерекшеліктерін түсінуі, сатып алу туралы шешім қабылдаудың психологиялық механизмі, бұл тиімділікті сақтау қабілеті. науқастармен қарым-қатынас, өз мінез-құлқын өздігінен ұйымдастыра білу.

Дәрілік препараттары өзін нашар сезінетін адамдар немесе жақындары ауыратын, мүгедек адамдар сатып алатынын түсіну керек. Әдетте, мұндай адамдарға көбірек көңіл бөлу және қамқорлық қажет. [4,149]

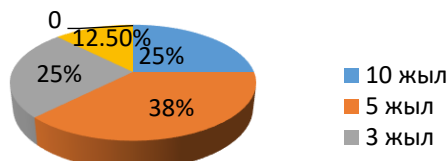
Зерттеу нәтижесі: №24 «ҚазынаФарм» желісіндегі фармацевттердің қаншалықты халыққа коммуникация жүйесін қолданатындығын сауалнама арқылы жүзеге асырдық. Сауалнаманың мақсаты фармацевттердің тұтынушымен қарым –қатынасында коммуникация жүйесін қаншалықты жиі қолдануы. Дәріханада 1 және 2 ауысымда 18 фармацевт қызмет атқарады. Зерттеудің 1 кезеңінде фармацевттердің еңбек өтілін, білімін зерттедім. 1 ауысымда еңбек өтілі 4 фармацевт 15 жылға дейін, 2 фармацевт 10 жылға дейін, 2 фармацевт 5 жылға дейін. 2 ауысымда еңбек өтілі 2 фармацевт 10 жылға дейін, 3 фармацевт 5 жылға дейін, 2 фармацевт 3 жылға дейін, 1 фармацевт 1 жылға дейін. №24 «Қазына-Фарм дәріхана желісіндегі фармацевттердің еңбек өтілі»

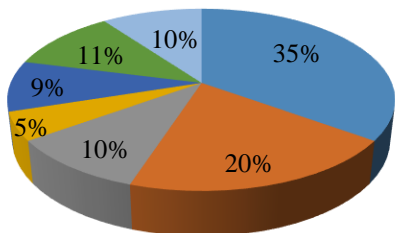
1 ауысым

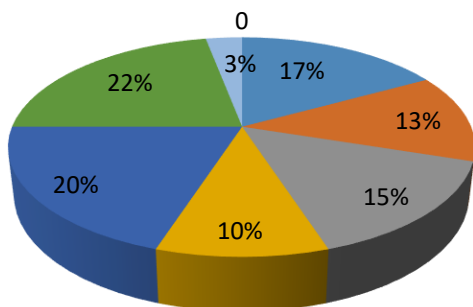
2 ауысым

Фармацевттерге арналған сауалнама сұрақтары:

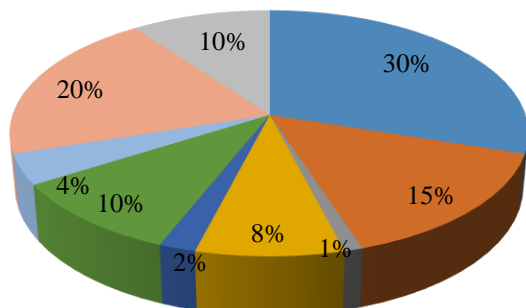

- Күнделікті жұмыс барысында коммуникативті дағдыларды қолданасыз ба?
- Әріптестермен қарым-қатынас кезінде коммуникативтік дағдыны ұстанасыз ба?
- Сіз тұтынушыға қызмет көрсетер алдында амандасасыз ба, көз байланысын орнатасыз ба?
- Кәсіби терминдерді қолданасыз ба?
- Дауыс интонациясын қадағалайсыз ба?
- Тұтынушымен кері байланыс орнатасыз ба?
- Тұтынушының назарын өзіңізге аударасыз ба?

- Дәріханада қанша жыл қызмет етесіз? 15 жылдан жоғары
- Дәріханада қанша жыл қызмет етесіз? 10 жылдан жоғары
- Дәріханада қанша жыл қызмет етесіз? 5 жылдан жоғары
- Қандай оқу орнын бітірдіңіз(орташа)?
- Қандай оқу орнын бітірдіңіз(жоғары)?
- Сіздің әріптестеріңіз коммуникативті дағдыларды жұмыс барысында қоладанама(қолданады)?
- Сіздің әріптестеріңіз коммуникативті дағдыларды жұмыс барысында (қолданбайды)?

Тұтынушыға арналған сауалнама сұрақтары:

- Сіз бұл дәріханаға жиі келесіз бе?
- Фармацевттердің сізге деген қарым-қатынасы ұнайма?
- Сізге дәрекі сөлемей ма?
- Сізбен амандасама, көз байланысын орнатама?
- Сізбен кері байланыс орнатама?
- Қажет ақпаратты нақты және толық аласыз ба?
- Осы дәріхананың қай қызметкері коммуникативті дағдыны қоладанады?
- Дәріханада берілген ақпараттар сізді қанағаттандырама?
- Дәріханада болған түсініспеушілікті фармацевт шеше алама?

Фармацевттерге арналған тексеру тізімі

№	Критерий	Жіберілген қателіктер	Қатемен жұмыс
1	Вербальды емес қарым қатынас (іс-әрекет) Фармацевт/провизор/ сауда құралдарын бұғаттамай тіке тұрады. Сатып алушымен қарым-қатынас күлімсіреу және көзбен байланыс арқылы жүргізілу керек.		
2	Сөйлеу және қарым-қатынас орнату: Сыпайы сөйлеу, сонымен қатар бір қалыпты сөйлесу ынта мен қуат береді. Фармацевттің сөйлеу мәнері сатып алушыға оның мәселесін шешуге көмектесуге деген ұмтылысын көрсетеді.		
3	Жұмыс коммуникациясы: Фармацевт/провизор мүмкіндігінше бірінші болып көмекке ұмтылуы керек. Сатып алушымен сөйлесу кезінде оны мұқият, сөзін бөлмей тыңдау керек. Бастапқы байланыс кезінде ол клиенттің көру аймағында болу керек. Бір ауысымдағы қызметкерлерге арасында сауда залында жеке (алаңдататын) тақырыптар бойынша әңгімелесуге болмайды		
4	Сатып алушыларға кеңес беру процесі: Сатып алушыға мүмкіндігінше сұратылған тауарлар туралы толық ақпарат беру қажет. Сатып алушының барлық сұрақтарға нақты және түсінікті жауаптар ұсыну. Процесте әдептілік пен эмпатия көрсету керек. Сұраудың мәніне сүйене отырып, ұсыныс бірнеше таңдау беру үшін балама нұсқалар сатып алушыға ұсынылады. Сатып алушыға нақты қандай препарат / дәрі-дәрмек қажет екенін түсіну.		
5	Әріптестерге көмектесуге дайын болу. Ауысым кезінде жұмыс көбейгенде әріптестерге көмектесуге дайын болу, тәжірибесі аз әріптестерге қиындықтарда көмектесу.		
6	Икемділік таныту Жынысына, жасына және қажеттіліктеріне қарамастан әрбір тұтынушыға жеке көзқарас табу әрекеті. Мүмкіндігі шектеулі тұтынушыларға қосымша көмек		
7	Белсенді болу Жетекшінің қатысуынсыз өз бетінше нәтижеге және мәселелерді шешуге назар аударыңыз дәріхана меңгерушісі		
8	Клиенттермен қарым-қатынас жасау кезінде тұрақты байланыста болу. Күлімсіреу, тұрақты көзбен байланыс.		
9	Дұрыс қоштасу. Қоштасу кезінде дұрыс емес тоқтау тіркестері қолданылмайды (Бізге тағы да келіңіз, біз сізді тағы да көруге қуаныштымыз, келесіде кездескенше		

Қорытынды: Зерттеу барысында 1 ауысым фармацевттері коммуникативті дағдыларды 2 ауысым фармацевттеріне қарағанда күнделікті жүйелі түрде қолданатындығы анықталды. Оған фармацевттердің өмірлік және кәсіби тәжірибесі, психологиялық даму деңгейі, мәдениеті, білімі, жасы әсер етті.

2 ауысымда көбінесе жас мамандар істегенімен, олар да қалыспай, тәжірибие жинап өздерінің коммуникативтік дағдыларын толық болмасада элементтерін қолдануда және дамытуда. Зерттеу барысында тұтынушылар фармацевттердің коммуникативтік

дағдыларды әліде толық қолданбайтынын және тек қана элементтерін қолданатыны және фармацевттер тұтынушылармен толыққанды кері байланысты дамыту керектігі анықталды. Коммуникация жетістігін білу үшін, кері байланысты білу керек, яғни тұтынушы сізді қалай түсінеді, қалай қабылдайды. Коммуникативтік біліктілік - адамдармен керекті қатынасты құру және оны ұстай алу қабілеті. Фармацевттің тұтынушылармен ерекше қарым-қатынасы дәріхананың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынас дағдыларын үнемі дамытуды және одан әрі білім беру және кәсіби қызмет процесінде алынған дағдыларды үздіксіз жетілдіруді талап етеді. [2,85]

Фармацевттің жоғары коммуникативті дағдылары:

1. Фармацевт өзінің эмоционалдық фонын тұтынушының эмоцияларына бейімдеу керек, әнгіменің жалпы эмоционалды фонын жасауы қажет.

2. Фармацевт тұтынушының көңіл-күйін түсініп және қажетсіз әрекеттерді болдырмау бағытында қарым-қатынас жасауы керек.

3. Сөйлеуде көсбасшы ретінде вербальді емес коммуникация әдістерін белсенді түрде қолданып көзбен байланыс құра білу қажет, ым-ишара, интонация.

4. Фармацевт дәріхананың ассортиментін біліп қана қоймай, сонымен қатар тұтынушының сұранысы бойынша дәрі-дәрмекті жылдам таңдап, белгілі бір адам үшін препарат туралы қандай ақпарат маңызды екенін анықтап және оны қолжетімді және түсінікті түрде ұсынуы қажет.

5. Кез келген жағдайда фармацевттің вербалды және бейвербальді мінез-құлқы оның кәсіби және жеке сенімділігін көрсетеді. [1,204]

Фармацевттердің коммуникативті дағдыларын дамыту үшін әртүрлі тренингтерге қатысу қажет, болмаса коллективте жұмыс барысында жиі кездесетін жағдайларды рольдік ойындар арқылы талдануы керек.

Фармацевттің коммуникативті дағдылары неғұрлым дамыған болса, соғұрлым кәсіби шеберлігі де жоғары болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Формирование и развитие коммуникативных навыков у фармацевтов» Дотхаев У.М.
2. Шалғынбаева Қ.Қ, Албытова Н.П, Сламбекова Т.С Жоғары мектеп педагогикасы: магистранттарға арналған оқу құралынан.
3. «Коммуникативтік дағдылар» М. А. Асимов, С. А. Нұрмағамбетова, Ю. В. Игнатъев. - Алматы : Эверо, 2009.
4. Краткий психологический словарь Л.А. Карпенко; Политиздат, 1985г.
5. «Коммуникативная компетентность» кафедра психологии Иркутского гос. лингвистического университета, доцент.к.б.н. Молокова О.А. г. Иркутск 2005 г.
6. «Компетентность в общении» г. Москва 2006 г. Петровская Л.А.

**EMPOWERING REFLECTIVE PEDAGOGY TO SCHOOL STUDENTS THROUGH
ELT PRACTICES****Жұмабай Жазира Бекжанқызы**

Студент филология факультеті М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,

Ғылыми жетекші: Әнесова Альбина Жеңісқызы

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің педагогика және

психология ғылымдарының докторы

Шымкент, Қазақстан

Annotation: *This article examines ways to improve language learning through the application of reflective pedagogy in the learning process. The author discusses how reflective practices can be used in teaching English Language Teaching (ELT), as well as how to develop critical thinking, self-awareness, and self-assessment skills in students. The article presents the basic principles of reflective pedagogy and specific strategies for their integration into English language teaching practice. It also examines the challenges faced by teachers and students, and ways to overcome these challenges. The article aims to support teachers in improving the language learning process through the use of reflective pedagogy.*

Key words: *reflective pedagogy, English Language Teaching (ELT), critical thinking, self-awareness, language acquisition, reflective journals, peer reviews, language proficiency, self-assessment.*

In the evolving landscape of education, reflective pedagogy emerges as a cornerstone, blending innovation with traditional pedagogical methods to foster deeper understanding and critical thinking among learners. English Language Teaching (ELT) represents a prime arena for the application of reflective practices, offering a pathway not only to enhanced linguistic proficiency but also to the development of reflective learners. This integration empowers students to engage actively with their experiences. As a result, ELT facilitated through a reflective lens promotes a learning environment that is both dynamic and personalized, significantly enriching the educational experience. [1, p.68].

Reflective pedagogy in ELT is not merely about learning language; it's about transforming the process into a journey of self-discovery and empowerment. By embedding reflection into the fabric of ELT, educators can stimulate students's intellectual curiosity and encourage them to connect language learning with real-world experiences. This approach not only enhances language acquisition but also cultivates a set of skills essential for lifelong learning and personal growth.

The implementation of reflective pedagogy within ELT is grounded in several key principles that collectively aim to deepen the educational experience. Critical thinking stands as a pillar, challenging students to engage with content critically and creatively, thereby fostering a deeper understanding and retention of knowledge. Self-awareness is another core principle, prompting learners to introspect and recognize their individual learning styles, strengths, and areas needing improvement. This principle encourages a more tailored and effective learning process. Additionally, the role of feedback is paramount, acting as a critical tool for reflection. Feedback from peers and instructors not only offers insights into the effectiveness of learning strategies and outcomes but also promotes a culture of continuous improvement and learning. [2, p.87].

Integrating these principles into ELT not only enriches the language learning experience but also equips students with the competencies necessary for success in an increasingly complex and interconnected world. Through reflective pedagogy, ELT becomes more than language instruction; it becomes a means of preparing students for the challenges and opportunities of the future. To actualize the benefits of reflective pedagogy in ELT, educators can adopt a variety of practical strategies. Reflective journals serve as a powerful tool, offering students a personal space

to express their thoughts, reflections, and learning experiences. This practice not only enhances writing skills but also promotes self-reflection and personal growth. Peer reviews and collaborative projects encourage students to engage with different perspectives, fostering critical thinking, empathy, and communication skills. Additionally, self-assessment mechanisms empower students to take ownership of their learning journey, fostering a sense of responsibility and autonomy. [3, p.210]. These strategies, when thoughtfully integrated into ELT practices, can significantly impact students' language proficiency and overall development. By creating an environment that values and promotes reflection, educators can facilitate a transformative learning experience that prepares students for a lifetime of learning and adaptation. The empowerment of students through reflective ELT practices is evident in the enhanced language skills, critical thinking abilities, and increased confidence reported by educators and learners. Reflective pedagogy in ELT not only facilitates linguistic proficiency but also fosters a learning environment where students are encouraged to take risks, make mistakes, and learn from them. This approach promotes resilience and adaptability, qualities essential for personal and academic success. [4, p.48].

Case studies and testimonials from across the globe highlight the transformative impact of reflective pedagogy in ELT. Students who engage in reflective practices report a greater sense of ownership over their learning, leading to more meaningful and sustained engagement with the language. Teachers, in turn, witness a noticeable improvement in students' ability to articulate thoughts, reason critically, and interact more confidently in English. These outcomes underscore the potential of reflective pedagogy to not only enhance language learning but also to empower students as confident, competent, and reflective learners. [5, p.174].

Despite its potential, the integration of reflective pedagogy into ELT is not without its challenges. Resistance to change from both educators and students accustomed to traditional teaching methods can hinder implementation. Time constraints within a packed curriculum and the difficulty of assessing reflective skills objectively are additional challenges. However, these obstacles can be overcome through targeted professional development for educators, adjustments to curriculum design to allocate time for reflective practices, and the development of innovative assessment methods that capture the depth and breadth of reflective learning.

By addressing these challenges head-on, educators can ensure that reflective pedagogy becomes an integral and impactful component of ELT, fostering an environment where students are empowered to learn, reflect, and grow. [6, p.242]. Empowering reflective pedagogy in ELT practices offers a promising pathway toward the development of more engaged, autonomous, and reflective learners. By embracing the principles and strategies outlined in this article, educators can transform the ELT classroom into a space where deep learning and personal growth flourish. As the educational landscape continues to evolve, the role of reflective pedagogy in ELT will undoubtedly expand, necessitating ongoing research, innovation, and adaptation. In this journey, the ultimate goal remains clear: to equip students with the skills, confidence, and critical thinking abilities necessary for success in the complex, ever-changing world that awaits them.

REFERENCES:

1. Carson, L., Mynard, J. Advising in language learning: dialogue, tools and context // Longman, 2012. 68-p
2. Dewey, J. How we think // 1993. 87-p
3. Fullan, M. The new meaning of educational change // Teachers College Press, 2015. 210-p
4. Korthagen, F. A. J., Vasalos, A. Levels in reflection: core reflection as a means to enhance professional growth. - // Teachers and Teaching, № 11(1), 2005.
5. Moon, J. A. Learning journals: a handbook for reflective practice and professional development // Routledge, 2006. 174-p
6. Schön, D. A. The reflective practitioner: how professionals think in action // New York: Basic Books, 1984. 242-p

ӘОЖ 811.53

**«БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»****Сулейменова Айкоркем Бакитовна**

№146 мектеп-лицейдің бастауыш сынып мұғалімі

Алматы, Қазақстан

***Аннотация.** Бұл мақалада заман талабына сай бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі дамыған, адамгершілігі жоғары, логикалық тұжырым жасауға бейім, еркін ойлай алатын мақсатқа жету үшін еңбектене білетін жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Бастауыш сынып оқушыларын шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсіру үшін шығармашылық қабілеттерін сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда әртүрлі әдіс – тәсілдерді қолдану, баланың өзіне тән көзқарасы мен пікірін қалыптастыру. Сондай-ақ білімді меңгерудің өзіндік ерекшеліктерін саралай отырып, оқушының шығармашылық құзіреттілігін қалыптастырудың жолдары баяндалған. Оқушы бойындағы ерекше дарындылықтың одан әрі дамуына ықпал жасаудың жолдары сараланған.*

***Кілт сөздер:** Дарынды оқушы, Жеке тұлға, шығармашылық іскерлік қабілет, Педагогикалық технология, Құзыреттілік тәсіл, Шығармашылық жаттығу, Жаңа идеялар, Интеллект, Жаңартылған білім*

Қазіргі кезеңде еліміздің білім беру жүйелерінде бірқатар өзгерістер енгізіліп, олардың жаңа ұлттық модельдері құрылуда. Бастауыш сыныпта дарынды оқушылармен жұмыс жүргізу тәсілдері өте көп. Бастауыш сыныптан бастап заман талабына сай бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі дамыған, адамгершілігі жоғары, логикалық тұжырым жасауға бейім, еркін ойлай алатын мақсатқа жету үшін еңбектене білетін жеке тұлғаны қалыптастыруды жолға қоюды қолға алған жөн. Оқушылардың пәнге деген сүйіспеншілігін арттыру, Оқушы бойындағы ерекше дарындылықтың одан әрі дамуына ықпал жасау, болашақта өз керегіне жарата алуына көмек көрсету мұғалімнің негізгі міндеті

«Дарындылық» — бұл «дарын» сөзінен шыққан және ол дамудың аса қолайлы, сыртқы алғышарттарын білдіреді. Педагогикалық энциклопедияда бұған келесі түсінік беріледі: «Дарындылық» — бұл адамның белгілі іс-әрекет аумағында ерекше табыстарға жетуге көмектесетін, қабілет дамуының жоғары деңгейі [1]. Талант – бір әрекетті шығармашылықпен орындау мүмкіншілігін қамтамасыз ететін қабілеттердің ерекше қиысып келуі.

Көптеген зерттеулер мен тәжірибелер көрсеткендей, дарындылықтың дамуы қандай да болмасын дамудың бір кезеңінде тоқталып қалуы, ал кей жағдайларда тереңдетілетіндігін көрсетеді. Дарынды балаларды тәрбиелеу мәселесінде олардың жаратылыстарына баса назар аудару шарт. Өйткені ұлы Абайдың жетінші қара сөзінде айтылған ойлар адам табиғатының жаратылысы туралы пікірді қуаттай түседі: «Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады: біреуі - ішсем, жесем, ұйықтасам деп тұрады. Бұлар - тәннің құмары, бұлар болмаса, тән жанға қонақ үй бола алмайды. Һәм өзі өспейді, қуат таппайды. Біреуі - білсем екен демеклік. Не көрсе соған талпынып, жалтыр-жұлтыр еткен болса, оған қызығып, аузына салып, дәмін татып қарап, тамағына, бетіне басып қарап, сырнай-керней болса, дауысына ұмтылып, онан ер жетіңкірегенде ит үрсе де, мал шуласа да, біреу күлсе де, біреу жыласа да тұра жүгіріп, «ол немене?», «бұл немене?» деп, «ол неге үйтеді?» деп, «бұл неге бүйтеді?» деп, көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап,

тыныштық көрмейді. Мұның бәрі - жан құмары, білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен деген» [2].

Мен де оқыту тәжірибемде жетістіктерге жету жолдарын қарастырудамын. Оқушылар өз пікірлерін, көзқарастарын еркін және ерікті түрде білдірсе екен деп ойлаймын. Тек білдіру емес, сонымен бірге өз пікірлерін дәлелдей алатын және оны іс жүзінде де асыра алатын тұлға болып қалыптаса алса, онда мұғалімнің биік мақсатқа қол жеткізгені болмақ.

Дарынды және талантты балаларды оқытуда мына қағидаларды есте ұстаған дұрыс.

1. Баланың бойындағы құмарлығын, қызығушылығын жойып алмай, оның үнемі алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру.
2. Білімді өз бетінше іздену арқылы алуға қолайлы жағдай жасау.
3. Өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптастыру

Жоғарыдағы шарттарды басшылыққа алу Конфуцийдің «Естігенімді – ұмытамын, көргенімді есте сақтаймын, өзім істегенімді меңгеремін» деген ұстанымымен өзара ұштасып жатыр. Дарын иелерін айқындау, талантты оқушылардың білімін жетілдіру, болашағына бағыт беру – тәуелсіз еліміздің көркеюінің кепілі. Өйткені талантты, дарынды оқушылардың мемлекетімізге қосар үлесі де орасан зор болмақ. Бастауыш сынып білім алушыларының ойлау және шығармашылық қабілеттерінің дамуы оқу барысының дұрыс ұйымдастыруымен байланысты. Білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда логикалық тапсырмалардың маңызы өте зор. «Қызықтырар ұстаз болса, қызықпайтын шәкірт болмас»-деп К.Д.Ушинский айтқандай, негізгі талап білім алушыларды қызықтыра білуде [3]. Білім алушыларды жаңа заманға сай тәрбиелеу үшін ұстаз қауымы оқу тәрбие жұмысына шығармашылықпен қарап, оқытудың жаңа әдістемелерін қолдануы керек. Сабақ-білім беруді ұйымдастырудың негізгі жолы. Мұғалім сабақта басты тұлға, өйткені ол оқушыларға жүйелі түрде білім алу дағдысын, іскерлігін қалыптастырады. Сабақты түрлендіріп өткізуде білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырады. Негізінен шығармашыл, ойшыл тұлғаны қалыптастыратын бірден бір нұсқа сабақ болса, сабақтың нәтижелі болуына ықпал ететін нұсқа-сол сабақтың өткізудің әр-түрлі әдіс-тәсілдері, яғни жаңашыл сабақ. [2].

Сонымен, **дарынды дегеніміз**-адамзат баласының басқаларға қарағанда ерекше ойлау, талдау, еске сақтау қабілеті бар шығармашылық пен табысты жұмыс істейтін еңбекқор адамдарда /оқушыларда/ кездесетін қасиетті айтамыз.

Дарындылықты анықтаудың мынадай параметрлері бар.

- Оқушының танымдық /білім/ іс-әрекетінің басқа оқушылардан озық дамуы
- Психологиялық жоғары дамуы
- Дені сау, жан-жақты толық дамуы
- Ойлау қабілетінің озық болуы
- Айналадағы құбылыстарды не басқа процесстерді етеңе жақын түсінуі
- Туа бітті шығармашылық қабілет

Дарындылықтың түрлері

- Интеллектуалды
- Академиялық
- Шығармашылық
- Көсемдік /лидер/
- Көркем орындаушылық

Дарындылықты анықтау критерийлері

- Теориялық материалды толық игеруі
- Материалды игеруде табандылық көрсетуі/бастап кетпеуі/

- Алынған білімді әр сабақ сайын дамыту
- Өз ойларын баяндағанда ғылыми терминологияны пайдалану
- Пәнді игеруде негізгі проблеманы бөліп алуы және өз алдына шеше алуы
- Өзіне-өзі талап қоя білуі
- Тапсырылған жұмысты сапалы орындауы

Дарынды балалармен жүргізілетін жұмыс түрлері төмендегідей

- Оқушының тарау бойынша өз бетімен тест құра білдіруі
- Тақырып бойынша модель құруға үйрету
- Алынған білімдерді әр сабақ сайын дамыту.
- Өз ойларын баяндағанда ғылыми терминологияны пайдалану
- Пәнді игеруде негізгі проблеманы бөліп алуы және өз алдына шеше алуы
- Өзіне – өзі талап қоя білуі
- Тапсырылған жұмысты сапалы орындалуы [4].

Баланың бойындағы табиғат берген ерекше қабілетті, дарындылықты тани білу, оның әрі қарай дамуына бағыт-бағдар беру қажеттілігін әр мұғалім осыдан-ақ түсінуі керек. Ол үшін дарынды оқушымен жұмыстың әлеуметтік қажеттілігін сезінуі, нәтижелі әдіс-тәсілдерді талмай ізденуі, жоғары нәтижелерге жетуге ұмтылуы, ата-анасымен тығыз байланыс орнатуы, оқушымен жиі қарым-қатынаста болуы сияқты талаптарды орындайды.

Дарынды балаларды анықтау үшін бастауыш сыныптан бастап зерттеу жұмыстары жүйелі жүруі керек. Мектеп табалдырығын алғаш аттаған оқушылардың оқуға деген құштарлығы қазіргі таңда өте жоғары. Оған ата-анасының мән бере жасаған дайындығы, үлкендердің қуанышты көзқарасы, мектептің беделі, жаңа киімдер мен әдемі оқулықтар баланың қызығуын арттырып, білім алуға жетелейтіні сөзсіз.

Осы орайда бастауыш сынып мұғалімдері шеберлігімен, жаңа әдіс-тәсілді сабақтарымен, ұшқыр ойлы ойындарымен оқушы зейінін жаулап алып, білуге деген құштарлықтарын шындай түсуі қажет. Бастауыш сынып оқушыларының барлығы дерлік мектепалды даярлықтан өтіп келгендіктен, оқу қиынға соға қоймайды. Әріптерді тез танып, әдемі жазып кетеді. Білікті ұстаз оқушының жас ерекшелігіне сай оқу жүгін анықтап, шығармашылық жұмыстармен толықтырып отырады. Ізденіспен жасалған әр сабақта оқушы мұғалім әрекетіне ілесіп, нәтижелі жетістікке жетіп отыратының байқамай да қалады. Мұғалімнің атқарған еңбегінің жемісі осында. Қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын оқып-үйреніп, күнделікті сабақтарда шығармашылықпен пайдаланып отырса, нәтижесін берері сөзсіз. Білім сапасы мен деңгейін анықтап, салыстырмалы мониторингтер жасап отыру оқушы қабілетін зерттеуге көп көмегін тигізеді. Дарынды бала- болашақта жаңа технологияларды ойлап табатын, ізгі саясаткер, сенімді дәрігер, шебер музыкант, қайталанбас суретші, ол еркін, жауапты, жоғары адамгершілік иесі Оқушының бойындағы табиғат берер ерекше қабілетті, дарындылықты тани білу, оның ары қарай дамуына бағыт-бағдар бере білу ерекше қиын да қызықты іс. Алайда, әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны сол бағытта жетелеу – ұстаз парызы. Баланы заман талабына қарай көрегендікпен икемдеп, өз заманының озық өнегесін санасына сіңіре білу, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту – бүгінгі күннің басты талабы және ұстаздардың орасан еңбектерінің жемісі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Сабыров Т. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. – Алматы: Мектеп, 1993. – 110 б
2. Бейсенбаева А. «Педагогика курсының лекциялары мектептегі оқу тәрбие процесіндегі пәнаралық байланыс». –Алматы: Абай атындағы ҚазПУ 1991. – 3-11 б.б.
3. Жумадилаева О.А. Психолого-педагогические особенности развития творческой одаренности у детей дошкольного возраста. – Автореф. к.п.н. Алматы, 1998. – 23 с.
4. 2016-2017 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы. Әдістемелік нұсқау хат. –Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016. – 257 б.

ӘОЖ 811.53

**"ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ДАРЫНДЫ ЖӘНЕ
ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІН ДАМУ"****Асылва Жулдыз Надирахыновна**№146 мектеп-лицейдің бастауыш сынып мұғалімі,
Алматы, Қазақстан

***Аннотация.** Бұл мақалада білім берудің қазіргі таңдағы жаңа технологияларды пайдалану арқылы дарынды және үлгерімі төмен оқушылардың оқу үлгерімін дамытудың педагогикалық тәжірибеде тиімділігі мен артықшылығы қарастырылған; Бастауыш сынып оқушыларын шығармашылық жұмысқа баулып, олардың белсенділіктерін, қызығушылықтарын арттыра түсіру үшін шығармашылық қабілеттерін сабақта және сабақтан тыс уақытта дамытуда әртүрлі әдіс – тәсілдерді қолдану, баланың өзіне тән көзқарасы мен пікірін қалыптастыру. Сондай-ақ бастауыш сыныпта білімді меңгерудің өзіндік ерекшеліктерін саралай отырып, оқушының оқу үлгерімін дамыту жолдары баяндалған. Оқушылардың жеке тұлғалық болмысын дамытуда жаңа технологиялардың тиімділігі айқындалды.*

***Кілт сөздер:** Дарындылық, Жеке тұлға, шығармашылық іскерлік қабілет, Педагогикалық технология, Құзыреттілік тәсіл, Шығармашылық жаттығу, Жаңа идеялар, Интеллект, Жаңартылған білім*

Қазіргі инновациялық технологиялар – білім сапасын арттырудың кепілі. Оны өз дәрежесінде пайдалану – оқушыны шығармашылыққа төселдіруге ықпалы өте зор. Оқытудың тиімділігін арттыру үшін өз сабақтарымда жаңа технологияларды қолданамыз. Жаңа технологиялардың ерекшелігі – оның оқушыға жан — жақты ықпал етуі. Яғни тек білімді немесе оқу бағдарламасын меңгертіп қоймай, жеке тұлғаның танымдық қабілеттерін, танымдық процестерін (есту, көру), бекіту, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру, белсенді сөздік қорын дамытуға, өз бетімен білім алуға, ізденуге деген ықыласы мен іскерлігін, оқу — танымдық ынтасын жетілдіру, әрі дарынды жеке тұлғаны жан — жақты дамытуға, үлгерімі төмен оқушының білім деңгейін көтеруге жетелейді.

Заман талабына сай әрбір ұстаз сабақтарында оқушылардың біліктілігін арттыру үшін оқытудың жаңа әдіс — тәсілдерін кеңінен пайдалану керек деп ойлаймыз. Өз біліктілігін көтеру мақсатында әрбір мұғалім кәсіби шеберлігін шыңдап, білімін жетілдіріп отыруы керек. Сонда ғана өзін — өзі дамыта алатын, өзін — өзі жетілдіре алатын қоғамның белсенді, білімді, дарынды жеке тұлғасын қалыптастыра алады.

Бәсекеге қабілетті ұрпақ дайындау білім бағдарламасының негізгі мәселесі болып отыр. Ең басты нәрсе — жеке тұлғаның қабілетін ашу. Жеке тұлғаны жан — жақты дамыту арқылы олардың бойынан:

— адамгершілікті, ізгілікті, дүние танымды

— белсенділікті, қабілетті тұлғаны

— жоғары мәдениеттілікті көре аламыз

Сондықтан мұғалім жаңашыл, жан — жақты болу керек.

Қазақстанның білім беру жүйесінің даму деңгейіне кері әсер ететін жайттар баршылық. Дарынды ұстаз К. Д. Ушинский: «Қызығушылығын туғызбайтын оқу бірте — бірте оқушының білімге деген құмарлығын жояды, ал

тек қызығушылыққа негізделген оқу оқушының еркін, күш — жігерін тәрбиелемесе мәнін жояды» деген екен. [1].

Оқушының дарындылығының дамуы, қабілетінің ашылуы көбінесе мұғалімнің кәсіби біліктілігіне және оның тұлғалық қасиетіне байланысты екені айдан анық. Көбінесе «дарынды оқушы — бұл жақсы оқитын оқушы» деген пікір қалыптасқан. Белгілі ағылшын психологі П.Торранстың зерттеулері бұл пікірдің мұғалімдер арасында жиі кездесетінін анықтады. Оларға оқуда қиыншылық туғызбайтын, тәртіпті, ұйымшыл, білімді, тұрақты, ұғымтал, өз ойын нақты және түсінікті жеткізе алатын оқушылар көбірек ұнайды. Ал қисынсыз сұрақ қоятын, өз жұмысымен ғана айналысатын, тәуелсіз, көбіне түсініспеушілік туғызатын, қияли, әр нәрсеге көзқарасы бөлек оқушылар ұнамайды. [2].

П.Торранстың зерттеулері нақ осы қасиеттер оқушының шығармашылық дарындылығын көрсететін және оның нашар оқитын оқушылардың арасында да аз емес екендігін айқындаған. Сондықтан мұғалімдер осы зерттеулердің нәтижесін есте ұстағаны жөн.

Дарынды оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты- олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады. Дарынды оқушымен жұмыс жүйесіндегі мұғалім маңызды орын алады. Оқушының болашақтағы мамандығына байланысты яғни кәсіби тағдыры тек қана жақсы мұғалімге байланысты.

Жаңашыл педагогтер оқушының жеке тұлғалық абыройын барынша құрметтеуге, оның шығармашылық қабілеттері мен бейімділіктерін, өздігімен ойлау қабілетін дамытуға, жағымды эмоционалдық педагогикалық үрдісті қалыптасырып, одан педагогикалық зорлықтың барлық түрін аластатуға бағытталған ізгіліктік стратегиясымен сипатталады.

Олардың тәжірибесі мына ережелерге негізделеді:

- Оқытуды мұғалім мен оқушының өзара шығармашылық қарым-қатынасы ретінде қабылдау;
- Күрделі мақсат идеясы (оқушының алдына барынша күрделі мақсат қойылып, оны орындай алатындығына сенімін нығайту)
- Өзіндік талау (оқушылардың жұмыс нәтижелерін жеке және ұжымдық талдау)
- Ерікті таңдау (мұғалімнің оқу материалының жақсы меңгерілуі мақсатында сабақ уақытын өз бетінше пайдаланылуы)
- Оқушылардың өзін-өзі шығармашылық басқаруы;
- Тәрбиеге жеке тұлға тұрғысынан қарау;
- Ата-аналармен ынтымақтастық құру; [3].

Сонымен, жаңашыл педагогтердің инновациялық тәжірибесі тұлғаны дамытуда ізгілік және шығармашылық көзқарасқа негізделген әдістер мен жүйесін құрайды.

Мұғалімнің біліміне қойылатын талаптар:

- Өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білу;
- Дарынды және үлерімі төмен оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу;
- Дарынды және үлгерімі төмен оқушылардың ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білуі;

Сондай-ақ дарынды және үлгерімі төмен оқушылармен нәтижелі жұмыс жасайтын мұғалімнің кәсіби «бейнесі» мынадай қасиеттерден тұрады: жоғары кәсіби біліктілік, даралық қасиет, білімпаздық ойлап табуға және ғылыми зерттеу жұмысына қабілеттілік, кәсіби қызметін өздігінен жетілдіруге ұмтылушылық.

Дарынды және үлгерімі төмен оқушымен жұмыс мұғалімнің өзіне, қызметіне және кәсіби біліктілігіне жаңа, жоғары талаптар қояды. Тіпті оның кәсіби жетілуіне өзгеше емтихан болып табылады.

Ұлы ойшыл Плутарх кезінде былай депті: «... Көптеген табиғи талант дарынсыз ұстаздардың кесірінен жойылып кетеді. Олар дарынның табиғи құбылысына терең бойлай алмай тұлпарды есекке айналдырып құртып тынады. Міне, ұстаз осындай келеңсіздікке жол бермеуі керек. [4].

Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып ынталандыру үшін сабақтарды мынадай жолдармен өткізуге болады:

1. Сабақта кең көлемде көрнекі құралдарды пайдалану;
2. Сабақты түрлендіріп өткізу;
3. Сабақта оқушылар өздері жасаған суреттер, схемаларды пайдалану;
4. Техникалық құралдарды тиімді қолдану;
5. Сабаққа қатысты бейнетаспаларды, фильмдерді көрсету.

Әрине, атқарылған да істер аз емес. Дегенмен әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқанда, олар — білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми ізденіс қабілеттерін қалыптастыру. т.с.с. Өйткені, ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше бізге де ой өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты парасатты ұрпақ керек екенін бір сәтте естен шығармағанымыз жөн.

Қазіргі кезде білім беру жүйесінде оқушының дамуындағы оның үлгерімінің үлкен мәні бар. Баланың жеке басын жан-жақты дамытуға бүгінгі таңда білім беру саласындағы оқу процесіндегі оның үлгерімі негізгі роль атқарады. Мектепте оқушылардың оқу мен тәрбиелеу бағдарламалары және жағдайлары бірдей болғанмен, білімді игеруде барлығы бірдей емес. Оқушылардың үлгерімінің көрсеткіштері, оқу міндеттеріне қатынасы, тәрбиелері, даму деңгейлері әртүрлі болып келеді. Білім беру орындарында оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту бойынша қоғам мен мемлекеттің алдында, олардың үлгермеушіліктерін уақытылы жою міндеттері тұр. Олардың көптеген себептері болуы мүмкін.

Мұғалім өзінің пәнін жетік білуі керек. Біліктілігі жоғары, жан –жақты іздену, жұмыс түрлерін түрлендіруі, сабақты қызықты өткізу керек сонда оқушылардың пәнге үлгермеушіліктері азайып немесе мүлдем болмайды. Барлығы мұғалімнің шеберлігімен, оқушының қызықғушылығына байланысты.

Психолог ғалым А.М.Гельмонт оқудағы үлгермеушілік себептерді оның категорияларына байланысты бөлуді міндет етіп қойған. Ол оқу пәндерінің саны мен үлгермеушілік тұрақтылығына байланысты үлгермеушіліктің 3 түрін бөліп көрсеткен.

Жалпы және тұрақты үлгермеушілік — ұзақ уақыт бойы барлық немесе көптеген пәннен үлгермеу.

Жекелеген, бірақ салыстырмалы тұрақты үлгермеушілік – бұл бір немесе екі үш қиын пәндерден үлгермеу.

Эпизодтық тұрғыдағы үлгермеушілік – бірде жеңіл пәннен бірде екінші пәннен үлгермей қалу.

I категория себептері ретінде: оқушының алдыңғы дайындығының төменгі деңгейі әр түрлі себептерге байланысты қолайсыз жағдайлар (дене кемістіктері, ауру, тұрмыс жағдайының нашарлығы, ата-ананың қамқорлығының жоқтығы); оқушы тәрбиесінің жетіспеушілігі (жалқаулық, тәртіпсіздік); ақыл – ойының дамуының әлсіздігі.

II категория алдыңғы сыныптардағы кемшіліктер, оқылатын пәнге деген оқушының қызығушылығының жетіспеушілігі, оқудағы қиындықтарды жеңуде ерік әлсіздігі;

III категория дұрыс оқытпау, оқудағы бақылаусыздық, сабаққа дұрыс қатыспау, сабақтағы зейінсіздік, үй тапсырмаларын жүйелі орындамау. [5].

Ең алдымен балаға зерттеу жүргізу керек. Оқу үлгерімін тежейтін қиындықтар мен кедергілер Оқу үлгерімін тежейтін себептер өте көп, олардың ішінен негізгі жеті кедергіні атап өту орынды.

Іс-әрекеттің табиғи қарқыны.

Регресс.

Антиципация.

Артикуляция.

Көрудің кеңістігі.

Зейіннің деңгейі.

Жады [6].

Аталған себептердің әрқайсысы оқу қарқынына әсер етеді. Сондықтан мұғалімнің міндеті үлгерімі төмен оқушылармен жекелеген жұмыстарды жүргізуі қажет.

Бастауыш сыныпта үлгерімі төмен оқушылармен әр түрлі жұмыс жүргізуге болады. Топтық жұмыс, жұптық жұмыс, жеке дара жұмыс түрлерін жүргізу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын ояту керек. Жаттығулардың түрлері өте көп, сол жаттығулардың түрлерін орындату арқылы білім сапасын жоғарлату қажет.

Сондықтан ең алдымен тапсырамаларды меңгере алатындай, сұрақтарға дұрыс жауап іздей алатындай етіп қою керек. Сол кезде сабақ күтілген нәтижеге қол жеткізеді.

Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы керек. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс. Балалардың оқуға деген ынтасын күшейту керек. Өз дербестігін, белсенділігін дамыту қажет. Оқу, дамыту жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Үлгерімі төмен оқушылармен деңгейлік тапсырмалардың жеңіл түрлерін өткізуге болады. Оқушылардың үлгерім деңгейінің төмен немесе жоғары болуына мұғалімнің жауапкершілігі мол.

Қорыта келгенде, О.Бальзактың «ұдайы еңбек ету – өнердің де, өмірдің де заңы» дегеніндей, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігін арттыруда және дарынды балалар қатарын көбейту мақсатында мұғалімге үнемі ізденуге, тұрақты еңбек етуді міндеттейді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1) Нағымжанова Қ.М. Оқу процесінде инновациялық іс-әрекеті.- Өскемен: «МедиаАльянс», 2004.-258б.
- 2) «Бастауыш сынып» журналы №1-2009, №2-2005, №2-2006, №2-2009, №3-2004
- 3) С.Қарапаев. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін тәрбиелеу маңызы. /Бастауыш мектеп. 2006Ж №1/
- 4) Тұрысбаева. Дамыта оқыту технологиясы.
- 5) Шығармашылық – басты мақсат. Р. Омарова. / Бастауыш мектеп. 2006 ж №3/
- 6) Жумадилаева О.А. Психолого-педагогические особенности развития творческой одаренности у детей дошкольного возраста. – Автореф. к.п.н. Алматы, 1998. – 23 с.

УДК:081

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІНІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Серикбаева Г.Ж.

Алматы технологиялық университеті,
МТЖШТ кафедрасының сениор -лекторы, п.ғ.к.
Алматы, Қазақстан

***Аннотация.** Бұл мақалада қазіргі білім беру саласында жасанды интеллект рөліне шолу жасалды және ЖИ оқу процесін жақсарту және білім беру тәжірибесін қалай байыта алатыны туралы түсінік берілді. Мақалада тақырыпқа кіріспеден басталып, жасанды интеллекттіні білім беру тәжірибесіне енгізудің маңыздылығы айтылған. ЖИ-ді оқыту процесінде қолдануға болатын көптеген әдістер, соның ішінде сыныпты автоматтандыру, жекелендірілген оқыту, өнімділікті бақылау және бағалау, виртуалды мұғалімдер мен көмекшілер туралы мәліметтер қарастырылады. Мектептегі білім беруде ЖИ қолданудың сәтті жағдайларын талдау арқылы мақалада оқу процесін жетілдірудегі осы технологияның артықшылықтары мен әлеуеті көрсетілген.*

***Кілт сөздер:** Жасанды интеллект, Инновациялық технологиялар, Білім берудегі технологияның интеграциясы, Оқу үдерістерін автоматтандыру, Жекелеген оқыту, Оқушылардың үлгерімін бақылау, Виртуалды оқытушы, Жасанды интеллект этикасы, Білім берудегі деректер қауіпсіздігі, Білім беру технологияларының тиімділігі.*

Жасанды интеллект (ЖИ) білім берудегі ең өзекті зерттеу бағыттарының біріне айналды. Қазіргі заманда білім әр халықтың, әрбір жеке тұлғаның болашағын айқындайтын негізгі факторлардың біріне айналды. Білімнің жоғары деңгейін ұстап тұру – әрбір қоғамның өзінің ғылыми жасанды интеллектті (ЖИ) пайдалану білім беру үдерісін өзгертуде басты рөл атқара бастады.

Жасанды интеллект – адамның интеллектуалдық қабілетін талап ететін тапсырмаларды орындауға қабілетті компьютерлік жүйелерді құрумен айналысатын информатика саласы [1]. Соңғы жылдары ЖИ білім, медицина мен өндірістен көлік пен ойын-сауыққа дейін адам өмірінің көптеген салаларына толықтай енді. Бірақ жасанды интеллект қолданудың ең перспективалы және маңызды бағыттарының бірі білім беру болып табылады.

Жасанды интеллект оқу процесін қалай жақсарту алатынына қысқаша тоқтала кетейік. Алдымен білім берудегі жасанды интеллект дегеніміз не және осы салаға қандай технологиялық компоненттер кіретінін анықтайық. Көптеген зерттеушілер әртүрлі аспектілерге, соның ішінде машиналық оқытуға, нейрондық желілерге және деректерді өндіруге, олардың студенттердің қажеттіліктеріне бейімделе алатын интеллектуалды жүйелерді құрудағы рөліне назар аударды. Білім берудегі жасанды интеллект анықтамасы оқу процесін жақсарту және білім беру мүмкіндіктерін байыту үшін адамның интеллектіне еліктеп, арттыруға арналған технологиялық әдістер мен жүйелерді пайдалануды қамтиды. Білім берудегі жасанды интеллект оқу процесін қол жетімді, жекелендірілген, интерактивті және тиімді ету арқылы жақсартуға бағытталған. Ол мұғалімдерге, студенттерге және оқу орындарына жылдам өзгертін цифрлық дәуірге бейімделуге көмектеседі және білім сапасын жоғары деңгейге көтереді.

Жасанды интеллектті қолдану мұғалімдер үшін оңтайлы шешім болып келеді. Өйткені ЖИ мұғалімнің жұмысын жеңілдетеді. Сабәк жоспарын құрудан бастап, кез-келген құжатты өндеуге дейін. Оқу үдерістерін автоматтандырады Жасанды интеллект мектептердегі оқу үдерісінің әртүрлі аспектілерін автоматтандыруға қалай көмектесетінін егжей-тегжейлі

қарастыруға болады. Міне, жасанды интеллект білім беру процестерін автоматтандырудың кейбір нақты жолдары:

1. Оқу материалдарын басқару:

Оқулықтарды, оқу бағдарламаларын және оқу ресурстарын қоса алғанда, оқу материалдарын автоматты түрде жаңартып, қолдайтын мазмұнды басқару жүйелерін жасайды.

Өзгеретін стандарттар мен білім беру талаптарын ескере отырып, материалдарды жаңарту және бейімдеу процестерін автоматтандыру.

2. Электрондық тесттер мен бағалаулар:

Тесттер мен тапсырмаларды автоматты түрде жасау және тексеру жүйелерін енгізу.

3. Әкімшілік тапсырмаларды басқару:

Тіркеу, сабаққа қатысу мен ресурстарды бақылау және сабақты жоспарлау сияқты әкімшілік тапсырмаларды автоматтандыру.

4. Кері байланысты басқару жүйелері:

Оқушылар мен олардың ата-аналарына үлгерімі мен жетістіктері туралы ақпаратты жылдам алуға мүмкіндік беретін ЖИ-ді қолданатын ата-аналар мен оқушылар үшін кері байланыс жүйесін енгізу.

Оқушылардың үлгерімі мен тәртібі туралы есептерді автоматты түрде жасау.

5. Қабылдау және қабылдау процесін автоматтандыру:

Құжаттарды және сұхбаттарды автоматтандырылған сканерлеуді және талдауды қоса, қабылдау және студенттерді іріктеу процесін жеңілдету үшін ЖИ пайдалану [3].

Білім беру үдерістерін автоматтандыру мұғалімдер мен әкімшілерге мектеп ресурстарын тиімдірек басқаруға және сапалы білім беруге көңіл бөлуге мүмкіндік береді.

Жасанды интеллект виртуалды мұғалімдерді және оқу үдерісін байытатын білім беру қосымшаларын жасауға үлкен көмегін көрсеткенін білеміз. Міне, жасанды интеллекттің жасаған жетістіктері:

1. Виртуалды мұғалімдер:

Виртуалды мұғалімдер студенттермен байланысып, әртүрлі тақырыптар бойынша ақпарат бере алатын чат-боттар, виртуалды кейіпкерлер немесе дауыстық көмекшілер түрінде келеді. Олар студенттерге тапсырмаларды орындауға көмектесе алады, қиын ұғымдарды түсіндіре алады және зерттеу бойынша ұсыныстар жасай алады. [4].

Жасанды интеллект көмегімен студенттерге интерактивті тапсырмалар, тесттер, жаттығулар мен ойындарды қамтамасыз ететін білім беру қосымшалары жасалады. Бұл қолданбалар студенттердің деңгейі мен қажеттіліктеріне бейімделіп, жеке тәжірибені қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллектпен жұмыс істейтін білім беру қолданбалары оқушылардың үлгерімін талдап, үлгерім мен жақсартудың ықтимал бағыттары туралы егжей-тегжейлі кері байланыс бере алады. Бұл студенттерге өздерінің күшті және әлсіз жақтарын жақсы түсінуге көмектеседі.

Виртуалды мұғалімдер мен білім беру қолданбалары қашықтан оқытуда әсіресе пайдалы болуы мүмкін көптеген білім мен оқу материалдарына қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Студенттер әр түрлі пәндер мен дағдыларды өз уақытында меңгере алады. Бұл сонымен қатар студенттерге білім беру тәжірибесін жекелендіруге және өз қажеттіліктеріне сәйкес дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді [4].

Жасанды интеллект біздің өміріміздің барлық саласына еніп жатқан керемет қуатты құралға айналды және білім беруді жандандыратынын да айта кеткен жөн. Біз ЖИ қазірдің өзінде білім беру процесіне қалай оң өзгерістер енгізіп жатқанын және студенттер мен мұғалімдерге жаңа мүмкіндіктер беріп жатқанын білеміз. Дербес оқыту, процестерді автоматтандыру, деректерді жинау және талдау, виртуалды мұғалімдер мен білім беру қосымшаларын жасау білім беру сапасын арттырады және дамытады [5].

Жасанды интеллект білім беру жүйесіне енгізілсе, студенттер цифрлық дәуірде қажетті дағдыларды дамыта алады және жекелендірілген оқу тәжірибесіне ие болады. Дегенмен, білім беру саласына ЖИ енгізу бірқатар қиындықтарды да тудырады. Сандық теңсіздік, этикалық мәселелер және деректердің құпиялылығы мәселелері назар аударуды және шешімдерді қажет етеді [2].

Жасанды интеллект білім берудің ажырамас бөлігіне айналуға, біздің оқу және табысқа жету жолын өзгертуде. Қиындықтарға қарамастан, осы саладағы ілгерілеудің келешегі жігерлендіреді, қазіргі заманғы әлемнің қажеттіліктерін көрсететін неғұрлым қолжетімді, жекелендірілген және сапалы білім беруге жол ашады. Болашақта бұл технологияны білім беруде одан әрі дамытудың қажеттілігін көріп отырмыз. Жекелендірілген оқыту қолжетімді және тиімді болады, қашықтықтан оқыту дамиды және білім беру зерттеулері ЖИ ұсынатын деректер мен талдау арқылы қолдау табады.

Сонымен қатар, технология, жасанды интеллекті білім саласы жағынан ізденуге, кітап оқуға, жаңа дағды үйренуге қалай ықпал ететінін білдік. Мамандардың айтуынша, жасанды интеллект адамның жаңа дағды үйренуіне, шеттілдерін үйренуіне өте жақсы көмекші құрал. Ол сіздің тілді білу деңгейіңізді анықтай алады. Деңгей анықталғаннан кейін тек қана сізге арналған дамудың, тіл үйренудің, тұлғалық дамудың бір әдістемесін тек қана сізге арнап жасап береді. Жалпыға ортақ методика кей жағдайларда жеке тұлғаға жарамай қалып жатады.

Біздің ойымша еліміздегі IT саласының дамуы өте жақсы деңгейде. Бізде электронды Үкімет порталы өте жақсы жұмыс істейді. Egov-тың баламасы жоқ өте жақсы өнім. Мысалы, жекеменшік Kaspi компаниясының өнімдері адамдардың өмірін жеңілдетуде. Ал осындай жақсы қарқынмен дамып келе жатқан сала саладағы қазақ тілі мәселесі не болып жатыр? Жасанды интеллект қазақша сөйлеу үшін қанша уақыт керек? Белгілі бір тілдегі ақпараттың, контенттің сапалы оның мазмұнының бай болуына және осы машиналық оқыту саласындағы қазақ мамандарының көп болуына байланысты қазақша сөйлеуі мүмкін. Ал, олай болмаған жағдайда біз ағылшын, басқа тілдегі ақпараттарлы аударып пайдаланумен ғана шеттелеміз. Қазір жасанды интеллекттің кейбір құралдарына қазақ тілі қосылған. Жоғары деңгейде жұмыс істемесе де, қазақ тілі бар. Қазақ тілін енгізу меніңше мемлекеттің мойнына немесе белгілі бір мекеменің мойнына жүктелетін шаруа емес. Қоғамдағы белсенді тілге, мәдениетке ұлтқа жанашыр азаматтардың бірігіп істейтін ортақ жұмысы деп есептейміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Смит, Дж. (2020). «Жасанды интеллекттің білімге әсері». Білім беру технологиясы журналы, 25(3), 123-136.
2. Джонсон, А. (2019). «ЖИ негізіндегі білім берудегі этикалық ойлар». Білім беру этикасы, 12(2), 45-58.
3. Браун, Л. және т.б. (2018). «ЖИ негізіндегі оқыту қолданбалары: ағымдағы тенденцияларға шолу». International Journal of Educational Technology, 7(1), 32-45.
4. Білім беру ЖИ консорциумы. (2021). «Білім берудегі ЖИ: үздік тәжірибелер мен нұсқаулар».
5. Ұлттық білім беру зерттеулері орталығы. (2017). «Оқытудың болашағы: ЖИ және білім». Зерттеу есебі, 42.

УДК 373.1

РОЛЬ ПРОФОРИЕНТАЦИИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ МОНИТОРИНГЕ В СРЕДНЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Асылбекова Сандугаш Кабдыгалымовна

докторант образовательной программы «8D01124 – Педагогические измерения»
ЕНУ им. Л.Н.Гумилева

Научный руководитель – к.п.н., и.о. доцента Давлетова Айнаш Халиуллиновна

***Аннотация:** В данной статье рассматривается роль профориентационной работы в системе педагогического мониторинга. Рассмотрены понятия мониторинг, педагогический мониторинг и профориентационный мониторинг. Обосновывается связь между педагогическим мониторингом и профориентационной работой в средней общеобразовательной школе. Изучены возрастные особенности школьников, с которыми необходимо проводить профориентационную работу для получения конкурентноспособных и компетентных специалистов в будущем. Раскрывается сущность профориентационной работы в системе педагогического мониторинга. Данная статья будет полезна как для учителей, психологов средних общеобразовательных школ, так и для преподавателей вузов.*

***Ключевые слова:** профориентационная работа, мониторинг, педагогический мониторинг, образование, старшеклассники, конкурентноспособная личность.*

Повышение эффективности образовательного процесса как в общеобразовательных школах, так и высших учебных заведениях является одной из наиболее актуальных проблем современности. В последнее время практическая деятельность все больше стала основываться на мониторинге, который предполагает взаимодействие компонентов и структур с целью более эффективного достижения заданной цели. Мониторинговая деятельность, ранее применяемая только в технических профессиональных сферах, теперь активно внедряется в социологические, управленческие, психологические и педагогические области.

На протяжении последних десяти лет идет коренная перестройка системы образования в Казахстане, охватывающая все уровни: дошкольный, школьный, вузовский, послевузовский. Складывается стройная система непрерывного образования, которая должна сопровождать человека на протяжении всей жизни.

Для современного общества характерно применение новых подходов к развитию, основанных на способности к внедрению нововведений. Использование новых технологий в образовании позволяет улучшить процесс обучения и повысить его эффективность. Инновационная педагогическая деятельность включает технологизацию учебного процесса, использование информационных технологий, разработку учебно-методических материалов, применяя инновации в обучении, освоение и адаптацию опыта других образовательных систем, а также создание собственного авторского опыта. Целью вводимых новшеств в деятельность преподавателя по сравнению с традиционной системой образования является изменение личности учащегося. Сегодня образование стремится создавать такие технологии и методы воздействия на личность учащегося, которые обеспечивают баланс между его социальными и индивидуальными потребностями и способствуют его саморазвитию, самосовершенствованию и самообразованию. Это подготавливает личность к реализации своей индивидуальности и участию в инновационных процессах, которые приводят к изменению общества.

В любой сфере деятельности стремятся достичь максимально возможного качества этой деятельности. Оценка качества образования – одна из сложнейших задач образования. Качество не появляется внезапно, его необходимо готовить, планировать, управлять этим

процессом. Наиболее действенным механизмом управления качеством учебного процесса является педагогический мониторинг.

Объектом педагогического мониторинга в образовании являются результаты образовательного процесса и средства, которые используются для их достижения, т.е. образовательный мониторинг – процесс непрерывного наблюдения за состоянием и развитием педагогического процесса [1].

Педагогический мониторинг относится к непрерывному процессу наблюдения, оценивания образовательных практик и результатов. Он включает в себя отслеживание успеваемости учащихся, понимание их потребностей в обучении и оценку эффективности методов обучения. Целью педагогического мониторинга является расширение опыта обучения и улучшение результатов образования.

«Педагогический мониторинг» – это организованное целевое, системное наблюдение за качеством образования в системе образовательных учреждений, позволяющее отслеживать как отклонение от государственных образовательных стандартов, так и уровень удовлетворения образовательных потребностей населения. Педагогический мониторинг обеспечивает педагогов и администрацию качественной и своевременной информацией, необходимой для принятия управленческих решений [2].

Учеными выявлены определенные признаки, характеризующие мониторинг:

- проводится в течение длительного периода времени;
- требует получения значительного количества информации;
- требует тщательного отслеживания ситуации и осуществляется в форме постоянной или периодической проверки с последующим документированием полученных данных;
- использование стандартов или нормы как ориентиров для объективной оценки ситуации в определении отклонений;
- использование диагностико-контролирующего инструментария для определения соответствия установленным стандартам;
- результат мониторинга обычно предусматривает доклад (отчет) о ситуации;
- оценка ситуации, что дает основу для дальнейшей деятельности [3].

Что касается использования понятия мониторинга в образовании, то среди ученых нет единого мнения. Ученые часто интерпретируют этот термин как исследование различных аспектов функционирования системы образования или ее элементов, таких как оценка качества подготовки специалистов в определенной области, материально-техническое обеспечение и финансирование. Иногда он также используется для оценки результативности образовательного процесса, например, в рамках измерения учебных достижений, или же применяется в контексте обычного педагогического контроля, такого как отслеживание успеваемости.

Сегодня появилась возможность определить рейтинг учебных заведений, обозначить направления, нуждающиеся в особом внимании преподавателей. Вместе с тем проявились и значительные трудности. Образовательная система оказалась слишком сложной, многоаспектной, чтобы можно было сразу организовать такой мониторинг, который позволил бы объективно судить о состоянии дел. На разных уровнях образования предпринимаются попытки создания системы педагогического мониторинга, исследуются разные аспекты педагогического труда. Об огромном интересе к этой проблеме свидетельствуют многочисленные диссертации, монографии и статьи. Отсутствие определенности по некоторым вопросам, многообразие существующих точек зрения позволяют исследователю действовать в режиме поиска, инноваций. Этим определяется и цель многочисленных трудов и разработок ученых: обобщить и систематизировать имеющиеся подходы, на их основе выстроить теоретическую модель, которая может показать свою эффективность или неэффективность в процессе апробации. Показателем

эффективности действия модели должно стать повышение качества образования. Однако это возможно только при условии совершенствования процесса на основе собранной объективной информации [4].

Одной из важнейших возрастных особенностей развития старшеклассников является процесс профессионального самоопределения, предполагающий поиск наиболее эффективных способов самореализации в профессиональной сфере. В ходе профессионального самоопределения осуществляется перспективный взгляд человека на собственное будущее, в соответствии с которым определяются основные цели и важнейшие направления личного развития, что позволяет человеку эффективно отстаивать свои жизненные интересы в рамках конкурентных отношений в различных сферах деятельности. Актуальность исследования определяется тем, что расширение возможностей выбора профессии, с одной стороны, предоставляет старшеклассникам большое количество вариантов профессий и учебных заведений, давая возможность выбора среди них той, которая в наибольшей степени соответствует интересам и способностям, с другой стороны, увеличивает ответственность, возложенную на будущего выпускника за последствия выбора. Важным условием успешного вхождения будущих выпускников в сложную систему общественных отношений являются их конкурентоориентированность и конкурентоспособность. В современных условиях от молодежи требуется не просто способность воспроизвести определенную сумму знаний в рамках учебной или будущей профессиональной деятельности, но прежде всего готовность к постоянному саморазвитию, ориентация на поиск новых путей решения поставленных задач, когда профессиональные интересы становятся детерминантами постоянного расширения сферы собственных возможностей и компетенций [5].

Профориентационный мониторинг в школе представляет собой систематическое наблюдение и анализ с целью определения и поддержки профессиональных предпочтений и потребностей учащихся.

Основная задача профориентационного мониторинга в школе состоит в том, чтобы помочь учащимся в определении сферы деятельности, которая была бы наиболее соответствующей их интересам, навыкам и ценностям. Это помогает учащимся принимать информированные решения относительно выбора профессии и дальнейшего образования.

Процесс профориентационного мониторинга включает в себя сбор различных данных, таких как информация об интересах учащихся, их результатах обучения, успеваемости, а также социально-экономическом и культурном контексте их семейной среды. Для сбора этих данных могут использоваться различные методы, такие как анкетирование, интервью, тестирование и наблюдение. На основе полученных данных, проводится анализ и интерпретация результатов, с последующим предоставлением индивидуальных консультаций и советов учащимся. Это позволяет им получить более глубокое понимание своих профессиональных предпочтений и возможностей, а также разработать планы действий для реализации своих карьерных целей.

Профориентационный мониторинг может быть встроен в учебный процесс школы, включая консультации со специалистами по профориентации, проведение специальных занятий, изучение предметов, связанных с трудом и профессиями, а также организацию экскурсий и встреч с представителями различных профессий.

Эффективный профориентационный мониторинг помогает учащимся принимать осознанные решения относительно выбора профессии и образования, а также развивать навыки, необходимые для успешной адаптации и сотрудничества на рынке труда. Он также может иметь позитивный эффект на уровень мотивации и успеваемости учащихся в школе.

На сегодняшний день профориентационной работе уделяется не достаточное внимание, данную работу начинают проводить лишь в старших классах, хотя как показали

исследования, проводимые в рамках нашего диссертационного исследования, профориентационную работу нужно осуществлять хотя бы со среднего звена.

В среднем звене, у детей появляются новые учебные предметы, на которые дети начинают уделять больше внимание наиболее понравившимся из них. Таким образом начинают формироваться интересы к тем или иным отраслям. В средних общеобразовательных школах имеется понятие «профильные классы» или классы с углубленным изучением какого-либо предмета. И если на данном этапе не провести диагностику интересов и способностей, к примеру, то ребенок будет зря тратить все силы и время на то, что ему совсем не интересно, либо не пригодится в жизни вообще.

Педагогический мониторинг позволяет оценить эффективность проводимых мероприятий по профориентации и внести корректировки в работу в соответствии с потребностями учащихся. В своем Послании народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны Глава государства Касым-Жомарт Токаев отметил: «Особую значимость приобретает ранняя профориентация детей. Подрастающее поколение должно осознанно относиться к выбору будущей профессии [6].

Таким образом, профориентация играет важную роль в педагогическом мониторинге в средней общеобразовательной школе, помогая учащимся определиться с профессиональным самоопределением и успешно адаптироваться в будущей трудовой сфере.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ермак, С. Н. Управление качеством образовательного процесса: педагогический мониторинг / С. Н. Ермак // Проблемы повышения качества подготовки специалистов на военных факультетах учреждений образования: материалы межвузовской научно-методической конференции (Минск, 30 ноября 2017 г.) / редкол.: Ю.Е. Кулешов [и др.]. – Минск: БГУИР, 2017. – С. 29-30

2. Каримова Г. К. Роль педагогического мониторинга в качестве образования //European Research: Innovation in science, Education and Technology. – 2018. – с. 63-65.

3. Киселева Г. Н. Мониторинг качества образования как средство управления для повышения эффективности образовательного процесса //Междисциплинарные исследования: опыт прошлого, возможности настоящего, стратегии будущего. – 2020. – №. 1. – С. 103-109.

4. Коваленко И. В. Педагогический мониторинг как средство управления качеством образования //Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2012. – №. 1-2. – С. 262-271.

5. Шафранов-Куцев Г. Ф., Гуляева Л. В. Профессиональное самоопределение как ведущий фактор развития конкурентоориентированности и конкурентоспособности старшеклассников //Интеграция образования. – 2019. – Т. 23. – №. 1 (94). – С. 100-118.

6. Токаев К.К Послание Президента РК народу страны от 1.09.2021г. «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaevanarodu-kazahstana-183048>; [Дата обращения 12.01.2024]

КІШІ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМҒА БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Даулет Нұрай Жанатқызы

Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Педагогика және психология институты

Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу білім беру бағдарламасының магистрі

Ғылыми жетекші – Метербаева Күлбаршын Метербаевна

Алматы, Қазақстан

Аннотация: Мақалада кіші топ балаларының мектепке дейінгі ұйымға бейімделуінің психологиялық-педагогикалық жағдайы талданған. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу балаларға қоршаған ортаны, өздерін және басқа адамдарды олардың әлеуетті мүмкіндіктеріне қарай тануға көмектесу ретінде қарастырылады. Авторлар мақалада бейімделуді психологиялық-педагогикалық қолдаудың қажетті шарты-ата-аналар мен тәрбиешілердің іс-әрекеттерінің үйлесімділігі, отбасындағы және балабақшадағы баланың жеке ерекшеліктеріне назар аударады.

Тірек сөздер: кіші топ балалары, тәрбиеші, мектеп жасына дейінгі бала, мектепке дейінгі ұйым, психологиялық-педагогикалық жағдай.

Кіші топ- психофизиологиялық процестердің тез қалыптасу кезеңі. Баланың өмірінің алғашқы екі жылы физикалық және жүйке-психикалық дамудың жылдам қарқынымен сипатталады.

Кіші топтағы балалардың ерекшеліктері:

- өсу қарқыны мен физикалық дамуы нәресте кезіндегіге қарағанда біршама төмен;
- белсенді ояту уақыты 4-4, 5 сағатқа дейін артады;
- бала өмірдің негізгі қозғалыстарын біледі (жүру, жүгіру, өрмелеу, заттармен әрекет ету);
- негізгі гигиеналық дағдылар мен өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары дамиды;
- ана тілін меңгерген;
- басқа адамға қызығушылық танытады, қарым-қатынасқа ұмтылады;
- жүйке процестерінің қозғалысы артады;
- жынысын біледі (мен ұлмын, мен қызбын);
- өз қызметінің нәтижесіне қол жеткізу ниеті бар;
- Тәуелсіздік пен бастамашылықты білетін кіші топ баласының басты ерекшелігі бар (мен өзім) [1].

Бейімделу-бұл ағзаның жаңа жағдайға бейімделуі, ал бала үшін балабақша-бұл жаңа, әлі белгісіз кеңістік, жаңа орта және жаңа қарым-қатынас.

Бейімделу баланың психофизиологиялық және жеке ерекшеліктеріне, қалыптасқан отбасылық қатынастарға, мектепке дейінгі ұйымдарда болу жағдайларына байланысты жеке реакциялардың кең спектрін қамтиды.

Баланың жаңа күн тәртібіне, бейтаныс ересектер мен құрдастарына үйренуі баланың одан әрі дамуы мен балабақшаға бейімделуіне байланысты [2].

Психологтардың бақылауы бойынша баланың мектепке дейінгі ұйымдарға қалыпты бейімделуінің орташа мерзімі:

1. бөбекжай-7-10 күн
2. балабақшаға (2 жас) - 2-3 апта
3. мектепке дейінгі ересек жас-1 ай.

Әрине, әр бала жаңа жағдайға әртүрлі бейімделеді. Балабақшаға ұзақ уақыт бойы отбасындағы жалғыз балалар үйренеді, әсіресе тым әлжуаз, анасына тәуелді, өзіне сенімсіз.

Біріншіден, 2-3 жастағы балалар құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажеттілігін сезінбейтінін есте ұстаған жөн, бұл әлі қалыптаспаған процесс. Осы жастағы балалар үшін ересектер ойын серіктесі, еліктеу үлгісі ретінде әрекет етеді және баланың жақсы көңіл бөлу және ынтымақтастық қажеттілігін қанағаттандырады.

Мектеп жасына дейінгі флегматикалық балалар мектепке дейінгі ұйымдарда өзін нашар сезінеді. Олар балабақшаның қарқынына ілесе алмайды: олар тез киінеді, серуендеуге жиналады және тамаққа үлгермейді. Ал, егер тәрбиеші мұндай баланың проблемаларын түсініп, бірден өз мойнына алмаса, бала эмоционалды күйзеліске ұшырайды, ол одан да баяулайды, одан да жаман, бей-жай қалады [3].

Сондықтан қалыпты бала балабақшаға тез бейімделе алмайды, өйткені ол анасына өте жақын, әсіресе әсерлі және эмоционалды сезімтал болса.

2-3 жас аралығындағы балалар бейтаныс адамдардан және жаңа қарым-қатынас жағдайларынан қорқады, бұл балаларда айқын көрінеді. Бұл қорқыныш баланың қатарға бейімделуін қиындататын себептердің бірі болып табылады. Көбінесе балабақшадағы бейтаныс адамдар мен жағдайлардан қорқу баланың иммунитетін әлсіретеді, жиі ауырады, өйткені стресс денені қорғаныстан айырады.

2-3 жастағы ұлдар қыздарға қарағанда бейімделу тұрғысынан осал, өйткені бұл кезеңде олар анасына тым жақын, анасынан бөліну ауыр зардаптарға әкеледі. Эмоционалды дамымаған балалар үшін керісінше бейімделу оңайырақ-олардың анасына деген сүйіспеншілік деңгейі орташа [4].

Мұндай бала анасымен емес, құрдастарымен алғашқы эмоционалды қарым - қатынасқа түседі, бұл оның эмоционалды саласының дамуына жаман әсер етеді-болашақта мұндай бала терең махаббат, бауырластық, жанашырлық сезімдерін сезінбеуі мүмкін. Осылайша, анамен эмоционалды байланыс неғұрлым дамыған болса, бейімделу соғұрлым қиын болады. Өкінішке орай, барлық балалар бейімделу проблемасын жеңе алмайды, бұл баланың невротизмнің дамуына әкелуі мүмкін. Егер бұл балаларда балабақшаға бейімделу 1 жыл немесе одан да көп уақыт ішінде жүрмесе, онда бұл баламен бәрі дұрыс емес екендігінің белгісі және маманға бару керек.

Балалардың балабақшаға баруға дайындығын анықтау және бейімделуді болжау үшін үш блокқа біріктірілген психологиялық-педагогикалық параметрлер қолданылады:

- Органикалық қажеттіліктерді қанағаттандыруға байланысты балалардың мінез-құлқы;
- Жүйке психикалық дамуы;
- Жеке қасиеттер [5].

Осы блоктарға сүйене отырып, баланың балабақшаға баруға дайындық картасы жасалады, онда сұхбат кезінде ата-аналардың жауаптары жазылады.

Балабақшаға келгеннен кейін барлық балалар бейімделу стрессіне ұшырайды, сондықтан балаға эмоционалды шиеленісті жеңуге және жаңа ортаға сәтті бейімделуге көмектесу өте маңызды. Мамандар балабақшада тәрбиелеудің үш кезеңін ажыратады: жедел, өткір, өтемақы. Алғашқы екі кезеңді ауырлық дәрежесі бойынша жіктеуге болады – жеңіл, орташа ауыр және өте ауыр.

Бейімделудің барлық дәрежелері арнайы ғылыми әдебиеттерде сипатталған, сондықтан бейімделу кезеңінде тек медбикенің функцияларына тоқталайық. Олардың ішінде: - медициналық карталармен жұмыс, қажет болған жағдайда баланың денсаулық тобын анықтау үшін ата-аналармен әңгімелесу, оның даму тарихын түсіну, белгілі бір медициналық препараттар мен өнімдерге асқынулар мен тыйымдарды анықтау;

- МДҰ психологымен және тәрбиешімен бірлесіп медициналық картадағы жазбалар негізінде баланы МДҰ-ға бейімдеу тәртібі бойынша ұсынымдар дайындау;

- вирустық инфекциялармен және басқа да ағымдағы аурулармен ауыратын балалардың балабақшаға баруын бақылау, балалардың денсаулық жағдайын бақылау және тамақтану;

- педагогтармен бірлесіп бейімделу парағын жүргізу (бала балабақшаға толық бейімделмеген сәтке дейін жүргізіледі) [6].

Балалардың қыңыр мінез-құлқының себебі-баланың іс-әрекетін дұрыс ұйымдастырмау: оның қозғалыс белсенділігі қанағаттандырылмаған кезде, бала жеткілікті әсер етпейді, ересектермен қарым-қатынас жасай алмайды.

Балалардың мінез-құлқындағы бұзылулар оның табиғи қажеттіліктерін уақтылы қанағаттандырмауынан да туындауы мүмкін-киімдегі ыңғайсыздық, баланың уақтылы тамақтанбауы, ұйқының болмауы. Сондықтан күнделікті тәртіп, мұқият гигиеналық күтім, барлық режимдік процестерді әдістемелік тұрғыдан дұрыс жүргізу – ұйқы, тамақтандыру, дәретхана, балалардың өзіндік іс-әрекетін, сабақтарын уақтылы ұйымдастыру, оларға дұрыс тәрбие әдістерін қолдану баланың дұрыс мінез-құлқын қалыптастырудың, оның теңдестірілген көңіл-күйін қалыптастырудың кепілі болып табылады.

Баланың балабақша жағдайына сәтті бейімделуі көбінесе отбасы мен балабақшаның өзара талаптарына байланысты. Егер екі тарап та балаға мақсатты әсер ету қажеттілігін түсініп, бір-біріне сенсе, оларда ең оңтайлы жағдай қалыптасады. Ата-аналардың тәрбиешінің балаға деген жақсы қарым-қатынасына сенімді болуы маңызды; тәрбиеде Мұғалімнің құзыреттілігін сезіну; бірақ ең бастысы-оның жеке қасиеттерін бағалау (қамқорлық, адамдарға көңіл бөлу, ізгі ниет). Ерте жастағы балаларды тәрбиелеу жағдайында балаға жеке бағдарлау, бір жағынан, қазіргі уақытта оның эмоционалды көңіл-күйін, денсаулық жағдайын ескере отырып, психикалық және физикалық ерекшеліктерін білуге негізделген [7].

Біріншіден, отбасы туралы деректерді жинау қажеттілігі туындайды. Ол үшін ата-аналарға сауалнама ұсынылады, онда ата-аналар ұсынылған сұрақтарға жауап бере отырып, баласының толық сипаттамасын береді. Өз кезегінде мектепке дейінгі білім беру мекемесінің қызметкерлері осы материалдарды талдайды, баланың мінез-құлқының ерекшеліктері, оның дағдылары, қызығушылықтары және т. б. туралы қорытынды жасайды. Мектепке дейінгі ұйымның жағдайына сәтті бейімделу процесін оңтайландыру үшін отбасымен жұмыс жүргізу қажет-баланы қоғамдық тәрбие жағдайына дайындау бойынша біліктілік ұсыныстарын беру (отбасындағы күн тәртібін сақтау, қажетті мәдени-гигиеналық дағдыларды, өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын қалыптастыру, баланың ересектермен және балалармен қарым-қатынас жасау қабілеті). Тәрбиешілер ата-аналарды балалардың жүйке-психикалық даму карталарымен таныстырады.

Балаларды топқа қоспас бұрын ата-аналар жиналысын өткізу керек, оған балабақша меңгерушісі, әдіскер, психолог, дәрігерлер және, әрине, кіші топ балаларының тәрбиешілері қатысады. Мамандар балабақша жұмысының ерекшеліктерін, кіші балалар тобын ашады, білім беру ұйымының педагогикалық қызметінің бағыттарымен таныстырады, ата-аналардың сұрақтарына жауап береді [8].

Ерте жастағы балалардың сәтті бейімделуін ұйымдастыру үшін тәрбиешілер білім беру іс-әрекетінің жоспарын жасайды. Сонымен қатар, жұмыстың әртүрлі бағыттары таңдалады: ойын-сауық, ата-аналарға кеңес беру, жадынамалар, балаларға арналған қызықты дидактикалық ойындар, балаларда жағымды эмоциялардың пайда болуына ықпал ететін ашық ойындар, халық ауызша әдебиетінің элементтері.

Сонымен қатар, ерте жастағы балаларды сәтті бейімдеу үшін тәрбиешілер мен ата-аналар келесі ұсыныстарды орындауы керек:

- әр баланың жеке психологиялық дамуының ерекшеліктерін есте сақтаңыз;
- баланы әлеуметтік және моральдық нормаларға қолжетімді түрде қосу;
- мектепке дейінгі ұйымға түсетін балалардың ата-аналарымен қарым-қатынас орнату қажет;

- ата-аналармен консультациялар мен әңгімелер өткізу, балабақшаның күн тәртібімен, балаға қойылатын талаптармен танысу;

- балабақшаға келгенге дейін ата-аналар жиналысын өткізу [9].

Тәрбиешілер өз жұмысында сауалнаманы, балаға үйге баруды, қажетті құжаттарды, педагогикалық насихаттың көрнекі нысандарын (стендтер), ата-аналардың консультацияларын, ата-аналармен әңгімелесулерді, ата-аналар жиналыстарын пайдалануы керек.

Балаларды балабақшада өмір сүруге дайындаудың екінші кезеңі-балабақша тәрбиешілерімен және қызметкерлерімен танысу. Бұл жұмыстың түрлері: жеке консультациялар; топ балаларымен балалардың серуендеуін өткізу; мерекелер («Жаңа жыл», «көктемгі мерекелер» және т.б.); балабақша кітапханасына сәйкес ата-аналарды әдебиеттермен таныстыру. Бұл кезеңде ең бастысы-бала балабақшаның тәртібіне үйренеді. Баланың күнделікті өміріндегі күрт өзгерістер оның денсаулығына әсер етеді. Сондықтан ата-аналар осы кезеңде баланың денсаулығын нығайтуға ықпал ететін педагогтар мен дәрігерлер ұсынған іс-шараларды жүзеге асыруы керек.

Балаларды бейімдеу бойынша жұмыстың негізгі принциптері:

1. топқа тәрбиешілерді мұқият іріктеу.
2. топтардың біртіндеп қалыптасуы (аптасына 2-3 жаңадан келген балаларды қабылдау).
3. бейімделудің бастапқы кезеңінде баланың толық күн болмауы (2-3 сағат, анасымен бірге болу мүмкіндігі).
4. баланың балабақшада болуының икемді тәртібі (Бос уақыт, қосымша демалыс).
5. алғашқы 2-3 аптада баланың әдеттерін сақтау.
6. бірінші айда баланың денсаулығын, эмоционалды жағдайын, тәбетін, ұйқысын күнделікті бақылау (осы мақсатта әр балаға "бейімделу парағын" жүргізу).

Ерте жас-адамға тән барлық психофизиологиялық процестердің тез қалыптасу кезеңі. Ерте жастағы балаларды заманауи және дұрыс тәрбиелеу олардың толыққанды дамуының маңызды шарты болып табылады. Ерте жаста дененің осалдығы, оның ауруларға төзімділігінің төмендігі сияқты қолайсыз жағдайлар пайда болады. Сондықтан, балабақшаға бейімделу кезінде баланың өз ортасында ыңғайлы болуы үшін қолайлы жағдай жасау маңызды. Бала балабақшаға келгенге дейін және мектепке дейінгі ұйымға бейімделу кезеңінде кешенді медициналық-педагогикалық іс-шараларды өткізу жаңа жағдайларға оңай үйренуге ықпал етеді. Баланың жаңа өмір жағдайларына бейімделу кезеңінде белгілі бір күн тәртібіне қатысты бұрын қалыптасқан динамикалық стереотиптерді қайта құру.

Мектепке дейінгі ұйымдардың жағдайларына бейімделу процесін оңтайландыру үшін білім беру ұйымының барлық қызметкерлерінің өз тәрбиеленушілерінің ата-аналарын тарта отырып, нақты және тиянақты жұмысы талап етіледі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К., Сыздықбаева А.Ж., Бөлшекбаева Ә.И. Мектепке дейінгі педагогика. Оқу құралы. Алматы: «Альманах» баспасы», 2018. – 269 б.
2. Аксарина М.Н. Воспитание детей раннего возраста. – М.: Медицина 2007- 64с.
3. Белкина Л.В. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОУ. – Воронеж: Учитель, 2006- 36с.
4. Печора К.Л., Пантюхина Г.В. Дети раннего возраста в дошкольных учреждениях - М.: Владос, 2007 – 76с.
5. Адаптация ребенка к условиям детского сада: управление процессом, диагностика, рекомендации / Сост. Н.В. Соколовская. – Волгоград : Учитель, 2008. – 188с.
6. Айсина, Р. Социализация и адаптация детей раннего возраста/ Р. Айсина, В. Дедкова, Е. Хачатурова // Ребенок в детском саду. – 2003. –№ 5. – С.49-53.
7. Ватутина, Н.Д. Ребенок поступает в детский сад / Н.Д. Ватутина. – М. : Просвещение, 1993. – 170с.
8. Внешняя среда и психическое развитие ребенка / Под ред. Р.В. Тонковой-Ямпольской. – М. : Педагогика, 2004. – 232с.
9. Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста : Сб. ст. / Под ред. А.Н. Леонтьева, А.В. Запорожца и др. – М. : Международный образовательный и психологический колледж, 1995. – 144с.

ӘӨЖ 372.891

7-СЫНЫП ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Амантай Айгерім Айдарқызы

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Жаратылыстану ғылымдары факультетінің магистранты
Ғылыми жетекші: Инкарова Жанслу Ишановна, б.ғ.к., доцент
Астана, Қазақстан

Аннотация: Қазіргі Қазақстандағы білім беру парадигмасында оқу процесінде әртүрлі пәндердің өзара байланысына үлкен мән беріледі, 7-сынып география пәнінің контекстінде пәнаралық байланыстарды пайдаланудың тиімділігі білім беру тәжірибесін байыту және оқушылардың дағдыларын дамыту үшін шешуші болады. Білім берудің заманауи талаптарын ескере отырып, оқушылар әлем туралы толық түсінік алуы үшін білімді жүйелі және тиімді түрде біріктіру қажет. География сабақтарында пәнаралық байланыстарды пайдалану тәсілдерінің тиімділігін әзірлеу және түсіну білім беру саласындағы өзекті мәселе болып табылады.

Кілт сөздер: география сабағы, пәнаралық байланыс, кіріктірілген сабақ, функционалды ойлау, жаңа педагогикалық технологиялар, интеграция.

Бүгінгі күнде жалпы орта білім беретін мектептерде сабақ жүргізу барысында жаңа педагогикалық технологиялар көп қолданылады. Жаңа әдістер мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) көмегімен мұғалімдер оқушылардың сабақты толыққанды түсініп шығуына әрекет жасайды. Дамыта оқыту, проблемалық оқыту, сын тұрғысынан ойлауды дамыта оқыту және тағы да басқа технологияларды атап өтуге болады. Жаңа оқыту технологияларының көмегімен сабақта пәнаралық байланысты қолдану оқушылардың тақырыпты жақсы меңгеруіне үлесін тигізеді.

Мектептегі пәнаралық байланыстардың өзектілігі өлкетану, қоғамдық, жаратылыстану және техникалық білімдердің интеграциясы айқын көрсетілген ғылымның қазіргі даму деңгейіне байланысты. Ғылыми білімді интеграциялау өз кезегінде мамандарға жаңа талаптар қояды және ғылым мамандығымен сабақтас саладағы адамның білімінің рөлі, оларды әртүрлі мәселелерді шешуде жан-жақты қолдану қабілеті артады. И.А. Колесникова философиялық-педагогикалық зерттеулерінде интеграцияны адамзаттың ақыл-ой жиынтығы мен жеке ойлау деңгейлерінің сай келуін қамтамасыз ететін механизм ретінде қарастырылуы тиіс деп анықтайды [1].

Қазақстанда «пәнаралық байланыс» ұғымын зерттеп, оның ғылыми мектебінің негізін қалаған А.А. Бейсенбаеваның пікірінше, ғылым мен практиканың интеграциясын генетикалық қағида деңгейінде пайдалану сапалық жаңа жүйенің жоғары реттегі интегралды білімдік кеңістігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Интеграция әртүрлі пәндердегі негізгі принциптер мен заңдылықтарды өзара тығыз дидактикалық бірлікте қарастыруды көздейді [2].

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқушылардың жан-жақты және терең дамуын қамтамасыз ету міндетін қояды, ол нақты пәндік білімді игеруді ғана емес, сонымен бірге алған білімдерін әртүрлі салаларда біріктіру дағдыларын дамытуды да қамтиды. Бұл тұрғыда 7-сыныптағы география сабақтарында пәнаралық байланыстарды қолданудың тиімділігі туралы мәселе білім беру процесінің маңызды аспектісіне айналуда.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына сәйкес, елде білім беру мазмұнындағы құзыреттілік тәсілді іске асыру маңызды, өйткені TIMSS, PISA халықаралық зерттеулерінде білім алушылардың, яғни оқушылардың функционалды сауаттылық деңгейін анықтайтын көрсеткіштері

салыстырмалы түрде төмен. Осы құжатта айтылған мәселе бойынша жаратылыстану-математикалық бағыттың пәндерін оқыту «Жаратылыстану», «Математика», «Алгебра», «Геометрия», «Алгебра және анализ бастамалары», «География», «Биология», «Физика» және «Химия» оқу пәндерінің мазмұны арқылы жүзеге асырылатынын айтып кеткен жөн. Бұл ретте негізгі міндет білім алушыларда оқытуға пәнаралық, шығармашылық, жобалық тәсілдерге, сабақтастықты сақтауға, жаратылыстану-математикалық пәндер туралы білімді кеңейту мен тереңдетуге, пәнаралық байланысты күшейтуге негізделген құзыреттерді қалыптастыру болып табылады [3].

Жаңа оқыту технологияларының көмегімен сабақта пәнаралық байланысты қолдану оқушылардың тақырыпты жақсы меңгеруіне үлесін тигізеді. Ал пәнаралық байланыстың ерекше бір көрінісі – кіріктірілген сабақ. Кіріктірілген сабақ – бір ұғымды, тақырыпты немесе құбылысты зерттей отырып, бірнеше пәндерді бір уақытта оқытуды біріктіретін сабақтың ерекше түрлерінің бірі. Сабақтың бұл түрін мұғалімдер оқу бағдарламалары мен оқулықтардағы бір материалдың айқын қайталануы болған кезде қолданады: ол тақырыпты зерделеу бағдарламасына сәйкес бөлінген оқу уақытының аз мөлшерімен; қозғалыс, уақыт және басқалар сияқты ғылымаралық және жалпы ғылыми ұғымдарды зерттегенде; әртүрлі ғылымдардағы құбылыстарды, оқиғаларды, фактілерді сипаттауда айқын қарама-қайшылықпен; пәнді оқытудың проблемалық дамытатын әдістемесін құру мүмкіндігімен сипатталады [4].

Мазмұнды және мақсатты интеграцияланған сабақтар мектептегі оқытудың таныс құрылымына жаңалық пен өзіндік ерекшелік әкеледі, оқушылар үшін белгілі бір артықшылықтарға ие:

- мотивацияны арттырады, танымдық қызығушылықты қалыптастырады;
- білімді жүйелеуге мүмкіндік береді;
- әдеттегі сабақтардан гөрі оқушылардың эстетикалық қабылдауын, қиялын, зейінін, есте сақтау қабілетін, ойлау қабілетін (логикалық, көркем-бейнелі, шығармашылық) дамытуға ықпал етеді;
- жалпы білім беру дағдылары мен оқу еңбегінің ұтымды дағдыларын қалыптастырады [5].

Біздің зерттеулерімізде алынған 7-сынып география сабақтарында пәнаралық байланыстарды пайдаланудың тиімділігін келесі тақырыптарды өту кезінде ерекше қарастыруға болады:

- тарихпен және мәдениетпен байланыс: география сабақтарында оқушыларға географиялық ерекшеліктердің қоғамның қалыптасуына және оның мәдени дәстүрлеріне қалай әсер еткендігі туралы түсінік бере отырып, Қазақстан тарихы мен мәдениетінің элементтерін біріктіруге болады. Мысалы 7-сынып география оқулығындағы «Әлеуметтік география» бөлімінде «Дүниежүзінің этнолингвистикалық бейнесі қалай көрінеді?», «Дүниежүзінің діни алуантүрлілігі неден көрінеді?», «Дүниежүзі халықтары арасындағы достықты қалай нығайтуға болады?» атты тақырыптарында тарих оқулығынан алынған мәліметтерді қосып, жалпы мәдениетпен байланыс жасап сабақ өткізген болатынбыз;

- математикалық құзыреттілік: географиялық мәліметтермен жұмыс істеу барысында математикалық дағдыларды қолдана отырып, оқушылардың аналитикалық ойлауын дамытуға ықпал ететін өлшемдер, есептеулер, графиктерді қамтитын тапсырмаларды орындауға болады. Оған мысал ретінде «Географиялық зерттеулердің қорытындысын қалай көрсетуге болады?» және «Географиялық мәліметті қалай топтастыруға болады?» тақырыптарын ала аламыз. Бұл жерде математикалық құзыреттілікті сызба, диаграмма, графиканы жасауды және географиялық мәліметтерді топтастырып кестесін құруды үйрету дамыта аламыз;

- биология және экология: Қазақстанның табиғи жағдайлары мен экожүйелерін зерттеуді биология және экология сабақтарымен біріктіруге болады. Бұл білім алушыларға

биота, климат және аймақтың географиялық орналасуы арасындағы байланысты түсінуге мүмкіндік береді. Мысалы «Биосфера» және «Табиғи-аумақтық кешендер» бөлімдерінде биология және экология ғылымдарымен тікелей байланыс жасауға болады;

- ақпараттық технологиялар: цифрландыру дәуірінде географиялық ақпаратпен электронды түрде жұмыс істей білу маңызды дағдыға айналады. География сабақтарында материалды көрнекі түрде көрсету үшін геоақпараттық жүйелер мен басқа технологияларды қолдануды енгізуге болады.

Сонымен қатар оқушылардың қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру үшін қосымша сабақтар өткізіледі, бұл жерде ең алдымен азаматтық білім беріледі, яғни география сабақтарында климаттың өзгеруі немесе экономикалық жаһандану сияқты жаһандық мәселелерді қарастыру оқушылардың азаматтық ұстанымын қалыптастыруға ықпал етеді. Ал қарым-қатынас дағдыларын дамыту аясында топтарда жұмыс істеу, географиямен байланысты мәселелерді талқылау оқушыларға ықпал етеді.

Жалпы, 7-сынып география сабақтарында пәнаралық байланыстарды тиімді пайдалану оқушылардың білімін байытып қана қоймай, оларды әлемдегі өзара байланыстарды тереңірек түсінуге дайындайды және қазіргі қоғамда қажетті дағдыларды дамытады. Сабақтарда пәнаралық байланыс әдісін қолданудың тиімділігін бақылауда оқушылардың шығармашылық және функционалдық ойлау деңгейін зерттеу маңызды. Оқушылар үшін келесі тапсырмаларды мысал ретінде алуға болады: 1) Картаны талдау тапсырмасы: өзендер мен көлдердің картасын зерттеңіз. Қандай қалалар су тасқыны проблемасына тап болуы мүмкін екенін анықтаңыз. Географиялық ерекшеліктерді ескере отырып, жауабыңызды түсіндіріңіз; 2) Жобалық жұмыс: «Менің аймағым» атты жоба жасаңыз. Сіздің аймағыңыздың географиялық ерекшеліктерін, олардың адамдардың өміріне әсерін сипаттаңыз және бар мәселелерге практикалық шешімдер ұсыныңыз; 3) Салыстырмалы талдау: екі түрлі елдің климаты мен табиғи ресурстарын салыстырыңыз. Бұл факторлардың экономика мен халықтың өмір салтына қалай әсер ететінін анықтаңыз; 4) Географиялық есепті шешу: сіз экспедицияның мүшесісіз, географиялық кедергілер мен жағдайларды ескере отырып, бір қаладан екінші қалаға саяхаттаудың ең жақсы бағытын анықтаңыз; 5) Деректерді сыни талдау: соңғы 10 жылдағы белгілі бір аймақтағы жауын-шашынның өзгеру кестесін талдаңыз. Климаттың өзгеруінің ауыл шаруашылығы мен су ресурстарына ықтимал әсері туралы қорытынды жасаңыз; 6) Жаһандық мәселелерді талқылау: климаттың өзгеруі сияқты жаһандық мәселелерді топтық талқылауға қатысыңыз. Бұл мәселелерді әлемдік деңгейде жеңілдету үшін қандай шаралар қолдануға болатындығын негіздеңіз.

Бұл тапсырмалар функционалдық ойлаудың әртүрлі аспектілерін, соның ішінде аналитикалық және шығармашылық дағдыларды, сондай-ақ білімді нақты жағдайларда қолдану қабілетін тексеруге бағытталған.

Қазіргі таңда біртұтас және жан-жақты білім беру үшін пәнаралық байланыстарды енгізуге тырысады. Алайда, бұл әдісті қолданудың тиімділігі мұғалімдердің кәсіби дайындығы, қажетті ресурстардың болуы, оқу бағдарламаларының үйлесімділік дәрежесі және педагогикалық қолдау сияқты көптеген факторларға байланысты.

География сабақтарында пәнаралық байланыстарды пайдаланудың ағымдағы жай-күйі туралы неғұрлым өзекті ақпарат алу үшін білім беру органдарының соңғы есептеріне жүгіну, мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен сұхбат жүргізу ұсынылады. Зерттеуіміздің барысында география сабақтарында пәнаралық байланысты қолдануын тәжірибе жүзінде қарастырып, зерттеу үшін мектеп мұғалімдеріне өзіміз сауалнама ұсындық. Сауалнаманы анонимді түрде 31 география пәні мұғалімдерінен алдық, мектеп мұғалімдерінің пәнаралық байланыс әдісіне қатысты көзқарастары қандай екенін білдік және олардың берген жауаптарын саралай келе, пәнаралық байланысты 90%-ы үздіксіз қолданатынына көз жеткіздік. Сауалнама 15 сұрақтан тұрады және пәнаралық байланыс

әдісінің тиімділігін бағалау, әдісті қолдану арқылы оқушылардың сабаққа ынтасын ояту бойынша барлық сұрақтарды қамтиды. Мысалы «Сіз өзіңіздің оқыту тәжірибеңізде пәнаралық байланысты қолданудың тиімділігін бағалайсыз ба?» сұрағына мұғалімдердің 70%-ы «иә» деген жауап берді. Сауалнамаға қатысқан ұстаздардың 80%-ынан «Сіз өз тәжірибеңізге жаңалық енгізіп, өзгеруге дайындау жолын білесіз бе?» сұрағына «жоқ» деген жауап алдық. Сонымен қатар «Оқуға бейімділігі жоқ оқушыларды ынталандыру жолын білесіз бе?» сұрағына 65%-ы «жоқ» деген жауап берді. Бұл сауалнамаға қатысқан мұғалімдердің басым көпшілігі жас маман болғандықтан, тәжірибенің аздығына байланысты оқушыларды ынталандыру жолдарын әлі де толыққанды меңгермеген деген ойға келдік. Осы орайда «География сабағында пәнаралық байланысты қолдануға қатысты мұғалімдер арасында оқыту немесе тәжірибе алмасу қажет деп ойлайсыз ба?» сұрағына мұғалімдердің 95%-ы «иә» деген жауап берді, яғни пәнаралық байланыс әдісімен қоса басқа да жаңа педагогикалық технологиялар бойынша тәжірибе алмасуды іс жүзінде жүзеге асыру керек деген қорытындыға келуге болады. Осылайша пәнаралық байланыстың тиімділігін бағалау өзекті мәселелердің бірі екеніне көз жеткіздік.

Өткізілген сауалнаманың талдауы мен қорытындысына сүйене отырып, мектеп мұғалімдерінің көпшілігі расымен де сабақтарды өткізу барысында пәнаралық байланысты қолданудың артықшылығын атап өткенін анықтадық. Сабақ үстінде пәнаралық байланысты қолдану әр түрлі пәндерден материалдарды біріктіру географиялық құбылыстарды түсінуді байытады, география сабақтарын қызықты әрі практикалық ете алады. Сонымен қатар оқушыларда талдау, салыстыру, абстракциялау сияқты көп салалы дағдыларды дамытады. Пәнаралық байланыстарды пайдалану оларға білімді әртүрлі контексте қолдануға мүмкіндік береді. Жалпы оқытуда пәнаралық байланысты жүзеге асыру оқушының жеке басының жан-жақты және тұтас дамуына, қызығушылықтарын, білімге деген қажеттіліктерін дамытуға қажетті дамытушылық функцияның іске асуына мүмкіндік береді. Географияның басқа ғылымдармен пәнаралық байланыстарын жүзеге асырудың көптеген бағыттары болғандықтан, оларды мұғалімнің сабақта қолдануы сөзсіз артықшылық болып табылады және мектепте географияны оқып үйренудің мақсаттарын толығымен жүзеге асыруға тиімді болып келеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование. М., 2005. 288 с.
2. Жалпы білім беретін мектептегі жаратылыстану-ғылыми пәндердің пәнаралық интеграциясының технологиясы: монография / Г.К. Шолпанқұлова. – Алматы: New book, 2021. – 316 б.
3. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.
4. Щербакова Е.А. Интегрированные уроки как средство реализации межпредметного подхода в образовательной организации: <https://urok.1sept.ru/articles/680169>.
5. Баляйкина В.М., Маскаева Т.А., Лабутина М.В., Чегодаева Н.Д. Межпредметные связи как принцип интеграции обучения // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 6. 27-31 б.

УДК: 81

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Кожанов Арман Серікжанұлы

Магистрант педагогического института КУ им. Ш. Уалиханова

Научный руководитель – Дальбергенова Ляззат Елемесовна

Кокшетау, Казахстан

***Аннотация:** в данной статье представлены результаты эксперимента по внедрению информационных технологий в процесс обучения английскому языку учащихся sixth классов. Цель настоящего эксперимента заключалась в исследовании эффективности информационных технологий при изучении английскому языку учащихся sixth классов. В рамках планирования этапов эксперимента был выбран метод исследования в действии. Для измерения эффективности внедрения интенсивного курса было проведено тестирование учащихся до и после его внедрения. Результаты эксперимента показали, что внедрение интенсивного курса повысило уровень знаний грамматики английского языка и мотивацию учащихся sixth классов.*

***Ключевые слова:** информационные технологии, интернет, учебно-методический комплекс заданий и упражнений.*

Сейчас стремительное развитие информационных технологий приводит к появлению новых способов использования Интернета. Во всем мире происходит динамичное и стремительное построение информационного общества, которое создает наилучшие условия для личностного роста человека. Интеграция ИКТ в процесс изучения иностранных в общеобразовательной школе помогает реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивает индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом особенностей детей, их уровня обученности, склонностей, расширяет рамки образовательного процесса, повышает его практическую направленность, способствует повышению мотивации учащихся в образовательном процессе, развитию интеллектуальных, творческих способностей учащихся, их умений самостоятельно приобретать новые знания и созданию условия для их успешной самореализации в будущем. Использование ИКТ на уроках иностранного языка способствует формированию и совершенствованию общеучебных умений и навыков учащихся; расширению их языкового материала; проявлению самостоятельности в работе над учебным материалом; развитию творческого потенциала учащихся, улучшение произношения и использование правильных грамматических конструкций их познавательной активности; созданию увлекательного урока. В данной статье представлен комплекс заданий и упражнений интенсивного курса с использованием информационных технологий, направленный на развитие всех вышеперечисленных умений и навыков иноязычной речи учащихся sixth классов.

Цель исследования – теоретически обосновать и опытно-экспериментальным путем проверить результативность комплекса упражнений, включающих в себя информационные технологии в изучении английского языка в средней школе. Для достижения данной цели, необходимо выполнить следующий ряд задач:

1. Провести теоретический анализ информационных технологий. Определить понятие, структуру и содержание.

2. Осуществить теоретическое исследование особенностей применения информационных технологий в изучении английского языка в средней школе как в современной образовательной организации

3. Экспериментально изучить влияние применения информационных технологий в изучении английского языка в средней школе до и после экспериментальной работы на деятельность учителя, мотивацию и саморегуляцию учащихся.

Гипотеза исследования – заключается в том, что интенсивный курс с применением информационных технологии способствует повышению знаний английского языка учащихся 6 классов.

Научная новизна и теоретическая значимость исследования:

– обоснованы теоретические предпосылки применения информационных технологий в изучении английского языка в средней школе,

– совершена попытка проанализировать особенности применения информационных технологий в изучении английского языка в средней школе как в современной образовательной организации,

– рассмотрены специфические особенности составления упражнений на основе применения информационных технологий в изучении английского языка.

Эксперимент включает в себя 6 этапов:

1. Определение экспериментальной и контрольной группы
2. Согласие на участие в эксперименте
3. Анкетирование на внедрение ИТ в учебный процесс.
4. Тестирование на выявлении уровня знания английского языка учащихся 6 го класса в средней школе.
5. Внедрение учебно-методического комплекса в учебный процесс
6. Повторное тестирование на выявление уровня знания английского языка.
7. Анализ и результаты эксперимента.

Учебно-методический комплекс включает в себя 10 разделов. Ниже представлена таблица, в которой показана структура первого раздела разработанного учебно-методического комплекса. Каждый раздел включает 5 блоков заданий и упражнений и организован следующим образом.

(Таблица 1):

1	Step I. Informative block of assignments
	<i>Assignment 1. Look at the picture and try to guess at the theme of the lesson.</i>
	<i>Assignment 2. Answer the questions .</i>
	<i>Assignment 3. Read the text.</i>
	<i>Assignment 4. Discuss the following questions.</i>
	<i>Assignment 5.) Write down the new words and learn.</i>
2	Step II. Application block of assignments
	<i>Assignment 1. Solve the crossword Fill the gaps with the missing words.</i>
	<i>Assignment 2. Make up the words from the following letters, put the words and letters in order.</i>
	<i>Assignment 3. Match words with their definition.</i>
	<i>Assignment 4. Complete the words with the correct missing letters.</i>
	<i>Assignment 5. Fill the gaps with the missing words.</i>
3	Step III. Transformation block of assignments
	<i>Assignment 1. Choose the appropriate form of the word.</i>
	<i>Assignment 2. Complete the sentences.</i>
	<i>Assignment 3. Make up sentences using the active vocabulary.</i>
4	Step IV. Communicative block of assignments
	<i>Assignment 1. Create the mind map with the key-information from the text.</i>
	<i>Assignment 2. Retell the text.</i>
	<i>Assignment 3. Create the questions for the interview with your classmate.</i>
5	Step V. Creative block of assignments
	<i>Assignment 1. Write down associations for the given words.</i>
	<i>Assignment 2. Make up the crossword using the words from the active vocabulary.</i>
	<i>Assignment 3. Continue the text with your own ideas.</i>
	<i>Assignment 4. Write a short essay.</i>

Данные упражнения были апробированы в ходе исследования эффективности интенсивного курса с использованием информационных технологий для учащихся шестых классов. Исследование проходило в течение 20 недель и показало следующие результаты: (Диаграмма 1).

Сборник повысил знания, умения, навыки, познавательные способности и интерес учащихся к предмету. Также в ходе повторения главы мы наблюдаем, насколько хорошо учащиеся усвоили материал. Процент уровня знания учащихся 6-го класса увеличился с 65% до 78%. Можно сделать заключение, что применение данных заданий и упражнений имеет положительное влияние на развитие иноязычной речи учащихся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кручинина Г. А. Информационно-коммуникационные технологии в деятельности преподавателя / Г. А. Кручинина // [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://pravmisl.ru/>
2. Роль информационных технологий в изучении иностранных языков <https://moluch.ru/archive/356/79677/>
3. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. – М.: НИИ школьных технологий, 2005.
4. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). — М.: Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
5. Информационные технологии в образовании-2007. Сборник научных трудов участников VII научно-практической конференции-выставки 30–31 октября 2007г. – Ростов н/Д: Ростиздат, 2007.
6. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка//Иностранные языки в школе. – 2000. – № № 2, 3.
7. Сайков Б.П. Организация информационного пространства образовательного учреждения: практическое руководство/Б.П. Сайков. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2005.

СОЗДАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОРТАЛА ДЛЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Мукушев Алим Жаксылыкулы

Магистрант 2 курса Международного университета Астана,

Научный руководитель – Умбетов Абилхан Умбетович

Астана, Казахстан

***Аннотация:** Постоянное развитие информационных технологий оказало сильное влияние на все сферы жизни общества. Одной из таких сфер является образование. В связи с недавними событиями пандемия COVID-19 привела к дистанционному обучению во всем мире. Однако люди не были готовы к такому методу обучения, не могли сразу адаптироваться к таким условиям, но задачу обучения смогли выполнить. Это доказывает, что информационные технологии играют важную роль.*

В настоящее время актуальной становится задача создания целостной интегрированной системы, позволяющей обеспечить свободный и оперативный доступ к образовательным ресурсам для больших групп населения. Бурное развитие сети Интернет и интернет-технологий требует интеграции различных информационных ресурсов, приложений и сервисов с целью более полного удовлетворения потребностей различных групп пользователей. Данная проблема стоит очень остро во всех сферах человеческой деятельности, на которые влияет современный Интернет, особенно в сфере образования как одного из основных способов определения развития общества. Пути решения этой проблемы в настоящее время сконцентрированы вокруг концепции Интернет-порталов [1].

Актуальность темы зависит от современного уровня развития сетевых технологий. В настоящее время в рамках парадигмы государственного образования, помимо проблем индивидуализации, гуманизации и фундаментализации современного образования, большое значение придается проблемам интернированного образования [2].

В целом порталные технологии являются одним из наиболее перспективных способов использования ИКТ в образовательном процессе. В наше время термин «портал» является очень популярным термином, который часто используется в негативном ключе, зачастую люди не имеют четкого представления о том, что стоит за этим термином. Существует множество определений портала, в основном в научно-технической литературе, под порталом понимаются следующие понятия: WEB-сайты, ориентированные на конкретные аудитории и сообщества: объединение контента и донесение важной информации до конкретной аудитории; совместная работа и коллективные услуги; доступ к сервисам и приложениям для избранной аудитории, предлагаемый на сугубо персональной основе и т. д. [3].

Портал — это телекоммуникационный онлайн-сайт с быстрым доступом, расширенным пользовательским интерфейсом и широким спектром различного контента, услуг и ссылок. Это интеллектуальный инструмент для выбора источников контента, интеграции ресурсов для представления конечному пользователю через простой интерфейс. для навигации и настройки [6].

Образовательный портал представляет собой программно-технический комплекс, собирающий территориально распределенную информацию в различных формах и объемах о научно-методических информационных ресурсах, современных технологиях обучения, государственных образовательных стандартах и любую другую информацию, поддерживающую индивидуальный уровень образования и заинтересованность в его непрерывном улучшении [7].

На современном этапе развития образования создана целая система образовательных порталов, создающая удобную, информативную и образовательную среду для студентов и преподавателей, в рамках которой пользователь может удовлетворить свои личные информационные и образовательные потребности, а также приобрести необходимые знания и навыки для его научной и практической деятельности предоставляется возможность.

Данный вид услуг требует серьезных знаний и навыков как в конкретной предметной области, так и в сфере веб-строительства. Эта работа может быть проведена должным образом только в том случае, если между учителем-предметником информатики и учителями-предметниками существует тесная связь, они должны четко понимать, что такое образовательные порталы, какую информацию они содержат, зачем они нужны и как их используют. Изначально стоит изучить, как устроены порталы в Интернете, как в них структурирована информация, как делаются аннотации. Для ознакомления можно предложить учащимся проанализировать устройство портала, например, Яндекс. Учащиеся должны ответить на следующие вопросы:

- как установлен портал?
- Как организована информация в каталоге?
- что показывают аннотации?

В результате такой работы создаются ресурсы образовательного назначения, позволяющие систематизировать источники информации в определенных областях знаний. Такая работа позволяет преподавателю повысить уровень квалификации и предоставить обучающимся интересный материал, не ограничиваясь учебником как основным источником информации [8].

Портал электронного образования, который я рекомендую, называется «Physics 8 grade».

Сегодня порталные технологии позволяют создавать интернет-проекты различного типа, сложности и целевой направленности. Многие пользователи начали понимать, что создание сайта – легкая задача. Существуют определенные технологии создания веб-сайта, которые должны быть очень хорошими, чтобы создать хорошо функционирующий веб-сайт. Ведь сайт – это не только визитная карточка компании, но и один из рекламно-информационных инструментов.

Портальные технологии постоянно совершенствуются и развиваются. Добавляются новые, заменяются старые. Иными словами, происходит естественный процесс общей эволюции Интернета, в частности порталных технологий [9]. Однако среди доступных в настоящее время решений можно выделить основные технологии, используемые для создания любого сайта или других интернет-проектов.

Этот язык является основным в области технологии создания WEB-сайтов, поскольку на нем легко учиться и работать. Но чрезмерная простота является его недостатком. HTML очень хорошо отвечал требованиям раннего этапа развития технологии создания WEB-сайтов, однако при его дальнейшем развитии возникли существенные проблемы. Особенности HTML:

- Заголовки, тексты, таблицы, списки, фотографии и т.д. б. опубликовать существующие сетевые документы.
- Получайте информацию из Интернета с помощью гипертекстовых ссылок одним нажатием кнопки.
- Поиск информации, бронирование, заказ товаров и т.д. б. Создавайте формы для отправки запросов на удаленные компьютеры.
- Электронные таблицы, видеоклипы, аудиоклипы и другие программные приложения непосредственно в свои документы [10].

Содержание портала электронного образования. В своей статье я взял весь курс программного обеспечения для 8-го класса. Мой портал электронного обучения состоит из:

- главной страницы
- теоретическая часть
- практическая часть
- тест

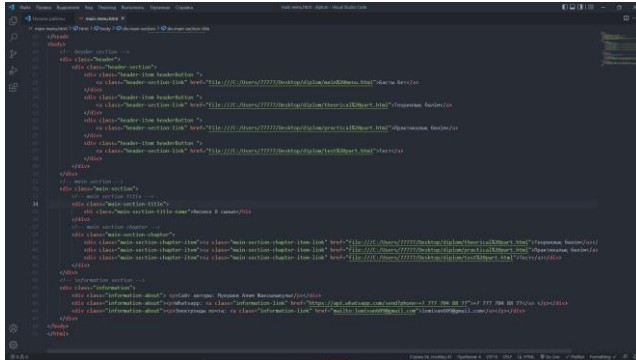

Рисунок 1. HTML-код главной страницы портала электронного обучения в среде VS Code.

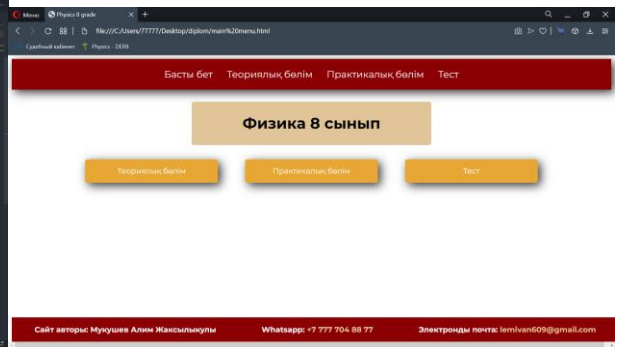

Рисунок 2. Вид портала электронного образования в браузере

Все темы 8 класса рассматриваются в теоретической части. В каждой теме все подробно расписано (рисунок 3, 4).

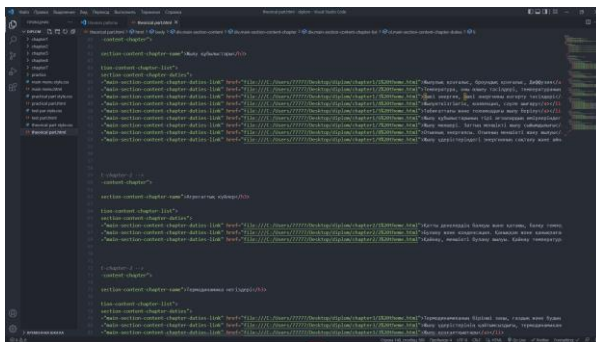

Рис. 3 HTML-код списка теоретических страниц портала электронного обучения в среде VS Code

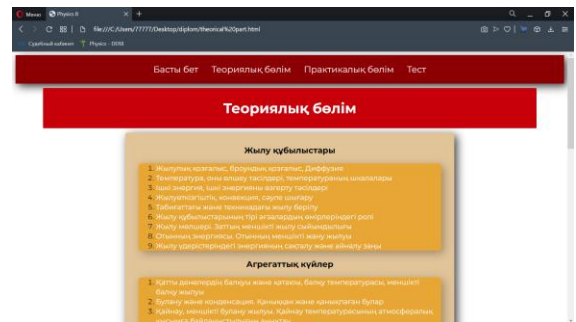

Рисунок 4 Вид в браузере теоретического списка страниц портала электронного образования.

Соответственно, теоретическая часть состоит из 5 глав:

- Тепловые явления
- Агрегированные состояния
- Основы электростатики
- Электромагнитные явления
- Световые явления

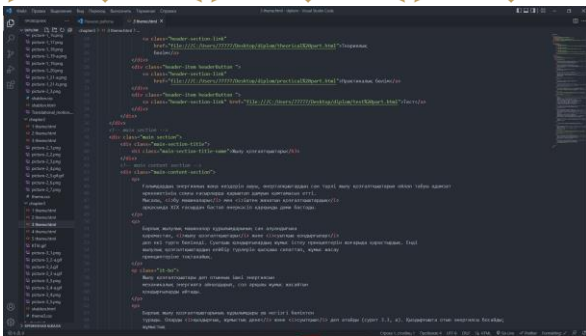

Рис. 5. HTML-код темы «Тепловые двигатели» в VS Code.

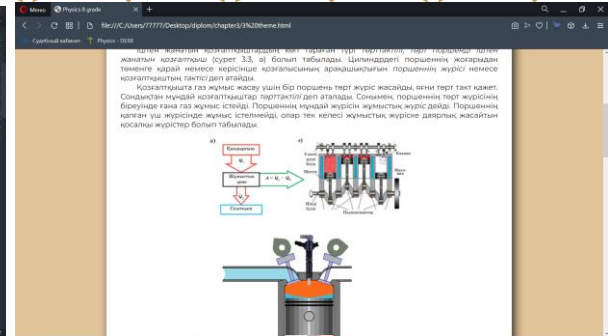

Рис. 6. Вид темы «Тепловые двигатели» в браузере.

Практическая часть состоит из уровневых задач по предыдущим темам. Отчеты упорядочены списком в окне браузера, и учащийся может проверить ответ в отчете или, если с решением возникла проблема, нажать кнопку, чтобы решить проблему, и посмотреть полное объяснение отчета, ответ соответственно (рисунок 7, 8).

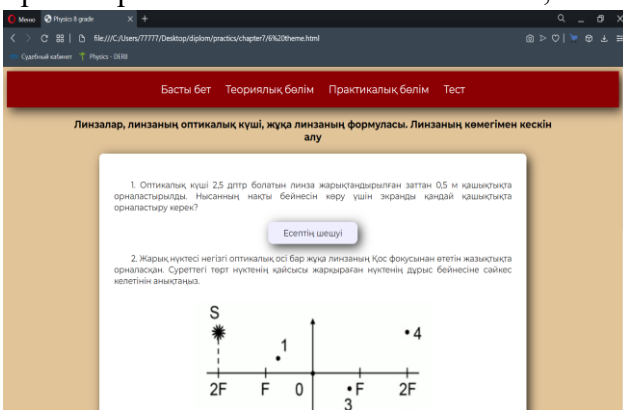

Рис. 7. Вид темы «Линзы» в браузере

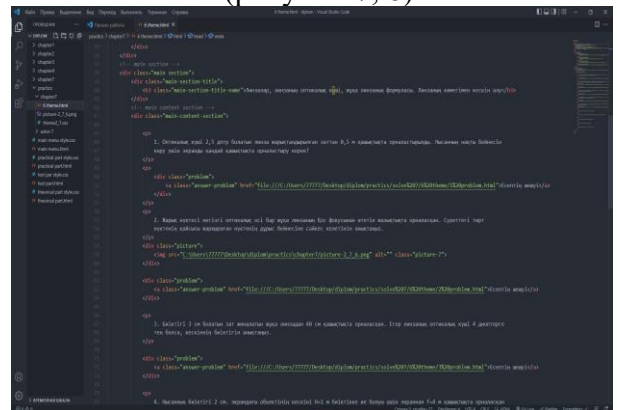

Рисунок 8. HTML-код темы «Линзы» в среде VS Code.

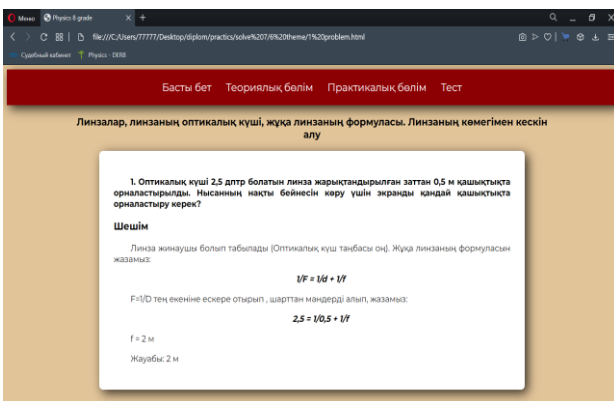

Рисунок 9 Вид решения задач в браузере

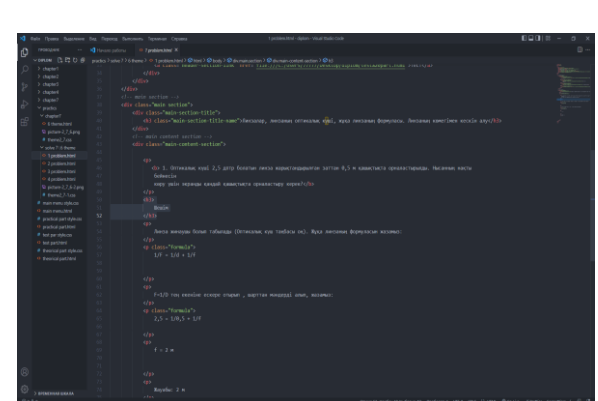

Рисунок 10 HTML-код способа решения задачи в среде VS Code

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Тихонов А.Н. Концепция создания системы Интернет-порталов сферы образования, включая федеральные, образовательные порталы по уровням образования и предметным областям, специализированные порталы // Интернет-порталы: содержание и технологии: сб. науч. ст. – 2003. - №1. – С. 192-226.
2. Образовательные порталы. <https://www.sites.google.com/site/miorsait/>
3. Образовательный портал. <http://ifmo.ru/db/doc/presentation>
4. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка. – Москва, 1935. – 959 с.
5. Полный словарь терминов и понятий мобильной связи. <https://znachenie-slova.ru/портал>.
6. Семин Ю.Н. Интегративный подход к проектированию содержания общеинженерной подготовки в техническом вузе // Образование и наука. – 2000 г. – №3(5) – С. 48-58.
7. Дрючатый Г. Ф. Один из подходов к созданию образовательного портала // Открытое и дистанционное образование. – 2002 г. – №4. – С.113-115.
8. Использование образовательных порталов в системе непрерывного образования. <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-obrazovatelnyh-portalov-v-sisteme-nepreryvnogo-obrazovaniya/viewer>
9. Используемые при создании и поддержке сайтов Интернет-технологии. <http://www.design-msk.ru/technology/>
10. Технологии создания сайтов. http://www.dbest.ru/information/advice/site_technologies

УДК: 373

**АНАЛИЗ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КУРСОВ РУССКОГО
ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА**

Джалалова Сайёра Мирхайдаровна

старший преподаватель кафедры Узбекского языка и классической восточной литературы
Международной исламской академии Узбекистана.
Ташкент, Узбекистан

***Аннотация** Целью статьи является анализ нормативной документации и учебно-методического обеспечения курсов русского языка в неязыковых вузах Узбекистана. В качестве ключевого критерия анализа нормативной документации и учебно-методического обеспечения курсов русского языка в неязыковых вузах Узбекистана в свете исследуемой проблемы нами определено следующее: необходимо определить, в какой мере указанные документы и источники обращены к элементам опорных технологий.*

***Ключевые слова:** нормативные документы и учебно-методическое обеспечение предмета; интенсификация обучения русского языка как иностранного; оптимизация обучения; традиционные методики обучения РКИ; инновационные методики обучения РКИ*

В неязыковых вузах Узбекистана традиции преподавания русского языка достаточно длительны и динамичны. На протяжении ряда предшествующих десятилетий в учебных планах всех направлений высшего образования в Республике Узбекистан русский язык в качестве предмета, обязательного для изучения, входил в первый блок учебных дисциплин, т.е. в блок «Гуманитарные и естественнонаучные дисциплины». При этом предполагалось изучение русского языка как неродного. В соответствии с этим разрабатывалось и все остальное учебно-методическое обеспечение данной дисциплины, исходившее из стремления сформировать билингвизм. В результате этого возникло большое число противоречий между требованиями к результатам обучения русскому языку, предъявляемыми в нормативных документах, и реальной практикой изучения русского языка студентами неязыковых вузов Узбекистана.

На данном этапе рассуждения считаем необходимым обратиться к анализу нормативной документации и учебно-методического обеспечения курсов русского языка в неязыковых вузах Узбекистана в свете исследуемой проблемы. В качестве ключевого критерия анализа нормативной документации и учебно-методического обеспечения курсов русского языка в неязыковых вузах Узбекистана в свете исследуемой проблемы нами определено следующее: необходимо определить, в какой мере указанные документы и источники обращены к элементам опорных технологий.

Одним из важнейших нормативных документов, определяющим специфику преподавания русского языка в высших учебных заведениях Узбекистана на современном этапе, является Приказ МВССО РУз №311 «Об утверждении Государственных образовательных стандартов высшего образования» от 16 июля 2021 г., а также система приложений к нему. Основной целью принятия данного документа является проведение реформ системы высшего образования нашей страны, призванных в конечном итоге обеспечить международную конкурентоспособность вузов Республики Узбекистан. В приложениях к данному приказу среди прочего представлены требования к структуре учебных планов и учебных программ, которая должна строиться, в свете потребности перехода высшего образования на кредитно-модульную систему: «Кредитно-модульная система – это модель организации учебного процесса, основывающаяся на единстве модульных технологий обучения и зачетных кредитов, как единиц измерения учебной нагрузки студента» [Шакадирова, 2020, URL]. При кредитно-модульной системе кардинально возрастает роль самообразования студента. Мы считаем, что такое увеличение роли самообразования, в том числе, построенного на восприятии подготовленного преподавателем раздаточного материала, открывает новые перспективы для применения опорной технологии в вузовском образовании. Заметим попутно, что вопрос организации самостоятельной работы студентов в условиях кредитно-модульной системы обучения является критически важным.

В соответствии с этим, начиная с 2021-2022 учебного года, во всех учебных планах образовательных направлений бакалавриата предусматриваются академические кредиты (ECTS), т.е. кратные 30-ти числовые значения количества и уровня знаний, полученных студентом во время обучения.

Кроме того, на сегодняшний день принципиально пересмотрена система блоков дисциплин, входящих в учебный план: их число сокращено с пяти до двух – *1.00 Обязательные дисциплины, 2.00 Дисциплины по выбору.*

Предмет «Rus tili» («Русский язык») входит в первый блок, т.е. в число обязательных дисциплин. Заметим, что во многих вузах Узбекистана этот предмет имеет иное название, а именно «Sohaga oid rus tili» («Русский язык по специальности»). Заметим, что в целом различие в названии учебной дисциплины не порождает каких-либо концептуальных расхождений в содержании учебной программы.

Примечательно, что во всех исследованных нами программах цель учебной дисциплины определяется одинаково: «Приобретение языковых знаний, выработка и совершенствование речевых навыков и умений в актуальных для обучающихся сферах: учебно-научной, профессиональной, социально-культурной, с учетом специфики специальности, формирование некоторых аспектов культурологического компонента коммуникативной компетенции»

Тем не менее, на наш взгляд, предпочтительным является название «Русский язык по специальности», так как оно более достоверно отражает содержание и назначение курса РКИ в неязыковом вузе.

Большое значение для современного состояния обучения русскому языку в высшей школе в Узбекистане имеет принятие «Национальной учебной программы непрерывного образования Республики Узбекистан по русскому языку (как иностранному)», одним из компонентов которой является «Концепция обучения русскому языку как иностранному в высших учебных заведениях Республики Узбекистан» [Национальная..., 2021, с. 26-37]. Для нас чрезвычайно важно, что в ряду дидактических принципов обучения русскому языку как иностранному в вузе, согласно данной Концепции, находятся следующие: «Принцип доступности, систематичности и последовательности, {который} требует при изложении учебного материала и организации учебной деятельности переход от простого к сложному, от легкого к трудному, от известного к неизвестному, от конкретного к абстрактному, от фактов к обобщениям; принцип наглядности, который позволяет обеспечить эффективность обучения русскому языку как иностранному.

На занятиях могут использоваться различные средства наглядности: изобразительная (картины, фотографии, рисунки); звукоизобразительная (QR-код – тип матричных кодов, мультимедийные приложения); звуковая (аудиозаписи); графическая (таблицы, опорные схемы, графические органайзеры), вербальная (образные словесные описания событий, фактов, действий), интернет-ресурсы (www.lektorium.tv – открытая платформа для онлайн-курсов с видеоархивом лекций на русском языке; <http://universarium.org> – сетевая междуниверситетская площадка для предпрофильного и целевого профильного обучения, построенная по модульному принципу, портал «Образование на русском» (pushkininstitute.ru) и др.)» [Национальная..., 2021, с. 28-29].

Как видим, опорные схемы упоминаются в основополагающем нормативном документе, регламентирующем процесс обучения РКИ в высших образовательных учреждениях Республики Узбекистан.

Это обстоятельство убеждает нас в правильности избранных нами в рамках данного исследования приоритетов, в числе которых находится приверженность идее применения опорной технологии в процессе совершенствования лингвистической компетенции (прежде всего, при изучении грамматических тем) по русскому языку у студентов неязыковых вузов нашей страны.

К сказанному надлежит добавить, что на сегодняшний день русский язык является обязательным для всех направлений бакалавриата в Узбекистане, за исключением тех вузов, для которых предусмотрена академическая самостоятельность. С целью определения объема учебной нагрузки, отводимой на изучение данного предмета, нами был исследован ряд типовых учебных планов бакалавриата для неязыковых вузов. В ходе анализа было установлено, что для большинства образовательных направлений на изучение русского языка выделяется 4 академических кредита (120 учебных часов, включая часы на самообразование).

Во всех рассмотренных нами случаях русский язык изучается на первом курсе, на протяжении одного семестра, как правило, первого. На значительно меньшем количестве образовательных направлений данный предмет изучается во втором семестре.

Сравнительно небольшим является число образовательных направлений, в рамках которых для изучения русского языка выделяется 6 академических кредитов (180 учебных часов, включая часы на самообразование). Следует также отметить, что наблюдается различное соотношение числа аудиторных занятий и часов, отводимых на самообразование.

Так, у ряда образовательных направлений, по которым ведется обучение студентов в Международной исламской академии Узбекистана (например, 5220400 – Управление информационной безопасностью, 60310800 – Международные отношения и др.) это соотношение характеризуется количественным паритетом: из 120 часов (4 кредита) 60 часов (2 кредита) составляют аудиторную нагрузку, а 60 часов (2 кредита) отводится на самообразование. В других случаях (60220200 – Исламоведение (по отраслям), 60310900 – Психология (психология религии)) 90 часов (3 кредита) из 180 часов (6 кредитов) составляют аудиторную нагрузку, а 90 часов (3 кредита) отводится на самообразование.

В Андижанском институте сельского хозяйства и агротехнологий на всех имеющихся 22 образовательных направлениях на изучение предмета «Русский язык» выделяется 120 часов (4 кредита), из них 60 часов (2 кредита) составляют аудиторную нагрузку, а 60 часов (2 кредита) выделено на самообразование.

Несколько иное соотношение наблюдается в Наманганском инженерно-строительном институте, где для всех направлений бакалавриата предусмотрено следующее распределение: из 120 часов (4 кредита) 16 часов (0,5 кредита) составляют аудиторную нагрузку, а 104 часа (3,5 кредита) отводится на самообразование. Как видим, в этом случае аудиторная нагрузка составляет 13% от общей трудоёмкости предмета. Легко предположить, что указанные объёмы не достаточны для достижения цели, поставленной в учебной программе, и дефицит учебного времени является весьма ощутимым.

Именно поэтому проблема интенсификации обучения приобретает несомненную актуальность. Мы исходим из того, что применение опорной технологии способно разрешить данное противоречие между малым объёмом учебного времени и большим объёмом учебного материала, подлежащего изучению. Не в последнюю очередь это обусловлено и возможностью ее применения при организации самообразования студентов, роль которого возрастает пропорционально сокращению аудиторной нагрузки.

Чрезвычайно важной, на наш взгляд характеристикой курса «Русский язык» / «Русский язык по специальности» является то, что во всех случаях выполнение аудиторной нагрузки предполагает собой проведение только одного вида учебных занятий – практических, в то время как лекционные и семинарские занятия программой не предусмотрены. Заметим, что это тоже есть не что иное, как следование давней вузовской традиции, изначально исходившей из необходимости построения практического курса русского языка как неродного.

Вместе с тем, теоретическая часть содержания учебной программы весьма значительна по объёму, и объективно требует специального освещения, что в отсутствие лекций увеличивает нагрузку на студентов.

В свете этого можно предположить, что именно опорная технология является эффективным средством подачи теоретического материала в условиях дефицита вербальной активности преподавателя.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Указ Президента Республики Узбекистан № УП-5847 от 8 октября 2019 года «Об утверждении Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года» (Электронный ресурс) URL: <https://lex.uz/ru/docs/4545887>. Дата обращения: 14.03.2022 г.
2. Абдураззакова Д.А. Проблема интенсификации обучения в профессиональных колледжах // Наука и образование сегодня. – Иваново, 2017. – №11 (22). – С. 107-108.
3. Ахмедова Л.Т., Лагай Е.А. Современные технологии преподавания русского языка и литературы. - Т.: Fan va texnologiya, 2016. – 296 с.
4. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
5. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высш. шк., 1980. – 366 с.
6. Бастаева К.А. Использование этноориентированной визуально-графической наглядности на уроках русского языка // Вестник ХГУ им. Н.Ф. Катанова. – Абакан, 2019. – №30. – С. 104-109.
7. Бренчугина-Романова А.Н. Использование приемов мнемотехники на уроках русского языка в условиях полиэтнической школы // Наука и школа. – М., 2016. – №3. – С. 124-127.
8. Буланова А.В. Применение наглядности как средства создания коммуникативной мотивации при обучении русскому языку как иностранному // Вестник Казанского юридического института МВД России. – Казань, 2014. – №2 (16). – С. 104-107.
9. Глазунов С. А. Опорные конспекты как средство повышения качества образования // Научные исследования в образовании. – М., 2007. – №3. – С. 24-31.
10. Djalalova, S. M. (2023). The problem of intensification of teaching Russian as a foreign language in the modern linguodidactic paradigm. *International Journal of Pedagogics*, 3(03), 11-20.
11. Джалалова Сайёра. (2022). Проблема интенсификации обучения русскому языку как иностранному в современной лингводидактической парадигме. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 301–310. Retrieved from <http://ejird.journalspark.org/index.php/ejird/article/view/274>

ИНТЕРНЕТ-САЙТЫ:

1. «Грамота.ру» (Электронный ресурс) URL: <http://www.gramota.ru/>. Дата обращения: 08.02.2023.
2. «КартаСлов.ру» (Электронный ресурс) URL: <https://kartaslov.ru>. Дата обращения: 31.05.2022.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ УПРАВЛЕНЦЕВ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Шокпарбаева Айганым Багыбекқызы

Студент факультета послевузовского образования КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Научный руководитель – Коменкова Сандуғаш Оралханқызы м.п.н

Алматы, Казахстан

***Аннотация:** Данная статья рассматривает важность развития профессиональной этики и коммуникативных навыков у будущих управленцев в образовании. В современном обществе, где образовательные учреждения сталкиваются с разнообразными вызовами, подготовка квалифицированных руководителей требует не только технических знаний, но и способности эффективно взаимодействовать с коллегами, педагогами, учениками и родителями. Авторы обсуждают методы и стратегии, направленные на формирование этики, эмпатии и навыков эффективного общения, что является необходимым условием для успешного лидерства в образовательной среде.*

***Ключевые слова:** профессиональная этика, коммуникативные навыки, управление образованием, будущие управленцы, образовательная среда.*

Введение

В современном обществе образовательные учреждения играют ключевую роль в формировании будущего поколения. Они сталкиваются с различными вызовами, требующими от их руководителей не только технических знаний, но и способности эффективно взаимодействовать с различными участниками образовательного процесса. Развитие профессиональной этики и коммуникативных навыков у будущих управленцев становится важной задачей образовательных программ.

Профессиональная этика в управлении образованием

Профессиональная этика руководителя образовательной организации включает в себя набор моральных принципов и норм, которые регулируют его поведение и отношения с сотрудниками, учениками и родителями. Руководитель должен проявлять уважение, справедливость, ответственность и эмпатию в своей деятельности, что способствует созданию благоприятной образовательной среды.

Для более глубокого раскрытия профессиональной этики руководителя образовательной организации и ее влияния на создание благоприятной образовательной среды, необходимо обратиться к работам различных исследователей в области образования и этики.

Например, Карен М. Тобин в своей статье "Профессиональная этика руководителя образовательной организации: ключевые принципы и практическое применение" обсуждает важность соблюдения этических принципов в управлении образовательными учреждениями. Она подчеркивает, что уважение к сотрудникам, ученикам и родителям является фундаментальным принципом профессиональной этики, который должен быть воплощен в действиях руководителя. Тобин также подчеркивает, что справедливость и ответственность играют ключевую роль в создании доверительных отношений и поддержании эффективного образовательного процесса [1].

Другой исследователь, Джон Смит, в своей книге "Эмпатия и лидерство в образовании: практические стратегии для руководителей" обращается к эмпатии как важному аспекту профессиональной этики руководителя образовательной организации. Он указывает на то, что способность понимать чувства и потребности других участников

образовательного процесса позволяет руководителю создать поддерживающую и вдохновляющую образовательную среду [2].

Таким образом, профессиональная этика руководителя образовательной организации требует не только соблюдения моральных принципов, но и понимания и применения этих принципов в практической деятельности. Это включает в себя уважение, справедливость, ответственность и эмпатию как основные аспекты этики в управлении образованием.

Коммуникативные навыки играют важную роль в управлении образовательными учреждениями. Руководитель должен уметь эффективно общаться с различными участниками образовательного процесса, устанавливать доверительные отношения и решать конфликты. Развитие коммуникативных навыков включает в себя умение слушать, задавать вопросы, выражать свои мысли четко и убедительно.

Для более глубокого раскрытия роли коммуникативных навыков в управлении образовательными учреждениями и методов их развития можно обратиться к работам различных исследователей в области коммуникации и управления образованием.

Например, Мэри Смит в своей статье "Эффективное управление образовательными коммуникациями: стратегии и практические рекомендации" подчеркивает важность коммуникативных навыков для руководителя образовательной организации. Она отмечает, что эффективное общение с различными участниками образовательного процесса позволяет установить доверительные отношения, решить конфликты и создать благоприятную образовательную среду [3].

Другой исследователь, Дэвид Джонсон, в своей книге "Коммуникативные стратегии в управлении образованием" предлагает практические методы и стратегии для развития коммуникативных навыков у руководителей образовательных учреждений. Он рекомендует проведение тренингов и семинаров, нацеленных на улучшение умений слушать, задавать вопросы и выражать свои мысли в понятной и убедительной форме [4].

Таким образом, развитие коммуникативных навыков у руководителей образовательных учреждений является ключевым аспектом успешного управления в образовании. Понимание и применение этих навыков позволяет установить доверительные отношения с участниками образовательного процесса и повысить эффективность управления.

Для успешного развития профессиональной этики и коммуникативных навыков у будущих управленцев необходимо использование специализированных программ и курсов в учебных планах. Эти программы должны включать в себя как теоретические знания, так и практические упражнения, направленные на развитие навыков межличностного взаимодействия.

Для обучения будущих управленцев в сфере образования профессиональной этике и коммуникативным навыкам можно применять разнообразные методы и стратегии. Важно, чтобы обучение было комплексным и включало как теоретические аспекты, так и практические упражнения. Рассмотрим несколько методов и стратегий обучения, которые могут быть эффективными:

Интерактивные лекции и семинары: Проведение интерактивных лекций и семинаров, на которых будущие управленцы могут обсуждать различные аспекты профессиональной этики и коммуникативных навыков, делиться опытом и решать кейс-стади. В ходе таких занятий студенты могут активно участвовать, высказывать свои мысли и обсуждать различные точки зрения.

Ролевые игры и симуляции: Организация ролевых игр и симуляций, в которых студенты могут испытать свои навыки в реальных или приближенных к реальности ситуациях. Например, они могут играть роль управленцев, сталкивающихся с этическими

дилеммами или конфликтными ситуациями, и практиковать различные стратегии решения проблем.

Кейс-метод обучения: Использование кейс-метода, при котором студентам предоставляются реальные или вымышленные случаи из практики управления образовательными организациями. Студенты анализируют кейсы, выявляют этические аспекты и предлагают свои решения проблем.

Практические упражнения и ролевые игры: Проведение практических упражнений и ролевых игр, направленных на развитие коммуникативных навыков, таких как умение слушать, активно выражать свои мысли, управлять конфликтами и т.д.

Интерактивные онлайн-курсы: Создание интерактивных онлайн-курсов, которые предлагают студентам возможность изучать материалы в удобное для них время, выполнять задания и тесты, а также общаться с преподавателями и другими студентами через форумы и чаты.

Все эти методы и стратегии могут быть эффективными в обучении будущих управленцев в сфере образования профессиональной этике и коммуникативным навыкам. Однако важно учитывать индивидуальные потребности студентов и адаптировать методы обучения под их особенности и уровень подготовки.

В заключении можно подвести итоги проведенного анализа и подчеркнуть важность развития профессиональной этики и коммуникативных навыков в обучении будущих управленцев в сфере образования.

Развитие профессиональной этики и коммуникативных навыков играет ключевую роль в формировании качественных лидеров в образовании. Понимание этических принципов и умение эффективно общаться с различными участниками образовательного процесса необходимо для успешного управления образовательными учреждениями.

Использование разнообразных методов и стратегий обучения, таких как интерактивные занятия, кейс-метод, практические упражнения и симуляции, способствует более глубокому усвоению материала и развитию необходимых навыков. Эти методы позволяют студентам не только получить теоретические знания, но и применить их на практике в реальных или приближенных к реальности ситуациях.

Таким образом, обучение профессиональной этике и коммуникативным навыкам должно быть целенаправленным, систематическим и комплексным, чтобы обеспечить подготовку квалифицированных и ответственных управленцев, способных эффективно управлять образовательными учреждениями в современном обществе.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Холод В.Л., Курчина С.И. Профессиональная этика руководителя образовательной организации. Журнал Образование и Воспитание, 2020, т. 45, № 3, с. 112-125.
2. Johnson, M. (2020). Effective Communication Strategies for Educational Leaders. *Educational Management Journal*, 18(3), 112-125.
3. Brown, A. (2021). Developing Ethical Leaders in Education: Strategies and Practices. *Educational Leadership Quarterly*, 32(4), 78-91.
4. Rose, L., & Craig, J. (2019). The use of interactive teaching methods in management education programs: Assessing effectiveness. *Journal of Management Education*, 43(3), 255-274.
5. McGill, C., & Baker, R. (2018). The role of case-based learning in developing ethical understanding: A literature review. *Teaching in Higher Education*, 23(4), 413-430.
6. Durand, A., & Montgomery, E. (2020). Developing communicative skills: Practical recommendations for educational practice. *Educational Psychology Review*, 32(1), 67-82.

УДК 372.8

**ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ НА ОСНОВЕ
ОРГАНИЗАЦИИ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ****Ергалиева Райхон Наврузовна**Магистрант 2-го курса факультета послевузовского образования
ЮКПУ имени У. ЖанибековаНаучный руководитель – Рысбаева Галия Алтынбековна
Шымкент, Казахстан

Аннотация: *Статья рассматривает эффективные методы повышения качества обучения биологии через организацию природоохранной деятельности учащихся. Анализируется роль природоохранной деятельности в контексте образовательного процесса и подчеркивается её значимость для стимулирования интереса к предмету. В статье обсуждаются методы и технологии организации природоохранной деятельности, включая использование различных форм работ, таких как экскурсии, проекты и практикумы.*

Ключевые слова: *Природоохранная деятельность, экология, методы, экологическое образование, эффективность обучения, биология, биологическое образование, качество обучения, учащиеся.*

Современное образование ставит перед собой задачу не только передачи фактических знаний, но и формирования глубокого понимания и ответственного отношения к окружающей среде. В этом контексте, разработка эффективных методов обучения биологии становится приоритетным направлением, позволяющим не только расширить теоретические знания учащихся, но и активно вовлечь их в природоохранную деятельность. Сегодняшнее поколение сталкивается с вызовами, связанными с изменениями в природной среде, и усиливающимся экологическим кризисом. Обучение биологии не может ограничиваться лишь теоретическими знаниями; оно должно вдохновлять учащихся на активное участие в охране природы.

Организация природоохранной деятельности имеет потенциал просветить новое поколение относительно экологических проблем и способствовать формированию экологической культуры. Согласно Моисеевой Л.В., экологическую культуру можно определить, как комплексное понимание знаний, умений и ценностных принципов в различных сферах: науки, искусства, религии, законодательства, обычаев и традиций. Эта концепция также включает активное участие в деятельности, направленной на охрану окружающей среды. [1].

Эффективная организация природоохранной деятельности не только способствует исследованию и решению экологических проблем, но также содействует повышению качества обучения в области биологии. Через интеграцию природоохранных мероприятий в образовательный процесс студенты получают возможность не только углублять свои знания в биологии, но и непосредственно применять их на практике. Такой подход способствует более глубокому пониманию биологических процессов и их взаимодействия с окружающей средой, что в итоге содействует формированию широкого спектра компетенций у студентов. Ответственное отношение к природе, развиваемое через организацию природоохранной деятельности, также вносит свой вклад в формирование экологической культуры и осознанного поведения в области биологии. Казахстан, как и во многих другие страны, сталкивается с рядом актуальных экологических проблем, таких как деградация почв, утрата биоразнообразия, загрязнение водных ресурсов и изменение климата.

Активное включение учащихся в природоохранную деятельность также может стать стимулом для их дальнейших исследований и карьерных путей в области биологии и экологии. Формирование у студентов навыков исследования и анализа экологических проблем становится не только интегральной частью их образования, но и важным вкладом в будущее устойчивого развития Казахстана и всей планеты. Важным дополнением к усилению экологического образования в Республике Казахстан является активное внедрение организации природоохранной деятельности в учебные программы. Проблема организации такой деятельности становится существенной в контексте недостаточной осведомленности и участия студентов в экологических процессах. Необходимо разработать эффективные методы вовлечения учащихся в реальные природоохранные мероприятия, такие как посадка деревьев, уборка мусора, мониторинг биоразнообразия и другие инициативы.

Согласно высказыванию Семенова А.А., значительное воздействие на воспитание школьников оказывают интерактивные средства обучения в биологии и экологии, такие как компьютер, проектор и интерактивная доска, а также электронные ресурсы, включая интернет [2]. Также важную роль играют средства массовой информации, социальная среда и семейное воспитание. Влияние на формирование личности школьников оказывают различные аспекты, начиная от труда и слова учителя, внешнего вида класса и школьной мебели, заканчивая порядком и оформлением природных участков вокруг школы. Важным фактором также является состояние учебных материалов, оборудования и литературы, а также общий внешний вид учащихся. Выбор образовательных технологий играет ключевую роль в процессе обучения биологии и экологии. Семенов выделяет технологии, такие как проблемное обучение, развитие критического мышления, модульное обучение, проектное обучение, обучение в сотрудничестве, игровые технологии, организация учебно-исследовательской деятельности, групповая дискуссия, организация самостоятельной работы и рефлексивное обучение, как наиболее дидактически эффективные [2]. Результатом воспитания в процессе обучения биологии и экологии будет формирование личностных качеств учащихся. Для оценки эффективности воспитательного процесса применяются методы психолого-педагогического наблюдения, анкетирование и тестирование, при этом критериями являются положительная динамика, ее интенсивность и стабильность.

Для обучающихся крайне важна разработка качественного курса, объединяющего разнообразные методики и стремящегося повысить уровень обучения биологии. Более того, американский социолог Ричард Лув настоятельно рекомендует возвращение к природе не только через физическую активность, такую как походы, кемпинг, рыбалка и наблюдение за птицами, но и путем интеграции природы в образовательный процесс [3]. Исследования показывают, что такие активности способствуют не только физическому здоровью, но и активному вовлечению в изучение биологии.

Внимание к природе в рамках учебной программы может значительно повысить интерес учащихся к биологии. Это создает возможность не только обогатить учебный опыт, но и внедрить практические аспекты в обучение, что способствует более глубокому пониманию биологических процессов. Такие методы также содействуют формированию у учащихся устойчивого интереса к изучению природы, стимулируя их любознательность и осознанное взаимодействие с биологическим окружением.

По мнению Дэвида Собела, специалиста в области экологического образования, стремление к познавательным, проблемно-ориентированным и технологическим подходам к спасению мира должно сбалансироваться с физическими, социально-эмоциональными и погруженными ценностями, такими как готовка глиняных пирогов. Важно учесть, что эти аспекты могут взаимодействовать друг с другом при внедрении образовательных практик,

основанных на принципах психологии развития и сохранения, с акцентом на охрану природы [4].

Ценности природы проявляются в их универсальности, таких как ценность биологического разнообразия, жизни и здоровья. Для формирования системы экологического образования школьников важны следующие дидактические закономерности: единство структурных элементов системы, функциональная зависимость содержания от целей и задач экологического образования, единство содержательной и процессуальной сторон [5]. В процессе учебно-воспитательного воздействия, основанного на организации природоохранной деятельности, могут быть использованы различные формы обучения, такие как уроки экологии, экскурсии, экологические тропы, внеклассная и внеурочная работа, домашние задания, а также экологические практикумы. Уроки экологии направлены на взаимодействие с теоретическим материалом, акцентируя внимание на ключевых экологических концепциях, явлениях и проблемах. Экскурсии предоставляют возможность учащимся изучать природные объекты в реальной среде, взаимодействуя с природой непосредственно. Экологические тропы представляют собой обучающие маршруты, охватывающие природные объекты и информацию о местных экосистемах. Внеклассная и внеурочная работа направлены на более глубокое погружение в изучаемый материал через творческий подход. Домашние задания включают различные виды деятельности, такие как чтение литературы, написание эссе, проведение исследований. Экологические практикумы предоставляют возможность получить практические навыки и опыт в решении конкретных экологических задач, фокусируя внимание на лабораторных и полевых работах, анализе данных и развитии практических умений. Таким образом, организация природоохранной деятельности в учебном процессе предусматривает не только повышение интереса к предмету, но и развитие практических навыков, исследовательского опыта и самостоятельности учащихся. Рекомендации по проведению природоохранной деятельности включают в себя учет возраста учащихся, обеспечение доступности информации, а также создание условий для коллективного взаимодействия и обмена опытом. Организация природоохранной деятельности позволяет пересмотреть традиционные методы в системе образования. Внедрение данной методики в учебный процесс способствует изменению подходов к традиционной системе оценивания в лучшую сторону. Это обеспечивает более полное осуществление функций педагогического контроля и оценивания, а также интеграцию количественного и качественного аспектов оценки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Моисеева Л. В. Уральская научная школа экологической педагогики // Педагогическое образование и наука. 2013. № 6. С. 114-118.
2. Семенов А.А. Модель методики воспитания учащихся в процессе обучения биологии и экологии // Вестник Северо-Кавказского федерального университета. – 2019. - № 4 (73) – С. 171.
3. Дикинсон Э. Ошибочный диагноз: переосмысление «синдрома дефицита природы» // Экологические коммуникации: журнал природы и культуры. – 2013. – Т. 7. – №. 3. – С. 315-335.
4. Институт Worldwatch. org, Собел Д. Школа на открытом воздухе для всех: Воссоединение детей с природой // EarthEd: Переосмысление образования на меняющейся планете. – 2017. – С. 23-33.
5. Андреева Н.Д. Теория и методика обучения экологии. 2-е изд., испр. и доп. Учебник для академического бакалавриата. Научная школа: Российский государственный педагогический университет имени А.И. Герцена (Герценовский университет). СПб., 2017. 206 с.

УДК 372.851

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУДЕ СКАФФОЛДИНГ ПЕН КӨПІРШЕЛЕР ӘДІСІ ҚАБІЛЕТТІҢ ДАМУЫНА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?**Мендыбаев Арман Болатович**

Химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика пәні мұғалімі

Мухамеджанов Даурен Айтмагамбетович

Химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика пәні мұғалімі

Тулигенов Тлеген Кабдуалиевич

Химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика пәні мұғалімі

Тушкенова Молдир Айтмагамбетовна

Химия-биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, математика пәні мұғалімі

Петропавл, Қазақстан

Аңдатпа: Берілген мақалада Lesson Study моделінің іс-әрекеттерді жақсарту, оның мүмкіндіктерін зерттеу мақсатында өзгерістерді басқару тұрғысынан сипаттауға негізделінген. Оқушылардың білім сапасын және оқу жетістіктерін жақсарту мақсатында скаффолдинг және көпіршілер әдістерінің қалай әсер ететініне деген сұраққа жауап беру үшін зерттеу жүргізілген.

Түйін сөздер: скаффолдинг, көпіршілер, Lesson Study, сыни ойлауды дамыту.

Lesson Study – мұғалім тәжірибесі саласындағы білімді жетілдіруге бағытталған, сабақтағы іс-әрекеттегі зерттеудің ерекше үлгісі болып табылатын педагогикалық тәсіл. Ол ХІХ ғасырдың 70-жылдарында Жапонияда бастау алып, осылайша Батыста қолданылатын «Іс-әрекеттегі зерттеу» тәсілінен 70 жыл бұрын қолданыла бастаған. Lesson Study-ге шараны бірлесе жоспарлап, өткізетін, қадағалайтын, оқыту мен оқуды талдай отырып, өз қорытындыларын қағаз бетіне түсіретін мұғалімдер тобы қатысады. Lesson Study циклін өткізу кезінде мұғалімдер оқыту тәжірибесіне жаңа әдістер енгізеді немесе оны жетілдіреді, кейін ашық Lesson Study өткізу немесе жұмыс сипатталған құжатты жариялау арқылы әріптестеріне таратады [1].

Соңғы жылдары 9 сынып оқушылары білім сапасын төмен деңгейде көрсетіп отырғандықтан, осы параллельде зерттеу жұмыстарын жүргізуді жөн көрдік. Зерттеу жүргізуге бірінші және екінші тоқсанның нәтижесіне жүгіне отыра, ең төмен білім сапасын көрсеткен сыныпты таңдап алдық. Олардың білім сапасын көтеру үшін скаффолдинг пен көпіршелер әдістеріне жүгіндік.

Білім берудегі Скаффолдинг – бұл оқушылар мен мұғалімдерге көптеген артықшылықтар әкелетін күшті құрал. Оқу процесін кезең-кезеңімен қолдауға және жеке бейімдеуге негізделген бұл оқыту әдістемесі қазіргі білім беру жүйелерінде белсенді қолданылады [2].

Скаффолдинг техникасының келесі негізгі артықшылықтары бар:

Түсінуді жақсарту. Скаффолдингтің басты артықшылықтарының бірі-оқу материалын түсінуді жақсарту. Жақын даму аймағы, Лев Выготский ұсынған тұжырымдама, скаффолдингте шешуші рөл атқарады. Оқушылар тәжірибелі тәлімгердің қолдауымен білімдері мен дағдыларын кеңейте алады. Бұл оларға күрделі ұғымдарды тереңірек түсінуге және оқу материалын сәтті игеруге мүмкіндік береді.

Мотивацияның артуы. Скаффолдинг оқушылардың мотивациясының артуына ықпал етеді. Оқушылар өздерінің ойлағаннан да күрделі тапсырмаларды орындай алатынын көргенде, олардың өз қабілеттеріне деген сенімділігі артады. Оқудағы жетістік тәжірибесі мотивацияның күшті көзі бола алады және оқуға деген қызығушылықты оятады[3].

Сыни ойлауды дамыту. Скаффолдинг оқушылардың сыни ойлауын дамытуға шақырады. Мұғалімдер ұсынатын сұрақтар, кеңестер және кері байланыс оқушыларға ақпаратты талдауға, өз идеяларын тұжырымдауға және күрделі мәселелерді шешуге көмектеседі. Бұл процесс өзін-өзі ойлау және талдау қабілетін дамытады.

Тәуелсіздік дағдыларын дамыту. Скаффолдинг студенттердің Тәуелсіздік дағдыларын біртіндеп дамытады. Қолдауды біртіндеп азайту арқылы мұғалімдер мен тәлімгерлер студенттерге тәуелсіз және өз қабілеттеріне сенімді болуға көмектеседі. Бұл жауапкершіліктің дамуына және проблемаларды өз бетінше шешу қабілетіне ықпал етеді.

Өзін-өзі реттеуді дамыту. Скаффолдинг сонымен қатар өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Студенттер өз жұмыстарын жоспарлауды, уақытты басқаруды және үлгерімін бағалауды үйренеді. Бұл дағдылар тек оқуда ғана емес, жалпы өмірде де өте пайдалы [4].

Зерттеу тақырыбымыз: «Математикалық есептерді шешуде скаффолдинг пен көпіршелер әдісі қабілеттің дамуына қалай әсер етеді?»

Негізгі мақсатымыз – оқушылардың білім сапасын арттыру. Осы мақсатқа жету үшін сабақ жоспарын әріптестермен бірлесіп жасап, тапсырмалардың көлеміне және олардың мазмұнына назар аудардық. Сабақ жоспарында қолданылатын материалдар, тапсырманың орындалуы арқылы оқушы қандай нәтиже көрсете алатынын қарастыра отырып, енгізілген тәсіл қаншалықты көмектесті немесе кедергі жасады, екеуі де болды ма, біз күтпеген жағдай болды ма соны біле отырып, келесі сабақ жоспарын жобалауға мүмкіндік алдық.

Үшінші тоқсан басталғаннан кейін зерттеуге 9А сыныбының ішінен А,В,С деңгейдегі оқушылар таңдап алынды, содан кейін сәйкесінше LS циклі бойынша үш зерттеу сабақтары өткізілді. Барлық зерттеу сабақтары LS циклі бойынша жүргіздік. Зерттеу жүргізген сабақтарымызға қысқаша ақпарат бере кетсек.

Бірінші зерттеу сабағымызда «Арифметикалық прогрессия» тақырыбы қарастырылды. Әріптестермен бірлесіп сабақ жоспары, өтілетін тақырыпқа байланысты дифференциалданған және құрылымдық тапсырмалар құрастырылды. Жоспар бойынша, егер тапсырма орындау барысында оқушыларда қиындық туындаса, онда көмекші құрал ретінде дескриптор береміз. Бірақ сабақ барысында барлық оқушылар тапсырманы ешбір қиындықсыз орындады, өйткені дайындаған тапсырмалар оқушылар үшін жеңіл болып шықты. Келесі сабақта тапсырманың деңгейін жоғарлатуды жөн көрдік. Екінші зерттеу сабағымызда жоғары деңгейлі оқушы тапсырмаларды өздігінше орындады, орта деңгейлі оқушы үшін дескриптор үлкен септігін тигізді, себебі оқушы дескриптордан есептің шешу алгоритмін түсінді. Төмен деңгейлі оқушыға дескриптор есепті шешу кезінде ешқандай пайдасын берген жоқ, біздің ойымызша оқушы дескрипторды дұрыс қолдана алмады. Сондықтан келесі сабақта төмен деңгейлі оқушыға марк-схеманы беруге шештік.

Өткен сабақ бойынша қорытынды жасап, бірінші циклдің үшінші сабағында жоғары деңгейлі оқушыға ешқандай көмекші құралдарды ұсынған жоқпыз, орта деңгейлі оқушыға дескриптор, ал төменгі деңгейлі оқушыға тапсырманың марк-схемасын ұсындық. Бірақ та, біздің күтіп отырған жоспарымыз толықтай іске асқан жоқ, өйткені жоғары деңгейлі оқушыға тапсырманы орындауға берілген уақыт аралығы жеткен жоқ, сондықтан қосымша уақыт қосуды дұрыс деп санадық. Ал орташа деңгейлі оқушы тапсырманы дескриптор көмегімен шығара алмады. Төмен деңгейлі оқушы дайын марк-схема бойынша тапсырманың шешу жолын көшіріп алды, бірақ есептің шешу жолына мұқият қараған жоқ. Сондықтан екінші циклді басқа әдіспен өткізуді шештік.

Екінші цикл өткізу кезінде оқушылар тапсырманың шешу алгоритмін түсіну үшін көпіршілер әдісін қолдануды дұрыс деп санадық. «Көпіршелер - бұл әлеуметтік-мәдени теориядан бастау алатын жиі қолданылатын құрылым. Бұл студенттердің мұғалімдерден, сыныптастарынан, оқу материалдарынан білімдері мен қабілеттерін игеру және тереңдету үшін алатын қолдаудың әртүрлі түрлеріне қатысты» » («Scaffolding is a commonly used

construct which can be traced back to sociocultural theory. Generally speaking, it refers to various kinds of support learners receive from the teachers, peers, materials, and the learning context to acquire and expand their knowledge and abilities») [5, с. 154]. Төмен деңгейлі оқушыға берілген тапсырмаға ұқсас тапсырманың толықтай шешу жолын, ал орташа деңгейлі оқушыға тапсырманың толымсыз шешу жолын ұсындық. Жоғары деңгейлі оқушыға бірінші цикл тапсырмаларын орындау барысында ешқандай көмекші құрал қажет болмағандықтан, екінші цикл кезінде тапсырманы өздігінше орындауға жағдай жасалды.

Екінші циклдің бірінші сабағында құрастырылған тапсырмаларымыздың деңгейі жоғарлау болғандықтан, оқушыларға мұғалім тарапынан көмек ретінде есептің толық шешу жолы берілді. Тапсырмаларды шешу кезінде жоғары деңгейдегі оқушы тапсырманы өз бетінше шешті, орта деңгейдегі оқушы шешімнің белгілі бір кезеңінде қиындықтарға тап болды, содан кейін оған көмекке толық емес шешіммен үлгі ұсынылды. Орташа деңгейлі оқушы үлгіні тапсырманы шешуде қолдана алды. Төмен деңгейдегі оқушыға ұқсас тапсырманың әр кезеңнің толық шешімі бар үлгі ұсынылды, ол өз кезегінде көрнекі және түсінікті болды. Осыған сүйене отырып, екінші циклдің екінші және үшінші сабағында осы әдісті қолдану кезінде әр деңгейлі оқушылар өздеріне берілген тапсырмаларды ешбір қиындықсыз орындай алды. Екінші сабақта төмен деңгейлі оқушы бұл әдіске дайын болды, бұл оған тапсырманы тезірек және сапалы орындауға көмектесті. Бұл әдіс көрнекі сипатты білдіретіндіктен, оған шешім кезеңдерін түсіну оңайырақ болды. Орташа деңгейлі оқушыға тапсырманың толық шешімі ұсынылмағандықтан, алгоритмдерді талдау кезінде толық шешімді толықтыруға мәжбүр болды, осылайша оның сыни тұрғыдан, әрі аналитикалық ойлау дағдыларын дамытады.

Зерттеу барысында біз оқушының әр деңгейі үшін бірдей көмек әдісі қолданылмайды деген қорытындыға келдік. Жоғары деңгейдегі оқушылар тапсырманы өз бетінше шеше алады және туындаған қиындықтарды жене алады. Орташа деңгейлі оқушыны алғанда, жеңіл тапсырмаларды шешкен кезде оқушыға дескрипторлардың көмегі жеткілікті, бірақ күрделі тапсырмалармен олар жеткіліксіз. Алайда, қиындықты жеңу үшін мұндай тапсырманы шешудің қысқаша сипаттамасын беру жеткілікті. Әлсіз оқушының жұмысын талдау кезінде дескрипторлардың жеңіл тапсырмасын шешкен кезде жеткіліксіз екендігі анықталды, өйткені ол олардың маңыздылығы мен мақсатын түсінбеді. Болашақта тапсырманың марка-схемасын ұсыну да нәтиже бермеді, өйткені оқушылар тапсырманы шешу алгоритмін іздемеді. Сондықтан оқушыларға көпіршілер әдісімен тапсырманың толық және толық емес шешу жолдарын ұсындық. Әдісті қолданғаннан кейін тапсырмаларды орындаудың оң динамикасы байқалды. Себебі әлсіз оқушы тапсырманың шешілу барысын анық көре алды және оны өз тапсырмасында қолдана алды.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Lesson Study: нұсқаулық, Пит Дадли, 2011ж.
2. Рашидова М.Х. История развития скаффолдинга и теория зоны ближайшего развития // Innovative Development in Educational Activities. — 2023. — 15 июня. — С. 487—491.
3. Курьян М.Л., Воронина Е.А. Применение технологии педагогической поддержки скаффолдинг при обучении студентов эффективной обратной связи // Вестник Томского государственного университета. — 2020. — № 461. — С. 183—191.
4. Мунаввар Х.Р.ашидова. Теория “Зона ближайшего развития” Л.С.Выгодского и технология скаффолдинг как основные понятия лингвометодической поддержки в обучении курсантов английскому языку // Science and Education. — 2012. — Январь. — С. 688—695.
5. Parviz Birjandi, Sepideh Jazebi. A comparartive analysis of teachers’ scaffolding practices. International Journal of Language and Linguistics. 2014, Vol. 2, No. 3, 154-164. doi: 10.11648/j.ijll.20140203.14.

УДК 811.111

«PROJECT TECHNOLOGY IN LEARNING ENGLISH»

Imanberdiyeva Indira Seytkasymovna

Aviation college of «Civil aviation academy»

Almaty, Kazakhstan

***Annotation:** In this article project method is considered as one of innovative methods of training. The choice of educational technologies for goal achievement and the solution of tasks, within a subject matter "Foreign language" is caused by the need to create common cultural competences and provide high quality of studying on all its stages.*

***Key words:** project method, classification, teacher's role, examples, professional English.*

Project technology in the learning English language (Foreign language)

Among the important qualities of modern person stand out active thinking, critical thinking, search for new, the desire and ability to reach knowledge on their own. Thus, education is entrusted with a function that would contribute to the development of independence and responsibility of the individual, would be focused on its self-development, self-education, self-realization. It is necessary to make greater use of new educational technologies, along with traditional methods in the study of the discipline "Foreign language"

The method of projects is not new in the world pedagogy. The American teacher W. Kilpatrick developed the method of projects in the 20s of the XX century.

The main purpose of the project method is to provide students with the opportunity of self - acquisition of knowledge in the process of solving problems or problems that require the use of knowledge obtained from various subject areas by means of a foreign language.

There are several reasons why the project method could not prove itself earlier: there were no teachers able to work with projects; there was no developed methodology for project activities; excessive fascination with the "project method" went to the detriment of other methods; canceled assessments and certificates, and individual tests, replaced by collective credits for each of the tasks performed.

Of course, there have been gradual changes; the method itself has not stood still, technological support has appeared to help the idea, detailed pedagogical developments have appeared that allow to transfer the method of projects from the category of pedagogical "creative art" to the category of "practically applied techniques".

The teacher in the project has the role of conductor, coordinator, expert, additional source of information. He only manages the process of getting knowledge and skills.

The most complete classification of projects is the classification proposed in the textbook by E. S. Polat, M. Yu. Bukharkina, etc. It can be applied to projects used in the teaching of any discipline. In this classification are the following types of projects:

1. According to the method, that dominates the project: research, creative, adventure, gaming, information, practice-oriented.
2. By the nature of the coordination of the project: from explicit coordination, with a hidden coordination
3. By the nature of contacts: domestic (regional) and international
4. By number of participants: individual, pair, group
5. For the duration of the event: short, medium, long term

The stages of work on the project

In the foreign methodical literature the following stages of work on projects are described:

1. Define the theme of the project.

2. Define problem and aims of the projects.
3. Discussion of the project structure, preparation of an indicative work plan.
4. Presentation of the necessary language material.
5. Information gathering: reference to existing knowledge and life experience, work with information sources, creation of own information storage system.
6. Regular meetings, during which students discuss intermediate results, the teacher comments on the work done, corrects errors, conducts presentation and development of new material.
7. Analysis of collected information, coordination of actions of different groups.
8. Preparation of the project presentation-exhibitions, video, radio programs, theatrical performances, celebrations, etc.
9. Demonstration of the project results.
10. Project evaluation. This stage includes the control of learning and development of speech and communication competence, the content of the project, the topic, the result, the participation of individual students, the work of the teacher, etc.

Examples of applied projects. 1. Participation in the competition to create a poster or model to the English week

We held a competition among students dedicated to the decade of the English language. The task was given to make the project posters and models on the subject "United Kingdom". The topic was General, teachers decided not to limit students to only one topic, and provided a choice to prepare projects. As a result, it turned out that all the topics were covered and prepared, among them: great people, historical places, traditions and customs, clothing, lifestyle, Beatles, music, emblem and flag, universities, the birthplace of W. Shakespeare, etc.

Students of the second course expressed the desire to participate. During the implementation of the project, such educational tasks as the systematization of vocabulary on the proposed topics and the formation of vocabulary in the language were set. The first task carried out in the process of selection of material for tasks, the second – in the description of the project.

Participation in the project was useful for students, because it allowed not only comparing the results of their work with the works of other participants of the competition, but also to join the future professional activity and get an idea of what aspects of the specialty language will be in demand in it.

Project 2. The island of my dreams (traveler's diary)

This work aimed at making the project a part of the educational process, and after its implementation, it was possible not only to see the visual result of the work, but also to assess the level of proficiency in language material.

The practical result was to be a diary of a traveler who came to the island of his dreams. The theme related to the theme of the lessons of the working program – "United Kingdom of Great Britain". This allowed the project to start immediately after the introductory section of the tutorial lesson and then continue its parallel study of the material.

This approach to the organization was fruitful: students not only traveled to the fictional island, but also prepared various versions of stories and illustrated with "portraits" of travelers, maps of uninhabited Islands, fictional houses, animals, coins, stories. The final stage of the project was a meeting of travelers, where students presented their diaries. An indicator of the effectiveness of this method of integrating projects into the educational process can be the fact that a similar project later successfully conducted with students of another group on the topic of the textbook "Space", "Education", "Sport".

«Island of my dreams»

Project description. Students come up with the island of their dreams and explore different aspects of life on the island.

Theme	Practical result
1. Map of the island, name, location	Wall map with the proposed island or the layout of the island (to the knowledge of the location of the UK)
2. Raise your flag on the island	The flag of the Isle (color, value)
3. The unusual inhabitants of the island	Posters, photos depicting fantastic creatures, a description of their habitat and habits. (adjectives)
4. My cozy home	Posters or models of dwellings and their description, someone chooses very simple dwellings, someone invents the house of the dream with all conveniences (on use of the Present and Future simple)
5. Invite a star to visit	Invite any star, show a video clip of that star or make a presentation. What special you can offer her to visit your island and your home. (revise degrees of comparison of adjectives, especially superlative form)
6. Travelling around your island	Travel route, photomontage with you. (For training prepositions of place and directions. And also names of districts and their description: for example the wood, desert, the castle, a cave, the island of treasures...)
7. Currency system	Bills and coins. Biography of national heroes depicted on the banknotes. If someone is collecting, you can use from the collection. Examine the coin and take to class then submit it. You can invent and represent own coin.
8. A fantastic vacation	The most incredible story that happened to you on the island (for practicing the past tense, using the regular and irregular verbs)
9. Island poetry	Collection of poems
10. News from the island	Newspaper or magazine (you can make a video)

Projects "Professional English language" also can be used. As an example: on the theme "My College", students defended projects in the form of a guide tour around the College (history, professional staff, subjects, specialties). Another project on the topic "My future profession-a technician of the transportation service" in the senior courses, where students conducted interviews, as when applying for a job at the airport or airline.

The following example of protection-discussion can be the project "The use of electronic tickets – advantages and disadvantages." One group of students prepared material for the use of electronic tickets; the other held the opposite view. The groups put forward their arguments and refuted each other's arguments. Students develop their professional skills.

However, despite the obvious advantages of the project methodology, both students and teachers face a number of difficulties. Students themselves note the following difficulties: it is difficult to agree among themselves in a group, not all perform their part of the task in good faith, it is difficult to conduct a public opinion poll and calculate the results. Teachers usually are not always possible to control the error in the spontaneous speech of the students in the group and is difficult to avoid the transition of students in their native language in discussion.

My experience shows that all these difficulties can be overcome if we use the method systematically. A big role in the success of using this method plays members of the group. If participants unite, at will, it is easier for them to agree among themselves. In this case, the group may have unequal level of knowledge. If the teacher distributes the students so that they are on the same level, he or she should help the students distribute the tasks to each other. It is natural for students to wish to respond automatically to their mother tongue during the discussion. It may be useful to work in a group of the so - called 'English Captain'-a member of the team responsible for ensuring that everyone speaks only English.

Conclusion

As a result, during the preparation of the project, students improve their skills in all types of speech activities – from reading and listening in the initial stages of the project to speaking and recording interviews in the subsequent stages.

The organization of projects requires incentives (presents, prizes, the ability to demonstrate results to a wide range of people, etc.) and significant additional time both on the part of students and teachers. In such projects it is quite difficult to set special training goals, they more focused on the use of existing knowledge and skills.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 1999.
2. Phillips D., Burwood S., Dunford H. Projects with Young Learners (Primary Resource Books). – Oxford: Oxford University Press, 1999.
3. Turkenik C. Choices. Writing Projects for Students of ESL. – Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ДИОЛОГТІК ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Оразбекова Еңлік Оралғазықызы

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің “География мұғалімдерін даярлау” мамандығының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі- география ғылымдарының докторы, профессор Мусабаева Меруерт Насурлаевна

Аңдатпа. Мақалада География сабағында диалогтік оқытудың тиімді жолдары және оны қалай қолданатынымыз жайлы қаралған.

Диалог сөзі гректің *diologos* сөзінен пайда болған. Диалог сөзінің мағынасы-жалпы сөйлесу, екі немесе одан да көп адамдардың өзара әңгімелесу ұғымын білдіреді. Жалпы бұл оқушылардың бір тақырып төңірегінде пікірлесуі. Диалогқа қатысушылардың ойлары әр түрлі болады, келісу, талқылау, сұрақ-жауап, әр түрлі ойын әдістері кезінде ойдың бірдей шығуы немесе т.б. Диалог-бұл жағдаяттық-тақырыптық ортақтықпен және коммуникативтік мотивтермен біріктірілген тілдесу актісінде екі немесе одан да көп әңгімелесушілер жүйелі түрде берген ауызша айтылымдарының үйлестірілуі. Диалогтік оқыту баланың ойлау қабілетін дамытудың басты жолы болып табылады. Оқушылар диалогтік оқыту әдісін қолдана отырып, тақырыпты талдауды және басқалардың ойын

тындап, өз ойымен бөлісуді үйренеді. Жалпы география сабағында диалогтік оқытудың тиімді жолдарына тоқталатын болсақ, сабақ барысында мұғалім тақырыпты түсіндіріп болғаннан кейін, оқушыларға сұрақ-жауап әдісін қолданады. Сұрақ-жауап әдісі кезінде мұғалім оқушының өз ойын жеткізуін, пікірін білдіру дағдысын жаттықтырады. Сұрақ-жауап әдісі барлық пәндерде кеңінен қолданылады, дегенмен бұл әдісте сұрақты орынды қоя білу, оқушының берген жауабын дұрыс қабылдай алудың өзі мұғалімнен кәсіби шеберлікті, төзімділік пен түсінушілікті қажет етеді. Сабақ барысында мұғалім сұрақтарды тек өзі қоймай, оқушылардың бір-біріне сұрақтар қоюын қадағалау керек. Сұрақ қойған кезде де оқушылар пікірлерін білдіре алатындай етіп, сұрақ қоюды қолдануымыз шарт. Диалогтік оқытуды мектептерде мұғалім мен оқушы арасында кеңінен қолданысқа енгізген кезде, оқушының сабаққа қызығушылығын арттыруға мол үлесі тиеді. Сабақ барысында оқушыларға әр түрлі дәрежедегі сұрақтар қойылады. Оқушылардың тақырыпты жақсы меңгеруі үшін мұғалімдер сұрақтардың екі түрлі дәрежедегі сұрақтарды қолданады. Төмен дәрежелі және жоғары дәрежелі сұрақтар кең қолданылады. Төмен дәрежелі сұрақтарды оқушылардан белгілі бір нақты жауап алу үшін қолданамыз. Жоғары дәрежелі сұрақтарды оқушылардың тақырыптағы ақпаратты қайта құруына, кеңінен қарастыруға, сол тақырыпты бағалап және талдауы үшін қолданамыз. [1]

География сабағында диалогтік оқытудың үш түрін қолдануға болады:

1. Әңгіме-дебат
2. Топтық әңгіме
3. Зерттеушілік әңгіме.

География сабағында топтық жұмысқа бір елдің табиғат зонасын, халқының санын, сол елдің жер көлемін анықтау сұрақтары бойынша тапсырма берсек, оқушылар сол елге зерттеу жұмысын жасап, тақтаға шығып өздерінің жинаған мәліметтерін айтып, картадан сол елді көрсету арқылы сабақты айта алады. Бұл әдіс балалардың қызығушылығын арттырары сөзсіз. Тағы бір ерекше және тиімді әдістердің бірі-ойындар. Сабақ үдерісінде ойын әдістерін ойын қолдану оқушылардың алған білімін одан әрі толықтыруға, түсініктерін тереңдетуге, ойлау қабілетін арттыруға мүмкіндік береді. Ойынды өткізу сабақтардың тақырыптық жоспарлауына алдын ала енгізіп, ал мазмұны мәтінге сәйкес ойластырылады. Оқушылар жаңа білімді меңгеруі, іскерліктерін ұштауды ойын барысында жүзеге асырады. География пәніндегі ойындар, басқа пәндердің ойындары сияқты, дүниені танып білу жолдарының бірі болып табылады. Ойыннан білімге деген құштарлық туады. Әр түрлі ойындарды, мысалы, жұмбақтарды шешу үшін шыдамдылық пен табандылық қажет етіледі. Сондықтанда оқушылар түрлі қызық ойындарға қатыса отырып, ойынның тәртібіне саналы түрде бағынуға, адалдыққы, шыншылдыққа үйренеді. Тіпті, ойындар тапқырлық пен байқағыштықты, батылдық пен ынталылықты жетілдіріп, қарсы ойнап отырған адамдармен өз мүмкіншіліктерін, өз күшін дұрыс пайдалана білуге, жолдастық, ынтымаққа, өзара көмекке үйреніп, ұйымшылдықты қалыптастырады.

Мысалы, 6 – сыныптың сабақ барысын қарастыратын болсақ.

1. Сабақтың тақырыбы.

Пайдалы қазбаларды өндіру қоршаған ортаға қалай әсер етеді.

2. Сабақтың мақсаты.

- Пайдалы қазбаларды өндірудің және қайта өңдеудің қоршаған ортаға әсерін түсіндіру;

- Пайдалы қазбаларды өндіру және өңдеу атмосфера жағдайына қалай әсер етуін сипаттайды;

- Пайдалы қазбаларды өндіру жер қабаттарының қайсысына кері әсерін тигізетінің анықтай алады.[3]

Мен сабақта диалогтік оқыту әдісін қолданып, оқушыларға ойындар ойнатып отыру арқылы сұрақтар қойып, әңгіме – дебат ретінде ұйымдастырар едім. Тақырып төңірегінде

оқушылардан қоршаған ортаның ластануына байланысты тағы да басқа қандай зиянды әрекеттерді білетіндері жайлы пікірлерімен бөлісетін боламыз.

Диалог сабақта оқушылардың қызығушылығын арттырумен қатар олардың білім деңгейінің өсуіне үлес қосады. Диалог тәсілінде сөйлеу түрі түрліше болып келеді. Сөйлеушінің хабарына қарай олар біріне-бірі қақпайлап, реплика тастап, сұрақ қойып, оған тиісті жауап алып отырады. Бірінің сөзін бірі қайталап, оны қуаттай сөйлеп, сөздер мен сөйлемдерді тұжырымдай түседі. [2]

Қ.Ушинский «Мұғалім-өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім. Оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімділігі жойылады», -деген даналығында. Мұғалім сабақты өткізу барысында тек дәстүрлі оқыту мен шектеліп қалмай, әрқашан ізденісте болып сабақтың өткізілу барысын және оқушының тақырыпқа тез бейімделуін жан-жақты қарастырып отыруы тиіс. [1]

Кембридждік оқыту тәсіліне негізделіп, құрастырылған «Мұғалімдерге арналған нұсқаулықта» сындарлы оқытудың мақсаттары-оқушының берілген тақырыпты терең түсіну қабілетін дамыту, сабақтан алған білімдерін тек сыныпта емес, сыныптан тыс жерлерде де пайдалана білуін қамтамасыз ету деп көрсетілген. Сындарлы оқыту теориясы аясында оқушылармен диалогтік оқытудың маңызы зор. Көптеген ұстаздар, диалогтік оқыту әдісін бұрыннан келе жатқан тәсіл деп қарастырады. Диалогтік тәсілдің жаңа тәсіл емес екені бәрімізге мәлім. Бірақ Кембридждік оқыту тәсілдерінде диалог тек екі адамның бір-бірімен тілдесуі емес, сонымен қатар осы тәсілде сұрақ қою техникасы, мәселені шешу жолдары барысындағы әңгімелесу де қарастырылады.

Ақын, педагог Мағжан Жұмабаев ХХ ғасырда өз еңбегінде «Қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді таза, берік һәм өз жанымызға үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады,»-деп өз еңбегінде жазып кеткен және осы сөздерін басшылыққа ала отырып, болашақта әлемдік білім беру саласында қазақстандық білім беру жоғары жетістіктерге жетеді деп сенемін деген.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Әбдікәрімұлы Б, Әлібекова М, Білім берудегі педагогикалық технологиялар – Педагогикалық ізденіс, 2012, 200-203
2. М.Б. Мырзалиев, А.Б.-П.Даниярова, Е.Ю.Ан, И.Ю.Хан, Т.С.Митрошенко, А.В.Роговой, Ж.Манатқызы, Г.П.Коптаева, Д.Б.Ешенкулова, М.Т.Сулейменова, Ж.А.Жуматаева, Д.С.Абдуллина, М.А.Усербаева Студенттік ғылым 2022 – Шымкент: «Әлем» баспаханасы, 2022 – Т.1. – 584 б.
3. Р.Ә.Қаратабанов, Л.А.Верховцева, О.А.Костюченко, В.И.Прагнау, Г.С.Бойко, С.А.Матвеева, М.Н.Мұсабаева Жаратылыстану – Алматыкітап баспасы, 1 – бөлім, 2019 – 168 бет, суретті

УДК: 37.046.14:37.046.16:371/378

**МЕТОДОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО
ОПЫТА НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОЙ КОРЕЕ****Хасанова Нилуфар Хакназаровна**старший преподаватель
Университета Алфраганус
Ташкент, Узбекистан

***Аннотация:** В статье представлена информация о системе образования Республики Южный Корея и методике преподавания химии. Показаны особенности корейской системы образования, сходство с системой образования Узбекистана, достоинства и недостатки. Разработаны предложения и рекомендации по изучению преимуществ корейской системы образования и преподавания химии, их методическому совершенствованию и внедрению в систему образования Узбекистана.*

***Ключевые слова:** Начальная школа, средняя школа, частная школа, проектная работа.*

Введение (Introduction)

В результате бурного развития в Узбекистане был проведен ряд работ по модернизации системы образования, внедрению современных форм обучения и педагогических технологий, повышению квалификации учителей, подготовка новых учебников и учебной литературы.

Для совершенствования системы образования Узбекистана изучаются и преимущества системы преподавания ведущих научных и образовательных учреждений Великобритании, Финляндии, Германии, России, Италии, Нидерландов, Японии, Китая, Южной Кореи, Турции и других стран. Стремительное развитие Узбекистана является продуктом сотрудничества с зарубежными странами, внедрения новых технологий и инвестиций.

Актуальность исследования

Большинство развитых стран мира считают качественное образование молодежи первоочередной задачей, а педагоги-исследователи осознали необходимость реформирования своих систем образования. В целях улучшения образования в нашей стране актуальной темой является сравнительный анализ систем образования в разных странах. Для Узбекистана важно развивать молодёжь способных самостоятельно совершенствовать свои знания и навыки в различных областях, а при необходимости приобретать новые знания и профессии.

Анализ литературы, сравнительное изучение зарубежного педагогического опыта, зарубежных теорий образования и обучения служат моделью совершенствования системы образования в нашей стране и создания более рациональных систем образования.

Цель исследования.

Проведение эффективных исследований направленных на повышение качества химического образования на международном уровне, повышение эффективности, внедрение и интеграцию передовых педагогических технологий в национальную систему образования на примере образование в Южно Корея.

Методология (Methodology)

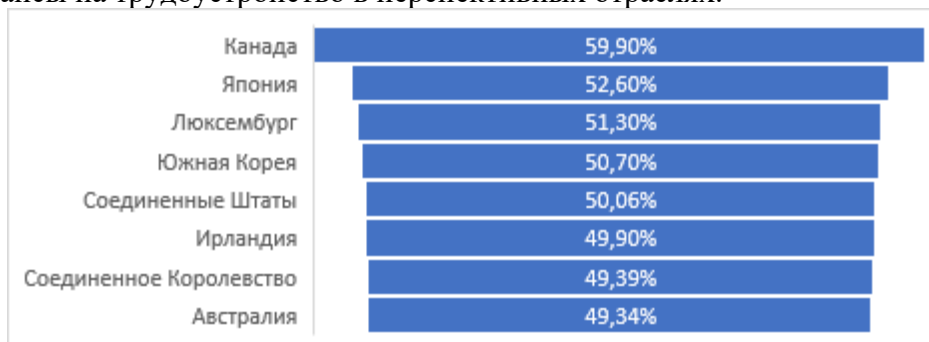
Система образования Южной Корейского государства.

Дети старше 6 лет принимаются на начальное образование в Корее до 1 марта учебного года. Но 5-летние дети тоже имеют право учиться, и для этого необходимо пройти тест и получить разрешение. Начальное образование длится 6 лет определяется как обязательное. В начальном образовании один учебный год делится на два семестра. Среднее образование в Республике Корея 3 года. Среднее образование также является обязательным. Уроки рассчитаны на 45 минут и составляют 1222 часа в год. В средних школах преподается около 10 предметов, таких как национальный язык, этика, обществознание, математика, физкультура, музыка, искусство и иностранные языки.

Есть также факультативные предметы для учащихся старших классов. К ним относятся информация, иностранный язык (часто немецкий, французский, испанский, китайский, японский, русский, арабский). После окончания средней школы образование продолжается в высших учебных заведениях. Средние школы делятся на несколько типов: государственные средние школы (управляются Министерством образования и технических наук Кореи, Министерством культуры, физического воспитания и туризма), общеобразовательные средние школы (управляются высшими организациями в каждой провинции), частные средние школы. Также высшие школы делятся на несколько типов по предметам обучения: общеобразовательные школы, специализированные школы (сельское хозяйство, промышленность, морское хозяйство, информация), специальные школы (школа лицейного типа), техникумы, школы иностранных языков, физкультуры. школа, художественные школы. В Республике Корея также существуют средние школы, специально созданные Министерством образования специализированное на сельском хозяйстве, рыболовстве, промышленности и международных языках.

Образовательная поисковая платформа Edudera опубликовала рейтинг стран по проценту населения с высшим образованием. Южная Корея находится на 4 месте. По уровню образования Южная Корея занимает 9-е место в мировом рейтинге QS. Такому положению способствует внедрение передовых технологий, низкая стоимость обучения и высокие шансы на трудоустройство в перспективных отраслях.

Анализ и результаты (Analysis and results).

Направление	Узбекистан	Южная Корея
Преподавание химии	7-11 класс – средняя школа, академический лицей, колледж, ВУЗ	5-6 класс – начальная школа 7-9 класс- средняя школа 10-12 класс- старшая школа ВУЗ
Научные программы	разработан на основе стандартных требований	произведено на основе школьных требований
Название предмета	общая химия, неорганическая химия, органическая химия	общая химия, неорганическая химия, органическая химия
Часы на неделю	2 часа в неделю (68 часов)	2 часа в неделю (68 часов)
Учебники	учебники издаются через государство по программе	учебники и учебные пособия на усмотрение учителя
Техническая поддержка	имеются лабораторные помещения, химическое оборудование и вещества	доступно на базе каждой школы
Дидактические материалы	учебники, учебные пособия, раздаточные материалы, технические средства, компьютерные презентации	интернет-материалы и используемые платформы
Методы оценки	текущий, промежуточный и итоговый контроль	оценивается формативно (хорошо, средне, удовлетворительно), числовая оценка не дается.
Домашнее задание	устно, письменно	в виде презентации, надо дополнить пропущенные строки

Таблица составлена автором

Объяснение научных данных через явления окружающей среды, для оценки и развития исследований и преподавании естественных наук в Корее используют практические компетенции. Образование в Южной Корее во многом ориентировано на сравнение. Учеников учат пользоваться Интернетом, искусственным интеллектом и т. д. Развиваются навыки самостоятельного исследования, творчества, умения использовать свои знания и творческие работы в повседневной жизни. На каждом уроке задается вопрос, где применить полученную информацию и как получить выгоду с экономической точки зрения. Занятия проводятся по профориентационному принципу. Ученикам предоставляются малые проекты для самостоятельной работы. Работа над проектом осуществляется индивидуально или в небольшой группе. В ходе проектной работы предъясняется проблема, учащиеся собирают информацию и своими руками решают задачу. Студентам предлагается изменить конструкцию и материал предметов используемых в повседневной жизни. Этот метод формирует творческое мышление, креативность, любознательность, креативность.

Выводы и предложения. (Conclusion/Recommendations).

В системе образования Кореи используются различные интерактивные методы: групповое обучение, совместное обучение, групповая работа, собеседование, самостоятельное обучение. Эти методы широко используются в преподавании химии.

У южнокорейской системы образования много преимуществ, например: наличие сравнительного анализа, особое внимание к повышению качества; чтобы между учителем и учеником установились дружеские отношения; создание творческой среды; предоставить ученикам возможность работать на производственных предприятиях на основе контракта;

выдача раздаточного материала каждому ученику к следующему уроку; цель образования – индивидуализация.

Подводя итоги на основе изученных данных, считаем целесообразным внедрить в систему образования Узбекистана:

1. Внедрение методов повышения эффективности преподавания химии в систему образования нашей страны;
2. Пересмотр и совершенствование учебной программы, часов занятий на базе зарубежных стран в целях повышения эффективности преподавания химии;
3. Преподавание химии в связи с производством.
4. Увеличение числа частных школ ;
5. Создание возможностей для работы студентов на основе контракта на производственных предприятиях;

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кречетников К.Г., Семёнова П.Ю. Образование в Южной Корее глазами корейских исследователей // Приоритетные научные направления: от теории к практике. 2016. №21. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovanie-v-yuzhnoy-koree-glazami-koreyskih-issledovateley> (дата обращения: 28.01.2024).
2. Korean Statistical Information Service [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kosis.kr/>.
3. Education index [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/en/content/education-index>.
4. Dittrich K. The beginnings of modern education in Korea, 1883-1910 // Paedagogica Historica. International Journal of the History of Education. – May 2014. – Vol. 50, Iss. 3.– P. 265-284.
5. Jung H., Pirog M.A., Lee S.K. The long-run labour market effects of expanding access to higher education in South Korea [Электронный ресурс] // Journal of International Development – Режим доступа: [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1002/\(ISSN\)1099-1328/earlyview](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1002/(ISSN)1099-1328/earlyview).
6. Park H. A study on the horizontal stratification of higher education in South Korea // Asia Pacific Education Review. – 2015. – Vol. 16, Iss. 1. – P. 63-78.
7. Lee J., Park D. Do American and Korean education systems converge? Tracking school reform policies and outcomes in Korea and the USA // Asia Pacific Education Review. – 8 May 2014.
8. Kim Y.Y. Negotiating Cultures and Identities: Education and Adaptation Among Young North Korean Settlers in South Korea [Электронный ресурс] // Journal of International Migration and Integration, First online. – 22 July 2015. – P. 1-15. – Режим доступа: <http://link.springer.com/journal/12134>.
9. Семёнова П.Ю. Интернационализация образования в Южной Корее / П.Ю. Семёнова, К.Г. Кречетников // Социально-экономические науки и гуманитарные исследования. Материалы VIII междуна. науч.-практ. конф. – Новосибирск: ЦРНС, 2015. – С. 137-141. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=24633175>
10. Kwon S.K., Lee M., Shin D. Educational assessment in the Republic of Korea: lights and shadows of high-stake exam-based education system [Электронный ресурс] // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 2015. – Режим доступа: <http://dx.doi.org/10.1080/0969594X.2015.1074540>.
11. Хақназаровна X. N., Adilovna N. S. Kimyo fanini o'qitishda pedagogik hamkorlik finlandiya va o'zbekiston misolida //Science and innovation. – 2023. – T. 2. – №. S

DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE: SHARPENING PRONUNCIATION IN 9TH GRADE STUDENTS

Nurbekova Nurbakyt Darkhankyzy

Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,

Co-author— Abdrakhmanova Aida Aldiyarbekkyzy

Almaty, Kazakhstan

Аннотация: Бұл мақалада коммуникативті құзыреттілік ұғымы зерттеліп, айтылымды жақсарту стратегиялары ұсынылған. Коммуникативті құзыреттілік лингвистикалық, социолінгвистикалық, дискурстық және стратегиялық құзыреттерді қамтиды. Мақалада жас ағылшын тілін үйренушілерде коммуникативті құзыреттілікті дамытудың маңыздылығы атап көрсетіліп, «schwa» дыбысын коммуникативті құзыреттілікті дамытудың практикалық әрекеттері мен стратегиялары қарастырылған.

Keywords: *Communicative competence, pronunciation, oral proficiency, syntax, morphology, semantics, BICS, CALP, shadowing.*

In the contemporary global landscape, English has emerged as a pivotal element in education systems across the globe. Over the past ten years, the educational framework in Kazakhstan has undergone several transformations and introduced new reforms. The program "Trinity of Languages" was approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan on November 20, 2007 [1]. The primary objective of this program is to enable the people of Kazakhstan to master three languages: Kazakh, Russian, and English. This approach is expected to enhance the English proficiency of students, thereby equipping them with the necessary language skills to compete and succeed in the global arena. The art of communication is a fundamental part of human interaction, where language plays a vital role in connecting individuals. In order to truly excel in communication, one must possess a refined mastery of language, encompassing various skills such as pronunciation and verbal fluency. This article aims to delve into the concept of communicative competence and offer strategies to enhance both pronunciation and oral proficiency. By the end of this article, you will have a comprehensive understanding of communicative competence and practical techniques to improve pronunciation and oral proficiency. Communicative competence is a multidimensional concept that encompasses linguistic, sociolinguistic, discourse, and strategic competences. Each of these dimensions contributes to an individual's ability to engage in successful communication. Linguistic competence involves mastering language rules, while sociolinguistic competence focuses on using appropriate language forms in different social contexts. Discourse competence pertains to organizing language effectively, and strategic competence involves employing communication strategies to overcome obstacles. Various researchers have contributed to our understanding of communicative competence.

	Form	Models and components
Noam Chomsky	Competence	Knowledge of syntax, morphology, and semantics
Dell Hymes	Linguistic competence	Sociocultural knowledge, discourse competence, and strategic competence
Jim Cummins	Language skills	Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) and Cognitive Academic Language Proficiency (CALP)
Michael Canale and Merrill Swan	Language proficiency	Grammatical competence, sociolinguistic competence, discourse competence, and strategic competence
Lyle Bachman	Organizational competence	Organizational knowledge and pragmatic knowledge

Table №1. Categorization of language competences according to Chomsky, Hymes, Cummins, Canale and Swain, Bachman.

According to N.Chomsky, communicative competence is the ability to generate and understand grammatically correct sentences in a particular language [2]. This includes knowledge of syntax, morphology, and semantics. D.Hymes expanded on Chomsky's concept and introduced the theory of communicative competence. Hymes argued that communicative competence involves more than just grammatical knowledge [3]. J.Cummins proposed a distinction between Basic Interpersonal Communication Skills (BICS) and Cognitive Academic Language Proficiency (CALP) [4]. BICS refers to the language skills required for everyday social interactions, while CALP refers to the language skills needed for academic and cognitive tasks. Both BICS and CALP are important components of communicative competence. M.Canale and M.Swain developed a model that defines four components of communicative competence: grammatical competence, sociolinguistic competence, discourse competence, and strategic competence [5]. Grammatical competence is knowing grammar and vocabulary. Sociolinguistic competence is understanding language's social and cultural aspects. Discourse competence is organizing and structuring conversations and written texts. Strategic competence is using communication strategies to achieve goals. According to L.Bachman, there is a distinction between textual (cohesion, rhetorical organization) and grammatical (vocabulary, morphology, syntax, phonology, and graphology) competencies as organizational competencies [6]. Organizational competence enables speakers to effectively communicate propositional content using grammatically sound sentences, whether used individually or in longer text passages. To put it briefly, it's the collection of words and grammar rules that pupils acquire during their academic careers.

Within communicative competence, pronunciation plays a vital role in effective communication. Pronunciation and oral proficiency significantly impact the clarity and comprehensibility of one's spoken language, thus influencing the success of communication interactions. Let's learn how to pronounce the «schwa» sound /ə/ in English. We will explore the features, functions, and practice techniques related to the «schwa» sound.

The «schwa» sound /ə/ is one of the most common and versatile vowel sounds in the English language. It is represented by various vowel letters, such as *a*, *e*, *i*, *o*, or *u*, making it difficult to identify solely based on spelling. Unlike stressed vowels, the «schwa» sound is always weak, short, and soft. As a student of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, I learned about the shadowing method in the course Professional Based English. The effectiveness of this technique was proven by voting at the end of the practical lesson. The approbation was conducted at school №65 for 9th grade students. Two classes of ninth grade students (9 «A» and 9 «Ә») from a public school in Kazakhstan, with similar levels of English proficiency.

- **Shadowing:** Shadowing is a technique for improving pronunciation and listening skills by imitating a native speaker's speech. It involves listening to a recording or a live speaker and repeating what they say as closely as possible, matching their intonation, rhythm, and stress patterns. Referring to K.Yoshida and A.Fukada, not only does shadowing provide learners with the opportunity to practice their pronunciation and oral skills, but it also allows them to analyze their own speech in greater depth. [7].

Exercise №1

Listen to a short audio clip of a native speaker saying a sentence that contains the «schwa» sound. For example, "What kind of music do you like?". Repeat the sentence after the speaker, trying to imitate their stress, intonation, and rhythm. Pay attention to how the vowels in the unstressed syllables are reduced to the «schwa» sound. For example, the word «of» sounds like /əv/ or «uhv». The result of the given task should be a video. The requirements are:

- The length of the video is 3 minutes.
- Clear pronunciation.
- An appropriate resource from the point of view of culture and communication.

• **Minimal pairs:** Minimal pairs are words that differ by only one sound, such as «sit» and «seat». They are useful for teaching the «schwa» sound (/ə/), which is a weak, unstressed vowel that occurs in many English words.

Exercise №1

Listen to a recording of minimal pairs and repeat them after the speaker. Pay attention to the difference in vowel sounds. For example, «silly» and «Scylla», «effect» and «affect», «palette» and «palate».

Exercise №2

Read a sentence with a missing word and choose the correct word from a pair of minimal pairs.

She wore a beautiful diamond necklace around her _____.	collar or color
The artist used a wooden _____ to mix the colors.	palette or palate
The chef added a pinch of salt to enhance the _____ of the soup.	flavor or favour
He reached into his pocket and pulled out a shiny gold _____.	medal or metal
The hiker gazed at the breathtaking _____ from the mountain summit.	view or few
The magician pulled a rabbit out of his _____.	hat or hot
The detective examined the mysterious _____ found at the crime scene.	clue or clew

Table №2. Task for minimal pairs

9 «A» used the shadowing method for 12 weeks, using the techniques and exercises mentioned above. 9 «Ә» did not use the shadowing method, but followed the regular curriculum. Both groups took a post-test of communicative competence in English, consisting of four tasks: a grammar test, a role-play, a dialogue completion and a problem-solving task.

Group	Grammar	Role-play	Dialogue	Problem-solving	Overall
9 «A»	80.5	92.3	88.7	90.1	87.9
9 «Ә»	79.8	76.4	74.2	75.6	76.5

Table №3. A post-test of communicative competence in English

9 «A» scored significantly higher than 9 «Ә» on the role-play, the dialogue completion and the problem-solving tasks, as well as on the overall communicative competence. There was no significant difference between the two groups on the grammar test. The results support the hypothesis that the shadowing method improves the communicative competence of ninth grade students in English as a foreign language. The shadowing method enhanced the students' ability to use language appropriately and effectively in various situations, as well as their ability to cope with communication problems. The shadowing method did not affect the students' grammatical knowledge, which suggests that it is more suitable for developing oral skills than written skills. The results also confirm the importance of communicative competence as a goal of language teaching and learning. The article has discussed the importance of developing communicative competence in young learners of English, with a focus on sharpening their pronunciation of the «schwa» sound. The article has reviewed the theoretical background of communicative competence, pronunciation, and the «schwa» sound, and has presented some practical activities and strategies for teaching and learning this sound in a communicative way. The article investigated the effect of the shadowing method on the communicative competence of 9th grade students in English as a foreign language. The results showed that the shadowing method improved the students' communicative competence, especially in terms of sociolinguistic, discourse and strategic competence. The main implication of the article is that teachers should be aware of the importance of pronunciation in communication. They should give learners chances to practice and improve their pronunciation in meaningful situations.

REFERENCES:

1. State Programme of Education Development for 2011-2020, Decree of the President of the Republic of Kazakhstan // Astana. 2004
2. Noam Chomsky. Current Issues in Linguistic Theory, 1964.
3. Hymes, D.H. On Communicative Competence. 1972.
4. Jim Cummins. Basic Interpersonal Communicative Skills and Cognitive Academic Language Proficiency. 1979.
5. Michael Canale and Merrill Swain. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. 1980.
6. Lyle Bachman. The Construct Validation of Some Components of Communicative Proficiency. 1990.
7. Atsushi Fukada, Kayo Yoshida. Effects of Oral Repetition on Learners' Japanese Word Accentuation. 2014.

КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМУ ТІМДІЛІГІ

Баратова Әсем Қайратқызы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,
Педагогика және психология институтының магистранты
Ғылыми жетекші - Жұмабаева Жәзира Аманжолқызы
Алматы, Қазақстан

***Аннотация:** Мақала бастауыш білім беру студенттерінің эмоционалды интеллектісін дамытуда кейс-технологияны қолданудың тиімділігін зерттеуге арналған. Авторлар кейс-технологияның теориялық негіздерін және оны педагогикалық процесте қолдануды қарастырады. Кейстердің болашақ мұғалімдердің эмоционалды құзыреттіліктерін қалыптастыруға әсеріне ерекше назар аударылады.*

***Түйінді сөздер:** эмоционалды интеллект, кейс-технология, бастауыш білім беру, педагогикалық процесс, эмоционалды құзыреттілік, студенттер-педагогтар.*

Кәсіби мамандарға қойылатын талаптар барған сайын жан-жақты болып келе жатқан қазіргі білім беруде болашақ бастауыш білім беру мұғалімдері үшін эмоционалды интеллекттің маңыздылығы табысты педагогикалық қызметтің негізгі компонентіне айналады. Интеллекттің бұл түрінің дамуы оқушылармен тиімдірек өзара әрекеттесуге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар білім беру процесінде әртүрлі жағдайларды эмпатикалық түрде қабылдауға және бейімделуге қабілетті педагогикалық тұлғаны қалыптастырады. Осы мақаланың мақсаты болашақ бастауыш білім беру мұғалімдерінің эмоционалды интеллектісін дамытудағы кейс-технологияның әлеуетін зерттеу болып табылады. Осы тақырыптағы мақалалар контекстінде кейстерді оқытуда қолдану студенттік мұғалімдердің эмоционалды құзыреттіліктерін қалыптастыруға және нығайтуға қалай ықпал ететінін талдау ерекше қызығушылық тудырады. Эмоционалды интеллектті дамыту проблемасының өзектілігі аясында кейс-технологияны зерттеу болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін байытудың перспективалық тәсілі болып табылады. Кейс-технология эмоционалды оқыту контекстінде ұсынатын мүмкіндіктерді ашу бастауыш білім беру саласында кадрларды даярлау тиімділігін арттыруға айтарлықтай үлес қоса алады.

Зерттеулерге сәйкес (Goleman, 1995; Mayer & Salovey, 1997), эмоционалды интеллект айналасындағылардың эмоциялары мен эмоцияларын білу, түсіну, басқару қабілетін қамтиды. Білім беру контекстінде эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейіне ие тәрбиеші қолдау көрсететін оқу ортасын құру арқылы оқушылардың эмоционалды қажеттіліктеріне сәтті жауап бере алады. Зерттеулер сонымен қатар педагогикалық тәжірибеде эмоционалды интеллекттің дамуы тұлғааралық қатынастарды жақсартуға, оқушылардың мотивациясын арттыруға және бейімделгіш мінез-құлық стратегияларын қалыптастыруға ықпал ететінін атап көрсетеді (Brackett et al., 2010). Бұл нәтижелер эмоционалды оқыту аспектілерін болашақ тәрбиешілердің кәсіби дайындығына қосудың маңыздылығын көрсетеді. [1,456]

Кейс-технология-бұл көбінесе кәсіби тәжірибеден алынған нақты жағдайларды талдауға негізделген оқыту әдісі. Бұл әдіс студенттерге болашақ кәсіби қызметте кездесетін нақты қиындықтарға тап бола отырып, практикалық мәселелерді шешуге теориялық білімді қолдануға мүмкіндік береді. Кейс-технологияның негізгі идеясы аналитикалық, сыни және проблемалық дағдыларды дамытуға ықпал ететін талдау мен шешім қабылдауды қажет ететін жағдайларды жасау болып табылады (Herreid, 2005). Білімге қатысты кейс-технология студенттерге теориялық білімді практикалық дағдылармен біріктіруге, оларды болашақ кәсіби міндеттерді тиімді шешуге дайындауға мүмкіндік береді.

Заманауи зерттеулер (Berkovich, Eyal, & Kellerman, 2019; Glick & Hiltrop, 2020) эмоционалды интеллект пен кейс-технологияны білім беру процесіне біріктіру перспективаларын көрсетеді. Мұндай интеграция болашақ мұғалімдердің эмоционалды қарым-қатынас пен түсіну аспектілерін қоса алғанда, мәселелерді шешуге кешенді көзқарасын қалыптастыруға ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, кейс-технология эмоционалды интеллектті дамытудың қуатты құралы бола алады, өйткені студенттер талдау мен шешім қабылдаудың бір бөлігі ретінде эмоционалды аспектілерді ескере отырып, жағдайларға жауап беруге мәжбүр болады. Бұл педагогикалық кадрларды білім беру ортасында табысты жұмыс істеу үшін қажетті эмоционалды құзыреттілік дағдыларымен қамтамасыз етеді. [2,3466]

Білім берудегі эмоционалды интеллект болашақ тәрбиешілер үшін олардың бастауыш мектептегі кәсіби жетістіктерін анықтайтын негізгі аспектілерді қамтамасыз етуде маңызды. Болашақ мұғалімдерді даярлауда шешуші рөл атқаратын эмоционалды интеллекттің маңызды элементтері-эмоциялар туралы хабардар болу, оларды басқара білу, эмпатия, тұлғааралық қатынастар және мотивация. Эмоциялар туралы хабардар болу болашақ тәрбиешілердің өз эмоцияларын, сондай-ақ оқушылардың эмоционалды күйлерін тану және түсіну қабілетін білдіреді. Бұл дағды тиімдірек оқытуды ынталандыру арқылы эмоционалды қолдау көрсететін оқу ортасын құруға мүмкіндік береді. Эмоцияны басқару эмоционалды интеллекттің ажырамас бөлігі болып табылады және бастауыш сынып мұғалімдері үшін үлкен маңызға ие. Әр түрлі білім беру сценарийлерінде эмоцияларыңызды тиімді басқара білу жағымды әсер қалдыруға және оқушылармен нәтижелі қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Эмпатия-тәрбиешілерге оқушылардың эмоционалды әлемін жақсы түсінуге көмектесетін негізгі аспект. Басқалардың сезімдерін сезіну және түсіну қабілеті оқушылармен тығыз және сенімді қарым-қатынас орнатуға, тиімді оқыту мен тәрбиелеуге жағдай жасауға мүмкіндік береді. Тұлғааралық қатынастар білім беру процесінде маңызды рөл атқарады. Болашақ мұғалімдер оқушылармен, олардың ата-аналарымен және әріптестерімен жағымды қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуы керек. Бұл қолайлы оқу ортасын құруға ықпал етеді және жалпы табысқа ықпал етеді. Мотивация педагогикалық қызметте шешуші рөл атқарады. Эмоционалды интеллект деңгейі жоғары мұғалімдер қызықты және ынталандыратын оқу сценарийлерін жасау арқылы оқушыларды тиімді ынталандыра алады. Бұл оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді және табысты нәтижелерге қол жеткізеді. [3,686]

Білім беру саласындағы эмоционалды интеллект (ЭИ) болашақ мұғалімдердің, әсіресе бастауыш мектептің кәсіби жетістіктеріне айтарлықтай әсер ететін ажырамас элемент болып табылады. Эмоционалды интеллект тиімді білім беру практикасының негізін құрайтын бірқатар негізгі аспектілерді қамтиды. ЭИ-нің негізгі аспектілерінің бірі-эмоциялар туралы хабардар болу. Болашақ мұғалімдер үшін өз эмоцияларыңыздан хабардар болу ғана емес, сонымен қатар оқушылардың эмоционалдық күйлерін тану және түсіну қабілетін дамыту маңызды. Бұл оқушылар жақсы бейімделе алатын және сәтті оқи алатын оқу орталарын құруға мүмкіндік береді. Эмоцияны басқару-эмоционалды интеллекттің тағы бір негізгі аспектісі. Әр түрлі жағдайларда эмоцияларын тиімді басқара алатын болашақ мұғалімдер оқыту мен тәрбиелеу үшін қолайлы жағдайлар жасай алады. Бұл дағды оң Білім беру тәжірибесін сақтауға және оқушылардың дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді. Тұлғааралық қатынастар эмоционалды интеллекттің ажырамас элементі ретінде білім беру процесінде маңызды рөл атқарады. Болашақ мұғалімдер оқушылармен, ата-аналармен және әріптестерімен сенімді және жағымды қарым-қатынас орнату дағдыларын дамытуы керек. Бұл қолайлы оқу ортасын құруға ықпал етеді және ұжымдық табысқа қол жеткізеді. Мотивация эмоционалды интеллекттің негізгі аспектісі ретінде оқушылардың оқуы мен дамуына айтарлықтай әсер етеді. Эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейіне ие мұғалімдер қызықты және ынталандыратын білім беру сценарийлерін құра отырып, оқушыларды ынталандыра алады. Бұл оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын қолдауға көмектеседі және жоғары нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етеді. [4,4676]

Қорытындылай келе, эмоционалды интеллект болашақ тәрбиешілерді, әсіресе бастауыш мектепте жұмыс істейтіндерді дайындаудың ажырамас аспектісі болып табылады. Эмоционалды интеллект жағымды білім беру ортасын қалыптастыруға, сондай-ақ оқу процесінде қарым-қатынас сапасына айтарлықтай әсер етеді. Эмоциялар туралы хабардарлықты, оларды басқаруды, эмпатияны, тұлғааралық қатынастарды және мотивацияны дамыта отырып, болашақ мұғалімдер оқушылармен, әріптестерімен және ата-аналарымен сәтті қарым-қатынас жасау үшін қажетті дағдыларды игереді. Бұл дағдылар оқушылар тиімді дамып, жоғары нәтижелерге қол жеткізе алатын қолайлы оқу ортасын құруға ықпал етеді. Эмоционалды интеллект білім сапасын арттыруда шешуші рөл атқаратыны даусыз. ЭИ деңгейі жоғары мұғалімдер әр оқушының қажеттіліктері мен ерекшеліктерін жақсы түсінеді, бұл өз кезегінде білім беру процесін дараландыруға ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Големан, Д. (1995). Эмоционалды интеллект. Неліктен бұл IQ-ден көп нәрсені білдіруі мүмкін. М.: баспа: МИТРА.
2. Саловой, П., Майер, Д., Карью, Д. (2004). Эмоционалды интеллектті дамыту. Практикалық нұсқаулық. Санкт-Петербург.: Питер.
3. Перетерский, А. А. (2018). Мұғалімнің эмоционалды интеллектісі. Білім беру технологиялары және электрондық оқыту. № 2.
4. Бойцова, И. А. (2015). Білім берудегі эмоционалды интеллект: теориялық және қолданбалы аспектілер. Білім және ғылым. № 6.

КОУЧ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ауезхан Асем

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Педагогика және психология институтының магистранты
Ғылыми жетекші - Жұмабаева Жазира Аманжолқызы
Алматы, Қазақстан

***Аннотация:** Мақала болашақ бастауыш білім беру мұғалімдерінің Өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастыруда коуч технологиясының қолданылуын зерттеуге арналған. Коучингтің негізгі принциптері мен әдістері, сондай-ақ оларды мұғалімдерді даярлау үшін пайдалану тиімділігі қарастырылады. Авторлар болашақ мұғалімдердің кәсіби және жеке қасиеттерін дамыту мақсатында осы технологияны білім беру процесіне енгізудің маңыздылығын атап көрсетеді.*

***Түйінді сөздер:** коуч-технология, өзін-өзі дамыту, педагогикалық дайындық, Бастауыш білім, кәсіби дағдылар.*

Қазіргі заманғы білім беру болашақ педагогтарды даярлауға инновациялық тәсілдерді талап ететін тұрақты сын-қатерлерге тап болады. Бұл тұрғыда коуч-кәсіби дағдылар мен жеке қасиеттерді дамытудың бірегей құралдарын ұсынатын технология ерекше маңызға ие болады. Соңғы жылдары коучинг өзін-өзі дамыту мен тиімді педагогикалық іс-әрекеттің жаңа көкжиектерін аша отырып, оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналды. Білім беруде коуч технологиясын қолданудың өзектілігі болашақ мұғалімдердің жоғары біліктілігін ғана емес, сонымен қатар бейімделудің икемді дағдыларын, әртүрлі міндеттерді тиімді шешу және динамикалық білім беру ортасында көшбасшылық қабілеттерін қалыптастыру қажеттілігімен байланысты. Бұл мақалада біз коучингтің теориялық негіздерін, оның бастауыш білім беру мұғалімдерінің Өзін-өзі дамытудағы рөлін, сондай-ақ оқу процесіне коучинг технологиясын сәтті енгізу әдістері мен стратегияларын терең қарастырамыз. Бұл зерттеудің мақсаты білім беру контекстіндегі коуч технологиясының мәнін анықтау және болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінде өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастыру тәсілдерін әзірлеу болып табылады.

Коучингтің теориялық негіздері-бұл жеке тұлғаның жеке және кәсіби қасиеттерін дамытуға бағытталған принциптер мен әдістердің жиынтығы. Коуч технологиясы бірқатар негізгі принциптерді қамтиды, олардың ішінде белсенді тыңдау, мақсат қою, тәуелсіздікті қолдау және рефлексияны ынталандыру орталық болып табылады. Гордон Т (2000) зерттеулеріне сәйкес, белсенді тыңдау-бұл коучингтің негізгі принциптерінің бірі, ол сұхбаттасушыны, оның эмоционалды жағдайы мен қажеттіліктерін мұқият қабылдауды қамтиды. Коуч технологиясының бұл элементі сенімді атмосфераны құруға және коуч мен клиент арасындағы түсіністікке ықпал етеді, бұл одан әрі табысты ынтымақтастықтың негізі болып табылады. Мақсат қою коучингте де маңызды рөл атқарады, жеке тұлғаның күш-жігерін нақты нәтижелерге жетуге бағыттайды. Нақты анықталған мақсаттар өзін-өзі дамыту процесінде нұсқаулық ретінде қызмет етеді және уақыт пен ресурстарды тиімді пайдалануды ынталандырады. Білім беру контекстіндегі коучингтің мәні мұғалімдердің жеке және кәсіби өсуіне жағдай жасау болып табылады. Оқу процесінде коуч технологиясын қолдану арқылы әр мұғалімнің жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескере отырып, дамуға жеке көзқарас қамтамасыз етіледі. Коучинг білім беру саласындағы тұрақты өзгерістер мен талаптар жағдайында маңызды болып табылатын әлеуетті ашуға және көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға ықпал етеді.[1,2456]

Уитмор Д. [2015] Зерттеулерінде педагогикалық қызметтегі өзін-өзі дамытудың рөлі орасан зор, өйткені ол оқушылармен тиімді қарым-қатынас жасай алатын және әртүрлі білім беру қиындықтарын сәтті жеңе алатын жоғары білікті және жауапты мамандарды қалыптастыруға бағытталған. Болашақ мұғалімдер үшін өзін-өзі дамытудың маңыздылығын талдау бұл жай ғана процесс емес, сонымен қатар мұғалімдерге табысты білім алу үшін қажетті жаңа білім мен әдістерді іздеуде қолдау көрсетуге арналған жұмыс философиясы екенін түсінуге мүмкіндік береді. Өзін-өзі дамыту арқылы дамитын негізгі дағдыларды бөліп көрсету кәсіби дайындықтың негізгі бөлігі болып табылады. Бұл дағдыларға білім беру ортасындағы өзгерістерге бейімделу, әртүрлі аудиториямен тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті және оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес оқыту әдістері мен технологияларын таңдаудағы икемділік кіреді. Білім беру процесінде коуч технологиясын қолдану-бұл мақсатты сұрақтық өзара әрекеттесу жүйесі арқылы мұғалімнің жеке басының дамуына баса назар аударатын инновациялық тәсіл. Коучингтің мұғалімдерді даярлауға сәтті интеграциясын зерттеу оның сәтті әдістері мен стратегияларын талдау арқылы озық тәжірибені анықтауға мүмкіндік береді. [2,3456] Білім беру саласында коучинг технологиясын қолданудың тиімділігін талдау осы тәсілдің оң және теріс жақтарын анықтауға, коучингтің максималды пайда әкелетін салаларын анықтауға және осы әдістемені білім беру процесіне оңтайлы енгізу бойынша ұсыныстар жасауға арналған.

Петерсон С. [2018] зерттеулерінде бастауыш мектеп-болашақта табысты оқу үшін қажетті іргелі дағдыларды қалыптастыратын білім беру процесінің негізгі кезеңі. Бұл тұрғыда бастауыш мектептің оқу процесінде коучингті қолданудың нақты аспектілерін қарастыру перспективалы бағыт болып табылады. Оқу, математика және басқа да негізгі пәндерді оқыту әдістемесіне коуч-технологияны интеграциялау оқушылардың өзіндік рефлексия дағдыларын қалыптастырудың ажырамас бөлігіне айналады. Бастауыш мектепте коучингті қолданудың маңызды элементі оқу пәндеріне баса назар аудару болып табылады. Мысалы, оқу сабағын елестетіп көрейік, онда коуч балаларға оқуды талдау және өз тұжырымдарын жасау дағдыларын дамытуға қолдау көрсете алады. Бұл тәсіл оқушылардың белсенділігін арттырады және материалды жақсы сіңіруге көмектеседі. Математикалық сабақтар жағдайында коуч технологиясын логикалық ойлауды ынталандыру және есептерді шешуге стратегиялық көзқарасты дамыту үшін пайдалануға болады. Бастауыш мектепте оқытудың нақты міндеттері мен мақсаттарын анықтау өте маңызды. Негізгі міндеттердің бірі-нақты білімді беру ғана емес, сонымен қатар негізгі оқу дағдыларын қалыптастыру. Коуч-технология осы тұрғыда балалардың өз бетінше оқу, талдау және өз оқуын түсіну қабілеттерін дамытуға бағытталған. Бұл тәсіл өзінің оқу процесі үшін жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді және балаларға өз біліміне саналы түрде қатысуға мүмкіндік береді. Коучинг технологиясын қолдана отырып, бастауыш мектепте Өзін-өзі дамыту процесі жүйелі және оқушылардың жан-жақты дамуына бағытталған. Балалар оқу пәндері бойынша білім алып қана қоймай, өз бетінше жұмыс істеу, сыни тұрғыдан ойлау және ынтымақтастықтың маңызды дағдыларын игереді. [3,466]

Шерон Д. [2013] айтуынша коучингті оқу процесіне енгізудің әдістемелері мен стратегияларын әзірлеу осы технологияны бастауыш мектепте қолданудың тиімділігін қамтамасыз ету үшін маңызды кезеңге айналады. Коучинг технологиясын оқу пәндерінің ерекшеліктеріне және оқушылардың жас ерекшеліктеріне бейімдеу маңызды болып табылады. Мысалы, математика пәнінің әдістерін әзірлеуді қарастырайық. Коуч балаларға математикалық ойлауды, есептерді шешуді, сондай-ақ жаңа материалдарды өз бетінше игеру стратегияларын дамытуға көмектесе алады. Бұл математикалық құзыреттіліктің дамуын қолдайтын білім беру ойындарын, интерактивті тапсырмаларды және жеке бағдарламаларды құруды қамтуы мүмкін. Бастауыш мектепте коуч технологиясын сәтті қолданудың практикалық мысалдары-білім алушылар, тәрбиешілер және ата-аналар үшін

маңызды. Бұл мысалдарға коуч студенттерге шығармашылық мәселелерді шешуде, әлеуметтік дағдыларды дамытуда және өзін-өзі бағалауда қолдау көрсететін сабақтар кіруі мүмкін. Ата-аналар сонымен қатар коучингке бағытталған білім беру іс-шараларына қатысу және үйде балаларды қолдау құралдарын алу арқылы процеске қатыса алады. Мұндай мысалдар коуч технологиясын қолданудың нақты артықшылықтарын көрсетуге және оны одан әрі енгізуге шабыттандыруға мүмкіндік береді. [4,678б]

Алексеева Н [2017] пікірінше, болашақ мұғалімдерде өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастырудың тиімділігін бағалау коуч технологиясының әсерін түсінудегі маңызды кезең болып табылады. Сандық және сапалық бағалау әдістерін қолдану оқушылардың жетістіктері мен олардың болашақ педагогикалық қызметке дайындығы туралы жан-жақты түсінік алуға мүмкіндік береді. Сауалнамалар, сұхбаттар, оқу нәтижелерін талдау-бұл тиімділікті бағалау үшін қолдануға болатын құралдар. Педагогикалық даярлықта коуч-технологияларды қолдануды дамыту және жетілдіру перспективалары жоспардың ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл әдістемелер мен стратегияларды одан әрі зерттеуді, білім беру саласындағы жаңа сын-қатерлерге бейімделуді, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын жаңартуды қамтиды. Сонымен қатар, тәжірибелі тәрбиешілермен және ата-аналармен ынтымақтастық бағдарламаларды жетілдіру және коуч технологиясына негізделген оқытуды жақсарту үшін кері байланысты енгізуге көмектеседі. [5,235б]

Қорыта келе, қазіргі білім беру контекстінде коуч технологиясы болашақ бастауыш білім беру мұғалімдерінің Өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастырудың ажырамас бөлігі болып табылады. Оқу процесіне коучингті енгізудің әдістемелері мен стратегияларын әзірлеу оқушыларды олардың оқу және тұлғалық өсуінде қолдау үшін осы технологияны тиімді пайдалануға бағытталған. Оқыту процесінде коуч технологиясын қолдана отырып, балалардың өз бетінше оқу, талдау және өз оқуын түсіну қабілеттерін дамытуға ықпал ететін нақты аспектілер анықталады. Бұл аспектілер білім беру процесінің ажырамас бөлігіне айналады, ол тек білім беруге ғана емес, сонымен қатар табысты оқу мен дамуға қажетті дағдыларды қалыптастыруға бағытталған. Коуч технологиясын сәтті қолданудың практикалық мысалдары бұл тәсілдің бастауыш мектептің оқу ортасында маңыздылығын көрсетеді. Ата-аналар мен мұғалімдерді оқыту процесіне тарту қолайлы білім беру ортасын қалыптастырады, мұнда әрбір қатысушы оқушылардың өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастыруға өз үлесін қоса алады. Нәтижелерді бағалау болашақ мұғалімдерде өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастырудың барысы мен тиімділігін құжаттауға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Гордон, Т. (2000). "Ата-ана әсері: балаларды тәрбиелеуде коучинг әдістерін қолдану."
2. Уитмор, Д. (2015). "Өзін-өзі дамыту және коучинг: мұғалімдерге арналған практикалық нұсқаулық."
3. Петерсон, С. (2018). "Білім берудегі Коучинг: технологияны оқу процесінде қолдану."
4. Шерон, Д. (2013). "Бастауыш мектептегі Коучинг: жеке тұлғаны дамыту және жаттықтырушы технологиясы арқылы оқыту."
5. Алексеева, Н. (2017). "Коуч-технологияны бастауыш мектептің оқыту әдістемесіне интеграциялау."

THE FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN JURIS LINGUISTIC WATCHING “SUITS”

Бағысбай Жадра Азаматқызы

Студент педагогика факультеті Астана Халықаралық университеті

Ғылыми жетекші: Қахарман Динара Нұржанқызы

Астана, Қазақстан

Abstract: *The article discusses the features of teaching English in juris linguistic watching “Suits”. Juris linguistic is a contemporary field of linguistics that focuses on the study of legal language, including new terms, phrases, and texts. It is increasingly being recognized as a distinct area within English language education, with specific teaching methods tailored to its unique requirements. Some scholars propose that legal concepts can be effectively conveyed to students through the use of films. For instance, the popular film “Suits” is cited as an example of a visual medium that can aid in the understanding of jurisprudence. This article explores the emergence of juris linguistic, its implications for language education, and the potential use of visual media in teaching legal concepts.*

Key words: *Juris linguistic, “Suits”, law, English language*

Introduction

Juris linguistic is a new and current type of linguistics that is used by new terms, phrases, and texts to study laws, etc. Nowadays, it is referred to as a special type of English teaching, and differs in its specific methods from general English. Some science can be studied and taught to another student, depending on methods of films. It is generally accepted that we can teach law while watching a movie. Likewise, Suits. The main aspect of this film is learning jurisprudence.

The Aim

The aim of the experiments is to test whether how well students can learn methods of juris linguistics by watching a movie 'Suits'.

Hypothesis

It is predicted that in case of watching a movie, students can learn the features methods aspects of English language use or not. This research will be help by watching t of the film, learn and develop the features global law linguistic in general English and use in life.

Background theory

According to the information, that written by Elena Vyushka, we can see, that watching films help those who study juris linguistics, not only with communication, but also help person's psychology understand. During the information, a person wants the person whom he sees in the film, he does deeds, what was in the movie. In fact, they can easily find out which of them is lying and who is not.[1]

Being such results of statistics, In Russia lawyers do a lot more than in America, but in America it is very difficult to study the bris of linguistics. According to the Jan Engberg's says, who studies in America, from an inspiring film Suits.

Some films are made for real life, it maybe scenes from the movies are repeated in real life. As Jan said, Suits is one of the movie that inspires lawyers to be legendary. [2]

Methods and Materials

Materials: Zoom app., mobile phone, internet connection, notebook, pen, 'Suits'!

To test our hypothesis, we will be watching a movie, we'll learn and develop the features global law linguistic in general English and use in life. Firstly, we need student, internet, phone to watch a movie and notebook, pen to write vocabulary. Secondly, we will look at the actors and their roles in the cinema, what role they play, what they have to show us with these roles. Thirdly, studying the plot of the film, we will determine which of the actors plays a good role,

who does not, from whom to take what we need. Students can also discuss the main plots of the film in English. Basically, watching a movie, lawyers study, not only English, but also words, terms, phrases that are used in legal linguistics. After each part, the student must write new words, terms that he did not understand. Like this, students can learn new words, also one new movie to view.

Plan of research:

- First we would take 2-3 students, who studies in law and who has an intermediate level of English, the lesson would last 40 minutes ;
- Before we hook up our movie, we would first discuss the name of the movie. That's exactly why the movie is called 'Suits', what the word means 'Suits'; Also students can improve their level of English from intermediate to advanced, and add new words to your vocabulary.
- Therefore the actors will be discussed , who has what role ;
- After discussing, we would watch the first 10 min of this film,
- On the other hand, students must to write new words , terms , phrases , when watching a movie;
- Together we would look for translations of new words, the meaning of the terms;
- We would watch the second 10 minutes at this pace;
- Also we would discuss the second type ;
- Like this , after watching the film, we will discuss the general, ask the students which words are incomprehensible;
- At the end of each lesson we will discuss the plot of the movie in English.

Result of experiment:

	Vocabulary	Speaking	Listening	Total score
Pre - Test	25%	21%	20%	20/30
1 week	26%	22%	21%	
2 week	28%	26%	27%	
3 week	31%	30%	32%	
Post - Test	33%	30%	32%	28/30

1. Table

The table describes about result of experiment how a student improved his English level in three weeks by watching a movie “Suits” by counting percent.

In the first instance, without studying legal linguistics based on the film Suits , the student must pass a Pre- test to determine the level of English proficiency. Looking at her test result , we know that the student has a good level of English, that she able to learn different methods by watching a difficult film. According to the result of the test , she scored 20 points out of 30, also this shows that she has an intermediate level of English language. Consequently, as a result of the Pre-test , we can see the knowledge of vocabulary, listening and speaking in percentages.

The first week, the student of absolutism found it difficult to understand English words and watch a movie without understanding anything, due to, words in a film, the general genre of the film is actually complex. Despite the difficulties in the film , otherwise the student tried to understand , thus the knowledge of English level rose by 1 %.

Based on experiment , the second week , student started watching with subtitles and the student's listening grew gradually by 6%. On the other hand, the vocabulary increased by 2% , and the student was able to express his thoughts through speech. It must say that the story of film got more interesting for student.

According to the result of the experiment in the third week , the student understood the film by 60-70%. It is noted that the student's vocabulary grew significantly. Although, she began to understand some of the methods in the film.

As a result of the Post-test , the student showed his intermediate level of English, even though of score of the test , student's vocabulary, listening and as well speaking went up steadily by watching movie.

Discussion

As we said in the hypothesis, by watching of the film “Suits”, student can learn and develop the features global law linguistic in general English and use in life or not. One measure which may improve the situation would be to introduce watching a movie with subtitles at the beginning. In the light of the results of the experiment, we can say that we got the result. To get the result, we introduced an experiment for about three weeks. The results of the experiment shows that for the first weeks it was difficult for students to understand the full film, we also added subtitles in English. Also, the student's English level has grown in all directions. Firstly , the film became more interesting for the student and secondly , he was able to speak the plot of the film with his new words from the film. This experiment indicates that in case of watching a movie, students can learn the features methods aspects of English language use, also can develop their English level.

Conclusion

In conclusion, legal linguistics is a new and modern kind of linguistics that is based on legal documents in practice in the field of legal affairs. In order for students to be able to solve basic tasks, such as case studies, as well as understand them in English, we recommended that they study them and improve their English language proficiency through films. In this sense, we chose the film “Suits”. our main aim was to use watching a movie to improve our English language proficiency, as well as to learn from films various methods that we can use in life. To confirm our hypothesis , we conducted an experiment. Everything considered, according to the result of our experiment, we have reached our goal.

REFERENCES:

1. Vyushkina, E. (2016). Legal English through movies: development of professional communicative competence. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 45(1), 253-263.
2. Engberg, J. (2013). Legal linguistics as a mutual arena for cooperation: Recent developments in the field of applied linguistics and law. *AILA review*, 26(1), 24-41.

THE IMPORTANCE OF LISTENING COMPREHENSION IN LANGUAGE LEARNING: LITERATURE REVIEW

Alibekova Altynai Araratovna

Bachelor of two foreign languages in Astana International University,
Astana, Kazakhstan

Abstract: *Despite the pivotal role of listening comprehension within the learning process listening tends to be marginalized in both research and instructional practices within second language education. This article aims to delineate the concepts of listening and listening comprehension, dissect the constituent elements of effective listening, expound on the instructor's role in cultivating listening skills, and articulate overarching principles guiding successful listening comprehension. An extensive literature review reveals the potential for enhancing learners' listening proficiency through teacher support and the integration of appropriate instructional materials and activities.*

Keywords: *listening, learners, listening comprehension, English language*

Introduction

Listening, as an integral component of oral communication activities, serves multifaceted purposes aligned with industrial, social, or personal exigencies. It functions not only as a receptive skill but also as a crucial element in providing real-time feedback during speech production, thereby facilitating self-regulation, and ensuring the fidelity of communicative intentions in acoustic manifestation. Moreover, listening can function independently as a communicative activity, driven by personal interests or professional requirements. This is particularly evident in engagements with audiovisual media, such as cinema, television programming, or radio broadcasts. Proficiency in listening comprehension, when cultivated as a form of speech activity, not only fosters linguistic understanding but also empowers individuals to autonomously engage with foreign language media, exemplified by the independent consumption of films and television series.

The teaching of listening comprehension stands out as a big concern in contemporary English language education, given that effective speech communication inherently relies on attentive listening. Neglecting to prioritize the development of listening skills can profoundly impede the linguistic proficiency of students. The concept of listening encompasses the intricate process of receiving and comprehending spoken language, recognized as a particularly challenging facet of language acquisition. Deficiencies in auditory skill formation frequently underlie communication difficulties. Furthermore, listening serves as a crucial feedback mechanism for speakers during verbal expression, facilitating self-monitoring and ensuring the alignment of speech intentions with their auditory realization. Additionally, listening can function autonomously as a distinct form of communicative engagement, driven by individual motivations or contextual demands. For instance, this autonomous role is evident when individuals consume audiovisual media such as movies or television programs.

Main aim of this study is to identify the effectiveness of using the exercise system in the formation of auditory skills in English lessons.

Listening aids in the internalization of language structures by exposing learners to natural language use in context. Through listening, learners encounter authentic language features, such as colloquial expressions, idiomatic phrases, and sentence structures, which are vital for achieving fluency and natural communication. Additionally, listening provides a model for correct pronunciation and intonation, helping learners develop their speaking skills. It also enhances comprehension skills, as learners become adept at understanding the language in real-time, without the aid of written text. Bouach (2010) cited in Gilakjani&Sabouri(2016) asserts that listening comprehension aids in improving learners' pronunciation by exposing them to spoken English, helping them become familiar with its pitch, intonation, stress patterns, redundancy, and clusters. Moreover, listening contributes to enhancing speaking skills, particularly in terms of pronunciation. Listening also fosters cultural understanding and appreciation by exposing learners to different accents, dialects, and cultural references embedded in the language. This aspect is particularly important in language learning, as it

enables learners to not only understand the language but also to grasp the cultural nuances and context that shape its use. As Yurko&Styfanyshyn (2020) mentioned, enhancing listening skills allows people to comprehend speakers from diverse backgrounds and with varying accents, as even within the same country, language can be spoken differently, making good listening abilities crucial for understanding unfamiliar accents or dialects. Mastering good listening skills is essential for overcoming these challenges. By actively listening to a wide range of speakers, learners can familiarize themselves with different accents and dialects, gradually improving their comprehension abilities. Exposure to diverse forms of speech also helps learners develop an ear for the rhythm and cadence of the language, making it easier to understand native speakers in different contexts. Moreover, good listening skills are crucial for effective communication in multicultural environments. In today's globalized world, individuals often interact with people from different linguistic backgrounds, making it essential to be able to understand and be understood by speakers of diverse accents and dialects. By honing their listening skills, language learners can confidently engage in cross-cultural communication, bridging language barriers and fostering greater understanding and collaboration.

Ahmadi (2016) suggested that teachers play a crucial role in facilitating effective listening comprehension by assuming various roles in the classroom. Firstly, as organizers, they are responsible for explaining tasks clearly, providing useful feedback, and preparing engaging listening lessons tailored to their learners' needs. This involves creating a conducive learning environment that fosters active participation and comprehension. Secondly, teachers act as controllers, overseeing the entire lesson and determining the sequence of activities. They guide students on when to speak and what language to use, ensuring that the listening stages are well-structured and coherent. This role involves effectively managing classroom dynamics to maximize student engagement and learning outcomes. Thirdly, teachers function as evaluators, assessing their learners' performance and providing constructive feedback. This includes evaluating students' listening comprehension skills and their ability to apply learned language elements in context. By offering timely and relevant feedback, teachers help students identify areas for improvement and progress in their language proficiency. Additionally, teachers serve as valuable resources for their students, offering guidance and support in overcoming challenges, particularly with unfamiliar vocabulary or grammatical patterns. They provide the necessary assistance to help students navigate language barriers and enhance their listening comprehension skills. According to Ahmadi (2016) research, teachers play a multifaceted role in facilitating effective listening comprehension, providing guidance, support, and feedback to help students enhance their language proficiency and communication skills. Based on the studies by the authors mentioned, I propose that engaging in active conversations in English is advantageous for enhancing both listening and speaking abilities. This is because participating in real-life discussions aids in cultivating a more intuitive grasp of the language. Enhancing listening proficiency is a gradual journey that demands perseverance. Scholars recommend that sustaining motivation and regular practice yield improved results in the long term. In conclusion, listening comprehension is a crucial skill in language learning, serving multiple purposes from improving communication to deepening cultural awareness. It not only aids in acquiring language but also enables individuals to engage with various media and navigate diverse cultural settings. Teachers play a pivotal role in enhancing students' listening skills by fulfilling several roles such as organizers, controllers, evaluators, resources, mentors, and motivators. Their support is vital in helping students overcome obstacles and improve their language proficiency. Therefore, prioritizing the development of listening skills in language education is essential to equip students with the tools needed for effective communication in a globalized society.

REFERENCES:

1. Ahmadi, S. M. (2016). The importance of listening comprehension in language learning.
2. Pourhosein Gilakjani, A., & Sabouri, N. B. (2016). Learners' Listening Comprehension Difficulties in English Language Learning: A Literature Review. *English Language Teaching*, 9(6), 123-133.
3. Yurko, N., & Styfanyshyn, I. (2020). Listening skills in learning a language: the importance, benefits and means of enhancement. *Publishing house «European Scientific Platform»*, 38-46.

ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ**Құмарқанова Айсұлу Абрекқызы**

«С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті» КЕАҚ

ІТ және жаратылыстану ғылымдары жоғары мектебінің

7М01502 «Физика» мамандығының магистранты.

Ғылыми жетекші: Квеглис Людмила Иосифовна,

«С. Аманжолов атындағы ШҚУ» КЕАҚ,

физика-математика ғылымдарының докторы, профессор

Өскемен, Қазақстан

***Аннотация:** Мақалада білім беру жүйесінде оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін қолдану проблемасының өзектілігі зерттелді, оларды қолданудың тиімділігін анықтайтын факторлар ұсынылды, дайындықтың техникалық бағыттарының бакалаврларындағы проблемалардың жаратылыстану-ғылыми мәнін анықтауға дайындықтың тәуелділігі және оларды шешу үшін тиісті физика-математикалық аппаратты танымдық тәуелсіздік пен перцептивті-интерактивті құзыреттілікке тарту мүмкіндігі алынды.*

***Тірек сөздер:** оқытудың белсенді әдістері; тиімділікті анықтайтын факторлар; модель.*

Үнемі өзгеріп отыратын білім беру сұраныстары мен білім беру стандарттары заманауи оқытушыдан тез және икемді жауап беруді, кәсіби қызметін жетілдіруге дайын болуды талап етеді – оқытудың интерактивті және белсенді нысандарын игеруден және қолданудан бастап электрондық оқыту мен қашықтықтан білім беру технологияларын қолдана отырып сабақтар өткізуге, білім алушының электрондық портфолиосын қалыптастыруды игеруге, «Интернет» желісі арқылы білім беру процесіне қатысушылар арасында өзара іс-қимылды жолға қоюға тез бағдарлана білу. ҚР-ның Білім және ғылым министрлігі оқу үдерісіне қойған барлық талаптарды орындау үшін жоғары білімнің кез келген деңгейіндегі заманауи мұғалім бір мезгілде: - оқытудың белсенді және интерактивті әдістерін іске асыруды көздейтін оқу бағдарламалары мен жоспарларын әзірлеу; - білім алушылардың психологиялық ерекшеліктеріне назар аудара отырып, оқу курсының мазмұнын, нысандары мен әдістерін анықтау; - бағалау материалын таңдау және әзірлеу, білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін, топтың мәртебелік құрылымын, топтың әлеуметтік-психологиялық климатын, топтағы әлеуметтік-психологиялық қайшылықтардың болуын диагностикалау; -оқытудың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларын және білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, оларды курсты игеруге бағыттау және сүйемелдей алуы қажет.

Қазіргі уақытта оқытушыға көмектесу үшін оқу процесін оңтайландыру мәселесін шешуге ықпал ететін көптеген инновациялық әзірлемелер мен педагогикалық технологиялар бар, атап айтқанда, мектептерде білімді оқушыларды даярлаудың табыстылығына ықпал ететін оқытудың инновациялық нысандары анықталды және сыналды [1-4]. Алайда, курстың мазмұнына қатысты оқытудың инновациялық формалары мен әдістерін іс жүзінде қалай дұрыс таңдау керектігін көрсететін зерттеулер жеткіліксіз, содан кейін олардың көмегімен белгілі бір оқу ортасында максималды нәтижеге қол жеткізу.

Білім беру стандарттарында оқытудың әртүрлі белсенді формалары мен әдістері келтірілген: іскерлік және рөлдік ойындар, нақты жағдайларды талдау, психологиялық және басқа тренингтер, сарапшылар мен мамандардың шеберлік сыныптары, топтық пікірталастар. Сондай-ақ, білім беру стандарттарында белсенді және интерактивті әдістерді қолдана отырып өткізілетін сабақтардың үлес салмағы аудиторияның кем дегенде 30%

құрауы керек екендігі көрсетілген [5]. Сонымен, eLIBRARY.RU ғылыми электронды кітапханасында орналастырылған әр түрлі жарияланымдарды статистикалық талдау нәтижесінде 1 - кестеде көрсетілген мәліметтер алынды.

Кесте №1: Білім беру жүйесінде оқытудың инновациялық нысандары мен әдістерін, белсенді және интерактивті нысандары мен әдістерін қолдану мәселесін зерттеу динамикасы

Жарияланған жылы	Әр түрлі типтегі жарияланымдар саны			Жарияланымдардың жалпы саны (28.03.2016 ж.)	Үлес салмағы %		
	Ақпараттық формалар мен әдістер	Оқытудың белсенді әдістері	Интерактивті формалар мен әдістер		Ақпараттық формалар мен әдістер	Оқытудың белсенді әдістер	Интерактивті формалар мен әдістер
2006	2585	6737	936	22457702	0,01	0,03	0,004
2007	4053	9222	1301		0,02	0,04	0,006
2008	5847	12074	1869		0,03	0,05	0,008
2009	5859	11188	1787		0,03	0,05	0,008
2010	7139	12435	2162		0,03	0,06	0,01
2011	7991	13667	2598		0,04	0,06	0,01
2012	6792	11407	2823		0,03	0,05	0,01
2013	5990	9676	2933		0,03	0,04	0,01
2014	14888	26694	7192		0,07	0,12	0,03
2015	22752	42198	12040		0,10	0,19	0,05
2016	2302	3497	1368		0,01	0,02	0,006

Талдау білім беру жүйесінде оқытудың белсенді әдістерін қолдану мәселесіне арналған басылымдардың айқын басымдылығын көрсетті. Мәселенің белгілі бір аспектілерін қамтитын жарияланымдар саны соңғы 2 жылда 1 кестеде көрсетілгендей айтарлықтай өсті.

Мақалаларда келесі мәселелер қарастырылады:

- әр түрлі пәндерді оқытуда белсенді оқыту әдістері;
- белсенді оқыту әдістерін қолдану кезінде оқу процесінің сапасын арттыру мүмкіндіктері;
- негізгі және кәсіби құзыреттіліктерді қалыптастыру кезінде оқытудың белсенді әдістерін, нәтижесінде тиісті кәсіби құзыреттіліктерді қолдану;
- оқытудың белсенді әдістерін қолданудың әдістемелік аспектілері;
- ғылыми-педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін үздіксіз арттыру жүйесінде оқытудың белсенді әдістерін қолдану;
- оқыту процесі мен оқыту әдісі белсенділігінің сапалық және сандық критерийлері;
- белгілі бір пән бойынша жоғары қанықтылықтың бөлінген тақырыптық аймақтарына сәйкес келетін белсенді оқытудың барабар технологиясын іздеу;
- басқа елдердің білім беру мекемелерінде оқытудың белсенді әдістерін қолдану ерекшелігі.

Алайда, әртүрлі деңгейдегі оқушыларды даярлауда оқытудың белсенді әдістерін қолданудың тиімділігін бағалау проблемасы жүйелік-белсенділік аспектісінде толық қарастырылмайды. Атап айтқанда, білім алушылардың белгілі бір құзыреттерін

қалыптастыруға бағытталған белсенді оқыту әдістерін пайдалану тиімділігін айқындайтын факторлар анықталмаған немесе жеткілікті негізделмеген.

Кейбір мақалаларда «оқытудың белсенді әдістері «ұғымы» дәстүрлі емес «оқыту әдістерінің синонимі» ретінде, ал белсенді оқыту «ұғымы» проблемалық оқытудың» синонимі ретінде ұсынылған. Осылайша, оқытудың белсенді әдістері білім алушылардың оқу процесіне жоғары қызығушылығымен сипатталатын, оқу міндеттерін шешуде олардың танымдық және шығармашылық қызметін белсендіретін әдістер ретінде анықталады[6]. Белсенді оқыту әдістерінің айрықша белгілері: оқушы белсенді болуға мәжбүр болған кезде, жалпы ойлау мен оқу іс-әрекетін мақсатты түрде жандандыру, оның қалауына қарамастан, оқу ақпаратын белсенді түрде өндіріп, түсініп, іске асыруы керек; білім алушыны бүкіл оқу сабағы кезінде оқу процесіне тарту; шешімдерді дербес шығармашылық әзірлеу, білім алушының уәждемесі мен эмоционалдылығының жоғары дәрежесі; интерактивті сипат, бұл әр түрлі байланыстарды қалыптастыру арқылы оқытушы мен оқушының үздіксіз өзара әрекеттесуін білдіреді [7-10]. Оқу іс-әрекетін жандандыру, оның ішінде коммуникативтік белсенділік барлық білім алушылардың оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуын білдіреді, ол үшін бұл соңғысы ынталандырылуы және жеткілікті қызықты болуы тиіс [12:10]. Барлық оқу іс-әрекеттері тікелей қарым-қатынас жағдайында жүруі маңызды. Әрбір қатысушы өз үлесін қосатын, оның белсенділігін ынталандыратын, өзара түсіністік, өзара көмек атмосферасын құруға ықпал ететін, қызмет нәтижесінде әрқайсысының қызығушылығын тудыратын оқу міндетін шешуге бағытталған білім алушылардың топтық өзара іс-қимылы [12: 10]. Осыған байланысты тапсырманың шешімін бірлесіп іздеуді талап ететін шығармашылық жұмыс түрлері басым болуы керек.

Белсенді оқыту әдістерін оқу процесінде қолданудың тиімділігі оқушылардың танымдық белсенділігі мен танымдық тәуелсіздігіне байланысты. Қарастырылып отырған санаттағы оқушылардың мәселелерді өз бетінше зерттеуге уақыты жоқ, тіпті қолайлы жағдайлар жасалса да, олардың белсенділігі үшін қажетті құралдар мен ақпарат берілсе де.

Білім беру стандарттарында белсенді оқыту әдістері тек психологиялық-педагогикалық және гуманитарлық цикл пәндерінде ғана емес, сонымен қатар математикалық, экономикалық және жаратылыстану циклдары пәндерінде де қолдану қарастырылған. Сонымен, оларды тек педагогикалық және психологиялық мамандықтардың оқытушылары ғана қолданбауы керек. Сонымен қатар, кейбір белсенді оқыту әдістерін жүргізу үшін психологиялық білім қажет. Белсенді оқыту әдістерін оқу процесінде қолдану оқытушыдан оқушылардың ұжымдық жұмысын ұйымдастыра білуді талап етеді.

Бұл жұмыстың мақсаты математикалық дайындық процесінде оқушылардың негізгі құзыреттерін қалыптастыру үшін белсенді оқыту әдістерін қолдану тиімділігін бағалау моделін жасау болып табылады. Белсенді оқыту әдістерін жүзеге асыру психологиялық неоплазмалар – кәсіби құзыреттіліктер мен толыққанды маманның қасиеттері білім беру нәтижесі болған кезде тиімді болады. Осылайша, белсенді оқыту әдістерін қолданудың тиімділігін бағалау үшін мұғалім бастапқы нәтижені болжауы керек, яғни «маман моделін» ұсынылады, атап айтқанда, оның қандай білімі, дағдыларының болуы керек, қандай кәсіби қызметке дайындалуы керек, оның құзыреттілігі қандай формада көрінуі керек. Таңдалған белсенді оқыту әдістерін қолданбас бұрын, мұғалім белгілі бір құзыреттерді игеру үшін білім алушы батырылатын «орта моделін» ұсынуы керек [11].

Білім алушы белсенді оқыту әдістері арқылы белгілі бір пәннің мазмұнындағы құзыреттерді игеретін «орта моделі» келесі факторларды анықтайды:

- білімнің, іскерліктің, дағдылардың, қабілеттердің даму деңгейі;
- білім алушылардың оқу-танымдық процеске қатысу дәрежесі және білім алушылардың танымдық белсенділігі;

- топта және оның құрылымдық компоненттерінде әлеуметтік-психологиялық қайшылықтардың болуы;

- мұғалім оқытылатын пәннің мазмұнында белсенді оқыту әдістерін құзыретті пайдалану үшін барлық қажетті дағдыларды және құралдарды меңгереді.

Мақалада қарастырылған оқыту әдістерін қолдану білім алушылардың білімдерін жетілуіне айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Кез-келген әдіс орынды болған кезде, курстың мазмұны, оқу процесінің әр қатысушысының психологиялық маңызды ерекшеліктері, оқу тобының сапалық құрамы мен құрылымдық сипаттамалары ескерілгенде тиімді болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Чернова М.А., Гильяно А.С. Инновационные формы обучения как фактор успешности при подготовке экономиста в многопрофильном колледже // Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. Сборник статей всероссийской научно-практической конференции. Красноярск: ООО «Научно-инновационный центр», 2016. С. 361-364

2. Гильяно А.С., Умняшова И.Б. Кейс-метод как способ развития профессиональных компетенций студентов // «Высшая школа: опыт, проблемы, перспективы»: материалы IX Международной научно-практической конференции: в 2 ч. Москва: РУДН, 2016. Ч. 1.С. 543-546

3. Умняшова И.Б., Кузнецова А.А. Развитие проективных и рефлексивных способностей студентов вузов // «Высшая школа: опыт, проблемы, перспективы»: материалы IX Международной научно-практической конференции: в 2 ч. Москва: РУДН, 2016. Ч. 1.С. 538-543

4. Сладкова О.Б. Мониторинг в коммуникативной ситуации современной России // Обсерватория культуры. 2005.№6. С. 13

5. URL: <http://минобрнауки.рф/documents/336> 05.04.2016

6. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2006. С. 198-199.

7. Кузьминов Н.Н. Принципы организации и общая характеристика активных методов обучения по формированию профессиональных компетенций студентов // Педагогический опыт: теория, методика, практика. Чебоксары: Изд-во ООО «Центр научного сотрудничества Интерактив плюс», 2016. С. 95–100.

8. Мынбаева А. К. Инновационные методы обучения, или как интересно преподавать: учебное пособие. Алматы: б.и., 2007. С. 68.

9. Позднякова Ж.С. Комплексное использование методов активного обучения, модульного обучения и методов проблемного обучения в формировании управленческой культуры // Вестник науки и образования. 2014. No 1. С. 55–57.

10. Зарукина Е. В. Активные методы обучения: рекомендации по выработке и применению: учебно-методическое пособие. СПб.: СПбГИЭУ, 2010. 59 с.

11. Злобина А.С. Основы общей психологии: теория деятельности/Учеб – метод. пособие. Пенза: Изд-во Пенз/ гос. пед. ун-т им. В. Г. Белинского 2005, 97 с.

12. Баранова Е. М. Формирование ключевых компетенций у студентов технических вузов в процессе обучения математике посредством активных методов обучения // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. Общественные науки. 2011. No 24. С. 544–549.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Беглова Анжела Николаевна

Магистрант Южно-Уральского государственного
гуманитарно-педагогического университета,

Научный руководитель - Фролова Елена Владимировна, к.п.н., доцент ЮУрГГПУ
Челябинск, Россия

***Аннотация:** данная научная статья посвящена влиянию функциональной грамотности на эффективность обучения математике в начальной школе. Раскрывается значимость развития функциональной грамотности для успешного изучения математики в начальной школе.*

***Ключевые слова:** функциональная грамотность, математика, начальная школа, обучение, влияние, развитие, успешное изучение.*

Математика является одним из основных предметов в начальной школе. Она развивает логическое мышление, умение решать задачи и обеспечивает базу для дальнейшего изучения наук. Однако, помимо умения считать и решать математические задачи, важно также развивать функциональную грамотность у учащихся. В данной статье мы рассмотрим, что такое функциональная грамотность и как ее можно развивать на уроках математики начальной школы.

Функциональная грамотность - это умение применять математические знания и навыки в реальных жизненных ситуациях. Другими словами, это способность использовать математические понятия и операции для решения практических задач. Например, умение считать деньги, рассчитывать время, измерять расстояние и объемы - все это является проявлением функциональной грамотности. Ещё в начале 20 века проблемой функциональной грамотности занимался Лев Выготский, советский психолог и педагог. В наши дни существует множество ученых, как зарубежных, так и российских, которые занимались проблемой функциональной грамотности на уроках математики в начальной школе. Вот несколько из них: Barbara Dougherty, Marilyn Burns, Галина Кожевникова, Александр Кузнецов, Лариса Шеметова. В Казахстане многие педагоги и ученые занимаются проблемой функциональной грамотности на уроках математики. Один из известных казахстанских педагогов, который активно работает в этой области, это доктор педагогических наук, профессор Гульмира Сейтжанова. Она является специалистом в области математического образования и развития функциональной грамотности учеников. Ее исследования и практическая деятельность направлены на повышение качества математического образования в начальной школе, включая развитие функциональной грамотности учеников.

Развитие функциональной грамотности на уроках математики имеет несколько важных причин. Во-первых, оно помогает учащимся понять, как применять математические знания в реальной жизни, делая их обучение более практичным. Во-вторых, способствует развитию у учащихся уверенности в своих математических навыках и умениях. Когда школьники видят, что могут применить свои знания в реальных ситуациях, они начинают осознавать, что математика не просто абстрактная наука, а инструмент, который помогает им в повседневной жизни. В-третьих, развитие функциональной грамотности помогает стимулировать интерес к математике. Учащиеся видят, что математические знания необходимы для решения практических задач, и это мотивирует их учиться и развивать свои математические навыки.

Одной из основных задач учителя математики на начальной ступени обучения является развитие функциональной грамотности у своих учеников. Это позволяет им трансформировать абстрактные понятия математики в практические навыки и умения, которые пригодятся им в будущем. Для развития функциональной грамотности на уроках математики начальной школы можно использовать различные методы и подходы. Вот несколько идей:

1. **Реальные жизненные ситуации:** Включать в уроки математики задачи и примеры, которые имеют прямое отношение к реальной жизни детей. Например, пусть учащиеся рассчитывают стоимость покупок в магазине или измеряют время, затраченное на выполнение определенной задачи.

МАТЕМАТИКА В ЖИЗНИ

4 Реши задачу.

Фермер сдал урожай, купил всё необходимое для посадки на следующий год. Затем решил купить одежду. На сезонной распродаже все товары стали стоить дешевле на треть от первоначальной цены. Вычисли новую цену товаров.

Наименование товара	Первоначальная цена	Новая цена
Сапоги	23 832 тенге	
Куртка	33 696 тенге	
Костюм	13 944 тенге	
Кроссовки	12 810 тенге	

Помоги фермеру посчитать, что он сможет купить, если на одежду было отведено 50 000 тенге.

2. **Игры:** Включать в уроки математики игры, которые требуют применения математических навыков. Например, можно провести игру, в которой учащиеся должны рассчитать стоимость покупок в магазине, или определить, сколько времени им потребуется, чтобы добраться из одного города в другой, или измерить длину стола в руках.

МАТЕМАТИКА В ЖИЗНИ

8 Реши задачу. Составь ещё вопросы по графику.

На графике показано движение пешехода и лыжника. По графику определи, во сколько начал свой путь лыжник, во сколько – пешеход. Какова была скорость каждого до остановки? Как ты будешь вычислять? Какой продолжительности были остановки у каждого? Что ещё можно узнать по графику?

МАТЕМАТИКА В ЖИЗНИ

6 Сколько кубиков в каждой фигуре?

3. **Проектная работа:** Дать учащимся возможность самостоятельно применить свои математические знания в рамках проектной работы. Например, пусть учащиеся разработают бюджет для вымышленного мероприятия или строят модель города, используя геометрические фигуры.

Анализируем семейный бюджет

Прочитайте данные таблицы семейного бюджета семьи Армана за один месяц. Из чего сложилась доходная часть семьи? Каково общее поступление в семейный бюджет? Как расходовались деньги из семейного бюджета? Есть ли экономия семейного бюджета, и сколько она составляет?

Доходная часть бюджета	Тенге
Доходы отца	120 000
Доходы матери	70 000
Стипендия сына	22 000
Пенсия бабушки	90 000
Итого доходы:	302 000

Расходная часть бюджета	Тенге
Коммунальные платежи	25 000
Продукты питания	100 000
Оплата за детский сад	30 000
Кредит	40 000
Одежда	30 000
Бензин для автомобиля	15 000
Развлечения	15 000
Итого	255 000

4. **Интерактивные задания:** Использовать интерактивные задания и онлайн-ресурсы, которые позволяют учащимся применять математические знания в практических ситуациях. Например, можно использовать онлайн-игры, которые помогают учащимся решать задачи по измерению, графикам и др.

5. **Продвинутые задачи:** Предлагать учащимся задачи, которые требуют применения нестандартных подходов и разных математических навыков. Например, задачи с неизвестными данными или задачи, в которых нужно использовать несколько математических операций.

6. **Развитие логического мышления:** Проводить уроки, на которых учащиеся должны анализировать и решать сложные логические задачи. Например, задачи с использованием логических операторов "и", "или" и "не".

7. **Использование технологий:** Используйте компьютерные программы и онлайн-ресурсы, которые помогут учащимся развивать функциональную грамотность. Например, можно использовать интерактивные задания и игры, которые требуют применения математических навыков.

8. **Работа в группах:** Проводить уроки, на которых учащиеся работают в группах и решают задачи совместно. Это позволит развить навыки коммуникации и сотрудничества, а также учиться аргументировать свои мысли и доводы.

9. **Разнообразные методы объяснения:** Использовать разные методы и подходы при объяснении математических понятий. Некоторым учащимся может быть сложно понять математические термины, поэтому важно применять примеры из реальной жизни, графические и визуальные модели, чтобы сделать материал более доступным и понятным.

10. **Решение проблемных ситуаций:** Предлагать учащимся решать проблемные ситуации и задачи, которые требуют анализа и применения математических знаний. Например, можно предложить задачу, связанную с планированием бюджета или определением наиболее выгодной покупки.

11. **Развитие критического мышления:** При обсуждении математических задач и решений стимулировать учащихся анализировать и оценивать различные подходы и решения. Необходимо поддерживать их в формулировании своих собственных аргументов и обоснований.

12. **Постановка и решение задач:** Задавать учащимся задачи, которые требуют не только решения, но и формулирования и обоснования своих ответов. Например, можно предложить задачу, в которой учащиеся должны объяснить свои действия и выбор решения.

Все эти стратегии помогут обучающимся увидеть, как математика применяется в реальной жизни и развить их функциональную грамотность. Важно помнить, что развитие функциональной грамотности требует систематической работы и постепенного увеличения сложности заданий, предлагая учащимся более сложные математические ситуации.

Функциональная грамотность играет важную роль в успешном изучении математики в начальной школе. Ученики, которые обладают этим навыком, лучше понимают математические концепции, более успешно справляются с заданиями и тестированием. Поэтому развитие функциональной грамотности на уроках математики является необходимым условием для повышения успеваемости учеников в этом предмете.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Алексеева Е.Е., Методика формирования функциональной грамотности учащихся в обучении математике / Е.Е. Алексеева // Проблемы современного педагогического образования. – 2020. – № 66–2. – С. 10–15.

2. Кузнецова Н.М., Внеурочная деятельность как компонент образовательного процесса, обеспечивающий формирование функциональной грамотности учащихся / Н.М. Кузнецова, А.А. Денисова // Региональное образование: современные тенденции. – 2020. – № 1 (40). – С. 123–126.

3. Ушакова М.А., Развитие функциональной грамотности школьников посредством повышения качества математического образования / М. А. Ушакова // Научно методическое обеспечение оценки качества образования. – 2020. – № 1 (9). – С. 56–59.

4. URL:https://forum.cep.nis.edu.kz/wp-content/uploads/2023/02/1-pisa_matematika_ru_24072020.pdf?ysclid=lsdezpbyuy484914605 - Развитие функциональной грамотности учащихся на уроках математики.(Дата обращения: 08.02.2024)

UOT- 372.851

İBTİDAİ SINIFLƏRDƏ MƏSƏLƏ HƏLLİ TƏLİMİNİN BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şükürov Rasim Yusif oğlu

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Bakı, Azərbaycan

Xülasə: Məqalədə ibtidai sniflərdə riyaziyyatın tədrisi prosesində şagirdlərin bilik, bacarıqlarının, dünyagörüşünün formalaşmasında məsələ həlli təliminin bəzi xüsusiyyətləri araşdırılır.

Açar sözlər: məsələ, şagird, riyaziyyat, ibtidai sinif, dünyagörüşü, ruyazi təfəkkür

Məlum olduğu kimi şagirdlərin riyazi bilik və bacarıqlarının, dünyagörüşünün formalaşmasında riyaziyyat fənni mühüm rol oynayır. Riyaziyyat fənninin tədrisi prosesində qarşıya qoyulmuş məqsədlərin həyata keçirilməsində müxtəlif üsul və vasitələrdən istifadə olunur ki, onlardan da biri məsələ həlli vasitəsilə təlimdir.

İbtidai siniflərdə məsələ həlli təliminin məqsədləri müxtəlif yollarla həyata keçirilir. Bunlar əsasən aşağıdakılardır:

- Məsələ - riyazi biliklərin verilməsi vasitəsi kimi;
- Məsələ məntiqi və riyazi təfəkkürü formalaşdırən və inkişaf etdirən vasitə kimi;
- Məsələ riyazi biliklərin praktikada, həyatda tətbiq edilməsi vasitəsi kimi;
- Məsələ hər hansı bir situasiyanı riyaziləşdirməyə və ya onun modelini qurmağa istiqamətləndirən vasitə kimi;
- Məsələ şagirdlərin nitqini və riyazi yaradıcılığını inkişaf etdirən vasitə və ya didaktik material kimi.

Sinifdə həll olunmuş məsələyə oxşar məsələnin tərtib edilməsi həll edilmiş məsələnin tərs məsələlərinin qurulması, ədədi verilənlər həyatdan götürülməklə məsələ tərtib edilməsi, müəyyən tarixi hadisələrə, qədim abidələrə və proseslərə aid, təbiət hadisələrinin müşahidəsi nəticəsində əldə edilən ədədi faktlar əsasında məsələlərin tərtib edilməsi yuxarıdakı məqsədlərin reallaşdırılmasına xidmət edir.

Şagirdlər məsələ tərtib etməyi bacarırlarsa, deməli məsələnin strukturunu yaxşı dərk edirlər və məsələlərin həllində çətinli çəkmirlər. İbtidai siniflərdə hər bir riyaziyyat dərslərində şagirdlərin məsələ tərtib etməsinə xüsusi diqqət yetirmək və çalışmaq lazımdır ki, məsələ həlli təlimində şagirdlərin məsələ tərtib etməsi - bir metod və ya priyom kimi sistemli və müntəzəm surətdə tətbiq edilsin. Məsələ həlli təlimində məsələlərin seçilməsinə və müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət verilməlidir. Burada aşağıdakıları nəzərə almaq lazımdır:

- a) məsələlərin həlli üsullarına görə müqayisəsi;
- b) kəmiyyətlər arasındakı asılılıqlara əsasən məsələlərin müqayisəsi;
- c) ədədin bir neçə vahid artırılması və azaldılmasına aid, fərq müqayisəsinə aid məsələlərin birgə öyrənilməsi (bu halda fərq verilən ədəd rolunda iştirak edir);
- d) ədədin bir neçə dəfə azaldılmasına aid məsələlərin ədədin bir neçə dəfə artırılmasına aid məsələlərlə birgə öyrənilməsi (bundan sonra bölünmə müqayisəsinə aid məsələlərin öyrənilməsi);
- e) ədədin hissəsini tapmağa aid məsələlərin verilmiş hissəsinə əsasən ədədin tapılmasına aid məsələlərlə birgə öyrənilməsi.

Məsələ həlli təlimində keyfiyyətə nail olmaq üçün təcrübəli müəllimlər məsələ həlli prosesi alqoritmini tərtib edir və onu şagirdlərə paylayırlar. Şagird həmin alqoritmdeki göstərişlərə uyğun olaraq məsələnin həlli mərhələlərini yerinə yetirir. Bu da ibtidai siniflərdə məsələ həllinə ümumi yanaşma metodunun verilməsinə hazırlıqdır [3].

Məsələ həlli vasitəsilə təlim son illər daha aktualdır. Məsələ həlli nəticəsində müəyyən ümumiləşdirmənin aparılması imkanları da yaranır. Belə ki, sadə məsələlərin bir qrupu hesab əməlləri mənasını aşkar edir və ya həmin əməllərin tərifini başqa şəkildə ifadə edir. Bundan sonra ədədi

verilənləri olmayan və ya ümumi şəkildə ifadə olunan məsələlər həll edilə bilər, bu şərtlə ki, konkret hesab əməlinin tətbiqi tələb olunsun. Məsələn, “Sinifdəki qızların və oğlanların sayı məlumdur. Sinifdəki şagirdlərin sayını hansı əməllə tapmaq olar?”

Eyni qayda ilə digər hesab əməllərinə aid ümumi şəkildə ifadə olunmuş məsələlər həll etdirmək olar. Bu tipli məsələlər qoyulmuş suala uyğun əməlin seçilməsi şagirdin öhdəsinə buraxılır. Ümumi şəkildə ifadə olunmuş məsələlərdən həm də ayrı-ayrı kəmiyyətlərin qiymətlərinin tapılmasında da istifadə etmək olar. Məsələn, sahənin, vaxtın, sürətin hesablanmasına aid məsələlərdən istifadə etmək olar. Belə bir sualı nəzərdən keçirək: “Qarşı-qarşıya hərəkət edən iki qatarın sürətləri və görüşənə qədər sərf etdikləri vaxt məlumdursa, hansı kəmiyyətləri və necə tapmaq olar?”

Bu kimi çalışmalar hərəkətə aid məsələlərin növləri və həlli metodları haqqında şagirdlərdə ümumiləşdirilmiş biliklərin formalaşdırılmasına kömək edir.

Hərfi simvolikadan istifadə edilməsi şagirdlərdə mücərrəd təfəkkürün formalaşmasına və inkişafına yaxından kömək edir [1]. Məsələ həlli təlimində başlanğıc mərhələ məsələ məzmununun mənimsənilməsi və onun qısa yazılmasından ibarətdir. Məsələ məzmununun qısa yazılışı xüsusi didaktik əhəmiyyətə malikdir. Məsələnin qısa yazılışı:

-şagirdlərin görmə yaddaşı üçün obyekt rolunu oynayır;
-məsələnin sözlərlə, cümlələrlə ifadə olunmuş məzmununu sxem (cədvəl) və ya şərti işarələrlə qısa şəkildə ifadə edir;

-şagirdləri konstruktiv təsvirin elementləri ilə tanış edir;
-kəmiyyətlər arasındakı asılılıqları riyazi simvollarla ifadə edir;
-şagirdin diqqətini, mühakiməsini mətnli məsələdən sxematik məsələ (yazılmış) üzərinə keçirir;

-tənlük qurmaq işini asanlaşdırır;
-tapılmış cavabın yoxlanmasını asanlaşdırır;
-məsələnin istər analitik, istərsə də sintetik üsulla təhlilini asanlaşdırır.

Məsələnin qısa yazılışı formasını hazır nümunələr əsasında öyrəndikdən sonra, analoji yazılışları şagirdlərdən tədricən tələb etmək lazımdır. Məsələ məzmununu sual-cavab yolu ilə şagirdlərə öyrətmə çox vaxt aparır, lakin qısa yazılış əsasında bu işi daha tez yerinə yetirmək olur. Səciyyəvi olan belə bir məsələnin qısa yazılışına nəzər salaq.

“A məntəqəsindən sürəti $54 \frac{km}{saat}$ sonra olan qatar yola düşdü. Bundan 2 saat sonra B məntəqəsindən sürəti $75 \frac{km}{saat}$ olan ikinci qatar BA istiqamətində yola düşdü və görüşənə qədər ikinci qatar birincidən 102 km çox yol getdi.. A və B arasındakı məsafəni tapın;.

Məsələyə əsasən:

- 1)vaxt fərqi: 2 saat.
- 2)məsafələr fərqi: $108+102=110(km)$
- 3) sürətlər fərqi: $75-54-\frac{km}{saat}$ [2]

Göründüyü kimi, məsələ iki fərqi əsasən (məsafə və sürət) məchullar tapılmasına aid məsələdir.

Məsələ məzmununun qrafik şəkildə təsviri məsələnin məzmunundan riyazi struktura keçmək işini asanlaşdırır. Riyazi strukturun (qrafik, sxem) bir qədər mücərrəd olmasına baxmayaraq, əyani xüsusiyyətə malikdir və şagirdin görmə yaddaşına müsbət təsir göstərir.

Ümumiyyətlə, əşya-əyani illüstrativ vasitələr məsələ həlli təlimində səmərəli vasitə kimi mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Həmidov S.S. Məktəbin ibtidai siniflərində riyaziyyatın tədrisi metodikası(ümumi və xüsusi metodika). Bakı, ADPU, 2012, 335 s.
2. Həmidov S.S., Hacıyev N. M. Məktəbin ibtidai siniflərində məsələ həlli təliminin nəzəri və metodiki problemləri. Bakı, ADPU, 2008, 180 s.
3. Колягин и др. Методика преподавания математики в средней школе. I ч., М., 1975, 167 с.

ӘӨЖ 1174

МЕКТЕПАЛДЫ ТОБЫ БАЛАЛАРЫНЫҢ СЫНИ ТҰРҒЫДАН ОЙЛАУДА БІЛІМ-ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ МЭХАНИЗМІ

Туздыбаева Актоты Төлеубековна

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетнің докторанты
педагогика ғылымдарының магистрі науқ,

Кыяқбаева Улбосын Қозыбаевна,

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетнің қауымдас. профессор,
педагогика ғылымдарының кандидаты,
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада сыни тұрғыдан ойлау технологиясы мәселесі туралы қарастырған ғалымдардың зерттеулері, мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың сыни тұрғыдан ойлауын дамыту мәселесі қарастырылған. Сыни тұрғыдан ойлаудың кезеңдеріне жеке – жеке қарастырылып, аталмыш технологияның елімізде дамуы жайлы қарастырылған.

Кілт сөздер: балалар, балабақша, технология, сыни тұрғыдан ойлау, дамыту.

Қоғамымыздың қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдына оқыту үрдісін технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әр түрлі технологиялары жасалып, білім беру мекемелерінің тәжірибесіне енуде. Жаңа технологияларды меңгерту тәрбиешінің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Жаңа технологиялар теориялық тұрғыда дәлелденіп, тәжірибеде жақсы нәтижелер беруде [1].

Бұл жаңа технологиялар балалардың шығармашылық қабілеттерін, белсенді ойлай білуін, теориялық негіздерін, эстетикалық көзқарастарын пайымдауын, баға беруін, танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған. Білімнің жаңа мазмұнын жүзеге асыру үшін жаңа технологиялар қажет-ақ. Сондай педагогикалық технологиялардың бірі «Сыни тұрғысынан ойлау технологиясы», аталып отырған технология мектепке дейінгі ұйымдарда көп уақыт айтылып жүрсе де оқу-білім үрдісінде қолдану ұйындықтар тудыратыны белгілі болып отыр.

Мектепке дейінгі ұйымның ескі құрылысы мен білімнің жаңа мазмұны арасындағы қарама-қайшылықты жою үшін жүйелі түрде саралап, білім берудің түпкі мақсаты өмірдің сан тараулы дамуын меңгеретін адамға табиғи мүмкіндігі негізінде дамыта тәрбиелеу. Біз сыни ойлауды ерекше, теңдессіз, ХХІ талаптарын жақсылап орындап шығуға мүмкіндік беретін және оқып үйренгендерімізді тереңірек түсінуге көмексетініне сенеміз.

«Сыни ойлауды дамыту» технологиясының негізін салған американдық педагогтар К.Мердит, Д.Огл, Д.Стил болатын. Бұл технологияның қолданылуы педагогикалық қызметте тұлғаның танымдық қабілеттері мен танымдық процестерін (есте сақтау, ойлау, зейін, қабылдау) дамытуға мүмкіндік береді [2]. Сондай-ақ, сыни ойлауды дамыту жеке тұлғаның сыйластық, өзін-өзі растау, қарым-қатынас, ойын және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Бұл технологияның мақсаты - балалардың ақыл-ой дағдыларын дамыту, олар тек балабақшада ғана емес, қарапайым өмірде де қажет. Салмақты шешімдер қабылдау, ақпаратпен жұмыс істеу, құбылыстардың әртүрлі жақтарын талдау және баланың дамуына бағытталған, оның негізгі көрсеткіштері бағалау, жаңа идеяларға ашықтық, өз пікірі және өз пікірінің рефлексиясы болып табылады.

М.И. Махмутовтың зерттеулері бойынша сын тұрғысынан ойлау кезінде адамда келесідей қабілеттер көрініс табады:

- басқа адамның пікірінің (ойының) немесе мінез-құлқының жалпы қабылданған пікірге немесе мінез-құлық қалыптарына, олар туралы өзіндік ұғымдарға сәйкес келмейтінін көру;
- теорияның, ереженің шынайылығын немесе жалғандығын, пікірінің қайшылығын түсіну және оларға қатысты әрекет ету;
- жалған, өтірік ұғымдарды шынайы, дұрыс ұғымдардан ажырата білу;

Алғашқы фазада мектепалды даярлық тобы балалары (5 жас) бірінші рет болашаққа көз жүгіртіп, ұғынып, жаңадан таныстырылған тақырыптарға зерттеу жүргізу үшін өз алдарына мақсат қояды. Қызығушылықты ояту – балалар үшін ұйымдастырылға іс-әрекетке қатысудағы алғашқы қадам. Олар өз еркімен саналы түрде алға жылжитындықтарын немесе үйретілетін тақырыпқа енетіндіктеріне шешім қабылдайды. Сонымен қатар балалардың жаңа идея мен мәліметтерді үйренуге және оны өзіндегі білім негізімен ұштастыруда іштей немесе сырттай белсенді болатын, болмайтындықтарын шешуі де алғашқы фазада іске асады.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясының фазаларының жіктелуі (1 – сурет)

Жоғарыдағы кестеде көрсетілгендей сыни тұрғыдан ойлау технологиясының әр кезеңінде қолданылатын әдіс тәсілдерді ұсынамыз. Аталған тәсілдердің біреуін мысал ретінде «Антиципация» тәсілін ұсынамыз:

«Антиципация тәсілі»

Антиципация тәсілі тәрбиеші жаңа материалды ұсыну барысында балаларға берілген ақпарат негізінде бұдан әрі не туралы сөйлесетінін болжауды ұсынады.

Антиципация, болжам, қиялы, логикалық ойлауы мазмұнын ойша болжау арқылы бала тәрбиешінің ойынан озып кетеді. Ол тәрбиешінің не туралы айтатынын түсініп қана қоймайды, сонымен қатар автордың ойының даму логикасынан әрі қарай не талқыланатынын болжайды.

«... сияқты көрінеді ...сияқты естіледі» тәсілі

... сияқты көрінеді	...сияқты естіледі
- сағат -сатының баспалдақтары - жарқын сурет	- Теңіз шуы Маятниктің белгісі

Бұл тәсіл ұғымдарды, терминдерді түсінуге бағытталған. Ой шақыру кезеңінде балаларға берілген сөзге немесе тұжырымдамаға байланысты пайда болатын визуалды түрде көрінген және естілген елестерді сызу немесе суретін салу ұсынылады.

Қорытындылай келе, мектепалды тобы балаларының сыни тұрғыдан ойлау технологиясы арқылы танымдық белсенділігін, шығармашылығын, логикалық ойлауына әсер ететініне сенеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы, Астана, 2021.
2. Темпл Ч., Стилл Дж., Мередит К. Бірлескен оқу. «Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» жобасы үшін әзірленген V құрал. – Алматы, 1998
3. Генике Е.А., Трифонова Е.А. Развитие критического мышления (базовая модель) / в сб. Учитель и ученик: возможности диалога и понимания. – Том 1 // под общ. ред. Л.И. Семиной. – М.: изд-во «Бонфи», 2002. – 239 с.
4. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. Изд-во «Альянс-Дельта», 2003.

УДК 378:316.613(043.3)

ПОТЕНЦИАЛ ДИАЛОГОВОГО ПОДХОДА В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ РАЗВИТИИ СТУДЕНТОВ

**Сулейменов Адлет Кымбатович,
Алибаева Жулдыз Еркиновна,
Жанатова Гульмира Амангалиевна**

Павлодарский педагогический университет имени Ә.Марғұлана
Павлодар, Казахстан

***Аннотация.** В статье обсуждается диалоговый подход как методологическая основа развития коммуникативных, исследовательских, личностно-ценностных качеств студентов. Диалог является составляющим элементом в интерактивных и активных методах.*

***Ключевые слова:** диалог, метод, социокультурное развитие, сократический диалог.*

Образовательный процесс в вузе представляет организуемый этап профессионального становления, направленной на формирование и развитие у будущего специалиста ценностных качеств личности, которые позволяют успешно включиться в социум. Без диалога невозможна социализация личности в общество. В диалоге проявляется неповторимость и оригинальность каждой личности.

В пространстве вуза основным лейтмотивом является развитие потребностей личности в достижении успеха и потенциала, профессиональная подготовка, обеспечение карьерного роста. Все это вкуче являются потребностями общества в подготовке будущих специалистов, куда входит его социокультурное развитие. Соответственно, мы можем утверждать о том, что условия для социокультурного развития находятся в недрах общей подготовки специалистов и в образовательном пространстве вуза. Вся жизнь учебного занятия пронизана диалогическим отношением.

Исследуемый нами феномен диалог является инструментом как вертикального, так и горизонтального общения, и контакта. Диалог выступает в качестве способа преодоления противоречия процесса обучения между:

- узкопрофессиональной подготовкой и всесторонним развитием;
- самостоятельностью и руководством;
- репродукцией и творчеством.

Вследствие своей универсальности диалог в социокультурном развитии будущего специалиста это не сюжет и не фрагмент обучения, а процесс, который выходит за рамки не только аудитории, но и вуза. Диалог «всесюжетен», независим от той или иной ситуации, хотя диалог ведется в русле созданной ситуации.

Диалогичность обеспечивает формирование диалоговой культуры студентов, как одно из главных условий социокультурного развития. В процессе диалога происходит продуцирование ценностей, от которых зависит эффективность воспитательного процесса и характер межличностных отношений. В процессе обучения в вузе важно использование различных видов диалога:

- диалога индивидуального;
- диалога «студент-студент»;
- диалога «студент-преподаватель»;
- диалога как рефлексия.

А.А. Сомкин группирует использование методов, базирующихся на диалоге следующим образом:

- методы, построенные на внутреннем диалоге субъекта: эссе, лабораторная работа, анализ научного или художественного текста, ориентированные на развитие аналитического мышления;
- методы, сформированные по формуле межличностно-смыслового обмена – педагогическое коммуницирование двоих;
- методы, в основе которых лежит полилог – общение нескольких субъектов, образовательного процесса: дискуссии, дебаты, деловые игры.

Сократический диалог представляет коммуникативно-познавательный акт, который основан на диалогической природе и предполагает обнаружение противоречий в суждениях, аргументацию, совместное извлечение внутреннего знания в ходе беседы. По мнению Сократа, техника диалога предполагает совместное обсуждение вопроса, изначально не вызывавшее сомнения. К исследованию вопроса необходимо подходить как к проблеме: иронически проясняя смысл предмета обсуждения, учитывая контекстуальность, выявляя противоречия в суждениях собеседника: «если софист делает людей искусными в речах, то о чем эти речи? Он предлагает последовательно подводить собеседника к пониманию того, что насколько незначительны его знания о сути вопроса, решение которого только на первый взгляд может быть очевидным с позиции общепринятого, утвержденного в личном опыте или являющимся предметом веры, стимулировать размышление об «очевидных вещах». Он отмечает, что в диалоге соединяются философия и педагогика. В настоящее время сократический метод используется в исследовательской и обучающей деятельности: в научных дискуссиях, при раскрытии научных проблем, концентуальных работах.

Американские исследователи Елдер и Пол отмечают: «Вопросы определяют задачи, выражают проблемы. Ответы, с другой стороны, часто сигнализируют о полной остановке мысли. Только, когда ответ порождает новый вопрос, мысль продолжает жить как таковая». Преподаватель, задавая вопросы студентам, часто ждет конкретного ответа на них. Задача сократического диалога заключается именно в том, чтобы привести студентов к умениям выстраивать вопросы, показать им, что наше мышление должно включать в себя умение задавать вопросы, и показать, что один вопрос ведет к появлению других вопросов. Это постоянный, честный поиск информации и понимания сути через умение задавать вопросы. Это ведет к воплощению истинного идеала демократического образования.

Диалогическое взаимодействие субъектов образовательного процесса является важным средством формирования исследовательского мышления, что позволяет студенту стать активным участником добывания знаний. Учеными выделены следующие признаки, повышающие эффективность занятий в образовательном пространстве вуза:

– поведенческие реакции: появление доверия к преподавателю, раскованность, отсутствие тревожности;

– проявление познавательной активности студентов;

– состояние спокойной удовлетворенности.

Английский ученый Р. Вегериф рассматривает «диалог как самоцель», видит в ней сложную линию развития в направлении большей способности к творческому мышлению и большей способности к обучению.

Р. Вегериф обосновал три вида диалога, которые имеют разные педагогические инструменты и дают оригинальные результаты.

Диспутационный диалог, по его мнению, отличается неконструктивной критикой позиций участников, короткими неаргументированными оценками высказанных мнений («Да, это так» - «Нет, это не так»).

Кумулятивный диалог характерен тем, что его участники обмениваются знаниями, терпимы к идеям других, высказанные ими мнения суммируются для создания новых знаний.

Исследовательский диалог, является наиболее продуктивным. Его субъекты включают возможности для конструктивной критики, активно участвуют в рассмотрении и осмыслении практически каждого утверждения. Реализуется потребность в коллективной выработке альтернативных гипотез для определения путей поиска решения проблемы. Участники диалога стремятся к достижению согласия при принятии ключевых решений.

Итак, использование диалогового подхода, а также его технологий, методов и приемов позволяет развивать мыслительные, творческие способности, повышает самооценку, социальный статус, способствует развитию познавательных интересов. Через диалог обучающийся познает окружающий мир, себя. Диалог порождает совместный поиск, становление смысла, что приводит к взаимному смысловому обогащению его участников.

Диалоговый поход — это не просто форма вопрос-ответ, это встреча, в которой обсуждаются насущные проблемы, формируются взгляды, мотивация, интересы, что формирует личность. Диалоговый подход способствует развитию критического мышления, развитию умения всесторонне анализировать, принимать решения, основанные на выводах совместного обсуждения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Paul R., Elder L. The miniature guide to critical thinking concepts and tools. – NY.: Rowman & Littlefield, 2019. – 48 p.

2. Грудзинская Е. Ю. Педагогическая технология " Развитие критического мышления через чтение и письмо" в подготовке специалистов // Вестник Нижегородского универ. им. НИ Лобачевского. – 2005. – №1. – С. 181-188.

3. Wegerif R. Dialogic, education and technology: Expanding the space of learning. – NY, 2007. – 326 p.

«СТОРИТЕЛЛИНГ» В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Алматова Нуршашты Араповна,
Казахская Национальная академия искусств им. Т. Жургенова
Смагулова Шолпан Каримовна,
старший Алматинский технологический университет
Алматы, Казахстан

***Аннотация:** В данной статье изложены преимущества использования технологии «сторителлинг» на занятиях русского языка, в основе которых короткие истории с интересным сюжетом. В работе рассматриваются практические аспекты данной технологии, которые применимы для воспитания, образования и развития речевых навыков студентов.*

***Ключевые слова:** сторителлинг, интернет-ресурс, цифровые технологии, образование, обучение, цифровая грамотность*

Цифровизация – одно из современных требований в обществе, касающееся также и всех уровней образовательного процесса. В принятой в 2017 году государственной программе «Цифровой Казахстан» говорится о подготовке высококвалифицированных специалистов, главными направлениями которой являются повышение цифровой грамотности в среднем, техническом и профессиональном, высшем образовании, повышение цифровой грамотности населения (подготовка, переподготовка).

Исследователи все чаще говорят о персонализации, интеграции, метапредметности, оригинальности, геймификации и компьютерных технологиях в обучении как о перспективных веяниях и направлениях, актуальных в современной образовательной среде. Использование электронных технологий и цифровых источников стало обыденностью. Сегодня трудно представить даже ребёнка, не умеющего обращаться с гаджетами, компьютером. Простой и быстрый доступ к знаниям и обучению по всем темам сегодня можно найти на просторах Интернета. Всемирная сеть позволяет нам научиться фактически всему, что гарантируют разного рода сайты, онлайн - ресурсы, подкасты и веб-приложения.

При отборе интернет-ресурсов, приложений и сайтов в образовательных интересах, педагог обязан помнить о четырех направлениях их использования: как информационного ресурса, как способа коммуникации, как интерактивного образовательного ресурса и как возможность для развлечения. Регулярное применение онлайн-сервисов в педагогической и индивидуальной, самообразовательной деятельности способствует усовершенствованию вербальных навыков и умения общаться у обучающихся, а также служит эффективным методом самообразования и саморазвития педагога.

Как было выше сказано, сегодня совсем другой подход в обучении. Применение цифровых технологий доказывают свою эффективность в преподавании. При огромных объемах информации в современном образовании успешно внедряется способ повествования, ныне известный как «сторителлинг» (в переводе с английского storytelling: story – история, рассказ и telling – повествование, представление). Термин «сторителлинг» впервые появляется в книге «MBSA: Managing by Storying Around», написанной в 1992 году руководителем американской компании Armstrong International Дэвидом Армстронгом, где была изложена идея управления сотрудниками не при помощи формальных и «сухих» инструкций, написанных сложным языком, а при использовании понятных и жизненных историй о том, как работники компании проявляли себя в сложных ситуациях, преодолевали трудности, работали с необычными клиентами. В основе данного приема был принцип связи теории с практикой, направленный на улучшение показателей эффективности работы компании и успешного обучения новых кадров [5, с.41].

Рассказывание историй было частью преподавания очень давно. В рамках образовательного процесса - обучение на основе рассказывания историй (сказок, рассказов, прибауток и др.) применимо для воспитания, образования и развития речевых навыков студентов. Многочисленные ученые сходятся во мнении, что человеческая система знаний строится на историях, которые люди транслируют с целью эффективной ориентации в окружающем мире [2, с. 27]. Факты, события, подкрепленные историями – это важная предпосылка аналитического мышления.

Назначение сторителлинга в образовании, в формировании эмоциональных отношений способствуют вовлечению студентов в образовательный процесс и фиксированию их внимания при выделении ключевых моментов сознания и зарождения продуктивной стратегии запоминания. Для нас сторителлинг - педагогическая технология, так как он является уникальным инструментом для реализации образовательных задач при планомерном и методичном внедрении на практике заранее запланированного процесса обучения. Технология способствует усвоению информации, так как материал содержит в себе содержательную наполненность. Историям обязательно должна быть присуща четкая структура и интересный сюжет. Преобразованная технология сторителлинга произвела революцию в способах преподавания языка в вузах. Было показано, что использование этой технологии очень эффективно для вовлечения студентов в образовательный процесс и улучшения их языковых навыков, также подчеркнем, что целью обучения говорению является развитие способности осуществлять устное речевое общение в разнообразных социально-детерминированных ситуациях. Когда обучающимся предоставляется возможность самостоятельно сочинять рассказы, они активно анализируют само повествование и его структуру. Это помогает им полностью понимать то, что они читают, и осмысленно усваивать особенности языка. Такой способ контрастирует с традиционными методами изучения языка, когда студенты просто запоминают слова и грамматические правила, которые могут быть легко забыты. Одним из ключевых преимуществ преобразованной технологии рассказывания историй является то, что она может персонализировать процесс обучения для каждого обучающегося. Технология может создавать истории, адаптированные к индивидуальному уровню, интересам и языковым способностям обучающегося. Она делает обучение более приятным для студента и гарантирует совершенствование языковых навыков. Еще одним преимуществом этой технологии является то, что она может обеспечить мгновенную обратную связь и поддержку студентов. Например, технология может обнаруживать ошибки в грамматике или словарном запасе и предлагать исправления в режиме реального времени. Это может помочь обучающимся лучше понять язык и избежать распространенных ошибок. Также посредством сторителлинга можно донести предполагаемую мысль до аудитории через повествование комичных, драматичных или трагичных, в обязательном порядке, назидательных историй с участием вымышленных или фактически существующих персонажей. В основе повествования вполне вероятно могут быть эпизоды из жизни, из рассказов друзей-приятелей, коллег по работе, соседей, просто случайных собеседников и т.д. Слушатель, погруженный в услышанную историю, переживает все события, пропуская каждый момент повествования с учетом личного опыта. И при этом дает ответы на вопросы «Как бы я повел(а) себя? Что бы я сказал(а)? Как бы я отреагировал(а)? К кому можно было обратиться? Как можно было не допустить произошедшее?..», приходит к единственному в своем роде выводу и извлекает полезный опыт. В качестве образовательного метода в преподавании языка сторителлинг был предложен в конце XX века Рэем Блэйном, который работал в качестве учителя испанского языка в США. В концепции Блейна сторителлинг стал своего рода продолжением метода TPR – Total Physical Response, предложенным в 60–70-х годах Джеймсом Ашером, являющимся методом физического реагирования. Блэйн продолжил аббревиатуру TPR, присоединив к ней букву S, обозначающую сторителлинг.

Тем самым, метод получил название «Обучение владению языком через чтение и рассказывание историй» [7, с. 159].

Преподаватель предлагает обучающимся ключевые моменты сюжета, обсуждая их с ними, которые, в ответ, конкретизируют и обогащают план немаловажными подробностями. История не должна быть чрезмерно перегруженной деталями и длинной. Повествование создается непосредственно при участии обучающихся, участник является активным автором продолжения самой истории по предложенному повествователем плану или же в остановке свободной импровизации. Комбинирование технологий с повествованием генерирует глубочайший, только интуитивно понятный смысл. «Цифровое повествование» является относительно новым термином, который описывает новую практику, в рамках реализации которой цифровые инструменты используются для создания своей «истории». Цифровые истории зачастую представляются в убедительных и эмоционально окрашенных формах и являются интерактивными. Цифровое повествование является процессом, с помощью которого разные люди транслируют истории и свои творческие представления [6, с. 61]. Применение трансформированной технологии сторителлинга очень эффективно и успешно, оно дает прекрасные результаты в образовательном процессе. Использование технологии digital storytelling в обучении стимулирует студентов и упрощает освоение отдельных тем на практических занятиях по предмету. Исследователи пришли к выводу, что цифровые истории, созданные всемирной паутиной, интересуют современных читателей существенно больше, чем традиционные повествования книжного (бумажного) формата [6]. Когда студенты конструируют истории собственными силами, они критически оценивают услышанное и созданное ими и, следовательно, в полном объеме усваивают прочитанное.

Примером может послужить использование сторителлинга на практическом занятии по русскому языку с темой «Инновационные формы молодежного досуга», которое было проведено в приложении «Padlet doska». Грамматической темой занятия был «Художественный стиль речи» и студенты должны были в своих сторителлингах использовать функциональные стили речи, а именно, художественный и публицистический стили.

Студентам было дано превентивное задание снять интервью с молодыми ребятами, в ходе которого необходимо было осуществить социальный опрос. Вопросы были связаны с досугом опрашиваемых, респонденты рассказывали, как они проводят свободное время, какие виды пассивного и активного отдыха предпочитают. Все интервьюируемые изложили свою точку зрения на форму и качество проведения досуга.

После показа снятого материала, обучающиеся написали свою историю, в которой они изложили собственную позицию на определенные моменты проведения досуга. Ответы были разнообразными, интересными и неожиданными. Использование студентами разных стилей речи в своих сторителлингах добавили красочности и экспрессивности.

Следовательно, сторителлинг дает студенту шанс узнать обширную информацию от сокурсников, продемонстрировать и усовершенствовать коммуникационные навыки, применить имеющиеся компетенции в процессе коллаборации учебных, воспитательных задач.

Применение цифрового сторителлинга имеет множество преимуществ для преподавателя: краткое повествование соответствует временным рамкам на занятии; цифровые рассказы подходят в качестве образовательного контента и могут быть употреблены для СРО обучающихся; цифровое повествование может быть задействовано в контексте изучения большинства тем; применение цифрового сторителлинга охватывает комплексный подход в конечном итоге по всем видам речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение и письмо) в процессе занятия по русскому языку.

В заключение можно сказать, что трансформированная технология сторителлинга является высокоэффективным инструментом для обучения языкам в университетах. Поощряя студентов к активному взаимодействию с языком через сочинение историй, технология обеспечивает персонализированный и приятный опыт обучения, который, как доказано, улучшает языковые навыки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Уральский гуманитарный институт Кафедра иностранных языков и перевода. Обучение чтению на основе сторителлинга в системе дополнительного образования .Выпускная квалификационная работа магистранта Данилова Елена Андреевна. 2022 г.
2. Багрецова Н.В. Сторителлинг в обучении иностранному языку: ключевые аспекты/ Н.В. Багрецова. // Педагогика и психология образования. – 2020. – №2. – С. 25–36.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя. – 2-е изд., М.: АРКТИ, 2003. – 192 с. – ISBN 5- 89415-290-9.
4. Чекун О.А. Современные технологии в обучении иностранным языкам цифрового поколения студентов / О.А. Чекун, И.И. Лушникова. // Педагогика и психология образования. – 2015. – №4. – С. 69–73.
5. Пяткова О.Б. Метод сторителлинга в обучении // Школьные технологии. – 2018. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metod-storitellina-vobuchenii> (дата обращения: 29.04.2021).
6. Маняйкина Н.В. Цифровое повествование: от теории к практике / Н.В. Маняйкина, Е.С. Надточева. // Педагогическое образование в России. – 2015. – №10. – С. 60–64.
7. Blaine R., Seely C. Fluency through TPR storytelling: Achieving real language acquisition in school. Berkeley, CA, – 2014. – 483 p.

WAYS OF ORGANIZING EXTENSIVE AND INTENSIVE LISTENING PRACTICE IN THE EFL CLASSROOM

Жапбарова Әсем Сағатқызы

Студент филология факультеті М.Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Ғылыми жетекші: Халмирзаева Куланда Сериковна
Шымкент, Қазақстан

Annotation: *This scholarly article examines the integration of extensive and intensive listening practices within the EFL classroom context. The distinct roles of extensive and intensive listening are discussed, highlighting how each contributes to language acquisition and proficiency development. By seamlessly blending these two modes of listening, a comprehensive learning environment is created that addresses the diverse needs and preferences of learners. Practical strategies for integrating extensive and intensive listening activities into language instruction are explored, with an emphasis on differentiated instruction and the use of technology to enhance learning outcomes.*

Key words: *English Language Teaching (ELT), listening practice, language acquisition, extensive listening, intensive listening.*

In the realm of English as a Foreign Language (EFL) instruction, the development of proficient listening skills is fundamental for effective language acquisition. Listening, being one of the four fundamental language skills alongside speaking, reading, and writing, plays a crucial role in facilitating communication and comprehension in real-world contexts. However, the challenge lies not only in the acquisition of listening skills but also in the strategic organization of listening practice within the EFL classroom.

Extensive listening, characterized by exposure to a wide variety of authentic spoken language input, serves as a cornerstone in the development of learners' listening proficiency in the EFL classroom. Unlike its intensive listening, which focuses on detailed comprehension of specific linguistic features, extensive listening aims to improve learners' general comprehension, fluency, and grasp of the nuances and cadences of the target language. [2, p.303]

At its core, extensive listening mirrors the natural process through which individuals acquire their first language, whereby exposure to a diverse array of spoken language input lays the foundation for linguistic competence. In EFL teaching, this means offering learners abundant chances to interact with genuine materials like podcasts, audiobooks, radio programs, and videos, which represent language usage in authentic situations.

Extensive listening is justified by its capacity to fully engage learners in real-life language settings, which in turn supports the development of multiple skills such as grasping main ideas, making predictions, and drawing inferences. Through exposure to a wide range of accents, speech speeds, and communication scenarios, extensive listening not only improves comprehension but also cultivates an understanding of different cultures and promotes intercultural competency.

However, the effective integration of extensive listening into the EFL classroom requires careful consideration of pedagogical principles and instructional strategies. Educators must strike a balance between providing learners with comprehensible input and challenging them to stretch their linguistic boundaries. Additionally, scaffolding activities such as listening journals, reflection tasks, and follow-up discussions can enhance learners' engagement and metacognitive awareness during extensive listening tasks.

In contrast to extensive listening, which prioritizes exposure to various authentic materials to enhance overall comprehension and fluency, intensive listening involves concentrated and meticulous understanding of particular linguistic elements and speech patterns. Intensive listening exercises aim to refine learners' skills in extracting meaning from spoken language by closely analyzing vocabulary, grammar, discourse cues, and other essential components for comprehension.

The essence of intensive listening lies in its precision and depth of engagement with the target language. By dissecting spoken texts into manageable segments and providing learners with targeted tasks and activities, intensive listening practice aims to enhance learners' ability to comprehend and interpret spoken language at a micro-level. This mode of listening is particularly beneficial for learners who seek to refine their understanding of complex linguistic structures, idiomatic expressions, and register-specific language use.

Although extensive and intensive listening methods have different objectives within EFL instruction, combining them provides a comprehensive approach to enhancing listening skills and language proficiency. By thoughtfully blending these two approaches to engaging with auditory content, teachers can establish a versatile and well-rounded learning atmosphere that accommodates the varying needs and preferences of students.

In the EFL classroom, integrating extensive and intensive listening can take various forms, ranging from sequential integration within a single lesson or unit to holistic integration across the curriculum. For instance, educators may begin with extensive listening activities to familiarize learners with the topic or context, followed by intensive listening tasks that focus on specific language features or comprehension strategies. Alternatively, educators may design integrated listening tasks that combine elements of both extensive and intensive listening within a single activity, thereby promoting a seamless transition between modes. [3, p.18]

While integrating extensive and intensive listening practices holds great promise for enhancing learners' listening skills and language proficiency, educators often encounter various challenges in implementing this approach effectively.

One of the primary challenges in integrating extensive and intensive listening is the limited instructional time available within the curriculum. Educators must strike a delicate balance between providing equal opportunities for both modes of listening practice without sacrificing other essential aspects of language instruction. To address this challenge, teachers can employ a flexible and adaptable approach to lesson planning, giving priority to activities that seamlessly blend extensive and intensive

listening within the available class time. Additionally, educators can utilize technology to supplement traditional classroom instruction, offering students opportunities for self-paced and independent listening practice outside of scheduled lessons.

Another challenge lies in accurately assessing learners' listening proficiency and progress in both extensive and intensive listening. Traditional assessment methods may not fully capture the complex array of skills and strategies involved in effective listening comprehension. To tackle this challenge, educators can employ a variety of assessment tools and techniques that align with the integrated nature of extensive and intensive listening practice. This may include performance-based assessments such as listening portfolios, project-based tasks, and authentic assessment tasks that require learners to demonstrate their listening skills in real-life contexts. [1, p.65]

Furthermore, learners in the EFL setting originate from varied linguistic backgrounds, skill levels, and learning preferences, presenting a difficulty for educators in customizing instruction to suit each individual's needs. To overcome this issue, teachers can adopt instructional methods that cater to the diverse needs and preferences of learners. This might include offering multiple pathways for engagement, providing extra support through scaffolded activities for those facing challenges, and extending opportunities for enrichment to advanced learners. Moreover, educators can cultivate a nurturing and inclusive classroom atmosphere where students feel empowered to assume responsibility for their own learning and provide mutual support as they progress in their language acquisition journey. By proactively addressing these challenges and implementing practical solutions, educators can create a dynamic and inclusive learning environment that maximizes the benefits of integrating extensive and intensive listening practice. Through intentional and strategic integration, educators can empower learners to become confident and proficient listeners who are equipped to thrive in diverse linguistic and cultural contexts. In closing, the examination of extensive and intensive listening practices in the EFL classroom illuminates their collective impact on language acquisition and proficiency. Through this exploration, it is evident that integrating these two modes of listening offers a comprehensive approach to language instruction, equipping learners with the skills necessary to navigate diverse linguistic environments with ease and confidence.

By seamlessly incorporating extensive and intensive listening activities into teaching methodologies, educators create versatile learning environments tailored to the diverse needs and preferences of students. Moreover, addressing the challenges posed by varying linguistic backgrounds, proficiency levels, and learning styles enables educators to implement differentiated instructional strategies that foster inclusive and supportive learning environments.

Looking ahead, continued innovation and collaboration are crucial in refining integrated listening instruction. By embracing technological advancements, fostering collaboration among educators, and engaging in ongoing research, educators can further enhance teaching practices and ensure that learners are equipped with the skills and knowledge needed to thrive in an interconnected and multilingual world.

In essence, the integration of extensive and intensive listening practices empowers learners to become confident and proficient communicators, poised to succeed in diverse linguistic contexts. Through dedication, innovation, and collaboration, educators can cultivate a new generation of language learners who are equipped to navigate the complexities of real-world communication with skill and fluency.

REFERENCES:

- 1 Wallace, T., E.Stariba, W., and J. Walberg, H. Teaching speaking, listening and writing. - International Bureau of Education, IBE/2004/ST/EP14.
- 2 Harmer, J. The practice of English language teaching, - Pearson Education Limited, 2007. – 448 p.
- 3 Kotzman, A., & Kotzman, M. Listen to me, listen to you: A step-by-step guide to communication skills training. - Camberwell: Australian Council for Educational Research, 2008. – 134 p.
- 4 Lynch, T. Teaching second language listening. - New York: Oxford university press, 2009.

УДК 372.851:43.016.8

**ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И
ИНФОРМАТИКИ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ****Борлукова Марина Николаевна, Линник Ольга Петровна**Учитель информатики, учитель математики,
КГУ «Средняя общеобразовательная школа-лицей № 38»
Семей, Казахстан

***Аннотация:** Умение успешно адаптироваться к постоянно меняющемуся миру является основой социальной успешности – вот чему должна учить школа сегодня. Известно, что человек лучше всего усваивает те знания, которые использовал в своих практических действиях, применяя к решению каких-то реальных задач. Таким образом, использование исследовательской и проектной деятельности в обучении в современной школе становится все более актуальным. И не случайно, ведь при помощи исследования или проекта можно реализовать все воспитательные, образовательные и развивающие задачи, стоящие перед учителем.*

***Ключевые слова:** Проектная деятельность, исследовательский метод, межпредметные связи, эффективность обучения, повышение познавательного интереса учащихся.*

В международном исследовании образовательных достижений учащихся PISA, в которых Казахстан принимает участие с 2009 года, казахстанские школьники показывают невысокие результаты. Участие в PISA предоставляет странам объективную оценку о состоянии системы образования, раскрывая сильные и слабые стороны. Инструментарий PISA предоставляет возможность замерять эти навыки, определить в какой степени участники исследования могут соотносить полученные знания и применять их в жизненных ситуациях.

Такие компетенции участников оцениваются по трем направлениям - математическая, читательская и естественнонаучная грамотность. Наличие компьютеров, подключенных к сети интернет, не только дома, но и в школе является одним из условий, способствующих познавательному и мотивирующему освоению учебных программ. Использование IT- технологий в образовательном процессе позволяет более эффективно развивать функциональные компетенции обучающихся.

По данным Национального отчета «Основные результаты международного исследования PISA», итоговый средний балл казахстанских школьников в математической грамотности составил 460 баллов, показатель ниже среднего уровня по ОЭСР (493 балла): 42 место из 72 стран, принимавших участие в исследовании. Это свидетельствует о низком уровне компетентности наших школьников. Это, однако, не значит, что они мало знают или их плохо учат. Знаний у них достаточно, и учат их по-прежнему в большинстве случаев хорошо. Но зачастую учат совсем не тому, что необходимо современному человеку. Система образования в Казахстане на протяжении последних четырех лет претерпевает изменения.

Это неизбежный процесс, обусловленный динамикой развития науки и техники, информационного пространства. Человек должен быть мобильным и результативным, иметь возможность быстро менять профориентацию, быть готовым к освоению меняющихся технологий. Эффективность учащегося определяет не количество полученных им знаний, а разнообразие умений и навыков, которыми он овладел, и возможностями их применения.

В соответствии с этим школа, должна отвечать происходящим изменениям и потребностям и стать инновационной площадкой, миссия которой «Научить учиться». Детей необходимо научить адаптироваться в этом быстро меняющемся мире, и стать востребованными и успешными в жизни. И роль учителя помочь сделать этот путь максимально комфортным, интересным, приводящим к победному финишу. Прежде чем начать работать по этой программе, перед нами стояли задачи развития критического мышления у детей, и у себя как у учителя тоже, научить детей работать с проблемой, учить находить пути ее решения, развивать в детях умения работать в группе, работать вместе сообща, и при этом обучаться.

В связи с этим в образовательный процесс внедряются методы, которые позволяют вовлечь учащегося в практическую деятельность. Ведущее место среди методов новой школы принадлежит сегодня исследовательскому методу и методу проектов. В их основу положена идея о направленности учебно-познавательной деятельности учащихся на результат, который получается при решении той или иной практической или теоретически значимой проблемы, обеспеченности совместного планирования деятельности учителя и обучающегося.

Итогом исследовательской и проектной учебной деятельности, на наш взгляд, следует считать не столько предметные результаты, сколько интеллектуальное, личностное развитие учеников, рост их компетентности в выбранной ими для проекта сферы, формирование умения сотрудничать в коллективе и самостоятельно работать.

Проектный метод обучения предполагает процесс разработки и создания проекта (прототипа, прообраза, предполагаемого или возможного объекта, или состояния).

Исследовательский метод обучения предполагает организацию процесса выработки новых знаний. Принципиальное отличие исследования от проектирования состоит в том, что исследование не предполагает создания какого-либо заранее планируемого объекта, даже его модели или прототипа. Исследование, по сути, – процесс поиска неизвестного, новых знаний, один из видов познавательной деятельности. Получается, что исследование - это в большей степени научная деятельность, а проект - это в большей степени творческая деятельность. Причем, проект может быть формой оформления результатов исследования.

В процессе работы для нас стали *актуальными следующие вопросы*:

- Как развить у ребенка потребность и способность искать новое?
- как научить его видеть проблемы?
- как научить конструировать гипотезы?
- как научить детей задавать вопросы?
- как научить наблюдать, экспериментировать?
- как научить делать умозаключения и выводы?

Главный возникающий вопрос в работе с детьми на уроке: Как учителю сделать каждый урок продуктивным и максимально эффективным для всех групп учащихся? Как «подать» материал, чтобы одаренные дети не скучали?

Есть ряд обстоятельств, которые необходимо учитывать, организуя проектную деятельность учащихся. Учащемуся не может быть предложена в качестве проекта работа, для выполнения которой у него нет никаких знаний и умений, при том что эти знания и умения ему негде найти и приобрести. И, конечно, не может быть проектом работа очень знакомая, многократно ранее выполнявшаяся, не требующая поиска новых решений и соответственно не дающая возможности приобрести новые знания и умения.

Есть и другая особенность. Чтобы проблема проекта мотивировала учащегося на активную работу, его цель поначалу должна носить скрытый характер, порождать проблему. В основу любого проекта ложатся «пять П».

Организуя работу над проектами, полезно начать с изучения интересов учащихся, это позволит им выбрать тему проектов для работы в классе. Метод проектов несет практическую, теоретическую и познавательную значимость предполагаемых результатов. Можно сказать, что информатика, а точнее информационные технологии, находятся в наиболее выигрышной позиции при использовании проектного метода. Проектная деятельность дает возможность раскрыться каждому ребенку. Использование интеграции в процессе обучения помогут нам в новых подходах к организации учебного процесса. В умелом использовании межпредметных связей скрыты огромные воспитательные возможности.

Но так как в современное время происходит смена парадигмы образования: переход от знаниевой парадигмы к личностно-ориентированной, которая предполагает изменение содержания образования в сторону усиления его социальной и личностной значимости, то предмет информатика, имеет наибольшую возможность в отличии от других предметов, реализовывать интегративное содержание, интегрируясь со всеми предметами учебного плана (алгебра, геометрия, физика, биология, география, обществознание). Использование материалов надпредметного характера, позволяет сделать содержание актуальным, полезным и личностно-значимым.

Таким образом, грамотный отбор дидактического содержания способствует развитию психических процессов учащегося и формированию познавательного интереса. Исходя из опыта работы, было определено, каким должно быть содержание, чтобы оно было наиболее развивающим и интересным.

Примеры интегрированных творческих проектов «Путешествие по столице».
Учащиеся самостоятельно выбирают задания для своих проектов.

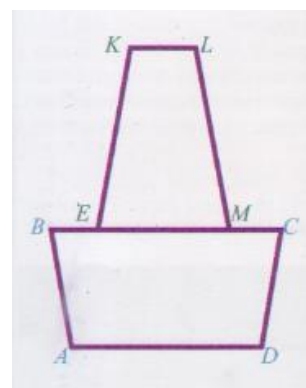
Хан-Шатыр

Хан Шатыр является вторым самым высоким сооружением шатровой формы в мире и самым просторным развлекательным центром в Центральной Азии. Общая площадь Хан Шытыра – 127 тысяч квадратных метров. Здесь представлено несколько климатических зон с ботаническими садами, аквапарком с искусственным пляжем, бассейном с эффектом волн, мини-площадкой для игры в гольф, концертными залами, кафе, офисами, пятизвездочным отелем и торговым центром.

Грандиозный проект, автором которого является знаменитый британский зодчий Лорд Норман Фостер, не имеет аналогов в мире. Хан Шатыр стал новым архитектурным шедевром Нур-Султана. Здание представляет собой гигантский шатер высотой 150 м со шпилем, сконструированным из сети стальных вант, на которых закреплено прозрачное полимерное покрытие. Благодаря особому химическому составу, оно защищает внутреннее пространство комплекса от резких температурных перепадов и создает комфортный микроклимат внутри комплекса.

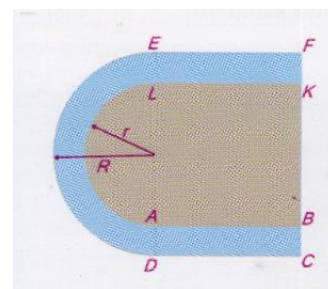
Задача. На 1-ом этаже торгово-развлекательного центра «Хан Шатыр» находится павильон в виде объединенных двух равнобедренных трапеций (ABCD и EKLМ). Основания первой трапеции $AD=13\text{м}$, $BC=14,8\text{м}$ и высота $h=6\text{м}$, а второй трапеции основания $EM=7,8\text{м}$ и $KL=4,3\text{м}$, высота $H=13\text{м}$. Найдите площадь павильона.

Бизнес-центр «Eurocenter».

Бизнес-центр «Eurocenter» необычен по архитектурному решению: здание почти не имеет прямых углов. Нижняя часть здания «теряет» углы за счет разместившихся по его бокам двух полуцилиндров, в верхней части его половинки

смещаются относительно друг друга. Хотя 18-ти этажный «Eurocenter» уступает по высоте многим зданиям столицы, выглядит он величественно, напоминая корабль.

На 16 этаже бизнес-центра «Eurocenter» имеется балкон, на рисунке балкон выделен голубым цветом). Найдите площадь балкона, если $AB=15\text{м}$, $r=7\text{м}$ и $R=9,55\text{м}$.

Офисное здание «Kazina Tower».

Две золотые башни придают административно-деловому комплексу «Дом министерств» монументальность и завершенность. Очертания этих зданий ассоциируются с головным убором Золотого человека, олицетворяющего истоки и возрождение государственности и независимости казахского народа.

Здание «Казына-Тауэр» представляет собой усеченный конус, диаметры оснований которого равны 33м и 22м, высота – 97м, а здание Эталонного центра – куб с ребром 30м. Как распределить бригаду промышленных альпинистов из 13 человек для мытья поверхностей зданий Эталонного центра и «Казына-Тауэр», чтобы работа на участках была выполнена за одинаковый промежуток времени? Производительность рабочих считать одинаковой.

Учитель и ученик, мы оба находимся в начальной точке пути, и каждый из нас знает, что нам придется столкнуться со многими сложностями (у ребенка – свои, а у учителя – свои), но если мы будем вместе, то обязательно дойдем до победного финиша. Первое, в чем надо убедить ребенка: ставь задачу и иди, не бойся. Потерпеть неудачу – это не самое худшее, хуже – не пытаться.

Необходимо отслеживать деятельность учащихся поэтапно, оценивая шаг за шагом. При этом не обязательно оценивать деятельность учащихся отметками, можно использовать разнообразные формы поощрения, включая самое обычное: «Все правильно» или «Надо бы еще подумать». В творческих проектах трудно оценить промежуточные результаты.

Тем не менее, учителю необходимо отслеживать работу, чтобы вовремя прийти на помощь, если она потребуется. Главная задача учителя состоит в передаче способов работы, а не конкретных знаний, то есть акцент делается не на преподавание, а на учение. Самое сложное для учителя в ходе исследования – это роль независимого консультанта. Трудно удержаться от подсказок, особенно если педагог видит, что учащиеся выполняют что-то неверно. Но важно в ходе консультаций только отвечать на возникающие у школьника вопросы.

Возможно проведение семинара-консультации для коллективного и обобщенного рассмотрения проблемы, возникающей у значительного количества школьников.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. <https://informburo.kz/stati/pisa-2018-kazahstanskije-shkolniki-vpervye-za-10-let-pokazali-snizhenie-urovnya-gramotnosti.html>
2. <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=3958>
3. Автономная организация образования «Назарбаев Интеллектуальные школы». Геометрия Астаны. Астана, 2011.
4. <https://scibook.net/issledovanie-psiologii-knigi/issledovatel'skie-metodyi-metodiki-17697.html>
5. <https://www.jazz.ru/research/leonid-pereverzev-collection/>

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫНЫҢ ОҚУҒА ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМУДА САРАЛАП ЖӘНЕ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ

Әшім Балнұр Қанатқызы

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «7М01524 География мұғалімдерін даярлау» мамандығының
2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Мусабәева М.Н., г.ғ.д., профессор
Астана, Қазақстан

Аңдатпа: Мұғалімнің өміріндегі сәтсіз сәттер – проблемалық сұрақтарға, қызықты деректерге, түрлі әдіс-тәсілдерге толы сабақтан кейін кейбір оқушылардың сіздің түсіндірмеңізден ештеңе түсінбей, өз партасында 45 минут уақытын босқа өткізгенін байқаған кезі болып табылады. Жоқ, олар алаңдамады, олар басқалармен бірге жұмыс істеді. Сонда сұрақ туындайды: «Себебі неде? Неге?». Бұл сұрақтың жауабы: сыныпта оқушылардың интеллектуалдық және жеке қабілеттері әртүрлі, оқуда бірдей үлгерім болмайды. Педагогикалық технология – оқу-тәрбие процесінің тиімділігін арттыру және оқытудың жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуге кепілдік беру мақсатын қоятын педагогиканың бағыты. Педагогикалық технологиялардың әртүрлі салаларының ішінде, менің ойымша, ең әмбебап болып білім берудің тұлғалық-бағдарлы сипатына негізделген саралап және деңгейлеп оқыту тәсілі болып табылады.

Тірек сөздер: саралау, технология, әдіс, алгоритм, стандарт.

Саралап және деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты – әр үйренушіні қабілетіне, өзіндік ерекшелігіне, мүмкіндігіне қарай топтастырып оқыту. Оқытуды түрлі топтарына, білім деңгейлеріне, қабілеттіліктеріне, өзіндік ерекшеліктеріне қарай бейімдеу, ыңғайлау, берілген тапсырманың саралануы. Деңгейлеп оқыту – оқылатын ақпараттың азаю арқылы емес, оқушыларға қойылатын талаптардың әртүрлілігі арқылы жүзеге асады. Бұл технологияның мақсаты әрбір оқушы өзінің даму деңгейінде оқу материалын меңгеруін қамтамасыз етеді. Ғалым В.П. Беспальконың айтуы бойынша, технология бұл практикада іске асатын нақты педагогикалық жүйе. Саралап және деңгейлеп оқыту технологиясы бойынша оқушылардың білімін тексеруге болады. Яғни тапсырмаларды қайталауға арналған бірінші деңгей өнімді іс - әрекетті қажет ететін жоғарғы деңгейлерге ауысу негізіндегі іс-әрекет арқылы жүзеге асады. Бұл төрт деңгейге бөлінеді:

- бірінші деңгей – міндетті оқушылық;
- екінші деңгей – алгоритімдік;
- үшінші деңгей – эвристикалық;
- төртінші деңгей – шығармашылық.

I деңгей – оқулықта берілген өтілген тақырып немесе тарау бойынша үй тапсырмасы сұрақтарынан құрылады, яғни мемлекеттік оқу стандарт жүйесіндегі білуге тиісті білімді қамтиды.

II деңгей – сол тақырып немесе тарау бойынша тапсырмалар мәліметтер көлемін арттырып, негізгі өтілген тақырыпты тереңірек түсінуге бағытталады. Қосымша мәліметтер бірінші деңгейде алған білімді кеңейтіп, тиянақтап, дәлелдеп, бастапқы мазмұнын нақтылап, ұғымдардың қалай қолданылатынын көрсетеді. Мұнда берілген тапсырмалар бірінші деңгейдегі тапсырмадан қарағанда күрделі болады. Викториналық сұрақтар, географиялық диктант түрінде қоюға болады.

III деңгей – пән бойынша эксперименттік, шығармашылық ізденіс жұмыстарынан тұрады. Үшінші деңгейдегі сұрақтар екінші деңгейге қарағанда күрделі болып келеді. Мұнда танымдық – эвристикалық түрдегі тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар

алғашқы білімдерін жетілдіріп, тереңдету керек. Мұнда тәжірибе жасап, экологиялық проблемаларды шешуге дағдыланады.

IV деңгей – олимпиадалық деңгейдегі тапсырмаларды орындайды. Бұл деңгейдегі тапсырмаларды тек өте жақсы оқитын оқушылар ғана орындай алады [1] [2].

Зерттеу жұмысына Астана қаласында орналасқан мектеп-лицейінің 7 «в» сынып оқушылары қатысты. *«Дүниежүзі халықтарының діни құрамы тақырыбына»* арналған сабақтың мақсаты дүниежүзі діндері ұғымын түсіну, таралу аймақтарын анықтап картаға түсіру, діндердің ерекшеліктерін сипаттап талдау жасау болып табылады. Басқа балаға немесе топқа ұқсас бірде-бір бала жоқ. Балалар әртүрлі қабілеттермен дүниеге келеді. Әрбір баланың қабілеттерінің, темпераментінің, мінезінің, ерік-жігерінің, ынтасының өзіндік жеке үйлесімі болады. Бұл ерекшеліктер дамиды, өзгереді және түзетілуі мүмкін. Әрбір баланың оқуы оған қолжетімді деңгейде және ол үшін оңтайлы қарқынмен өтетіндей оқу процесін ұйымдастыру сабақта саралап және деңгейлеп оқытуды қолдануға мүмкіндік береді. Ең әуелі, білім алушылардың әлеуетін зерттеймін. Алғашқыда оқушыларды ең қарапайым ақпаратты қабылдау қабілетіне қарай 3 топқа бөліп алдым: аудиал, визуал, кинестетик. Қолдауды қажет ететіндігі /етпейтіндігіне қарай топтастыруға, жұптастыруға болады. Және өз бетінше жұмыс істей алу қабілеттеріне қарай жеке жұмыстарды дайындау ұсынылады. Осы және бұдан да басқа ерекшеліктерді ескере отырып дайындалған тапсырманы сұранысқа қарай бейімдеу қажет [3] [4].

Сыныпта аудиалды оқушыларға арналған тақырыпқа сай аудио материал беріліп, тыңдағаннан кейін тыңдап түсіну қабілетін тексеруге арналған тапсырмалар беріледі. Визуалдарға арналған оқушыларға қысқа видеоны тамашалау ұсынылады, ал кейін өздерінің тақырыбына сай постер құрастыруға тапсырма беріледі. Үшінші топ оқушылары атласты пайдалана отырып, контур картада берілген тапсырманы орындайды.

«Миға шабуыл» әдісі арқылы өткен тақырыппен жаңа сабақты байланыстыру мақсатында ой қозғау сұрақтары беріледі. Бұл жерде саралаудың «диалог және қолдау көрсету» тәсілі көрінеді. Дұрыс мағынада жауап беруге бағыттау мақсатында кейбір оқушыларға ашық сұрақтар, ал кейбір оқушыларға көмек ретінде жетелеуші сұрақтар қойылады.

Оқушыларға сабақ барысында таратылған мәтіндер мен өздері сызған кескін карталарына сүйене отырып, Блум таксономиясына негізделген «Блум түймедағы» (ислам, христиан, буддизм) арқылы сұрақтарға жауап беру арқылы инфографика әзірлеу тапсырмасы беріледі:

- Білу: дін атауы.
- Түсіну: басты ерекшелігі.
- Қолдану: картада белгілеңіз.
- Талдау: кез келген өз таңдау бойынша басқа дінмен салыстыру.
- Жинақтау: адамзат толықтай діннен бас тартуы мүмкін бе?
- Бағалау: болашақта дінге сенушілер саны қаншалықты өзгереді? Баға беріңіз.

Сабақты қорытындылау мақсатында сөйлемді аяқтауға арналған рефлексия берілді:

1. Бүгін сабақта алған білімді мен қолдана аламын.
2. Бүгін мен үшін қызықты болды.
3. Мен сұрақта қиналдым.

Нәтижесінде, оқушылардың сабақтың қай тұстары олар үшін қиындық тудырғанын немесе қай жері қызықты болғанын көруімізге болады. Сабақтағы зерттеу нәтижесі бойынша, осыған дейінгі сабақтарға белсене араласпайтын оқушылар қызығып, өз ойларын еркін айта отырып, жаңа тақырыпта берілген бар ақпаратты қабылдауға тырысты.

Деңгейлен-саралап оқыту технологиясының оқушыларға тиімділігі:

- топ оқушыларының барлығы деңгейлік тапсырма орындауы;
- білім көрсеткішінің нақты және саналы болуы;

- оқушының өз білімін өзі бағалап, білім деңгейін дамыта алуы ;
- оқушылардың оқуға ынтасы мен мамандығына деген қызығушылығының артуы;
- оқушының іздену дағдысының, ұстамдылығының қалыптасуы;
- оқушы белсенділігінің оянуы;
- алға қойған мақсатына жетуге дағдылануы, қиындықтарды жеңуге ұмтылуы;
- оқушының өздігінен жұмыс істеуі мен жауапкершілігінің артуы.

Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясының оқытушыларға тиімділігі:

- деңгейлеп-саралап оқытуда білім игерудің үш деңгейінің қарастырылуы;
- оқушылардың сабақ үстінде бірнеше деңгейде жұмыс жүргізуі;
- білім дәрежесі бірдей топтарды тексеру ісінің жеңілдеуі;
- оқушылардың жұмыстары әділ бағалануы;
- оқушы мен оқытушының шығармашылық қызметін белсенді түрде дамытуы;
- дарынды оқушыларды анықтап, олармен тұрақты және жүйелі жұмыс істеу мүмкіндігінің орнауы [5] [6].

Қорытындылай келе, ақпараттық және деңгейлеп оқыту технологиясының тиімді әдістерін пайдалану арқылы білімге деген қызығушылығын арттырып, танымдық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау керек. Деңгейлеп оқыту технологиясын қолдану нәтижесінде дарынды оқушыларды анықтау және олармен жұмыс істеуге болады. Оқушы жүрегіне жол табу арқылы сабақтардың әрбір сәтін қызықты, ұтымды өткізу керек. Оқушыларды тек берілген мәліметті тыңдаушы емес ізденуші, зерттеуші өз ойын еркін дәлелдей алатын, пікірін ортаға сала білетін жеке тұлғаны қалыптастыра аламыз. Оқушының бойындағы ынта-ықыласын жойып алмай, жеке дара қабілетінің дамуына мүмкіндік жасай отырып, қабілетін дамытып, шығармашылығын шыңдауға болады. Оқытудың жаңа технологияларын қолдана отырып, жеке, жұпта, топта жұмыс істеу барысында мұғалім мен оқушының ынтымақтастығын қалыптастыру, оқушылардың ойына ерекше құрметпен қарау керек. Осы технологияны пайдалану арқылы оқушыларды өзін-өзі қадағалай алатын, іс-әрекетін ретімен орындап, өзін — өзі жетілдіретін шығармашыл, ізденімпаз тұлға қалыптастыра аламыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ж.У.Кобдикова «Орта мектепте білім алуды технологияландыру (саралап деңгейлеп оқыту)». 2002 ж.
2. Майк Гершон «Дифференциация түрлері. Дифференциациялаудың 80 түрлі жолы». 2014 ж.
3. Унт И.Э «Индивидуализация и дифференциация обучение»/ Педагогика.-1990.-С.192.
- 4.ЖунисбековаЖ. «Дифференцированное обучение учащихся»/Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.-2015.-№11.-С.748-751
5. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема. – Казань, 1982.
6. Концепция дифференциации обучения в средней общеобразовательной школе / под ред. В.М. Монахова, В.А. Орлова. – М, 1990.

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

**Флейшавер Анжелика Владимировна,
Тасымбекова Айгерим Турганбековна**

Преподаватели иностранного языка “Zhansugurov college”
Талдыкорган, Казахстан

***Аннотация:** в статье рассматривается проблема обучения студентов высших учебных заведений, посредством современных образовательных технологий, а именно: авторитарных, дидактоцентрических, лично-ориентированных, гуманно-личностных, технологий сотрудничества, свободного воспитания, эзотерических. Показано, что обучение, с помощью образовательных технологий, обеспечивает и ускоряет процесс получения и усвоения новых знаний студентами, а значит, способствует улучшению качества образования.*

***Ключевые слова:** образовательные технологии, педагогические технологии.*

Сегодняшняя проблема остро затрагивает вопрос о модернизации образования, введение государственных образовательных стандартов. Подвергается изменениям сама система взаимодействия между субъектами процесса образования. Новая парадигма образования подразумевает создание мотивированной компетентной личности, способной быстро ориентироваться в динамично развивающемся и обновляющемся информационном пространстве, применять и создавать различные виды информации, решать жизненные проблемы на базе приобретенных компетенций. Долгое время существовал миф о том, что «педагог – это источник знаний, а ученик, должен «напиться» из этого источника». В базе государственного образовательного стандарта второго поколения находится системно-деятельностный подход, который гарантирует:

- формирование готовности к саморазвитию и непрерывному образованию;
- проектирование и конструирование социальной среды развития обучающихся в системе образования;
- активизацию учебно-познавательной деятельности обучающихся;
- построение образовательного процесса с учётом индивидуальных возрастных, психологических и физиологических особенностей обучающихся (личностный подход).

В государственном образовательном стандарте в качестве итога образования рассматриваются изменения в деятельности учеников – умение решать учебные задачи на базе сформированных предметных и универсальных компетенций (умения, но не знания), умение обучаться (способность к самоорганизации в решении учебных задач), а так же в свою очередь прогресс в личностном формировании (эмоциональном, познавательном, саморегуляции). Здесь же сформулированы и требования к педагогу, среди которых способность выбирать и применять современные образовательные технологии [1].

Таким образом, современная образовательная организация высшего образования и современный педагог нуждаются в современных образовательных технологиях.

Термин «педагогическая технология» появился в начале 1960-х годов [11]. С 1966 года в Англии раз в два года проводят конференции, на основе которых выходят в свет книги «Aspects of Educational Technology». Это же понятие используют и в американских педагогических журналах. В семидесятые годы понятие «педагогическая технология» охватило большой диапазон, к нему теперь относят все, что касается улучшения учебного процесса.

Современные педагогические исследования доказывают то, что главной проблемой высшей школы является потеря привлекательности процесса образования. Увеличилось

количество студентов, не желающих получать высшее образование; снизилась мотивация к обучению и успеваемость обучающихся [5].

В педагогической деятельности преподавателю необходимо использовать инновационные образовательные технологии. При этом, важной стороной в педагогической деятельности считается позиция обучающегося в образовательном процессе и отношение к нему со стороны педагога. Следовательно, можно выделить такие технологии:

а) авторитарные технологии, в которых преподаватель считается «единоличным» субъектом воспитательно-образовательного процесса, а обучающийся – лишь объект. Они различаются твёрдостью организации процесса обучения, пресечением инициативы и самостоятельности обучающихся, использованием требований и принуждения.

б) дидактоцентрические технологии, доминируют в субъект-объектных отношениях преподавателя и обучающегося. Преимущество обучения перед воспитанием, и самыми основными причинами формирования личности считаются дидактические средства. Дидактоцентрические технологии в ряде источников называют технократическими; но последний термин, в отличие от первого, имеет отношение к характеру содержания, а не к стилю педагогических отношений.

в) личностно-ориентированные технологии, прежде всего, являются ядром всей образовательной системы личности обучающегося, необходимости создания комфортных и безопасных условий, которые не создают конфликты при ее развитии, а так же реализации ее потенциала. Личность обучающегося в данной технологии не только субъект, но и субъект более значимый; она является целью образовательной системы, а не средством достижения какой-то абстрактной цели (что имеет место быть в авторитарных и дидактоцентрических технологиях). Данные технологии также можно назвать еще антропоцентрическими.

Следовательно, личностно-ориентированные технологии характеризуются антропоцентричностью, гуманистической и психотерапевтической направленностью и ставят перед собой цель разностороннего, свободного и творческого развития обучающегося. В рамках личностно-ориентированных технологий самостоятельными направлениями выделяют гуманно-личностные технологии, технологии сотрудничества, технологии свободного воспитания и эзотерические технологии.

г) отличительной чертой гуманно-личностных технологий, прежде всего, является их гуманистическая сущность, психотерапевтическая направленность на содействие личности, помощи ей. В основе идея всестороннего уважения к обучающемуся дает оптимистическую веру в его творческие силы, отвергая принуждение;

д) технологии сотрудничества реализуют демократизм, равенство, партнерство в субъектных отношениях педагога и студента. Педагог и студент вместе вырабатывают цели, содержание, дают оценку, пребывая в состоянии совместной работы, сотворчества;

е) технологии свободного воспитания акцентируют внимание на возможности дать обучающемуся свободу выбора и самостоятельность, в большей или меньшей сфере его жизнедеятельности. Делая выбор, обучающийся, лучше всего реализует позицию субъекта, достигая результата от внутреннего побуждения, а не от внешнего воздействия [9].

ж) эзотерические технологии основаны на учении об эзотерических («неосознаваемых», подсознательных) знаниях – истине и путях, которые ведут к ней. Педагогический процесс – это не сообщение, не общение, а приобщение к истине. В эзотерической парадигме сам человек является ядром информационной связи со Вселенной.

Способ, метод, средство обучения – определяют виды существующих технологий: догматические, репродуктивные, объяснительно-иллюстративные, программированного обучения, проблемного обучения, развивающего обучения, саморазвивающего обучения,

диалогические, коммуникативные, игровые, творческие и др.

В соответствии с категориями обучающихся более важными и уникальными считаются:

- массовая (традиционная) технология, рассчитанная на усредненного обучающегося;
- технологии продвинутого уровня;
- технологии компенсирующего обучения (педагогической коррекции, поддержки, выравнивания и т.п.);
- технологии работы со сложными (трудными и одаренными) обучающимися в рамках системы обучения. [10]

Итак, названия огромного класса современных технологий определяются содержанием данных модернизаций и трансформаций, которым в них подвергается имеющаяся традиционная система.

Сегодня существует огромное разнообразие технологий. Описание и их систематизация может быть трактована и произведена на разных основаниях, а также по критериям, которые имеют комплексные характеристики. Систематизация технологий проведена, основываясь на различии критериев. Использование одной из них не исключит вероятности внедрения других систем. Весь этот «веер» технологий имеет возможность раскрываться и складываться в руках опытного педагога, вследствие того, что условия их применения находятся в зависимости от большого количества факторов. К тому же технологии между собой тесно взаимосвязаны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Абрамова И.Г. Активные методы обучения в системе высшего образования / И.Г.Абраимова. М.: Гардарики, 2008. 118 с.
2. Бородавский Н.В. Современные образовательные технологии / кол. авторов; под ред. Н.В.Бородавского. М.: КНОРУС, 2010. 432 с.
3. Гордиенко Т.П., Шушара Т.В., Смирнова О.Ю. Программный продукт «Педагогика высшей школы». Методические указания для аспирантов / ГПА, каф. ПиУУЗ, 2017. Протокол № 3 от 06.03.2017 – СД-диск.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. М.: «Академический проект», 2007. 231 с. 95
5. Жук А.И. Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов / А.И. Жук, Н.Н. Кашель. Минск, 2004. 78 с
6. Олешков М.Ю. Современные образовательные технологии: учебное пособие / М.Ю.Олешков. – Нижний Тагил: НТГСПА, 2011. 144 с.
7. Реутова Е.А. Применение активных и интерактивных методов обучения в образовательном процессе вуза (методические рекомендации для преподавателей Новосибирского ГАУ) / Е.А. Реутова. Новосибирск: Изд-во, НГАУ, 2012. 58 с.
8. Роджерс К., Фрейберг. Д. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг. М.: «Смысл», 2002. 346 с.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Г.К.Селевко. М.: Народное образование, 1998. 256 с
10. Щуркова Н.Е. Педагогическая технология / Н.Е. Щурков. М.: Педагогическое общество России, 2005. 256 с.
11. Зотова И.В., Вовк С.А. Сущность и классификация инновационных технологий в речевом развитии детей дошкольного возраста / И.В. Зотова, С.А. Вовк // Журнал «Проблемы современной науки и образования», Иваново: «Проблемы науки», 2017. № 17 (99). С. 74-77.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА ГИБРИДТІ ОҚЫТУДЫҢ
ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ****Атишова Айгерим Нуржумановна**

Абай атындағы ҚазҰПУ

7М01301 - "Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі" 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.д. Аренова А.Х.

***Аңдатпа:** Мақалада бастауыш сынып оқушыларын оқыту үшін гибриді (аралас) оқытуды ұйымдастыруда Интернет құралдарын пайдалану тәжірибесі берілген. Зерттеудің мақсаты – гибриді (аралас) оқыту моделін пайдалана отырып, бастауыш сыныптарындағы негізгі сабақтарда мектептегі оқушылармен жұмыс істеудің мүмкін болатын форматтары мен тәсілдерін зерттеу.*

Қазіргі уақытта кең мағынада оқытуда құзыреттілік және белсенділікке негізделген тәсілдерге басымдық берілгенде, коммуникативтілік, қарым-қатынастың шынайылығы және мәдени контексте тілді меңгеру, тілді оқытудың дербестігі мен интерактивтілігі, гибриді оқыту моделі өзекті және сұранысқа ие, өйткені оны оқушылардың жеке қабілеттеріне қарай бейімдеуге болады.

Мақалада бастауыш сыныптарындағы негізгі сабақтарында интернет-ресурстарды пайдаланудың жаңа нұсқалары ұсынылған, олар оқу процесін түзетуге мүмкіндік береді, бұл оқуда қиындықтары бар және дер кезінде түзетуді қажет ететін балалар үшін де, дарынды балалар үшін де өте икемді. Мектепте бастауыш сыныптарындағы негізгі сабақтарда гибриді оқыту моделін енгізу оның тиімділігін арттырып, білім беру нәтижелеріне оң әсер ететініне ерекше назар аударылады. Сонымен қатар гибридік оқытудың б моделі сипатталған, оның үшеуін бастауыш сыныптарындағы негізгі сабақтарға бейімдеуге болады.

***Кілт сөздер:** Оқыту, білім беру, гибридік оқыту, модель, технология, тіл үйрену.*

Кіріспе бөлімі. Қазіргі таңда Қазақстанда білім беру жүйесі мен оның мазмұнында өзгеруде. Соңғы кездері әлемде болып жатқан түрлі өзгерістер білім беру парадигмасы мен тұжырымдамасының жаңаруын қажет етеді. Мұғалім жас ерекшеліктеріне сәйкес жалпыға бірдей оқу әрекетін қалыптастыру және дамыту үшін жағдайлар жасайды (оқыту субъективті болады). Қазіргі таңда оқушы- өз бетінше мақсат қоя алатын, мәселелерді шешудің оңтайлы жолдарын таба алатын, қорытынды жасай алатын, өз іс-әрекетіне, қызметінің нәтижесіне ой жүгірте алатын тұлға. Тіл үйрену тұрғысынан оқушы – тиімді қарым-қатынас жасай алатын, көпмәдениетті қоғамда өмір сүре алатын тұлға, яғни білімнің негізі оның өзін-өзі дамытуға бағытталғандығы болып табылады.

Білім берудегі «концептуалды қалпына келтірумен» қатар оқытудың тиімділігін арттыратын инновациялық әдістер мен технологияларды іздестіру жүріп жатыр. Мұғалімнің білім алушыларды ынталандыратын жаңа технологияларды, әдістерді қолдануы үшін, оның көптеген түрлерін (жобалау, іздеу, зерттеу) игеру үшін білім алушылардың жеке жасы, психологиялық, физиологиялық ерекшеліктерін ескерілу қарастырылған [1]. Гибридік оқыту - бұл шетелдік мұғалімдердің зерттеулерінің арқасында пайда болған салыстырмалы түрде "жас" термин. Шарма, Куртис Банк, Барни Барретт, Мартин Оливер сияқты ғалымдар, біріншіден, "гибридік оқыту" анықтамасын тұжырымдауға тырысса, екіншіден, осы модельдің идеяларын ғылыми салада жүзеге асыруды көздеген. Бастапқыда гибридік оқыту электронды оқыту технологиясына негізделген әдіс болды. Ол өз қызметкерлерін кәсіби даярлау мен қайта даярлауды қажет ететін ірі корпорацияларда танымал болды. Гибридік модельді қолданудың алғашқы нәтижелері білім беру ұйымында (ЖОО) Куртис Бонк пен Чарльз Грехэмнің "Handbook of

blended learning" және Рэнди Гэррисон мен Норман Воганның "Blended learning in Nidheg Edusation: framework, Rrinciples, and guidelines" кітаптары жарық көргеннен кейін пайда болды. Автордың тәжірибесі мен Интернеттің кең мүмкіндіктері онлайн ресурстарды пайдалануды көздейтін дәстүрлі оқыту мен оқытуды синтездеу мүмкіндіктерін қарастыруға мүмкіндік берді [2]. Куртис Бонк пен Чарльз Грэхем осы әдіс туралы мәліметтерді жинап, талдап, кейінірек "гибридті оқыту" терминінің авторлық анықтамасын ұсынды. Гибридті оқыту (Blended Learning Systems) арқылы олар компьютер арқылы "бетпе-бет" оқыту және оқыту синтезі болып табылатын оқыту жүйелерін түсінді [3].

Кейбір шетелдік тәрбиешілер (Крис Рид, Харви Синх) осы модельдің сөзсіз артықшылықтарына назар аударды. Олар ой-өрісті кеңейтуге, қаражат пен уақытты бөлуді оңтайландыруға, оқу тиімділігін арттыруға, оқу нәтижелеріне оң әсер етуіне көңіл бөлді [4]. Қашықтықтан білім беру технологиялары деп негізінен білім алушылар мен педагог қызметкерлердің қашықтықта өзара іс-қимылы кезінде ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді қолдану арқылы іске асырылатын білім беру технологиялары түсіндіріледі. Ресей ғалымдары Н. Семенова және А. Слепухин гибридіті оқытудың 6 моделін ұсынды, олардың ішінде "face-to-face driver", "flex", "rotation", "line Lab", "online driver", "selfblend" [5].

Негізгі бөлім. Қазақстандық зерттеушілер де осы модельді анықтауға тырысуда. Мысалы, ЖОО студенттер мен магистранттарды оқыту барысында гибридіті оқыту әдістері туралы түсініктеме беріп қана қоймай гибридіті оқыту тәсілін қолдануда. Қазақстанда бұл модель кең таралмады. Бірқатар "пилоттық" алаңдар (мектептер, гимназиялар, жоғары оқу орындары) бар, онда оны сынақтан өткізу бойынша нақты қадамдар жасалуда. Эксперименттердің нәтижелері, біріншіден, әртүрлі деңгейдегі конференцияларда ұсынылады: гибридіті оқыту моделін қолданудың ең үлкен нәтижелері ғылыми зерттеу конференцияларында талқыланса, кейбіреулері ғылыми мақалаларда жарық көруде.

Бастауыш сынып оқушыларын оқыту кезінде онлайн оқытуды имплементациялау әртүрлі режимдерде мүмкін: аудиторияда (мектепте) - аудиториядан тыс; сабақтың әртүрлі кезеңдерінде. Зерттеу көрсеткендей, Интернет ортасының ресурстары (мысалы, авторлық блог) арқылы орындалған және мотивацияны арттыруға бағытталған, нәтижесінде белгілі бір дағдыларды/ құзыреттіліктерді/ әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастырады. Ол үшін оқытушы мәтіндер жазады; **мақалалар, бейне-/аудиолекциялар дайындайды.**

Оқытушы жазған мәтіндерді мұғалім өткен материалды бекіту үшін үй тапсырмасы ретінде ұсынады: Білім алушылар бос орындарды толтырып, мәтінді тексеру үшін сыныптастарына жібере алады. Әдістемелік тұрғыдан алғанда, бұл тапсырма жеке жұмысты ғана емес, сонымен бірге құрдастарынан "кері байланыс" алады да қамтиды. Бұл жағдайда өзара бақылаудың объективті көрініс алу үшін тек мұғалімнің бақылауымен ауыстыруға болады. Оқытушы дайындаған мақалалар, бейне-/аудиолекциялар. Бастауыш сыныпта қазақ тілі пәнін оқытуда мәтінмен жұмыс істей отырып, мұғалім өзі дайындаған мақалалар, бейне-/аудиолекцияларды жазып, оқушыларға ұсына алады. Сонымен қатар бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу, қазақ тілін үйрену кезінде бірқатар әдістер ұсынылады. Бірыңғай ұжымдық контент (вики-бет) құру мүмкіндігінің арқасында Викидің әлеуметтік сервисі топтық жобалау жұмысы үшін өте қолайлы, оның барысында оқушылар жазбаша сөйлеу және сөйлеу дағдыларын дамыта алады. YouTube порталындағы онлайн дәрістер және TED-конференциялар. Онлайн-дәрістерді қарау, содан кейін талқылау қазақ тілі сабағында оқушыларға сараланған көзқарас шеңберінде жоғары сыныптарда ынталы балаларға арналған жеке жұмыс ретінде ұсынылуы мүмкін. YouTube, British Council website-тен практикалық бейне сабақтар. Осы типтегі тапсырмаларды грамматикалық немесе лексикалық материалды бастапқы ұсыну кезеңінде қолданған жөн. Аудио подкаст, бейне подкасттар. Подкасттар-бұл mp3 ойнатқышына оңай жүктеуге және кез-келген уақытта тыңдауға болатын шығарылымдар түрінде желіде орналастырылған аудио блогтар немесе хабарлар. Бұл жеке файлдар немесе Интернеттегі бір мекен-жайға орналастырылған, осындай файлдардың үнемі жаңартылып отырылады. Мұғалім аудио блогтарды немесе подкаст терминалдарын қолдана алады, ал жаттығулар жасау үшін арнайы аспаптық бағдарламаларды (мысалы, hotpotatoes) қолдана

алады, бұл сізге онлайн форматта немесе баспа нұсқасында жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Hot Potatoes қабығымен орындалған тапсырмалар зерттелген тақырыптардың бірі бойынша білімді тексеру ретінде ұсынылуы мүмкін. Мәтінді интерактивті тақтаға жіберуге, жеке жұмыс үшін ноутбуктерге көшіруге, әр оқушыға өзін-өзі бақылау үшін электрондық поштаға жіберуге болады. PowerPoint Презентациялары. Мысалы, "Менің денем" тақырыбындағы презентацияны 2-сынып оқушыларына лексиканы бекіту кезеңінде ұсынған жөн. Сабаққа қатыспаған білім алушылар үйде презентациясымен (аудиториядан тыс) жеке жұмыс жасай алады. Жоғарыда аталған тапсырмалардың түрлерін тікелей сабақта қолдануға болады (дәстүрлі модельге сәйкес), бірақ оларды интерактивті байланыс құралдарын қолдана отырып, Интернет ортасында белсендірген жөн. Белгіленген интерактивті коммуникация қызметтері қазақ тілін оқытудың тиімді құралы бола алады, өйткені олар өз қабілеттері мен қажеттіліктеріне сәйкес оқу процесін ұйымдастыру мүмкіндігі; сөйлеу әрекетінің бірнеше түрін дамыту мүмкіндігі; білім беру мақсатында Интернетті пайдаланушылармен өзара әрекеттесу мүмкіндігі. Осылайша, "face-to-face driver", "rotation", "flex" модельдерін Қазақстан мектебі үшін қолайлы деп санауға болады, өйткені олар білім алушылардың мұғаліммен және электрондық (онлайн) оқытумен тікелей өзара әрекеттесуін жоққа шығармайды ("face-to-face driver" моделінің ерекшелігі мектептегі бағдарламалық материалды зерттеу синтезі болып табылады мұғаліммен тікелей өзара әрекеттесу және сабақ барысында компьютерде жұмыс істеуге бейім eLearning опционалдығы; "rotation" моделінің ерекшелігі мұғалім тарапынан қашықтықтан қолдау режимінде жүзеге асырылатын жеке электрондық оқыту мен мұғаліммен бірге сыныпта оқыту арасындағы уақытты қатаң бөлу болып табылады; "flex" моделінің ерекшелігі-оқу бағдарламасының көп бөлігі электрондық оқыту жағдайында игеріледі, ал мұғалім олқылықтардың орнын толтыру үшін әр оқушыны қашықтықтан алып жүреді, шағын топтарда немесе жеке-жеке кеңес беруді ұйымдастырады).

Қорытынды. Осылайша, гибриді оқытудың ажырамас бөлігі болып табылатын интерактивті білім беру ортасын құрудың негізгі құралы ретінде пайдаланылатын бұл ресурстар бастауыш сыныпта әдебиеттік оқу, математика, жаратылыстану, қазақ тіліндегі білім беру мәселелерінің жиынтығын шешуге мүмкіндік береді. Біріншіден жекелеген білім алушының жетістікке жету жағдайларын жасау арқылы мотивацияны арттыру; Екіншіден өнімді өзара әрекеттесу мен ынтымақтастыққа баса назар аудару — құрдастарымен де, мұғаліммен де; Үшіншіден тәуелсіздікті арттыру және соның салдарынан бастауыш сыныптағы пәндерді игерудегі жеке және мета-пәндік әмбебап іс-әрекеттердің деңгейін және тұтастай алғанда бүкіл білім беру процесінің тиімділігін арттыру; Төртіншіден білім беру процесін даралау. Жоғарыда келтірілген дәлелдерді ескере отырып, гибриді оқытуды жалпы мектепте де, жеке оқу орталықтарында да сұранысқа ие және тиімді технологиялардың бірі ретінде қарастыруға болады деген қорытындыға келеміз. Бұл технология оқуда қиындықтары бар балалар үшін де, дарынды балалар үшін де оқуды жекелендіруге мүмкіндік береді; сабақта да, сабақтан тыс уақытта да.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бажаева А. А. Рекомендации для создания личного образовательного маршрута обучающихся. Раздел: общепедагогические технологии. URL: <http://festival.1september.ru/articles/638074/>
2. Friesen N. Report: defining blended learning, 2012. URL: www.learningspaces.org/papers/Defining_Blended_Learning_NF.pdf
3. Bonk C. J. The handbook of blended learning environments: global perspectives, local designs / C. J. Bonk, C. R. Graham. San Francisco: Jossey-Bass/ Pfeifer, 2006.
4. Singh H. A white paper: achieving success with blended learning / H. Singh, C. Reed // American society for training and development, 2001.
5. Семенова И. Н. Дидактический конструктор для проектирования моделей электронного, дистанционного и смешанного обучения в ВУЗе / И. Н. Семенова, А. В. Слепухин // Педагогическое образование в России. 2014. № 8. С. 68-74

НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ КВАДРАТТЫҚ ФУНКЦИЯНЫ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ**Төкенова Мәдина Берікқызы**

Маметатика, физика және информатика институты,
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Ғылыми жетекші: Қасқатаева Б. Р., п.ғ.д., профессор
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: «Негізгі мектепте квадраттық функцияны оқытуда цифрлық технологияларды қолдану» мақаласы білім беру мекемелерінің орта сыныптарында цифрлық технологияларға негізделген математиканы оқытудың заманауи тәсілдерін қарастырады. Квадраттық функцияларды зерттеу контекстінде оқытудың тиімділігін арттыруға және оқушылардың математикаға деген қызығушылығын күшейтуге арналған әртүрлі цифрлық оқыту платформалары, бағдарламалары мен ресурстары зерттеледі.

Мақалада Khan Academy, Coursera, Geogebra, Desmos және тағы басқа қолданыстағы цифрлық оқу ресурстарына шолу жасалады, бұл квадраттық функцияларды интерактивті зерттеу мүмкіндіктерін кеңінен қарастырады. Көрнекілік құралдарына, графикалық калькуляторларға, сондай-ақ күрделі математикалық ұғымдарды түсінуді жақсарту үшін анимациялар мен интерактивті қосымшаларды қолдануға баса назар аударылады. Цифрлық технологияның квадраттық функцияны оқытудағы артықшылықтары, соның ішінде оқытуды даралау, жедел кері байланыс, және оқушылардың ынтасын арттыруға анализ жасалады.

Сонымен қатар, технологиялардың қолжетімді болуы және цифрлық сауаттылық қажеттілігі сияқты шектеулер талқыланады.

Мақаланың қорытындысы негізгі мектепте математиканы оқыту сапасын жақсартудағы және оқушыларды цифрлық болашаққа дайындаудағы әлеуетін көрсете отырып, білім беру тәжірибесіне цифрлық технологияларды енгізудің маңыздылығын көрсетеді.

Тірек сөздер: цифрлық технологиялар, квадраттық функция, интерактивті оқыту, графикалық калькуляторлар, визуализация, онлайн ресурстар, математиканы оқыту.

Кіріспе

Математика ғылым ретінде жас ұрпақтың дамуында үлкен әлеуетке ие. Ол оқушылардың ойлау қабілетін дамытады және оларға барлық пәндерді меңгеруге көмектеседі. Сондықтан негізгі мектептерде математиканы оқытудың басты мақсаттарының бірі - оқушылардың математика бойынша білімдерін практикада және басқа пәндерді оқытуда қолдана білу. Интерактивті әдістерді қолдану оқушылардың математиканы оқуға деген қызығушылығын қалыптастыру және арттыру үшін маңызды.

Интерактивті әдіс технологиясының мәні оқушылардың шығармашылығына сүйену және сыныпта еркін талқылау жүргізу үшін жағдай жасау болып табылады.

Математикалық білім беру сапасы мұғалімнің кәсіби дайындық деңгейімен тікелей байланысты. Өзін-өзі дамытатын мұғалім ғана өзін-өзі дамытатын оқушыны тәрбиелей алады.

Жаңа ақпараттық және цифрлық технологияларды үйрену және тәжірибеде қолдану мұғалімнің кәсіби өсуінің басты аспектілерінің бірі болып табылады. Компьютерде ақпаратты ұсынудың зор қабілеттері білім беру мазмұнын өзгертуге және шексіз байытуға мүмкіндік береді; кез-келген тапсырманы орындау, компьютер көмегімен жаттығу сабақтың қарқындылығын арттырады.

Цифрлық технологиялар оқу процесіне интерактивтіліктің, қолжетімділіктің және тиімділіктің жаңа деңгейін ұсынды.

Дегенмен, цифрлық технологияларды сабақта пайдалану математиканы «оңай әрі жеңіл» меңгеруге мүмкіндік беретіні факт емес. Ғылымға оңай жолдар жоқ екені анық. Бірақ балалардың қызығушылықпен оқуы үшін барлық мүмкіндіктерді пайдалану керек.

Негізгі бөлім

Алгебра сабақтарында функциялар мен графиктерді зерттеуді цифрлық технологияны қолдана отырып өткізу өте тиімді.

Квадраттық функция - бұл келесі түрде ұсынылатын математикалық функция:

$$f(x) = ax^2 + bx + c$$

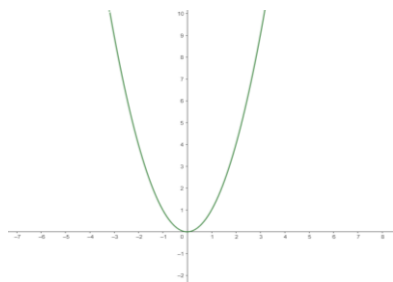
$f(x)$ - тәуелді айнымалы (әдетте y), x -ге байланысты функцияның мәнін білдіреді.

x - функцияның тәуелсіз айнымалысы, функция аргументі.

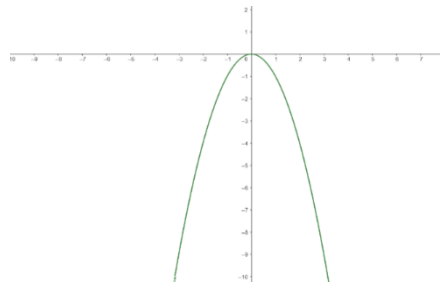
a , b және c - коэффициенттер, әрі a нөлге тең емес.

Квадраттық функцияның графигі - **парабола**.

егер $a > 0$

егер $a < 0$

Квадраттық функция математикада, физикада, инженерияда, экономикада және басқа салаларда қолданысқа ие. Оларды талдау және негізгі сипаттамаларын түсіну математикалық білімнің маңызды бөлігі болып табылады және оңтайландыру мен модельдеуге байланысты әртүрлі есептерді шешуге мүмкіндік береді.

Сабақтарда презентацияларды қолдануға болады. Мысалы, «квадраттық функцияны құру» слайды. Түсіндіру барысында анимациялық слайдтарды қолдануға болады, белгілі бір уақытта қажетті ақпарат пайда болуы үшін қандай элементтерге немесе объектілерге назар аудару керектігін көрсетуге, айқындауға болады. Келесі маңызды бағыт - сабақта компьютерлік тестілерді қолдану. Біріншіден, бұл қысқа уақыт ішінде оқу материалын игеру деңгейінің объективті нәтижесін алуға және оны уақытында түзетуге мүмкіндік береді. Сабақ уақытын айтарлықтай үнемдейді.

Квадраттық функциялар бойынша оқу материалын ұсынатын көптеген бағдарламалар, онлайн ресурстар мен видео-оқулықтар бар. Олардың кейбіреулеріне шолу жасасак:

1. GeoGebra:

- *Квадраттық функцияларды оқытуда қолдану:* оқушылар GeoGebra-ны квадраттық функциялардың графиктерін құру және теңдеудің коэффициенттерін өзгерту арқылы параболаның пішініне қалай әсер ететінін көру үшін қолдана алады. Ол сондай-ақ графиктің түбірін, төбесін тауып, графиктерді талдай алады.

2. Desmos:

- *Квадраттық функцияларды оқытуда қолдану:* Desmos квадраттық функциялардың графигін құруға және теңдеудің параметрлерін өзгертуге мүмкіндік береді. Оқушылар параболаның төбесімен мен түбірлеріне тәжірибе жасап, максимум мен минимумға берілген есептерді шеше алады.

3. PhET Interactive Simulations:

PhET оқушыларға квадраттық функцияларды зерттеуге мүмкіндік беретін интерактивті модельдеуді ұсынады. Ол теңдеудің параметрлерін өзгерте алады және оның графиктің пішініне қалай әсер ететінін көрсете алады. Симуляция, сонымен қатар дискриминант және теңдеудің түбірлері туралы ұғымдарды түсінуге көмектеседі.

4. Khan Academy:

Khan Academy студенттерге квадраттық функциялар туралы түсініктерін тереңдетуге көмектесетін интерактивті сабақтар мен практикалық тапсырмаларды ұсынады. Оқушылар жаттығулармен жұмыс істей алады, Кері байланыс ала алады және үлгерімін бақылай алады.

5. National Library of Virtual Manipulatives (NLVM):

NLVM әртүрлі математикалық ұғымдар үшін көптеген виртуалды манипулятивтерді ұсынады. Квадраттық функцияларды үйрену, графиктерді құру және есептерді шешу үшін оқушылар манипулятивтерді қолдана алады.

Осы виртуалды бағдарламалардың барлығы интерактивті оқыту мүмкіндіктерін ұсынады және студенттерге күрделі математикалық ұғымдарды, соның ішінде квадраттық функцияларды визуализациялауға және түсінуге мүмкіндік береді. Олар материалды тереңірек түсінуге ықпал етеді және оқушыларға оқу тапсырмаларының әртүрлі аспектілерімен тәжірибе жасауға мүмкіндік береді.

Бұл сабақта сурет салу қажеттілігінен босатады, уақытты үнемдейді.

Оқушыларға көбіне графикті ойша елестету қиындық тудырады. Тақтада бормен жасалған графиктің сапасын экрандағы ұқыпты, айқын және түрлі-түсті кескінмен салыстыруға келмейді. Осы тұста жоғарыдағы бағдарламалар ішінен Desmos графикалық калькуляторы көмегімен квадраттық функцияның a коэффициентінің және D -ының ($D=b^2-4ac$) таңбасы бойынша жағдайларды қарастырып көрейік,

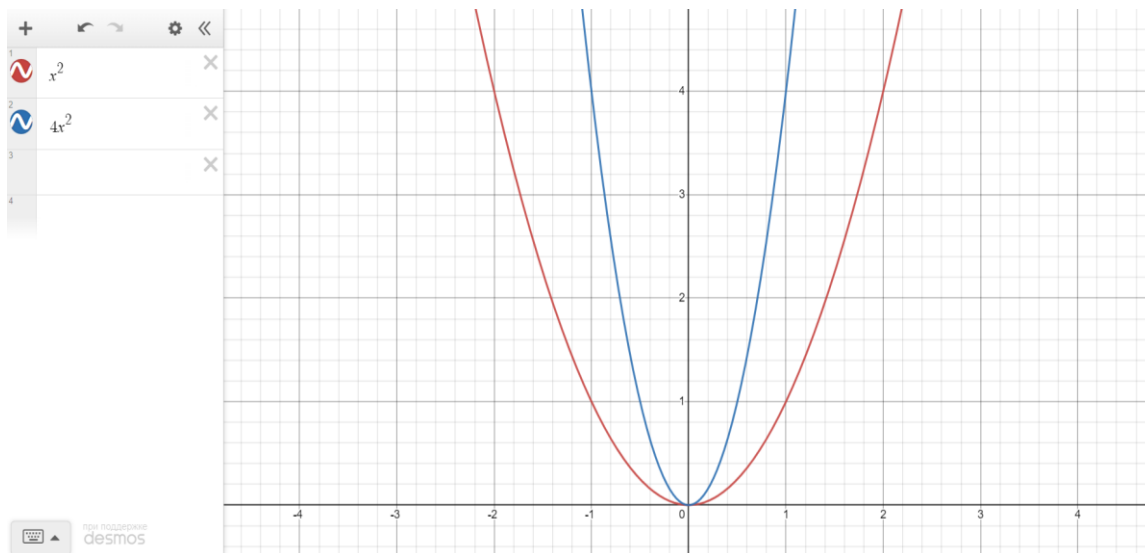
1-кесте.

$a>0, D>0$	$a>0, D=0$	$a>0, D<0$
<p>$f(x)=2x^2-4x+1$</p>	<p>$f(x)=2x^2-4x+2$</p>	<p>$f(x)=2x^2-4x+5$</p>
$a<0, D>0$	$a<0, D=0$	$a<0, D<0$
<p>$f(x)=-3x^2+6x-2$</p>	<p>$f(x)=-2x^2+4x-2$</p>	<p>$f(x)=-x^2-2x-5$</p>

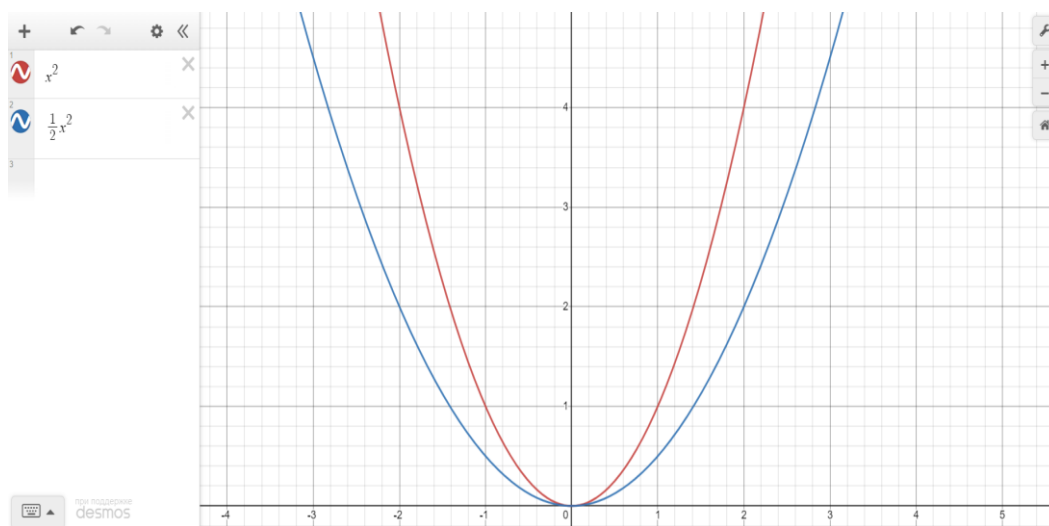
Квадраттық функциялардың графиктерін салу алгоритмін, қасиеттерін 2 немесе бірнеше графтиктерді салып, салыстыру арқылы қарастырсақ,

а) **Параболаны созу:** $k > 1$ болғандағы $y = kf(x)$ функциясының графигі $y = f(x)$ функциясының графигін x осі бойымен k есе созу арқылы шығады. 1-суреттегі мысалда, қызыл түспен $y = x^2$ функциясы, көк түспен 4 есе созылған $y = 4x^2$ функциясы.

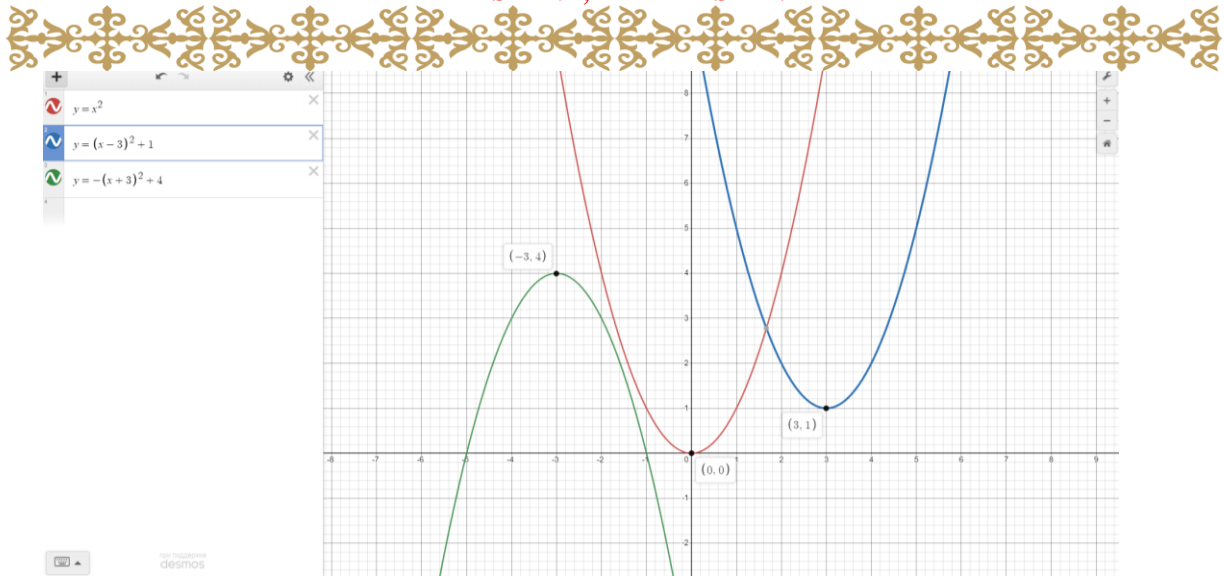
1-сурет.

б) **Параболаны сығу:** $0 < k < 1$ болғандағы $y = kf(x)$ функциясының графигі $y = f(x)$ функциясының графигін x осі бойымен $\frac{1}{k}$ есе сығу арқылы шығады. 2-суреттегі мысалда, қызыл түспен $y = x^2$ функциясы, көк түспен 2 есе сығылған $y = \frac{1}{2}x^2$ функциясы.

2-сурет.

с) **Параболаны жылжыту:** $y = a(x - m)^2 + n$ квадраттық функциясының графигін салу үшін $y = ax^2$ функциясының графигін Ox осі бойымен m бірлік оңға жылжытамыз, Oy осі бойымен n бірлік жоғары жылжытамыз. 3-суретте мысалдарды қарастырылған.

3-сурет.

Қорытынды

Негізгі мектепте квадраттық функцияны оқытуда цифрлық технологияны қолдану білім беру процесін едәуір байыта алады және оны оқушылар үшін қызықты әрі түсінікті етеді. Интерактивті бағдарламалар, виртуалды манипулятивлар, графикалық калькуляторлар, деректерді визуализациялау және онлайн-ресурстар студенттерге квадраттық функцияларды, олардың қасиеттерін және өмірде қолданылуын тереңірек түсінуге көмектеседі.

Бұл математикалық дағдыларды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар өз бетімен зерттеу, сыни ойлау сияқты оқу дағдыларын дамытады. Нәтижесінде, квадраттық функцияны зерттеу кезінде цифрлық технологияларды оқу процесіне интеграциялау оқушыларды заманауи ақпараттық қоғамға бейімделуге дайындайды және болашақта оларға пайдалы болатын дағдыларды дамытады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Л. Б. Аникина. Доклад «Использование инновационных технологий на уроках математики».
2. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: дидактикалық-әдістемелік негіздері. Оқу құралы. – Алматы: Мектеп, 2014. – 224 б.
3. Көшімбетова С. Инновациялық технологияны білім сапасын көтеруде пайдалану мүмкіндіктері. – А.: Білім, 2008.
4. Лебедева, М. Н. (2015). Использование информационных технологий в обучении математике в современной школе. Научно-методический электронный журнал "Концепт", (19), 105-108.
5. Першин, А. В. (2017). Применение цифровых технологий в обучении математике студентов технических специальностей. Наука и образование: современные технологии, (1), 59-62.

УДК: 372.857

**FORMATION OF RESEARCH SKILLS AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE
CONDITIONS OF STEM-EDUCATION****Smailova Saniya Zhumagazyevna**Student of the Faculty of Science and Mathematics of Shakarim University
Scientific supervisor - Zhanar Kalibekkyzy
Semey, Kazakhstan

Annotation: *In the article, the author explores the influence of modern society, faced with rapid information and technological progress, on the development of human qualities such as critical thinking, creativity and self-organization.*

They highlight the special role of STEM education, which combines science, technology, engineering and mathematics, in preparing professionals who can cope with modern challenges and bring innovative and sustainable solutions to society.

Key words: *STEM, skill, knowledge, education, real life, condition of STEM education.*

“If we teach children today the same way we taught them yesterday, we will steal their tomorrow.”
John Dewey

Time puts forward new demands for Kazakhstani education and sets priorities that will allow not only to accumulate previous knowledge, but also to form advanced thinking.

The current stage of development of society is characterized by intensive and constantly accelerated information and technical progress. The result of this is the rapid obsolescence of knowledge and technology, and a person is in a constant competitive position. The success of a person in the 21st century depends entirely on his personal and professional qualities, the most important of which are critical thinking, creativity, independence, and the ability to self-organize one's activities. All this speaks to the need to improve the quality of education.

From the first days of school, it is necessary to encourage students to independently search for the necessary knowledge, master various methods of learning activities and creatively comprehend them, as well as to awaken students' individual motivation for learning[1]. STEM education goes beyond school subjects. It gives us a set of skills that shape our thinking and behavior.

By combining science, technology, engineering and mathematics, STEM knowledge helps us solve the problems the world faces today. Let's look at what STEM means in a global context and how it impacts the development of our society. A STEM education equips people with skills that make them marketable and ready to meet current labor demand. It covers the full range of experience and skills. Each component of STEM makes a valuable contribution to a well-rounded education.

One of the priority methods in education is the project method, which is based on the development of students' cognitive skills, the ability to independently construct their knowledge, navigate the information space, and develop critical and creative abilities.

In recent years, references to approaches in the context of pedagogical science have become increasingly frequent. The term “approach” began to be used not only by theorists, but also by practitioners. If earlier it was possible to talk about only three main approaches in education - gender, age, activity and individual, now pedagogical science has many more different approaches to teaching and educating students - synergetic, systemic, student-oriented, socio-cultural, communicative and a number of others.

Summarizing the analysis of the classifications of various authors, it is worth noting that today there are different approaches to classification. Some researchers, when compiling a list of research skills, proceed from the organization and conduct of research work. Other researchers divide research skills into several groups or blocks.

It is impossible to conduct a comprehensive analysis of a concept without considering its structure. Let's move on to a description of the structural components of research skills.

Zyuziekevich N.G. , defining research skills as complex skills, describes three main components that make them up:

1. Motivational component, formed under the influence of the goals of new research activities.
2. Content-based, consisting of a system of knowledge about research activities.
3. Operational, including the student's previously existing skills and abilities.

S.V. Zueva has the same view on the structure of research skills. N.A. Fedotova has a different position on the components of research skills. She identifies the following structural components in research skills:

1. Motivational (the need for new knowledge, the need to realize one's abilities, the need for self-realization and self-development, etc.).
2. Cognitive (theoretical knowledge about conducting research, knowledge about the object of knowledge, knowledge about possible ways to solve the research problem).
3. Processual (logical skills - analysis, synthesis, generalization, etc., ability to work with information and formalize research results).
4. Reflective (students' awareness of themselves as a subject of research, evaluation of completed educational research, etc.).

Tantsyura L.I. , describing the process of developing research skills, identifies three main stages in it:

1. Initial stage. It is characterized by the implementation of all stages of the study by students under the guidance of a teacher. At this stage, student activities are possible only with the instructions of the teacher. Schoolchildren are just getting acquainted with research activities, the stages of its implementation, methods and techniques for solving research problems.

2. Intermediate stage. Students practice applying the research techniques they have learned. At the intermediate stage, students perform some operations and actions independently, but still under the supervision of the teacher.

3. Final stage. The transition to the final stage in the formation of research skills can be considered accomplished if students are able to transfer learned research actions to new material and new conditions. Most research activities are carried out independently, with the teacher acting as a mentor and advisor. As E.V. Bondarevskaya, academician of the Russian Academy of Education, believed, the approach is the conscious orientation of the teacher towards the implementation in his professional activity of a certain set of interrelated values, goals, principles and methods of pedagogical activity. Any holistic approach must include three main components:

1. Concepts. The basic concepts of the approach act as the main tool for its characterization, its mental activity. The concepts of any approach represent an integral set of terms. One of the concepts is key and, as a rule, determines the name of the approach itself. In the synergetic approach, such a role is assigned to the term "synergy". The name of the activity approach defines the concept of "activity", the system approach – "system", etc.

2. Principles. In educational science, principles are defined as fundamental ideas or starting points. The set of guiding principles will determine the pedagogical beliefs of the teacher who has chosen this or that approach, as well as determine the choice of content, methods, techniques and forms of pedagogical activity.

3. Technological component. This component of the approach consists of methods and techniques selected in accordance with a certain orientation and used in practical pedagogical activities.

Standard education has been replaced by a method that has become a priority - STEM education. Therefore, at present, in order to improve the quality of education for students and schoolchildren, project activities based on STEM education are being introduced into the educational process.

STEAM education is one of the breakthrough tools for transforming education, allowing the integration of innovative pedagogical technologies and methods into the educational process [2].

The relevance is that STEM education better prepares for real life by breaking down the wall between traditional classroom education and practical work on specific problems, demonstrating how the scientific method being learned can be applied in everyday life.

STEAM is one of the areas of implementation of projects in classroom and extracurricular activities of students.

STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) education is a model that combines natural sciences and engineering subjects into a single system [2].

Project technology is one of those that must be used in practice-oriented training, allowing:

- increase professional competence;
- implement a person-centered approach;
- ensure the search for professional solutions in non-standard conditions;
- increase the motivation and activity of students, since when performing a certain task, the student relies only on his knowledge and practical skills.

The purpose of the study is to show the significance and application of project technology in the educational process: classroom and extracurricular activities.

Research objectives:

- introduction of innovative pedagogical technologies into the educational process;
- testing of project activities in class and extracurricular activities.

Solutions

Working on the topic of self-education “Development of student practical skills through project activities in the classroom when studying special disciplines,” I am not limited to educational activities, since project work goes beyond the scope of classes, therefore, when using new approaches both in club work and in college teaching and learning need to change. All these questions are relevant for modern Kazakhstani education.

Considering the lesson work, you can pay attention to the fact that students carry out projects on topics issued by social partners according to the approved working curriculum, in which they do not perform typical course and diploma design tasks, but solve complex specific design and calculation problems of the industry, the most relevant in the world. the current moment and forcing to accumulate knowledge from many areas.

You can notice that the content of the structural stages of projects is changing: if in the third year the teacher formulates the general concept of the work, then in the fourth year students themselves propose ideas, express a desire to participate in projects at various events, demonstrate their professional skills and competencies at regional and Republican World Championships Skills, while receiving practical implementation of their knowledge.

STEM education connects these subjects into a single system.

Thus, it prepares professionals who can change society through innovation and sustainable solutions.

The STEM educational approach promotes creativity and out-of-the-box thinking along with fundamental disciplines. This motivates and inspires young people to create new technologies and ideas. With a focus on experience and innovation, students have the opportunity to learn

through inquiry-based assignments. STEM knowledge provides insight into concepts and encourages the use of knowledge. In short, its purpose can be stated as two simple actions: research and practice. Students are free to use what they learn and make mistakes in a safe environment. Project-based learning and problem solving can help students develop unique thinking. Its essence lies in flexibility and interest that help students respond to specific problems. STEM education prepares the world for the future[3]. It is based on teamwork and collaboration among professionals in different disciplines. As a STEM student, you don't need to be an expert in every subject. Rather, you will have an idea that will allow you to become part of a highly skilled, collaborative workforce. Teamwork leads to significant increases in productivity, job satisfaction and profitability.

There is a high demand for STEM skills in society. Knowledge of STEM allows people to make informed decisions in the subject areas discussed. Additionally, STEM knowledge is essential for any job as many fields are more or less related to science and technology, from essay writing services to college to paper company. Thus, this type of education allows children to grow up to be active citizens who can speak in STEM discussions who are knowledgeable about the topic.

Conclusion. As the results of the study show, in order to eliminate weaknesses, self-development of students is necessary, as a result of which the skills of research and creative activity are developed, which are then integrated into professional competence, and this is a dynamic process and modernization of one's experience, leading to the development of individual professional qualities, the accumulation of professional experience, involving continuous development and self-improvement.

Thus, the introduction of STEM education into educational activities will provide a good foundation for the formation of college and school students' readiness to independently plan and implement the prospects of a personal educational and professional route in conditions of freedom to choose a study profile and the field of future professional activity in accordance with their abilities.

More broadly, economic and social progress is closely linked to the environment. We must lead the way to a sustainable future. However, this is only possible with skills, experience and an interdisciplinary approach to STEM. [4] The world we live in is changing, and we must keep up with it. STEM education changes society by providing students with new thinking and skills that are valued in any profession. They allow young people to be flexible, look for patterns, make connections and evaluate information.

LIST OF REFERENCES:

1. Atemaskina Yu. V. Modern pedagogical technologies in preschool educational institutions. M.: Detstvo-Press, 2011. P. 112.
2. Tokpalinova A. Using STEAM technologies in mathematics lessons and in extracurricular activities / Republican Center for Distance Olympiads. URL: <https://rcdo.kz/publ/2732-ispolzovanie-steam-tehnologiy-na-urokah-matematiki-i-vo-vneurochnoydeyatelnosti.html>
3. Seitvelieva S. N. STEM education // New computer technologies. 2010. No. 1 (8). pp. 96–97.
4. Ushakova M. A. Model of the formation of intellectual and creative skills of junior schoolchildren in educational activities // Fundamental Research. 2011. No8. pp. 563–567.

ӘОЖ: 372.8

**МЕКТЕПТЕГІ БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА «БУНАҚДЕНЕЛІЛЕР» ТАҚЫРЫБЫН
ОҚЫТУДА ОЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНА ШОЛУ ЖАСАУ****Кульбекова Айжан Сабиржановна**

«Шәкәрім атындағы Семей Мемлекеттік Университеті» КеАҚ Жаратылыстану-
Математика факультетінің магистранты
Ғылыми жетекшісі – Куанышбаева Меруерт Галымовна
Семей, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақала оқушыларға бунақденелілердің экологиялық әртүрлілігін түсіндіру мәселесін қарастыруға арналған. Бунақденелілердің экологиялық топтарының мысалын қолдана отырып, сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда экологиялық классификацияларды зерттеу мүмкіндіктері анықталады. Оқушылардың білімі мен танымдық қызығушылығын қалыптастыру үшін зерттеу жұмысының маңызы көрсетілген.*

***Кілт сөздер:** энтомология; оқыту әдістемесі; экожүйе; тіршілік циклі; экологиялық білім*

Бунақденелілер - тірі организмдердің барлық басқа топтарынан асып түсетін даралардың саны бойынша жануарлардың ең үлкен тобы. Қазақстанда 30 отрядқа жататын кем дегенде 50 мың түрі бар деп көрсетілген. Олар табиғаттағы заттардың айналымында маңызды рөл атқарады. Адам зиянкестері ретінде үлкен маңызға ие. Бұл ауылшаруашылық зиянкестері, адамдар мен жануарлардың паразиттері және олардың ауруларының қоздырғыштары, орман зиянкестері, азық-түлік зиянкестері және т.б. алайда, бунақденелілер түрлерінің басым көпшілігі пайдалы немесе бейтарап, бірақ соңғыларын да пайдалы деп санауға болады, өйткені олар биоценоздарда белгілі бір рөл атқара отырып, экожүйелерді сақтауға және тұрақтандыруға ықпал етеді [1].

Бекітілген білім беру стандарттарына сәйкес мектептегі биологиялық білім берудің негізгі мақсаттарының бірі - тірі табиғат, биологиялық әртүрлілік және тіршіліктің экожүйелік ұйымдастырылуы туралы білім жүйесін қалыптастыру болып табылады [2]. Бұл орта буын сыныптарында бір немесе бірнеше жылдық оқу кезеңінде жүзеге асырылады, мұнда оқушылар жабайы табиғат патшалықтарының таксономиялық әртүрлілігімен танысады. Тірі организмдердің жүйелі топтарын зерттеу кезінде оқушыларда организмдердің әр тобының құрылымы, тіршілік әрекеті және экологиясы туралы тұрақты білім қалыптасуы керек. Осы уақытқа дейін әртүрлі авторлардың бағдарламаларында организмдердің жекелеген топтарының экологиясы туралы тақырыптар бөлініп (фрагментарлы) беріледі. Бұл организмдердің экологиясы туралы ауқымды материалды пәннің жұмыс бағдарламасына қосу үшін азайту қажеттілігіне байланысты.

Бағдарламалық талаптар оқушыларды "Бунақденелілердің әртүрлілігі" және "Бунақденелілердің табиғаттағы және адам өміріндегі маңызы" тақырыптарымен танысқан кезде бунақденелілер экологиясының кейбір ерекшеліктерімен ғана таныстыруды қарастырады. Бұл сабақтарда тіршілік циклі (бунақденелілердің шала және толық түрленіп дамуының жалпы схемасы), бунақденелілердің тіршілік ету ортасы, олардың экологияға қандай да бір дәрежеде жақын экожүйелердегі рөлі сияқты ұғымдар игеріледі. Алайда бунақденелілердің экологиялық әртүрлілігі туралы ұғымдар аз берілген.

Бунақденелілерді биологияны оқытуда организмдердің экологиялық радиациясының көрнекі мысалы ретінде пайдалану үшін қызықты объектіге айналдырады [3]. Мектеп биологиясы курсында жануарлардың кейбір топтарын зерттеу кезінде тіршілік ету ортасы бойынша экологиялық топтар және трофикалық мамандану бойынша

экологиялық топтар сияқты экологиялық жіктемелер туралы ақпарат беріледі. Мысалы, "Бунақденелілердің әртүрлілігі" сабағын жоспарлау кезінде сабақтың басында оқушыларды тіршілік ету ортасында негізгі экологиялық топтармен таныстыруға болады: су ортасы (гидробионттар), топырақ (педобионттар), жер-үсті – ауа ортасы : ағаштардың тұрғындары (дендробионттар), шөпті деңгей (хортобионттар). Әрі қарай, бунақденелілердің жекелеген отрядтарын зерттеу кезінде оқушылар жаңа ұғымдармен жұмыс істей алады және белгілі бір отряд өкілдерінің таралу сипатын анықтай алады.

Бунақденелілердің алуан түрлілігі мен трофикалық байланыстары. Бұл экологиялық классификацияны "Бунақденелілердің құрылымы" сабағында да оқуға болады, мұнда оқушылар бунақденелілердің ауыз аппараттарының құрылымының әртүрлілігін қарастырады және оны басқа тақырыптарда зерттейді. Оқушылар зоофагтар, фитофагтар, паразиттер, паразитоидтар, сапрофагтар және басқалары сияқты трофикалық топтармен таныса алады. Бунақденелілердің трофикалық топтарын білу кейінірек қауымдастықтардағы қорек байланыстары мен тізбектерін зерттеу пайдалы. Мысалы, оқушылар жәндіктердің экожүйедегі рөлін зерттей алады. Ол үшін жәндіктердің қоректік тізбектер мен қоректік тордағы рөлін анықтап, бунақденелілердің әртүрлі түрлерінің тағамдық бейімділігін талдауы қажет. Бұл оқушыларға сыни тұрғыдан ойлау, ақпаратты өз бетінше іздеу және талдау дағдыларын береді. Жоғарыда атап өткендей, бунақденелілер – жер бетіндегі жануарлардың ең үлкен тобы. Олар табиғатта орасан зор рөл атқарады: өсімдіктерді тозандандырады, олардың өсуін шектейді және басқа жануарларға қорек болады. Сондықтан, бунақденелілер көптеген қоректік тізбектердің маңызды құрамдастарының бірі болып табылады.

Мысалы:

- өсімдік – көбелек – бақа – жылан – ләйлек;
- қарағай - қабық қоңызы - тоқылдақ - сусар;
- өсімдік — шегіртке — кесіртке — жылан — кірпі;
- бидай — тышқан — қабір қазушы қоңыз;
- өсімдік – құрт – тит – сұңқар;
- қамыс – аталық маса – қарлығаш – мысық.

Бунақденелілердің экологиялық топтары туралы ұғымдарды дамыту оқушылардың сабақтан тыс жұмыстарында да болуы мүмкін. Сабақтан тыс жұмыстың алуан түрлілігінің арқасында мұғалім оқушыларды қызықтыратын іс-шараларды өткізудің ең қолайлы әдістерін таңдай алады. Мысалы, биологиялық алуантүрлілік іс-шарасына орай экологиялық мереке бағдарламасын жасауға болады, оның барысында түрлі шығармашылық жұмыстарды орындайды [2]. Оқушылар зерттеу жұмыстарын жүргізу кезінде сабақтан тыс жұмыста бунақденелілердің экологиялық әртүрлілігі туралы толығырақ түсінік қалыптастыра алады. Зерттеу жұмыстарын орындау оқушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді [3], білім берудегі іс-әрекеттік тәсілді жүзеге асырады.

Бунақденелілер экскурсиялар немесе жазғы кезеңде тәуелсіз зерттеу жұмыстарын жүргізу кезінде танымал бақылау объектісі болып табылады. Бунақденелілер табиғатта үнемі кездеседі, сондықтан тіпті қала маңында, рекреациялық аймақтарға барған кезде оларды зерттеу нысандары ретінде пайдалануға болады. Осылайша, бунақденелілердің экологиялық топтарын зерттеуді сабақтан тыс немесе зерттеу қызметінде білімді одан әрі тереңдету мүмкіндігімен сабақта ұйымдастырған жөн.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Казенас В.Л. Насекомые Казахстана (Животные Казахстана в фотографиях) – Алматы: «Нур-Принт», 2014. – 147 с
2. Сасова, Л. Е. Элективный курс «Экология насекомых» в предпрофильной подготовке учащихся общеобразовательных школ / Л. Е. Сасова, А. В. Куприн. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2009. — № 12 (12). — С. 401-403.
3. Куанышбаева М.Г. Видовой состав и биология насекомых горного хребта Акшатау // Экологический мониторинг и биоразнообразие №3, 2015, С. 73-78

ӘОЖ 373

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САУАТТЫЛЫҒЫН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БИОЛОГИЯ ПӘНІНІҢ ОРНЫ****Сапарбай Айдана Нұрмаханбетқызы**

С. Аманжолов ат.ШҚУ 2-курс магистранты

Ғылыми жетекші – б.ғ.к. Шарипханова А.С.

Өскемен, Қазақстан

***Аннотация:** Мақалада биология курсында оқушылардың жаратылыстану сауаттылығын қалыптастырдығы мәні, мүмкіндіктері, функционалдық сауаттылықтың индикаторлары мен оны арттыру мәселелері айтылады.*

***Кілт сөздер:** функционалдық сауаттылық, индикатор, жалпы сауаттылық, ақпараттық, компьютерлік, коммуникативтік, және қоғамдық-саяси сауаттылық.*

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағытталған білім берудің жаңа жүйесі қалыптасуда. Білім берудің жаңа жүйесі, халықаралық білім беру стандарттарына сүйене отырып, алғашқы міндеттерінің бірі ретінде қызметтік сауаттылықтың қалыптасуын қарастырады. Нормативтік құжаттарда қызметтік сауаттылықтың қалыптасуы шұғыл түрде дамиды, креативті, жауапкершілікті, бәсекеге қабілетті тұлғаның қалыптасу жағдайы ретінде қарастырады.

Жаратылыстану-ғылыми сауаттылық – бұл жаратылыстану-ғылыми цикл пәндері бойынша меңгерген білімдерін қолдана білу, мәселелерді анықтау және тиісті шешім қабылдау үшін негізделген қорытындылар тұжырымдау және қорытынды жасай білу қабілеттерінің деңгейі.

Биология сабақтарында оқушылардың жаратылыстану сауаттылығын қалыптастыруға көптеген мүмкіндіктер бар: алған білімдерін практикада қолдана білуге және әлеуметтік бейімделу процесінде пайдалана білуге үйрету арқылы құбылыстар мен процестерді түсіндіре білу, зерттеу гипотезасын қоя білу дағдыларын қалыптастыру, сұрақтар қою және оларға жауап беру, талдау және синтездеу, зерттеу, тәжірибе жасау және бұрын алған білімдерін пайдалана отырып қорытынды жасауға дағдыландырады.

Функционалды сауаттылыққа негізделген тапсырмалар, эксперименттік жұмыстар, процестерді, құбылыстарды, фактілерді, қорытындыларды зерттеу, талдау және синтездеу жұмыстарын уақытылы жасау қажет етеді. Мысалы, тапсырмалар:

- «Егер ... болса не болады?», «Түсіндіруге тырыс ... — құбылыстар мен фактілерді түсіндіруге арналған тапсырмалар.

- «Қалай білуге болады?» секілді әдістерін қолдану.

- «Қорытынды жасау және өмірлік тәжірибеңізді ұсыныңыз» деген пікірмен ғылыми тәжірибемен салыстыруға, қорытынды жасау дағдыларын қалыптастыруға түрткі жасау қажет.

Оқушылардың өмір тәжірибесіне сүйене отырып, алған білімдерін қолдана алатын сабақтарда іс-әрекетті дұрыс ұйымдастыра білуі болып табылады.

Биология сабақтары ұсынылған тапсырмалар арқылы проблемалық жағдайларды шешуге мүмкіндік береді. Берілген жағдаяттарды бүгінгі және ертеңгі «ғылыми сауатты» адам түсініп, шешуі керек. Биологияны оқыту процесінде оқушылардың функционалды сауаттылығын дамыту мәселесі жағдаяттық тапсырмаларды шешу және білімді жаңа жағдайларда өз бетінше қолдана білу қабілеттерін қалыптастыру аспектісінде жүзеге асырылады. Жағдаяттық тапсырмаларды сабақтарында қолдану оқушыға ақпаратпен жұмыс істеу процесінде интеллектуалдық операцияларды бірізді меңгеруге мүмкіндік береді: білу - түсіну - қолдану - талдау - синтездеу - бағалау Блум таксономиясы бойынша:

- Оқушы зерттеу іс-әрекетін жүзеге асыра алуы үшін оның оқу дайындығының жоғары деңгейде болуы; зерттеушілік және практикалық даярлығының ұштастырылуы; өз білімін үнемі жетілдіріп отыруына, зерттеу іс-әрекетін ұйымдастыру ұстанымын практикада қолдана білуге ынталы болуы қамтамасыз ету керек.

- Оқушыларда келесідей қасиеттер қалыптастырылуы тиіс: байқағыштық, жоғары дәрежедегі танымдық белсенділік, ізденімпаздық, зерттеушілік қызметке қызығушылық, сыншылдық, шығармашылық-ізденуде бағыттылық, жаңашылдық, адамгершілік, мақсаткерлік.

- «Зерттеуші оқушы» зерттеу логикасын, әдістерді меңгеруі; ұстанымдарды жүйелей және жалпылай алуы; ғылыми ақпараттарды қолдана білуі тиіс.

Жағдаяттық тапсырмалармен жұмыс істеудің нәтижесі — білімділік. Оқушылардың қазіргі және болашақ өміріндегі жағдаятты тапсырмалардың маңызы зор, олар оқу материалын, қосымша ақпаратты және қажетті білімді меңгеру бойынша жұмысты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Тапсырмалар оқушылар оқулық мәтінімен және басқа ұсынылған ақпарат көздерімен жұмыс істейтіндей, сұрақтарға жауап таба алатындай, эксперименттер жүргізетіндей, ақпаратты талдай және синтездей алатындай етіп құрастырылған, т.б. Оқушылар жаңа нәрселерді үйренеді және оны практикада, күнделікті өмірде қолданады. Жағдаяттық тапсырмалар биологиялық, интеллектуалдық, коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастыруға, сабақта оқушылардың әр түрлі жұмыс формаларын: жеке, жұптық, топтық түрлерін қолдануға мүмкіндік береді. Биологияны оқыту процесінде сабақты қызықты етіп, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына ықпал жасауды талап етеді.

Білім беруді заманауи жаңғырту жағдайында биология сабақтарында жұмыс істеуге ұсынылатын оқулық мәтінімен және басқа да дереккөздермен жұмыс істеу кезінде мағыналық оқу дағдыларын қалыптастыру білім берудің негізгі мәселелерінің бірі болып табылады. Семантикалық оқу дағдыларын қалыптастыру функционалдық сауаттылықтың қажетті шарты болып табылады. Жағдаятты оқу — мәтіннің мазмұнын мүмкіндігінше дәл және толық түсіну, алынған ақпаратты іс жүзінде түсіну, оны бар біліммен салыстыру, оқу, тәрбиелік және танымдық мәтіндерді пайдалана отырып, ұсынылған тапсырмаларды орындау кезінде түсіндіру, бағалау және қолдану қабілеттерін арттыру. Биология және басқада сабақтарда мәтінмен жұмыс оқушыларды танымдық белсенділікке, табысқа жетелейді, ынтымақтастыққа және бірлесіп шығармашылық ортаны қалыптастыруға ықпал жасайды.

Оқушылар биология сабағында алған білімдерін практикада қолдана отырып, бақылауда, жобаларды орындауда, зертханалық және практикалық жұмыстарда жүзеге асырады.

Өмір бойы үнемі жинақталатын барлық білім, білік және дағдыларын адам қызметінің әртүрлі салаларындағы мүмкін болатын кең ауқымды міндеттерді шешуге, қарым-қатынас пен әлеуметтік қарым-қатынастар үшін пайдалана алатын адам функционалдық сауатты адам болып табылады.

Өмір бойы әрбір адам білімін іс жүзінде қолдану тәжірибесін жинақтайды, бірақ бұл процесс мектептен басталады. Сондықтан заманауи мұғалімде оқушылардың функционалдық сауаттылығын бағалай алатын және қалыптастыратын құралдар болуы керек, ол сабаққа және сыныптан тыс жұмыстарға тапсырмаларды уақытылы және дұрыс таңдай білуі, оқушылардың мүмкіндіктерін дұрыс бағалай білуі және бірқатар жетекшілерді дайындай алуы керек. күрделілігі жоғары тапсырмаларды шешу кезіндегі сұрақтар. Функционалдық сауаттылық бойынша тапсырмалар сабақтың көп бөлігін алмау керек, бірақ оның әртүрлі кезеңдерінде қолдануға болады.

Жалпы «функционалды сауаттылық» ұғымы алғаш рет ХХ ғасырдың ортасында ЮНЕСКО-ның құжаттарында пайда болып, кейіннен көптеген зерттеулерде қолданыла

бастады. Функционалды сауаттылық, ауқымды анықтамасында, білім берудің көп жоспарлы адам қызметімен байланысын кіріктіретін тұлғаның әлеуметтік бейімделуінің әдісі ретінде танылады.

Функционалды сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Биология сабағында оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, алған білімдері маңызды практикалық мәселерді шешуге қажет екендігін түсіндіру қажет. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады. Сыни ойлауды дамытатын оқу шарттарын, яғни оқушыларға ойланып-толғануға, ойын ашық айтуға рұқсат беру, әр түрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау, оқушылардың оқу үрдісіндегі белсенділіктерін оқушыларға еркін атмосферада жұмыс істейтіндіктеріне кепілдік беру, сыни ойлау тәжірибесі үшін уақыт пен мүмкіндіктер қамтамасыз ету, кез-келген оқушының сыни шешімді қабылдай алатын қабілетіне сенімділік білдіру, сыни ойлауды бағалау, оқыту үрдісіне белсенді қатысуға, басқалардың пікірлерін сыйлауға мүмкіндік береді. Сыни тұрғыдан ойлауда ең басты - сұрақтың дұрыс қойылуы. Сыни ойлауда - оқушылар қай нәрсеге болса да терең оймен қарайды, салыстыра отырып талдау жасайды, өз көзқарасын білдіреді, өзіндік мәнін қалыптастырады, өз ойын тұжырымды жеткізе алады. Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда сұрақтардың маңызы ерекше. Сондай –ақ осындай педагогикалық технологияларды қолданғанда функционалды сауаттылықтың индикаторларын ескерген жөн.

Функционалды сауаттылықтың келесі индикаторлары бар: жалпы сауаттылық, ақпараттық, компьютерлік, коммуникативтік, шетел тілдерін меңгеру, тұрмыстық мәселелерді сауатты шешу, төтенше жағдайлардағы дұрыс іс-әрекеттер, құқықтық және қоғамдық-саяси сауаттылық 1-сурет

Сурет 1- Функционалды сауаттылықтың индикаторлары

Әр индикатор оқушылардың жаратылыстану-ғылыми пәндері бойынша функционалды сауаттылығын дамытатын дағдылардың сипаттамаларын қамтиды. Функционалды сауатты оқушы – бұл пәндік, пәнаралық, интегративтік білімдер, ептіліктер, дағдылар және функционалдық мәселелерді шешу әдістер жиынтығын күнделікті іс процесінде пайдалана алатын, ақпаратты қабылдап, өңдей алатын, типтік оқулықтармен жұмыс істеп өзін-өзі дамыта білетін, қоғаммен үнемі қарым-қатынаста болатын жоғары деңгейдегі білімге ие болатын тұлға.

Қорыта келе, тек биология сабақтарында ғана емес, кез келген, мысалы химия, физика сабақтарында да тиімді, диалогтік оқытудағы орынды ұйымдастырылған рөлдік ойындар оқушыларда танымдық, эмоционалдық, әлеуметтік дағдылардың қалыптасуына, ынтымақтаса отырып жұмыс жасауына зор мүмкіндік береді. Әсіресе, дәл қазіргі уақытта, оқушы кең ауқымды дағдыларды практикалық тұрғыда қолдануға жаттығады, функционалды сауатты тұлға болуға тырысады. Сабақтарда сыни тұрғыдан ойлана отырып, өзіндік пікір, көзқарастары қалыптасады, басқаның пікірін тыңдау, қабылдау, өмірмен байланыстыра сөйлеу, достарының ойларымен санасу және оларды сыйлауға үйренеді, бастысы- метатаным қалыптасады. Яғни, оқушының өз қалауымен оқуға, білім алуға деген құлшынысы оянады. Өз қалауымен үйренген білім өте сіңімді болары сөзсіз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Оқушылардың жаратылыстану-ғылыми сауаттылығын қалыптастыру бойынша әдістемелік нұсқаулар. Нұр-Сұлтан: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, «Білім беру бағдарламалары орталығы» филиалы, 2020. – 56 б.
2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлтық іс-қимыл жоспары (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 25 маусымдағы № 832 Қаулысы).
3. «География сабағында функционалды сауаттылықты дамыту. Әдістемелік құрал. Р.Ә. Қаратабанов. – Астана, 2018. -60 б.
4. Особенности формирования функциональной грамотности учащихся старшей школы по предметам естественно-научного цикла. Методическое пособие. Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2013.
5. «Развитие функциональной грамотности через эссе», <https://ikaz.info/atmosfera-kuramikabattari/>
6. Ермоленко В.А. Развитие функциональной грамотности обучающегося: теоретический аспект//Электронное научное издание «Альманах Пространство и Время», 2015.
7. Кириллова А.А. Формирование функциональной грамотности на уроках биологии. Пособие для учителя. – М., 2014.

УДК- 372.881.111.1

ПРЕОДОЛЕНИЕ ТРУДНОСТЕЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПЕРФЕКТНЫХ ВРЕМЕН В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Есенова Эльмира Мингазилевна

Лектор Алматинского технологического университета
Алматы, Казахстан

Аннотация: В статье рассматриваются трудности при изучении перфектных времен английских глаголов. Подробно объяснены различия временных конструкций. Показаны различные методы обучения, такие как игры, интерактивные задания и практические упражнения, которые могут улучшить процесс усвоения материала и помогут студентам не только понять, но и применить перфектные времена и временные наречия в реальных ситуациях.

Ключевые слова: Перфектные времена, Present Past Future Perfect, глагол, наречия, трудность, разница, интерактивная игра, контекст, перевод.

Использование перфектных времен английских глаголов является одним из ключевых аспектов грамматики, который часто вызывает затруднения у учащихся. Для преподавателей английского языка важно уметь эффективно объяснять и применять эти времена, чтобы помочь своим студентам преодолеть сложности, с которыми они сталкиваются в процессе обучения.

Трудность №1: Различие между Present Perfect и Past Simple

Одной из основных сложностей является понимание разницы между Present Perfect и Past Simple. Учащиеся часто путают эти времена из-за их сходства в форме, но различия в использовании. Преподавателям необходимо пояснить, что Present Perfect используется для выражения опыта или событий, которые имеют связь с настоящим временем, в то время как Past Simple обозначает конкретные события в прошлом, которые завершились.

Present Perfect: - Ситуация: Вы ищете свой потерянный бумажник. "I have lost my wallet." (Я потерял свой кошелек.)

Past Simple: - Ситуация: Вчера вы сходили в ресторан и заказали пиццу. "We ordered pizza at the restaurant yesterday." (Мы заказали пиццу в ресторане вчера.)

В этих примерах можно увидеть разницу в использовании Present Perfect, который связан с настоящим временем или недавними событиями, и Past Simple, который обозначает конкретные события, произошедшие в прошлом и завершившиеся.

Трудность №2: Временные наречия и ключевые моменты

Еще одной проблемой является использование временных наречий, таких как "just", "already", "yet", которые часто сопровождают перфектные времена.

1. Например, разница между "I have just finished" (Я только что закончил) и "I have already finished" (Я уже закончил)

"Have you finished your homework yet?" (Ты уже закончил домашнее задание?) и "Have you finished your homework already?" (Ты уже закончил домашнее задание?) может быть непонятной.

Студенты часто путают эти два наречия. "Yet" используется для выражения того, что что-то еще не произошло к моменту речи, в то время как "already" указывает на то, что что-то уже произошло к моменту речи.

Необходимо объяснить контекст и значения, привести много примеров, чтобы студенты могли увидеть их правильное применение в различных ситуациях.

1. Позиция "yet" в предложении: обычно "yet" располагается в конце утвердительного предложения или после вспомогательного глагола в вопросительном предложении. "She

hasn't arrived yet." (Она еще не приехала.) или "Have you finished your work yet?" (Ты уже закончил свою работу?)

2.. Смысловое значение "yet". Оно обычно указывает на то, что ожидается или предполагается, что что-то произойдет в будущем. "I haven't found my keys yet, but I'm still looking." (Я еще не нашел свои ключи, но я все еще ищу.)

Преподаватели могут предложить студентам практиковаться в использовании временных наречий в реальных ситуациях, таких как ролевые игры или обсуждения о их собственных опытах и событиях. Это поможет им увереннее применять эти наречия в повседневной речи.

1. "Story Time" игра: - Студентам предлагается создать короткую историю, используя совершенные времена и временные наречия. Они должны включить в свою историю слова "just", "already" или "yet" для описания различных событий. После того как студенты завершат свои истории, они могут поделиться ими в группе или парами для обсуждения.

2. "Scavenger Hunt" игра:

- Преподаватель скрывает предметы вокруг классной комнаты или на учебном кампусе и дает студентам инструкции о том, где они могут найти эти предметы, используя временные наречия и совершенные времена.

3. "Interview Game": - Студенты разделяются на пары и задают друг другу вопросы, используя совершенные времена и временные наречия. Они могут спрашивать о недавних событиях, опыте или достижениях. Эта игра поможет студентам практиковать задавать и отвечать на вопросы, используя правильные временные формы и наречия.

Эти игры и упражнения помогут студентам не только понять, но и применить совершенные времена и временные наречия в реальных ситуациях, что улучшит их навыки в использовании этих грамматических конструкций.

Трудность №3: Продолжительность и завершенность действия

Еще одним вызовом является понимание концепций продолжительности и завершенности действия в контексте совершенных времен. Учащиеся могут быть запутаны в том, когда использовать Present Perfect Continuous вместо Present Perfect, особенно при описании событий, которые начались в прошлом и продолжаются в настоящем.

1. Present Perfect: - "I have lived in London." - "Я жил в Лондоне" (подразумевается, что вы жили в Лондоне в какой-то период вашей жизни, но не указывается конкретное время или продолжительность пребывания).

2. Present Perfect Continuous: - "I have been living in London." - "Я жил в Лондоне" (подразумевается, что вы жили в Лондоне в определенный период времени и, возможно, еще продолжаете жить там).

Продолжительность действия: "I have lived in this city for five years." (Я живу в этом городе уже пять лет.) В этом примере, действие "жить в городе" началось в прошлом и продолжается в настоящем. Present Perfect употребляется, чтобы подчеркнуть продолжительность времени, в течение которого это действие происходило.

Завершенность действия: "She has finished her work." (Она закончила свою работу.) В этом примере, действие "закончить работу" завершилось к моменту настоящего времени. Present Perfect используется, чтобы обозначить, что действие завершилось, но результаты или последствия этого действия всё ещё имеют значение в настоящем.

Преподаватели должны предоставлять студентам контексты, где они могут видеть разницу между продолжительностью и завершенностью действия. Разбор примеров в контексте реальных ситуаций поможет студентам лучше понять, какие времена использовать в конкретных ситуациях. Это может быть ролевые игры, чтение текстов, написание историй и т. д. Вот несколько интерактивных заданий, которые могут помочь студентам улучшить свои навыки в использовании совершенных времен и временных наречий:

1. Игра "Правда или ложь": - Студенты сидят в кругу. Каждый из них говорит два утверждения о своем опыте или действиях, одно из которых правда, а другое ложь, используя перфектные времена и временные наречия. - Остальные участники должны угадать, какое утверждение правдиво. - Пример: "I have never been to Paris."

2. Игра "Истории из шляпы" - В шляпе находятся карточки с различными ситуациями или действиями, описанными с использованием перфектных времен и временных наречий. Студенты по очереди выбирают карточку и рассказывают историю или придумывают продолжение истории на основе того, что написано на карточке. Пример: Карточка: "I have never traveled outside my country." (Я никогда не путешествовал за пределы своей страны.) Студент может продолжить: "But I have always dreamed of visiting Japan."

4. Игра "Событийная цепочка" Разделите студентов на группы. Каждая группа получает набор карточек с предложениями, описывающими различные события в прошлом. Карточки должны содержать действия, которые происходят в определенный момент времени и действия, которые произошли до этого момента. Студенты должны организовать карточки в логическом порядке, чтобы представить цепочку событий в прошлом. После того как группы закончат, они должны объяснить свою цепочку событий, обращая внимание на использование Past Simple и Past Perfect для описания последовательности событий.

Это интерактивное задание позволит студентам визуализировать и организовать последовательность событий в прошлом и лучше понять разницу между Past Simple и Past Perfect. Кроме того, оно способствует коммуникации в группе и коллективному обсуждению использования грамматических времен.

Перфектные времена (Present Perfect, Past Perfect, и Future Perfect) активно используются в речи носителей английского языка. Хотя эти времена могут показаться сложными для студентов, они являются неотъемлемой частью естественной речи и письма для носителей английского языка.

В английском языке существует несколько сокращений и сокращенных форм, связанных с перфектными временами. Вот несколько примеров:

1. Present Perfect : - "I've" (I have) - "You've" (You have) - "She's" (She has) - "They've" (They have) - "We've" (We have)

2. Past Perfect : - "I'd" (I had) - "You'd" (You had) - "She'd" (She had) - "They'd" (They had) - "We'd" (We had)

Эти сокращенные формы часто используются в разговорной речи и позволяют говорящему более естественно выражать мысли и идеи. Они особенно распространены в разговорах и неформальных текстах.

Необходимо затронуть трудности перевода перфектных времен английского языка на русский.

1. Present Perfect -Перевод на русский может быть сложным из-за отсутствия аналогичной формы в русском языке. В русском часто используются прошедшие времена для передачи аналогичного значения. "I have lived here for five years." (Я живу здесь уже пять лет.)

2. Past Perfect- Требуется умение установить последовательность событий в прошлом.

"I had already finished my homework when you called." (Я уже закончил свою домашнюю работу, когда ты позвонил.)

3. Future Perfect- В русском языке отсутствует аналогичная форма, поэтому для передачи этого времени часто используются другие конструкции, такие как будущее время с вспомогательным глаголом "быть" и причастие. "By the time you arrive, I will have finished cooking." (К моменту твоего приезда я уже закончу готовить.)

Перевод перфектных времен может быть вызовом из-за различий в грамматике и структуре между английским и русским языками. Требуется хорошее понимание обоих языков и способность передать правильное время и значение в переводе.

Изучение совершенных времен английских глаголов действительно представляет собой значительный вызов для учащихся, особенно для тех, кто только начинает осваивать английский язык. Однако, как мы видели, с правильной помощью и поддержкой преподавателей, эти трудности могут быть преодолены. Понимание основных концепций и применение эффективных стратегий обучения играют ключевую роль в этом процессе. Применение различных методов обучения, таких как игры, интерактивные задания и практические упражнения, может существенно улучшить процесс усвоения материала. Подобные методы помогают студентам не только понять грамматические правила, но и научиться применять их в реальных ситуациях, что повышает эффективность обучения. Это позволит им не только улучшить свои навыки в английском языке, но и достичь более высокого уровня в общении на английском.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Копытин В.Ю. Основные трудности. Возникающие при изучении английского языка/ Молодой ученый. - 2021-№49 (391)
2. <https://capitalschool.ru/vremena-perfect-v-anglijskom/>- Электронный ресурс
3. <https://skyeng.ru/articles/v-chem-osobennosti-vremen-perfect-v-anglijskom/>- Электронный ресурс

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ИННОВАЦИЯЛАР ДӘУІРІНДЕГІ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ

Әнжір Мадина Мусаханқызы

Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің “5B011900 Шет тілі: екі шет тілі” мамандығы бойынша 4 курс студенті,
Ғылыми жетекші: Кульбаева Бағлан Тасболатовна
Павлодар, Қазақстан

***Аңдатпа:** Мақалада білім беру ұйымдарында оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға шығармашылық технологиялардың әсері қарастырылған. Зерттеу тиімді коммуникациялық дағдылар мен шығармашылық ойлауды дамытудағы виртуалды платформалар, жобалық әрекеттер және геймификация сияқты инновациялық әдістердің тиімділігін негіздейді. Авторлар әлеуметтік желілер мен желілік ресурстардың виртуалды коммуникацияның қалыптасуына әсерін талқылайды. Нәтижелер оқу үдерісін ынталандыру және оқушылардың коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыру үшін оқу процесіне шығармашылық технологияларды енгізудің маңыздылығын көрсетеді.*

***Түйін сөздер:** креативті технологиялар, коммуникативті құзыреттілік, білім беру, виртуалды платформалар, геймификация, әлеуметтік медиа, шығармашылық ойлау.*

Коммуникативтік құзыреттілік қазіргі заманғы білім беруде шешуші рөл атқарады, өмірдің әртүрлі салаларында тиімді қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу үшін қажетті дағдылар жиынтығын білдіреді. Білім беру контекстінде ол ақпаратты адекватты түрде түсіндіру, ойлар мен идеяларды білдіру және бізді қоршаған әлеммен әрекеттесу қабілетін қамту үшін жай тілді меңгеруден асып түседі.

Технологиялық ортадағы қарқынды өзгерістер мен әлеуметтік қайта құрулар білім беру процесінің құрамдас элементі ретінде коммуникативті құзыреттілікті дамытудың маңыздылығын атап көрсетеді. Қазіргі заманғы оқушылар тар пәндік білімнен шығып, тиімді қарым-қатынас жасай білуі, топта мәселелерді шешуі және әртүрлі әлеуметтік-мәдени сценарийлерге бейімделуі керек. Коммуникативті құзыреттіліктің негізгі аспектілерінің бірі қазіргі заманғы коммуникациялық технологияларды пайдалана білу. Ақпараттық технологияның қарқынды дамуын ескере отырып, оқушыларға тек тілдік дағдыларды ғана емес, сонымен қатар виртуалды кеңістікте өзара әрекеттесу әдістерін үйретудің маңыздылығы артып келеді [1].

Білім беру ортасындағы қарым-қатынастың тиімділігі мұғалімнің коммуникативтік құзыреттілігінің даму деңгейіне тікелей байланысты. Олар өздерінің пәндік саласын терең меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар оқушыларға ақпаратты жеткізу, талқылауды ынталандыру, ұжымдық оқытуға жағдай жасау қабілеті болуы керек. Заманауи білім беруде коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға баса мән берілуі білім беру үдерісін ізгілендіруге бағытталған жаһандық үрдістерге де байланысты. Эмпатия, басқа адамдардың пікірін түсіну, конструктивті қарым-қатынас жасау қабілеті - осы аспектілердің барлығы бүгінгі күні тек кәсіби ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік контексте де бағаланатын табысты қарым-қатынастың ажырамас бөлігі болып табылады [2].

Білім берудегі шығармашылық технологиялар – бұл шығармашылық ойлауды ынталандыруға, шығармашылықты дамытуға және оқушылардың ынтасын арттыруға бағытталған инновациялық әдістер, әдістер мен тәсілдер жиынтығы. Бұл технологиялар икемді және интерактивті оқу ортасын қамтамасыз ете отырып, оқушылардың жеке қажеттіліктері мен қабілеттеріне бағытталған. Білім берудегі креативті технологиялардың негізгі сипаттамаларының бірі олардың өз бетінше ойлау, жаңа идеялар тудыру, типтік емес мәселелерді талдау және шешу сияқты шығармашылық құзыреттіліктерді дамытуға бағытталғандығы болып табылады. Мұндай технологиялар оқушылардың шығармашылық әлеуетін еркін көрсетуге жағдай жасауға, эксперимент жасауға, есептер шығаруға стандартты емес тәсілдерге және қайталанбас қабілеттерді дамытуға ұмтылады.

Білім беру контекстінде шығармашылық технологиялар интерактивті мультимедиялық материалдарға, виртуалды құралдарға және желілік ресурстарға негізделген заманауи білім беру бағдарламаларын пайдалануды қамтуы мүмкін. Бұл технологиялар проблемалық оқыту әдістерін, жобаға негізделген әрекеттерді және мәселелерді бірлесіп шешуді де қамтуы мүмкін. Білім берудегі креативті технологиялардың мәні олардың геймификация немесе бұлтты технологияларды пайдалану сияқты инновациялық оқыту әдістерін біріктіру, неғұрлым тартымды және тиімді білім беру ортасын құру мүмкіндігінде жатыр. Олар білімнің берілуін қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар оқушылардың өзгермелі әлемге сәтті бейімделуі үшін маңызды болып табылатын шығармашылық ойлау, сыни талдау және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға ұмтылады [3].

Мұндай технологиялар білім алушылардың әртүрлі типтерін және олардың ақпаратты қабылдау тәсілдерін ескеретін оқытудың әртүрлі әдістеріне бағытталған. Бұл формальды оқытуды ғана емес, сонымен қатар өз бетінше ізденуді, шығармашылық көріністі және жеке әлеуетті дамытуды ынталандыратын оқу үдерісі үшін кеңістік жасайды. Демек, білім берудегі креативті технологиялар қазіргі қоғамның сын-қатерлеріне дайын икемді, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Шығармашылық технологиялар мен білім берудегі коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудың өзара байланысы оқушылардың жан-жақты және тиімді дамуын қамтамасыз ете отырып, осы екі аспектінің үйлесімді өзара әрекеттесуінен көрінеді. Оқу процесіне енгізілген шығармашылық технологиялар коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға белсенді ықпал етеді және өз кезегінде бұл құзыреттілік оқытуға

шығармашылық көзқарасты байытады. Ең алдымен шығармашылық технологиялар топтық жобалар мен бірлескен іс-әрекеттер аясында оқушылардың белсенді өзара әрекетін қолдайды. Бұл тиімді қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді, өйткені оқушылар өз ойларын айтуға, серіктестердің пікірін тыңдауға, бірлескен шешімдерді іздеуге және ортақ мақсаттарға жету үшін күш біріктіруге мәжбүр болады. Мұндай оқу сценарийлері өз ойын тиянақты жеткізу және басқалардың көзқарасын мұқият қабылдау қабілетін дамытуға ынталандырады [4].

Қарым-қатынастың екінші аспектісі - шығармашылық технологиялар табысты қарым-қатынастың негізгі элементі ретінде шығармашылыққа ерекше мән береді. Оқытудың инновациялық әдістерін қолдану оқушыларды есептерді шешудің өзіндік тәсілдерін іздеуге талпындыра отырып, шектен тыс ойлауды талап етеді. Бұл үдеріс коммуникативті құзіреттіліктің дамуына ықпал етеді, өйткені оқушылар өз идеялары мен шешімдерін тиімді және шығармашылықпен жеткізуге және әртүрлі коммуникациялық сценарийлерге бейімделуге үйренеді.

Қарым-қатынастың үшінші аспектісі – шығармашылық технологиялар оқушылардың өз ойларын елестету және ұсыну қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Мультимедиялық, интерактивті презентациялар және басқа да шығармашылық құралдарды пайдалану адамдардың өз ойын жеткізу тәсілдерін байытады және көпшілік алдында сөйлеу дағдыларын дамытуға ынталандырады. Бұл элементтер ақпараттың нанымды және тиімді берілуіне ықпал ететін коммуникациялық құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөліктері болып табылады. Шығармашылық технологиялар мен коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру бір-бірімен тығыз байланыста, үйлесімді және мақсатты оқыту үдерісін қамтамасыз етеді. Инновациялық әдістерді интеграциялау оқу процесін әртараптандырып қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың коммуникативті дағдыларын жан-жақты дамытуға, оларды заманауи ақпараттық қоғамда табысты өзара әрекеттесуге дайындауға жағдай жасайды.

Білім берудегі коммуникативтік құзыреттілікті дамытудың қолданыстағы әдістері оқушыларды тиімді қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу саласында дамытуға бағытталған әр алуан тәсілдерді қамтиды. Грамматикалық және лексикалық ережелерді меңгеруге негізделген дәстүрлі әдістер маңызды құрамдас бөлігі болып қала береді, бірақ қазіргі заманғы тәсілдер коммуникативті дағдылардың әртараптандырылған дамуына баса назар аударады. Ойынға негізделген оқыту әдісі оқушыларға еркін атмосферада өзара әрекеттесу, рөлдік ойындар мен сценарийлерге қатысу мүмкіндігін береді, бұл шет тілінде қарым-қатынас жасауға сенімділікті арттыруға көмектеседі. Бұл әдісті қолдану тілді нақты жағдайларда практикалық пайдалануға, тілдік құзыреттілік пен әртүрлі жағдайларға бейімделу қабілетін дамытуға ықпал етуге бағытталған [5].

Жобалық оқыту – коммуникативті дағдыларды дамыту үшін білім беру бағдарламаларына белсенді түрде енгізілетін тағы бір әдіс. Жобаларға қатыса отырып, оқушылар өз идеяларын дамытады және жүзеге асырады, бұл коммуникативті дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар топта жұмыс істеуге, мәселелерді шешуге және шешім қабылдауға ықпал етеді. Пікірталас, пікірталас және рөлдік ойындар сияқты интерактивті әдістер адамның өз көзқарасын білдіру және қорғау қабілетіне баса назар аударады. Бұл әдістер дәлелдеу дағдыларының дамуын ынталандырады, сонымен қатар тілдің әлеуметтік-мәдени аспектілерін тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Коммуникативтік құзыреттілікті дамытудың қолданыстағы әдістерін талдау оқушыларға тілдік құрылымдарды терең түсінуді ғана емес, сонымен қатар оларды практикалық жағдайларда қолдана білуді қамтамасыз етудің ортақ мақсатымен біріктірілген әртүрлі тәсілдерді анықтайды. Оқытудың әртүрлі әдістерін кіріктіру арқылы коммуникативті дағдыларды жан-жақты дамытуға ықпал ететін және оқушыларды қазіргі қоғамдағы табысты қарым-қатынасқа дайындайтын тұтас көзқарас қалыптасады.

Коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруда шығармашылық технологияларды қолдану – оқушылардың тиімді қарым-қатынас саласында жан-жақты дамуына бағытталған инновациялық әдіс. Шығармашылық ойлауды ынталандыруға және өзін-өзі көрсетуге бағытталған технологияны қолдану коммуникативті дағдыларды жақсартуға белсенді ықпал етеді [6].

Виртуалды оқыту құралдары, мысалы, онлайн платформалар және виртуалды сыныптар оқушыларға виртуалды оқу ортасында өзара әрекеттесу мүмкіндігін береді, мұнда басты назар коммуникация, алмасу және командалық жұмыс болып табылады. Бұл әдіс интерактивті онлайн ортада академиялық және кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Шығармашылық технологияларды пайдаланатын жобалық әрекеттер ұжымдық зерттеу және мәселелерді шешу үшін кеңістік жасайды. Оқушылар тиімді қарым-қатынас пен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға көмектесетін идеяларды дамыту, мультимедиялық презентациялар жасау және виртуалды талқылаулар жүргізу үшін бірлесіп жұмыс істей алады.

Білім берудегі геймификация оқытуды ойын сценарийлері түрінде құрылымдауға мүмкіндік береді, мұнда оқушылар жарыстарға, квесттерге және басқа да интерактивті тапсырмаларға қатысады. Бұл тәсіл оқуды қызықты етіп қана қоймайды, сонымен қатар оқушылар өзара әрекеттескенде, ақпаратпен бөліскенде және топ болып мәселелерді шешуде коммуникативті дағдыларды дамытады. Сондай-ақ, әлеуметтік желілер мен мультимедиялық платформаларды пайдалану оқушыларға өз ойларын, идеяларын жеткізуге және кең аудиторияға контент құруға мүмкіндік береді. Цифрлық кеңістікте ақпарат алмасу және жылжыту виртуалды коммуникациялық дағдыларды белсендіреді, бұл қазіргі заманғы ақпараттық қоғам жағдайында ерекше маңызды [7].

Коммуникативтік құзыреттілікке оқытуда шығармашылық технологияларды қолдану бойынша ұсыныстар оқушылардың тиімді дамуына ықпал ететін инновациялық білім беру ортасын құруға бағытталған. Ең алдымен, коммуникациялық дағдыларды қолдаудың тиімді құралы бола алатын мультимедиялық және интерактивті ресурстарды енгізу маңызды. Виртуалды платформалар мен онлайн курстар оқушыларға өзара әрекеттесу мен алмасуға баса назар аударылатын интерактивті ортада білім алу мүмкіндігін береді. Шығармашылық технологиялар негізінде жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру да коммуникативтік құзыреттілікке оқытудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушылар мультимедиялық презентацияларды, веб-сайттарды немесе басқа бірлескен жобаларды жасауға қатыса алады, бұл шығармашылық ойлауды ынталандырып қана қоймайды, сонымен қатар тиімді топтық жұмыс пен коммуникативті дағдыларды дамытады [8]. Оқу үдерісін геймификациялау коммуникативті дағдыларды үйретуге де тартымды мүмкіндіктер береді. Оқушыларды ойын сценарийлеріне, жарыстарға және топтық тапсырмаларға тарту қарым-қатынасқа, ақпарат алмасуға және мәселені ұжымдық шешуге ынталандырады. Виртуалды қарым-қатынас дағдыларын дамыту үшін желілік технологияларды, соның ішінде әлеуметтік медианы пайдалануға болады. Білім беру қоғамдастықтарын, білім беру форумдарын және блогтарды құру оқушыларға білім беру процесінің басқа қатысушыларымен белсенді қарым-қатынас жасауға, өз ойын білдіруге және өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді [9].

Шығармашылық технологияларды қолданудың маңызды аспектісі, сонымен қатар бағалау әдістерінің әртүрлілігіне баса назар аудару болып табылады. Жобалардың нәтижелерін ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас процесін, пікірталасқа қатысуды және топтағы өзара әрекетті бағалау оқушылардың коммуникациялық құзыреттіліктерін ынталандыруға және бағалауға көмектеседі. Осылайша, коммуникативті құзыреттілікке оқытуда шығармашылық технологияларды қолдану бойынша ұсыныстар мультимедиялық ресурстарды барынша пайдалануды, жобалық әрекеттер мен геймификацияға баса назар аударуды, сонымен қатар виртуалды коммуникациялық дағдыларды дамыту үшін желілік

технологияларды тиімді пайдалануды қамтиды. Оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытуды ынталандыруда оқу процесі мен нәтижелерін бағалау да басты рөл атқарады [10].

Әлеуметтік медиа мен виртуалды платформаларды пайдалана отырып, шығармашылық технологиялар оқытуды виртуалды байланыспен байытады, бұл қазіргі цифрлық қоғамда ерекше маңызды. Оқушылар қарым-қатынастың лингвистикалық аспектілерін үйреніп қана қоймайды, сонымен қатар виртуалды этикет дағдыларын және кәсіби желілік қарым-қатынастарды құру және қолдау қабілетін дамытады. Коммуникативтік құзыреттілікті дамыту жағдайында шығармашылық технологиялар білім беру әдістерінің аясын кеңейтудің және оқушылардың коммуникативті дағдыларының жан-жақты дамуын ынталандырудың маңызды катализаторы ретінде әрекет етеді. Білім берудегі осы технологиялармен өзара әрекеттесу оқушыларды қазіргі ақпараттық қоғамда табысты қарым-қатынасқа дайындауға үлкен үлес қосады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Putri, A. M., & Prananingtyas, P. (2022, October 27). EXISTENCE AND CHARACTERISTICS OF SOLE PROPRIETORSHIP IN INDONESIA. *Diponegoro Law Review*, 7(2), 245–261. <https://doi.org/10.14710/dilrev.7.2.2022.245-261>
2. Авакова О.В. Роль речевых ситуаций в формировании иноязычной коммуникативной компетенции сотрудников правоохранительных органов. (2017, March). *Полицейская Деятельность*, 3(3), 34–40. <https://doi.org/10.7256/2454-0692.2017.3.21129>
3. Мамед гызы Мамедова. (2020, February 28). ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ-АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ. *SCIENTIFIC WORK*, 51(02), 76–78. <https://doi.org/10.36719/aem/2007-2020/51/76-78>
4. Мунгашева. (2022, July 4). РОЛЬ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА. *Известия Чеченского Государственного Университета*, 2/26, 84–87. <https://doi.org/10.36684/12-2022-26-2-84-87>
5. Kulakova, N. (2020). DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN TERMS OF E-LEARNING. *Education and Science Without Limits: Fundamental and Applied Researches*, 11. <https://doi.org/10.36683/2500-249x/2020-11/305-307>
6. М. Г. Ашимова, А. С. Шыныбекова, А. К. Жазыбекова, Г. Тұрсын, & М. М. Сулейменова. (2022, December 30). ВЛИЯНИЕ РЕВЕРСИВНОГО ОБУЧЕНИЯ НА КОГНИТИВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ УСПЕШНОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ. *Bulletin of Toraighyrov University. Pedagogics Series*, 4.2022, 14–28. <https://doi.org/10.48081/eroq3580>
7. TOLSTIKHINA, E. (2022, April 27). INTEGRATION OF MOBILE TECHNOLOGIES INTO LISTENING SKILLS DEVELOPMENT WHEN LEARNING FOREIGN LANGUAGES VIA VARIOUS LEARNING STRATEGIES. *The World of Academia: Culture, Education*, 4, 39–48. <https://doi.org/10.18522/10.18522/2658-6983-2022-4-39-48>
8. Nossacheva, E. (2015). Realisation of the principle of bilingual learning in the system of the of the training of teachers of foreign languages. *Science and Modernity*, 6(4), 70–75. <https://doi.org/10.17117/ns.2015.04.070>
9. Ковалева. (2021). Применение дистанционного обучения и образовательных платформ при изучении иностранных языков в вузе. *ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ*, 70(4), 89–93. <https://doi.org/10.18411/lj-02-2021-138>
10. Хангельдиева И.Г. Креативные технологии в образовании, или О том, как стать креатором. Опыт переосмысления. — М.: ИД Международного университета в Москве, 2015. — 122 с.

УДК: 535(071.2)004.9.

**МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА КУРСЫНДАҒЫ «ОПТИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ
КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ****Қайратұлы Ақылжан**

Магистрант математика, физика және информатика институты
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Ғылыми жетекші: Қырықбаева Ә.А.
Алматы, Қазақстан

***Аннотация.** Бұл мақалада оптика бөлімін оқыту кезінде кездесетін қиындықтар мен оларды шешу жолдары қарастырылады. Оптикалық ұғымдардың абстрактілілігі, оптикалық құбылыстардың визуализациялаудағы шектеулер, практикалық іс-әрекеттерге уақыттың шектеулілігі, математикалық есептеулердің күрделілігі, мектеп жағдайында заманауи технологияның жоқтығы сияқты аспектілер талқыланады. Мақалада материалды көрсетуді жақсарту үшін көрнекі құралдар мен технологияларды пайдалану, шектеулі уақытты тиімді пайдалану үшін қысқа, қарқынды зертханалық сабақтар және математикалық ұғымдарды интуитивті түсінуге баса назар аудару сияқты осы қиындықтарды жеңудің практикалық тәсілдері ұсынылған.*

Мектеп физика курсының оптика бөлімін оқытуда педагогикалық және концептуалдық сияқты әртүрлі мәселелерге тап болуымыз мүмкін. Негізгі мәселелердің кейбірі ретінде атап айтсақ :

1. Абстрактілі ұғымдар: дифракция, интерференция және поляризация сияқты көптеген оптикалық құбылыстар оқушылар үшін күделі ұғымдар және түсіну қиын. Бұл жалпы теориялық материалды игеруде қиындықтар тудырады.

2. Визуализацияның болмауы: оптика бөлімі көбінесе жарықтың шағылысуы және сынуы сияқты визуалды құбылыстармен байланысты. Алайда, кейде мектеп зертханалары немесе оқу материалдары бұл процестерді бейнелеуге жеткілікті құралдарды ұсынбайды, бұл оптикалық құбылыстарды түсінуді қиындатады.

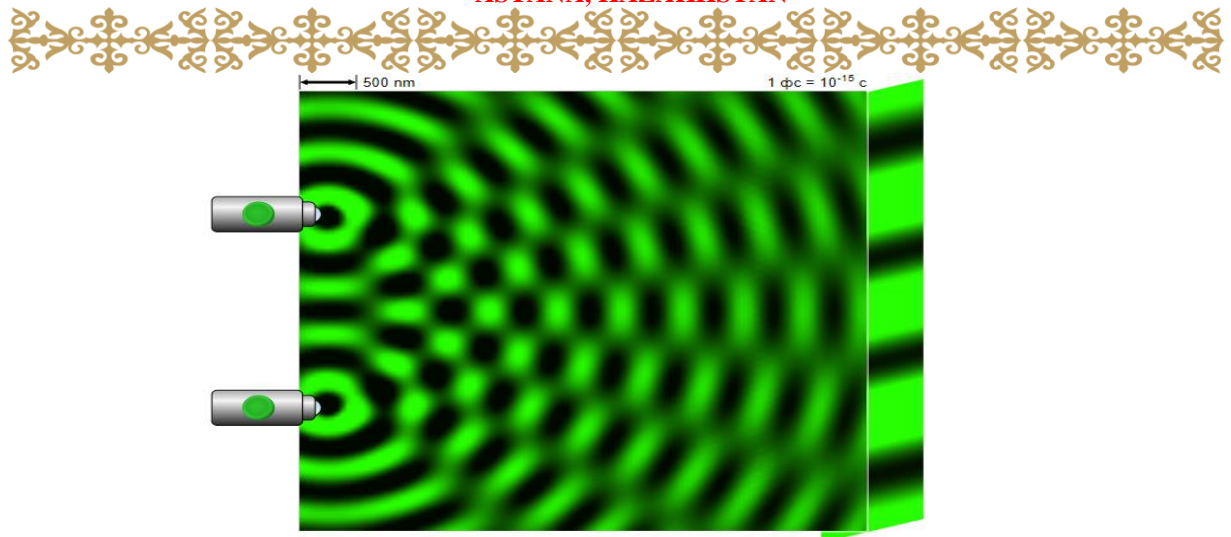
3. Практикалық сабақтарға шектеулі уақыт: мектеп бағдарламалары көбінесе практикалық сабақтарды өткізуге уақытты шектейді, бұл теорияны практикаға енгізуді және оқушылар үшін нақты тәжірибе жасауды қиындатады.

4. Математикалық есептеулердің күрделілігі: толқын ұзындығы мен бұрыштарын есептеу сияқты кейбір оптика тақырыптары оқушылардан математиканы жақсы түсінуді талап етуі мүмкін. Бұл математикадан қиналатындар үшін қиындық тудыруы мүмкін.

Оптиканы оқытуда ұғымдардың абстрактілілігін жоюдың нақты мысалдары:

Жарық дифракциясы. Дифракцияның абстрақтылы теориялық түсіндірмелерінің орнына оқушыларға өз бетінше қарапайым тәжірибе жасауды ұсыну қажет. Абстрактілі ұғымды меңгеруге көмектесу үшін жарықтың таралу кезіндегі өзгерістерін өз бетінше бақылағаны жөн.

Интерференцияны визуализациялау. Интерференция құбылысын визуализациялауда виртуалды зертханалық платформаларды қоданыңыз. Оқушыларға жарық интерференциясының абстрактілі аспектілерін неғұрлым нақты түсіну үшін толқын ұзындығы мен түсу бұрышы сияқты параметрлермен тәжірибе жасауға мүмкіндік жасаңыз. 1-суретте Phet Colorado сайтында екі жарық көзінен таралған толқынның интерференциясы бейнеленген.

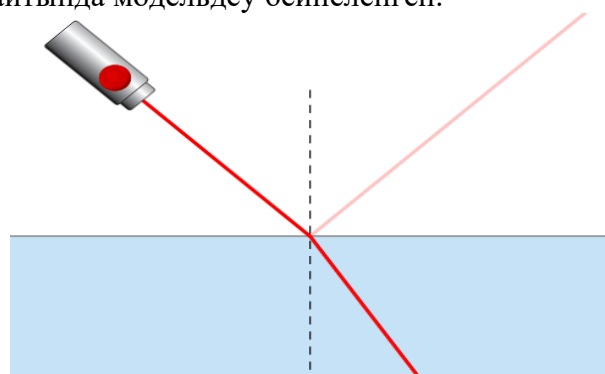
1-сурет

Поляризация тәжірибелері. Оқушыларды поляризацияланған жарықпен қарапайым тәжірибелер жасауға шақырыңыз. Поляризациялық сүзгілерді қолданыңыз және бұрыш өзгерген кезде жарықтың қалай өзгеретінін көрсетіңіз. Бұл оларға поляризацияның абстрактілі тұжырымдамасымен байланысты өзгерістерді нақты байқауға мүмкіндік береді.

Сыну мен шағылысуды модельдеу. Оқушыларға әртүрлі орталардың шекарасындағы жарықтың сыну және шағылу бұрыштарын елестетуге және өзгертуге мүмкіндік беретін компьютерлік бағдарламаларды немесе интерактивті демонстрацияларды пайдаланыңыз. Бұл реферат пен рефлексияның дерексіз заңдарын қол жетімді етуге көмектеседі.

Нақты Өмір Мысалдары. Оқушыларға оптикалық құбылыстардың нақты өмірде, мысалы, медициналық диагностикада немесе дисплей технологиясында қалай қолданылатыны туралы айту. Дерексіз ұғымдарды нақты мысалдармен және қосымшалармен байланыстырыңыз.

Виртуалды зертханалар және модельдеу. PhET Interactive Simulations сияқты виртуалды зертханалар мен модельдеулерді қолдануға болады (phet.colorado.edu), мұнда оқушылар оптикалық элементтермен өзара әрекеттесе алады, виртуалды эксперименттер жүргізе алады және нәтижелерді бақылай алады. 2- суретте жарықтың сынуын phet.colorado.edu сайтында модельдеу бейнеленген.

2- сурет

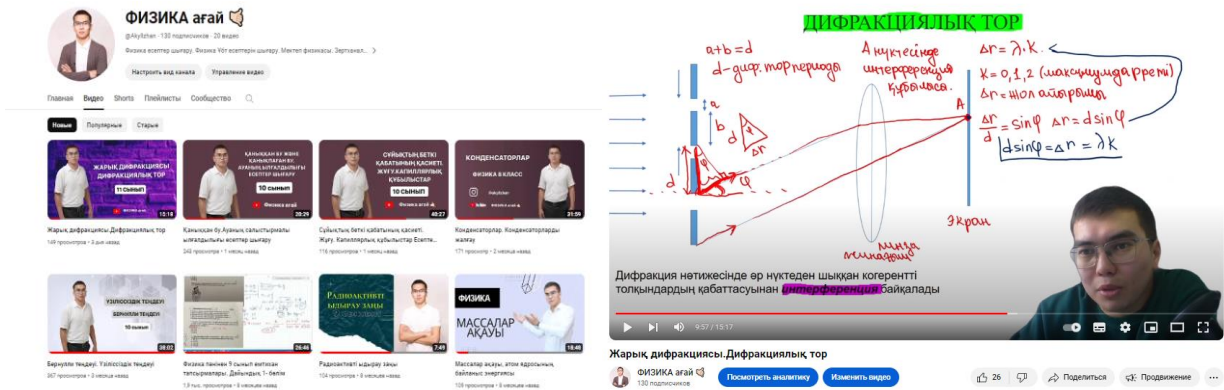
Практикалық Эксперименттер. Линзаларды, әйнектерді және суды қолдана отырып, әртүрлі ортадағы жарықтың сыну тәжірибесі сияқты сыныптағы шағын тәжірибелерді ұйымдастыру. Бұл оқушыларға оптикалық әсерлерді тікелей көруге және түсінуге мүмкіндік береді.

Оптикалық технологияларды қолданатын жобалар. Оқушылар қарапайым оптикалық құрылғыларды жасай алатын жобалық сипаттағы тапсырмалар, мысалы, қарапайым бинокльдер, калейдоскоптар немесе басқа оптикалық құралдар жасау.

Математикалық есептеулердің күрделілігі. Кейбір оптика тақырыптары оқушылардан математиканы жақсы түсінуді талап етеді, бұл математикалық есептеулерде қиындықтарға тап болғандарға кедергі болуы мүмкін. Интуитивті түсіндіру әдістерін қолдану, математикалық ұғымдарды визуализациялау үшін графиктер мен анимацияларды қолдану оқушыларға оптиканы жақсы меңгеруге көмектеседі.

Оқушылардың осы бөлімді кеңірек түсініп білім сапасын көтеруі және жіберген олқылықтардың орнын толтыру мақсатында youtube арнама авторлық бейне дәрістерді жүктеп жүрмін. Каналдың жалпы қаралым саны: 5422. Каналдың атауы : Физика ағай

Қорытындылай келе, мектептің физика курсына оптика бөлімін оқыту оқытудың тиімділігіне әсер ететін бірнеше маңызды мәселелерге тап болатынын атап өттік. Осы мәселелерді шешу үшін оптикалық тұжырымдамалардың ерекшеліктерін ескеретін және оқушыларға оларды интуитивті деңгейде түсінуге мүмкіндік беретін оқытудың жаңа әдістерін әзірлеу және енгізу қажет. Сондай-ақ оптикалық құбылыстарды интерактивті түрде бейнелеуге және көрсетуге көмектесетін заманауи білім беру технологиялары мен ресурстарына қол жеткізуді қамтамасыз ету маңызды. Оқытушылардың, білім беру ұйымдарының және білім беру технологияларын жасаушылардың бірлескен күш - жігері арқылы ғана бұл қиындықтарды жеңуге және мектептегі физика курстарында Оптика бойынша сапалы оқытуды қамтамасыз етуге болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1.Джонсон, А. (2019). "Digital Technologies in Physics Education: A Comprehensive Review." Journal of Physics Education Research, 33(2), 87-102.
- 2.Смит, М. (2020). "Enhancing Optics Learning Through Interactive Simulations." Physics Education, 48(4), 415-428.
- 3.Чен, Л., Уайт, А. (2018). "Integrating Virtual Laboratories into High School Optics Education." Journal of Science Education and Technology, 27(5), 451-465.
- 4.Национальный исследовательский совет. (2017). "Optics Education in the 21st Century: Challenges and Opportunities." National Academies Press.

UDK 537.632

**PLYONKA QALINLIGIGA QARAB TERMOXROMIK VO_2 NING ELEKTRON
TRANSPORTI VA OPTIK XUSUSIYATLARI****Urinov Jamshid Ortiqovich**

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Samarqand filiali,
Samarqand, O'zbekiston

***Annotatsiya:** So'nggi yillarda magnit yarim o'tkazgichlarga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Ularning fizik xossalari tadqiq qilish yangi qiziqarli hodisalarning ochilishiga olib keldi. Vanadiy oksid (VO_2) yordamida hosil qilingan plyonkalarining elektron transporti va optik xususiyatlari, turli xil usullar va turli xil sharoitlarda olingan nozik plyonkalar bilan ishlashda yanada muhimroq bo'lib, plyonkaga turli xil nanostrukturalarni beradi.*

***Kalit so'zlar:** Vanadiy dioksid, yupqa plyonka, elektr xususiyatlar, deformatsiya, gisterezis*

Xromogen xususiyatlarga ega bo'lgan barcha o'tish metall oksidlaridan vanadiy dioksidi (VO_2) juda samarali termoxromik xususiyatlarga ega bo'lib, so'nggi bir necha o'n yilliklar davomida keng o'rganilgan.

Ushbu materialda optik, elektr va strukturaviy xususiyatlarda juda katta o'zgarishlar yuz beradi, ayniqsa nozik shaklda, chunki u yarimo'tkazgichdan metallga fazaviy o'tishni $68^{\circ}C$ atrofida sodir bo'ladi. Ushbu o'tish haroratidan pastroqda VO_2 monoklinik, M1 va boshqa bir oz buzilgan monoklinik, M2 tuzilmalarini namoyon qilishi ma'lum bo'lib, ular yuqori haroratda tetragonal rutil [1]. Geterogen tuzilmalar bilan ham sodir bo'ladigan o'tish harorati atrofida sodir bo'ladigan barcha bir vaqtning o'zida o'zgarishlar keng qamrovli nazariy modelni ishlab chiqishni qiyinlashtirdi. Eksperimental natijalar ko'pincha ikkita model-Payerls va Mott-Xabbard nuqtai nazaridan muhokama qilinadi, ularning muvaffaqiyati cheklangan.

Payerls modeli past haroratli deformatsiyaga (izolyatsiya, yarimo'tkazgich fazasi) va kristall panjaraning yuqori haroratli regulyatsiyasiga (metall fazasi) asoslangan bo'lsa, Mott-Xabbard modeli bunga uning o'tish davridagi elektronlarning kuchli korrelyatsiyasiga asoslangan [2].

Vanadiy dioksidi (VO_2) yupqa plyonkalari ularning samarali termoxromik xususiyatlari bilan juda yaxshi ma'lum, ya'ni. birinchi darajali faza asosida ularning optik va elektr xususiyatlarini haroratga bog'liq teskari almashtirish. $68^{\circ}C$ o'tish haroratida o'zgarish. VO_2 kamaytirish plyonkalari bo'yicha katta miqdordagi asosiy va amaliy tadqiqotlarga qaramasdan, optik va elektr kommutatsiya xususiyatlari bo'yicha bir vaqtning o'zida tadqiqotlar, ayniqsa plyonka qalinligi funktsiyasi sifatida deyarli xabar berilmagan. Bunday tadqiqotlar termoxromik texnologiya asoslari haqida qiziqarli ma'lumot berishi mumkin. Kommutatsiya va optik va elektr interaktiv qurilmalar uchun yanada samarali termoxromik kalitlarni yaxshiroq loyihalashga olib keladi. Ushbu ishda biz optik va elektr xususiyatlarining plyonka qalinligiga bog'liqligini o'rgandik.

Purkash orqali yotqizilgan yupqa VO_2 plyonkalarining xususiyatlari. Ushbu plyonkalarining o'lchamiga bog'liq elektr harakati o'rganildi. mavjud nazariyalar nuqtai nazaridan. Optik va elektr xatti-harakatlarini birlashtirgan Drude modelidan foydalanib, VO_2 yupqa plyonkalarining yarimo'tkazgich va metall fazalari uchun barcha tegishli parametrlar (plazma chastotasi va erkin elektron zichligi) hisoblanadi. Olingan barcha parametrlar va kuchli termoxromik kommutatsiya. Bu plyonkalar asosan VO_2 dan iborat ekanligini ko'rsatadi. Optikni farqlashning ahamiyati. Gisterezdan olingan o'tish harorati va qarshilik gisterizisidan olingan o'tish

harorati ta'kidlangan. Ushbu keng qamrovli va chuqur tadqiqot VO_2 yupqa plyonkali kommutatsiya qurilmalarini yaxshiroq tushunish va loyihalashga olib kelishi kutilmoqda.

Boshqa nazariyalar ham taklif qilingan, ularda VO_2 fazasi o'tish perkolatsion o'tish sifatida qaraladi, uni samarali muhit va elektron-fonon o'zaro ta'sir nazariyalari bilan amalga oshirish mumkin [3,4] keng doirasini tushuntirishi mumkin bo'lgan keng qamrovli nazariy modelning yo'qligi. Termoxromik VO_2 xatti-harakatlarini tartiblash orqali eksperimental natijalarga eng mos keladigan nazariy yondashuvdan foydalanish taklif qilindi [5]. Ushbu jihat turli xil usullar va turli xil sharoitlarda olingan nozik plyonkalar bilan ishlashda yanada muhimroq bo'lib, plyonkaga turli xil nanostrukturalarni beradi. Eng muvaffaqiyatli nazariy model haqidagi munozaralardan qat'i nazar, turli xil VO_2 plyonkalari va ularning qotishma yoki nanostrukturali shakllari bilan bir qator almashtirish xususiyatlarini namoyish etadigan juda ko'p eksperimental ishlar amalga oshirildi. Ushbu chuqur ishlar, shuningdek, fotonika, Optoelektronik qurilmalar, energiya samaradorligi va boshqa sohalarda VO_2 almashinuviga asoslangan ko'plab ilovalarni yaratishga olib keldi [6-8]. So'nggi bir necha o'n yilliklar davomida VO_2 yupqa plyonkalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarning katta hajmiga qaramay, plyonkalarining optik va ayniqsa elektr xususiyatlarining qalinligiga bog'liqligini muntazam ravishda o'rganishga bag'ishlangan juda kam ish mavjud. Ma'lumki, plyonka qalinligi va nanostrukturasi deyarli barcha materiallarning transport xususiyatlarida muhim rol o'ynaydi [9].

Elektron tashish xususiyatlari, o'z navbatida, fazaviy o'tishdagi korrelyatsiyaga qo'shgan hissasi tufayli, ayniqsa fazaviy o'tish mexanizmining Mott-Xabbar modeli (elektron korrelyatsiyasi) yoki Peierls modeli (atom buzilishi) da ildiz otganligini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun, kamdan-kam o'rganib elektron transport xususiyatlari o'tish hodisaning [10,11] bizning aql uchun sezilarli hissa qo'shishi mumkin. Ushbu tushuncha dastur nuqtai nazaridan bir xil darajada muhimdir, chunki termal faollashtirilgan elektr kommutatsiya hodisasi ko'plab VO_2 asosidagi qurilmalarning asosini tashkil qiladi [6-8]. Xuddi shu VO_2 namunalariidagi optik va elektr xususiyatlarini bir vaqtning o'zida va chuqur o'rganish kamdan-kam hollarda xabar qilinadi. VO_2 plyonka biri bunday keng qamrovli tadqiqotlar amalga oshirildi [12].

Biroq, ularning ishi bitta 250 nm qalinlikdagi bilan cheklangan VO_2 plyonka tagligida impulsli lazer yotqizish usuli bilan tayyorlangan plyonka.

Ushbu ishda biz bir vaqtning o'zida fazali o'tish haroratidan pastda va yuqorida plyonka qalinligi funktsiyalari sifatida VO_2 yupqa plyonkalarining optik va elektr xususiyatlarini o'rgandik. Optik va elektr xususiyatlarining o'lchamiga bog'liqligi va ularni almashtirish bilan bog'liq barcha tegishli parametrlar mavjud modellar yordamida hisoblab chiqilgan. Ushbu o'lchamga bog'liqlikni o'rganish natijalari VO_2 yupqa plyonkalarini turli xil ilovalar uchun yaxshiroq tushunish va moslashtirishga yordam berishi kutilmoqda.

Vanadiy dioksidi (VO_2) plyonkalarini tayyorlash uchun ikki bosqichli yondashuv qo'llanildi:

Radiochastotali magnetron purkash tizimi yordamida metall vanadiyning yupqa plyonkasini qo'llash va VO_2 plyonkalarini hosil qilish uchun vakuum pechida hosil bo'lgan metall plyonkalarining boshqariladigan termal oksidlanishi. Yuqori toza vanadiy nishoni (99,99%) ($Fe_x V_{3-x} O_4$) ning diametri 1,5 dyum $25\text{ mm} \times 75\text{ mm} \times 1\text{ mm}$ o'lchamdagi toza shisha tagliklarga yupqa vanadiy plyonkalarini qo'llash uchun ishlatilgan.

Plyonkani qo'llashdan oldin shisha tagliklar qo'lda ishlangan sovunli suv bilan tozalang va keyin 5 daqiqa davomida sovunli suv hammomida ultratovush bilan tozalang. Keyin tagliklar distillangan suvda bir necha marta yuvilib, distillangan suv hammomida ultratovushli tozalashni yana 5 daqiqa davomida takrorladilar. Keyin substratlar yuqori toza azot gazi yordamida quritilgan. Shundan so'ng, tagliklar avval aseton, so'ngra metanol bilan yuviladi va azot gazi bilan quritiladi.

Nihoyat, barcha tutilgan gazlarni bo'shatish uchun tagliklar 400°C ga qizdirilgan pechda bir soat davomida qizdirildi. Vanadiy plyonkasi vakuum kamerasiga (taglik $0,2\text{ m Pa}$ bosim) argon gazidan foydalangan holda $0,2\text{ Pa}$ ish bosimida 50 sccm oqim tezligi va 83 W magnetron quvvatida.

Maqsad-plyonka masofasi 10 sm edi. Keyin vanadiy metall plyonkasi boshqariladigan kislorodli gaz oqimi bilan vakuumli pechda oksidlangan. Vanadiy metall namunasini pechga qo'ygandan so'ng, vakuumli pech $1,3 \times 10^{-4}\text{ Pa}$ boshlang'ich bosimgacha pompalanib, 12 sccm oqim tezligida kislorod gazini kiritishdan oldin bosimni $26,7\text{ Pa}$ ga oshirdi. Namunalar optimal oksidlanishni ta'minlash uchun vanadiy plyonkasi qalinligiga qarab, bir necha daqiqadan bir necha soatgacha bo'lgan o'zgaruvchan vaqt davomida, bu bosimda va 500°C haroratda tavlandi. Vanadiy plyonkasi qalinligi cho'kish vaqtini o'zgartirish orqali nazorat qilindi va keyinchalik atom kuch mikroskopi (AFM) bilan o'lchandi va keyin ellipsometriya bilan tasdiqlandi. Eksperimental ma'lumotlar sindirish ko'rsatkichlari va plyonka qalinligini olish uchun Optikan dasturidan foydalangan holda nozik plyonka nazariyasi bilan jihozlangan [13]. Olingan turli VO_2 yupqa plyonkalarini tayyorlash shartlari va qalinligi 1-jadvalda keltirilgan. Plyonka qarshiligi LabVIEW dasturi tomonidan boshqariladigan Keithley (Model 2750) to'rt nuqtali prob tizimi yordamida plyonka qalinligi funktsiyasi sifatida o'lchandi.

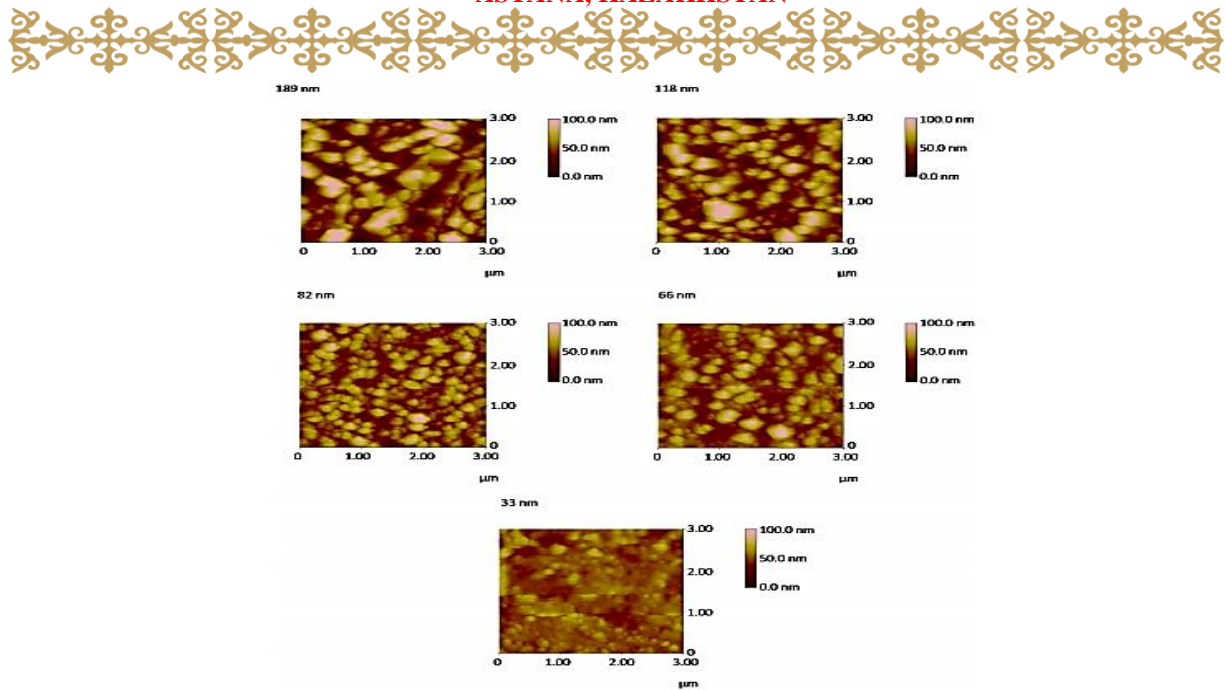
1-jadval

VO_2 yupqa plyonka tayyorlash shartlari.

Vanadiyning cho'kishi vaqt (min)	Vanadiy qalinligi (nm)	Yuvish vaqt (daq)	Vanadiy dioksidi qalinligi (nm)
2	17	15	33
4	32	20	66
8	41	35	82
12	54	60	118
20	93	95	189
25	120	120	266

Bizning namunalarimiz bo'yicha ushbu usul bilan o'lchangan qarshilik elektrodlar orasidagi $1,6\text{ mm}$ bo'linishga to'g'ri keladi. Har bir VO_2 namunasi uchun plyonka qarshiligi ham plyonkalarining histerezis harakatini o'rganish uchun harorat funktsiyasi sifatida o'lchandi. VO_2 plyonkalarining optik tavsifi xonada (20°C) va 90°C haroratda Cary 5000 UV-Vis-NIR ikki nurlu spektrometr yordamida 200 nm dan 2500 nm gacha bo'lgan to'lqin uzunligi oralig'ida amalga oshirildi.

Plyonkalarining sirt morfologiyasini o'rganish AFM (VT102 tebranish izolyatsiyasi stolidagi raqamli asboblarning 3100 o'lchami) yordamida ham amalga oshirildi. AFM o'lchovlari yaxshiroq natijalarga erishish uchun AFM tizimining teginish rejimida edi. X-nurli fotoelektron spektroskopiya (XPS) tadqiqotlari plyonkalarimizning kimyoviy tarkibini aniqlash uchun Thermo VG Scientific (*Multilab 2000*) tizimi yordamida 14 kV , 20 mA , K-alfa rentgen nurlari $1253,6\text{ eV}$ energiyasi bilan ishlaydigan Mg rentgen manbasi bilan olib borildi. Elektron analizator 30 eV o'tish energiyasiga ega bo'lgan CLAM4 yarim sharsimon edi.

1-rasm. Turli qalinlikdagi VO_2 yupqa plyonkalar yuzasining tasvirlari.

1-rasmda VO_2 plyonkalarining sirt morfologiyasi ko'rsatilgan 2-D shakldagi tasvirlarda turli qalinliklar. Plyonka qiymatlari AFM tasvirni tahlil qilish dasturi yordamida olingan. O'rtacha plyonka qiymati o'rtacha tekislikdan o'lgangan sirt balandligi og'ishlarining mutlaq qiymatining o'rtacha arifmetik qiymatiga mos keladi. Bu yerda ko'rinib turganidek, pastroq qalinlikdagi plyonkalar qalinroq plyonkalarga nisbatan nisbatan silliqroq sirtini ko'rsatadi. Har bir holatda lateral don hajmi mos keladigan AFM tasviridan asbobning dasturiy ta'minotidan foydalangan holda qo'lda hisoblab chiqilgan. Plyonka qalinligi ortishi bilan hajmi va sirt qalinligi ortishi kuzatiladi. Eng yupqa VO_2 plyonkasidagi (33 nm) o'rtacha lateral don o'lchami 244 nm atrofida ekanligi aniqlandi, bu esa eng qalin (266 nm) VO_2 plyonkasi uchun qiymatdan ikki baravardan 571 nm gacha ko'tarildi. Bu o'sib borayotgan don hajmi plyonka qalinligini oshirish va qalinroq plyonkalarda uzoqroq tavlani davrida aglomeratsiyani oshirishning birgalikda ta'siri bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- [1] Galembeck A, Alves O L 2002 *Journal of materials science* **37** 10
- [2] Desautels R D, et al 2016 *Applied physics letters* **108** 17
- [3] Urinov X O, et al. 2019 *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering* **665** 012012
- [4] Urinov Kh O, et al. 2020 *Journal of Physics: Conference Series* **1515** 012020
- [5] Mirzayi M, Hekmatshoar M H 2013 *Physica B-condensed matter*. **420** 70
- [6] Urinov Kh O, et al. 2020 *Journal of Physics: Conference Series* **1679**
- [7] Urinov Kh O and Urinova Z Kh 2016 The metal-insulator phase transition and the memory phenomenon in vanadium oxynitride films *V International conference "Actual problems of molecular spectroscopy of condensed matter"*, (Samarkand, 2016)
- [8] Babkin E V and Urinov Kh O 1990 *J. Sol. Stat. Phys* **32** 2025-8
- [9] Urinov Kh O 2016 Actual problems of condensed matter molecular spectroscopy *IV International Conference* (Samarkand) pp 117-8
- [10] Urinov Kh O, et al. 2019 *IOP Conf. Series: Mater. Sci. Engin.* **665** 012012
- [11] Urinov Kh O, et al. 2020 *Journal of Physics Conference Series* **1515** 022079
- [12] Saidov A S, et al. 2021 *Advances in Condensed Matter Physics* **2021** 3472487
<https://doi.org/10.1155/2021/3472487>
- [13] Ohrig M 2001 *Materials Science of Thin Films* (Academic Press)

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЕСЕПТІ ШЕШУДІҢ ӘДІСІ

Джанысова Дарига Джанысовна
Байкеева Захира Мырзагельдиевна

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, аға оқытушылар
Қызылорда, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада білім алушыларға экономикалық есептің мақсатын дұрыс құрып, ескерілмейтін жағдайларды және қандай сұрақтар шешілетінін дұрыс көрсете білу, яғни сапалы талдау жүргізу түсіндірілді.

Тірек сөздер: математика, экономика, математикалық модельдеу, үлгілеу, математикалық әдіс, бағалау, талдау, болжау.

Қазіргі кезде өмір талабына сәйкес жоғары экономикалық білімі бар мамандарға қойылатын талаптардың бірі-ол математикалық үлгілеу, яғни математикалық модельдеу әдісін қолдана білу болып отыр. Оның білім алушылардың кәсіби біліктілігін қалыптастыруда алатын орны өте үлкен екендігіне көз жеткізіп келеміз, яғни қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдай экономикалық білімі терең, есептер шығаруда іскерлік дағдылары қалыптасқан, алған білімдерін өмірде өз қажеттіліктеріне қолдана білетін мамандарды талап етуде. Математиканы оқытуда математикалық әдістерді меңгеріп, математикалық ойлауын дамытуға арналған математикалық білім аса қажет. Қай кезде де жоғары экономикалық білімі бар мамандарға қойылатын талаптың бірі, әрине математикалық үлгілеу әдістерін қолдана білулерінде, онсыз экономикалық жүйелер мен үдерістерді талдау, болжау, зерттеулерді жүргізу мүмкін емес. Өзіміздің сабақтарымызда математиканы экономиканың салаларымен ұштастыра отырып оқытуды пайдаланамыз. Мұндай оқытудың білімділік, тәрбиелік, дамытушылық мақсаттары айқын екені белгілі, яғни қажетті тақырыпты экономикамен байланыстыра отырып математиканың өмірде қажеттілігіне көз жеткіземіз. Ол үшін тақырып бойынша экономикалық есепті дұрыс қою және оны сапалы талдау өте маңызды. Мұндағы ең басты мақсатымыз - есептің мақсатын дұрыс құрып, ескерілмейтін жағдайларды және қандай сұрақтар шешілетінін дұрыс көрсете білу. Есеп дұрыс және нақты қойылғанда ғана тиянақты нәтижеге жетуге болатыны анық. Есептер шешу арқылы білім алушылардың ойы, есеп шығару кезіндегі ойша орындау мен қабылдау, еске түсіру қабілеттері дамытылады. Математикалық есептерді шығару кезінде оларда мынандай дағдылар болады: есептің берілгендеріне талдау жасау, бұрынғы өтілген есептермен салыстыру, қасиеттерді анықтау, қарапайым модельдерді құрастыру, есеп шығаруға қажетті ақпаратты таңдау және қолдану, оны бір жүйеге келтіру, есеп шығаруға қолдану, есеп шешімін жалпылау, берілгендер арасындағы ерекше жағдайды зерттеу, үйрену. Математика сабақтарына жұмсалатын уақыттың көбі есептер шешуге, жаттығуларды орындауға жұмсалады.

Математика сабағында экономикалық есепті шығару кезеңі модельденетін объектінің ең керекті қасиеттерінен және маңызды іс-әрекеттерінен тұрады, сонымен қатар онда негізгі мақсаттан алшақ байланыстар қарастырылмайды. Экономикалық құбылыстарды экономикалық-математикалық әдістер негізінде талдау, оқылатын экономикалық көрсеткіштерді, оларға әсер ететін факторлармен математикалық байланыстырып құрылған модельдер арқылы зерттеу бүгінгі кезде айрықша өзекті мәселе болып есептелінеді. Нақтылы статистикалық ақпараттар негізінде құрылған осындай модельдер экономикалық үдерістерді талдауда және болжауда ең негізгі құралдар қатарына жатады да, оларды эконометрикалық модельдер, яғни эконометрикалық модельдеудің негізгі механизмі деп атаймыз. Эконометрикалық модельдеу бірнеше есептер қатарын бірге

шешуге арналады, сондықтан барлық жұмыс бірнеше кезеңдерге бөлінеді. Бұл кезеңдерді білім алушыларға былай түсіндіреміз:

1. Қойылымдылық кезең, яғни зерттеудің мақсатын, модельдің экономикалық айналымын анықтау.

2. Априорлық кезең, яғни зерттелінетін экономикалық құбылыстарды талдау, алғашқы мәліметтер мен ақпараттарды жинау және реттеу.

Эконометрикалық модельдердің түрлерін таңдау үшін зерттеудің мақсатын анықтап, нәтижелік көрсеткіштер жүйелерін тұрғызып, әрбір нәтижелік көрсеткіштерге көп әсер ететін факторларды таңдап алу, көрсеткіштердің бір-бірімен және факторлармен байланыс формасын таңдау қажет. Сонымен қатар алғашқы мәліметтерді жинау және ақпараттарды талдау, эконометрикалық модельдерді тұрғызу, яғни олардың параметрлерін анықтау, тұрғызылған модельдің сапасын тексеру керек. Одан кейін есептің математикалық моделін құрып, оны реттеп жазу кезеңі басталады. Математикалық модель құру барысында есептің шарты бір тиянақты математикалық қатынаста өрнектелуі қажет екендігі ескеріледі, яғни бірінші кезекте оның негізгі конструкциясы анықталынады да, содан кейін оның әр бөлімінің терең байланыстары құрылады, белгісіздер, байланыстар және олардың түрлері қабылданады. Негізгі нәтижелік көрсеткіш, оған әсер ететін байланыстар анықталады, осы көрсеткіштер арқылы есептің әртүрлі шешімдеріне талдаулар жасалынады. Бұл ең маңыздысы, яғни зерттелетін экономикалық үрдістің көрсеткіштер жүйелерін құрып, әрбір көрсеткішке әсер ететін факторларды анықтауымыз қажет. Нәтижелік экономикалық көрсеткіштер әртүрлі көптеген өндірістік факторлармен тығыз байланыста болатыны анық. Сондықтан осы аталған көп факторлардың ішінен ең керектісін таңдап алуымыз керек. Қойылған мақсатқа байланысты факторлардың ішінен бақыланатындары, жиі кездесетіні және объектілері таңдалынады да, солар арқылы эконометрикалық модель тұрғызылады. Тұрғызылған математикалық модельдердің негізгі ерекшеліктерінің бірі - олардың әртүрлі есептеулерде қолданылуы және әртүрлі варианттарда есептер шығаруға болатындығы.

Эконометрикалық модельдің белгісіз параметрлерін анықтауда біртектес теңдеулер жүйесі тұрғызылады да, оның түбірі әртүрлі әдістермен есептелінеді, мысалы - анықтауыштар, орнына қою тәсілі, графикалық тәсіл, Крамер формуласы және т.б. Эконометрикалық модельді құрғаннан кейін оны бағалаймыз, ал бағалаудың мақсаты - бас жиынның белгісіз параметрлерінің нақтылы немесе мүмкіндігінше оған жақын мәндерін алу болып табылады.

Қорытынды: Білім алушылардың білім өрісі мен деңгейі тек тапсыратын емтихан, не бақылау жұмыстарынан ғана емес, олардың ертеңгі қоғамға пайдалы, білікті маман болып қалыптасуынан да көрініс табуы тиіс. Егер математика пәні бойынша жүйелі, жан-жақты терең білім берілсе, жаңа ақпаратты технология арқылы олардың шығармашылығы қалыптасса, онда уақыт талабына сай, бәсекеге қабілетті және құзіретті мамандар шығатынына сенімдіміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. А.К.Мынбаева, З.М. Садвакасова. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать. Алматы, 2007г.
2. Экономикадағы математикалық модельдер мен әдістер. Р.Ө.Рахметова, Алматы, 2008ж.
3. Ғаламтор «Google» сайты.

ӘОЖ 37.062 : 37.064.2

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

Есмағамбет Зада Низатуллақызы

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Абай атындағы үш тілде оқытатын мамандандырылған сыныптары бар дарынды балаларға арналған мектеп
Қызылорда, Қазақстан

***Аннотация.** Мектеп өмірінде мұғалім мен оқушы арасындағы рухани байланыс туралы көп айтылып жүр. Осы мақалада ұстаз ақылшы, дос, іскер маман екендігі айтылады. Соңғы жылдары ғалымдар, философтар, элеуметтанушылар мен психолог-педагогтар зерттеп жүргені және олардың пайымдауына, педагогика ғылымында коммуникативтік міндеттерді шешудің негізгі кезеңдері анықталғандығын көрсетеді. Педагогикалық қарым қатынастың бірнеше түрі нақтыланған.*

***Кілт сөздер:** коммуникативтік міндеттер, жобалау сатысы, ұштастыру сатысы, басқару сатысы, талдау сатысы*

Мектеп өміріндегі мұғалім – басты тұлға. Мектеп мұғалімі балаларды оқытып қана қоймайды, сонымен бірге оларды тәрбиелейді. Мұғалім белгілі бір сыныпта оқушылардың оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастырушысы, әрі ұстазы, ақылшы-кеңесшісі болып саналады. Оқушылардың ынтымағы жарасқан іскер ұжымын ұйымдастыруда олардың жоғары адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру қажет. Ол үшін, оларды ұстамдылыққа, кемшілікке төзбеушілікке, сенімділікке тәрбиелеу керек.

Жалпы ойланып қарасақ қарым-қатынасты орнату өнерін жақсы меңгерген адам өмірде де көп жетістіктерге жете алады, жұмысында да беделі, абыройы жоғары болып қоршаған адамдардың сый-құрметіне бөленеді.

Соңғы жылдары қарым-қатынас мәселесі көп ғылымдардың зерттеу пәніне айналды. Онымен философтар, элеуметтанушылар, мәдениеттанушылар, экономистер, саясаттанушылар, заңгерлер, психологтар мен педагогтар, менеджерлер тығыз айналысуда. Әр ғылым бұл феноменді өз мақсаттары мен міндеттері тұрғысынан зерттеу үстінде. Ғылым аралық ұғым ретінде *қарым-қатынас — өзара іс-әрекеттер қажеттіліктерінен туындайтын және ақпараттармен алмасуды, өзара түсінісуді, қабылдауды қамтитын адамдар арасындағы байланыстарды орнатудың және даытудың күрделі процесі ретінде қарастырылады.*

Педагогикалық іс-әрекетте де қарым-қатынастың алатын орны өте жоғары, себебі педагогтың негізгі атқаратын қызметтері болып табылатын *тәрбиелеу, оқыту, білім беру дамыту қалыптастыру* процестерін қарым-қатынассыз көз алдына елестету мүмкін емес.

Педагог мамандығына байланысты *кәсіби-педагогикалық қарым-қатынас* ұғымы қолданылады. Жәй қарапайым күнделікті тұрмыстық қарым-қатынас пен кәсіби-педагогикалық қарым-қатынастың айырмашылығы өте көп. Мысалы, адам өзінің жақын танысымен кездесіп қалып бір мәселе жайлы сөйлесіп тұрса ол жәй тұрмыстық қарым-қатынас болады. Егер мұғалім балалар алдында сабақ беріп тұрса — бұл мүлде басқа қарым-қатынас. Екінші жағдайда мұғалім қарым-қатынасты оқушылар ұжымымен арнайы күнтізбелік жоспардағы бір тақырыпқа байланысты сабақ жоспары бойынша ойластырып ұйымдастырады.

В.А.Сластенин *педагогикалық қарым-қатынас* деп педагог пен оқушылардың арасындағы өзара әрекеттерінің мақсаты мен мазмұнынан туындайтын қатынастарды орнатып дамытуды, өзара түсінушілік пен әрекеттестікті ұйымдастырудың күрделі процесін атайды. Педагогикалық қарым-қатынаста педагог жетекші рөл атқарады, себебі

ол баламен болатын қарым-қатынасты ұйымдастыру үшін алдын ала көптеген педагогикалық міндеттерді анықтайды, сол міндеттерді шешудің тиімді жолдарын іздестіреді. Қарым-қатынасқа байланысты қойылатын міндеттер *коммуникативтік міндеттер* деп аталады.

Педагогика ғылымында коммуникативтік міндеттерді шешудің негізгі *кезеңдері* анықталған:

— қарым-қатынас жағдайын бағдарлау кезеңі (мұғалім сыныптың қандай екенін, олармен қандай стильде сөйлесу керек екенін, қандай оқушыларға сөйлеудің қандай әдістерін қолдану керек екенін анықтайды);

— өзіне көңіл аударту кезеңі (пауза, сөз арқылы көңіл аударту, қимыл арқылы — кесте көрсету, көрнекілік құралдар көрсету, тақтаға жазу, т.б.);

-тыңдаушылардың қарым-қатынасқа даярлығын анықтау кезеңі (тыңдаушылар аудиториясындағы қарым-қатынаста жағымды психологиялық ахуалдың барын не жоғын анықтайды);

- вербальдық қатынасты орнату кезеңі (ақпаратты ең тиімді жолмен ұғынықты, логикалық жүйелі түрде сөйлеу);

- мазмұнды және эмоционалды іскері байланысты ұйымдастыру кезеңі (тіл құралын дұрыс қолдану, ақпаратты баяндаудың логикалығы, монологтың орнына диалогтық қатынас орнату, сұрақтар қою арқылы аудиторияның зейінін тақырып көлемінен алшақтатпау, қызықты проблемалық сұрақтар қою, оқушылардың түсінген не түсінбегенін, қабылдау деңгейлерін анықтау).

В.А.Кан-Каликтың зерттеуінше педагогикалық қарым-қатынастың өзіндік даму динамикасы бар, ол түрлі *сатылар* бойынша іске асырылады.

Сабақты не іс-шараны өткізуге Дайындалу процесінде болатын қарым-қатынасты жобалау сатысы {жоспар құру, қарым-қатынастың *моделін құру*};

Қарым-қатынасты тікелей ұштастыру сатысы (*қарым-қатынастың алғашқы кезеңі, «коммуникативтік шабуыл» жасау*).

Қарым-қатынасты басқару сатысы (*оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін басқару, ойларын жетектеу, іс-әрекет түрлерін ауыстырып отыру қарым-қатынасқа бөгет болып тұрған психологиялық кедергілерді азайту*).

Педагогикалық қарым-қатынастың барысын және *нәтижелерін* талдау сатысы (*қорытынды сатысы, кері байланыс арқылы қарым-қатынас нәтижесін бағалау, қарым-қатынастың тиімділік деңгейін анықтау*).

Тәжірибеде бұл қарастырылып отырған педагогикалық қарым-қатынас сатыларының ұйымдастырылу ұзақтығы іс-әрекет мақсаты мен мазмұнына байланысты созылмалы немесе тым қысқа болуы мүмкін.

Педагогикалық қарым-қатынас барысында мұғалімнің жалпы мәдениетінің бір қырын байқауға болады. Қарым-қатынас орнатуда мұғалім тек сөйлеуші емес сонымен қатар жақсы тыңдаушы да бола алуы керек. Мұғалімдердің өз шәкірттеріне үлкен құрметпен және сеніммен қараулары, оқу процесінде балалар жауабын тыңдауда оларды қолдап, құптап, олардың ойларына, жауаптарына ризашылығын білдіріп отырса, педагогикалық қарым-қатынас әсерлі де тиімді болып, табысты нәтижесін көп күттірмейтін болады.

Сондықтан әр болашақ мұғалім педагогикалық қарым-қатынас түрлерін, оны ұйымдастыру сатыларын, оның кәсіби іс-әрекеттегі маңызды ерекшеліктерін арнайы зерттеп үйренгені абзал.

Педагогикалық қарым-қатынас түрлері. Адамның күнделікті өмірінде қарым-қатынастың сан-алуан түрлері кездеседі. Психологиялық-педагогикалық іс-тәжірибеде мұғалімдер мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастар мынандай негізгі төрт түрге бөлініп қарастырылады:

Вербальды қарым-қатынас.
Вербальсыз қарым-қатынас.
Интерактивті қарым-қатынас.
4.Перцептивті қарым-қатынас.

Вербальды қарым-қатынас — бір адамнан екінші адамға не болмаса бір топ адамдар арасындағы *сөз арқылы* ақпараттармен алмасу процесі. Сөз адамдарға ғана тән, аса маңызды құдіретті күш және вербальды қарым-қатынастың негізгі құралы. Сөздің қадірін халық даналығында сақталған мынандай мақалдармен атап көрсетуге болады:

«Өнер алды қызыл тіл»,
«Жақсы сөз -жай азығы»,
«Жақсы сөз — жарым ырыс»,
«Жанды жаралайтында сөз, емдейтін де сөз»,
«Айтыған сөз, атылған оң»,
«Білетіңді айта берме, бірақ не айтатыныңды біл» т.б.

Адамның сөйлеу шеберлігі арқылы оның дүниетанымының кеңдігін, ақылдылығын, мәдениеттілігін, тәрбиелілігін, тіпті мінезін де байқауға болады. Сондықтан көптеген адамдардың сөйлеу шеберліктерінің жетіспеушілігі олардың осал жерлері болып табылады.

Сөздік қарым-қатынас адам миының үлкен жарты шарларының жұмысымен байланысты. Адамның әрбір сөзі бір нәрсені білдіреді, яғни оның мазмұны бар. Қарым-қатынасқа қатысушы адамдар айтылған сөзді жақсы түсініп қабылдаулары үшін олар бір тілде (*қазақ,, ағылшын, орыс т.с.с.*) сөйлесулері керек. Сонымен қатар әрбір айтылған сөз ұғынықты, анық, әсерлі болуы маңызды. Сөздің қысқа да нұсқа болғаны дұрыс себебі әр адамның үлкен көлемді ақпаратты қабылдауында, оны меңгеріп санасына сіңіруінде өзіндік ерекшеліктері болады.

Сонымен қатар, мұғалімнің сөйлеу мәдениетінің негізгі көрсеткіштерінің бірі тілдің байлығы мен тазалығы, оны басқа тілдермен араластырмай, алаламай сөйлеуі құлаққа жағымды естіледі, және педагогтың абыройы мен беделін жоғарлатады.

Кейбір адамдарда сөйлеу барысында қисынсыз бір сөздерді қыстырып сөйлеу әдетке айналып кеткен. Мысалы, «*яғни*», «*әрине*», «*демек*», «*ана барғой*», «*жалпы*», т.б. сөздердің орынсыз қайталана беруі тыңдаушыларға жақсы әсер береді деп айту қиын. Керісінше бұндай сөздердің көп қайталануы адамның сөз қорының аздығын немесе сөйлеу мәдениетінің төмендігін аңғартады. Сөйлеу мәдениетін қалыптастыру үшін адам арнайы жаттығуы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1.Білім шапағаты. Республикалық басылым газеті 2010/04/ Bilimdiler. Kz
2. Ұстаздың шеберлікке жету жолдары. /Құрастырған Ж. Нұржанова. – Алматы, 1991.
- 3.Елеусізова С. Қарым – қатынас психологиясы. Алматы 1995.

УДК:378.016:81

ENHANCING CROSS-CULTURAL LEARNING: THE ROLE OF TECHNOLOGY TOOLS IN THE CLASSROOM**Ramatulla Aizada Kuanishkyzy**AIU Pedagogical Faculty Master student,
Research supervisor – Aigul Esengeldievna
Astana, Kazakhstan

Abstract: *In today's interconnected world, cross-cultural understanding is increasingly essential. With the aid of technology, educators can now leverage a variety of tools to enrich cross-cultural learning experiences in the classroom. This article explores the significance of cross-cultural learning, the challenges it presents, and the pivotal role that technology plays in overcoming these challenges. By integrating technology tools into the curriculum, educators can facilitate immersive, interactive, and collaborative cross-cultural experiences that promote empathy, tolerance, and global awareness among students.*

Keywords: *Cross-cultural learning, Technology tools, Classroom, Global awareness, Education, Immersive experiences.*

In an era characterized by globalization and cultural interconnectedness, the ability to navigate and appreciate diverse cultural landscapes has become increasingly crucial [1]. As individuals encounter diverse perspectives, languages, and customs in both their personal and professional lives, the importance of cross-cultural understanding cannot be overstated. Cross-cultural learning, therefore, emerges as a cornerstone of education, fostering empathy, respect, and effective communication across cultural boundaries [2].

Traditional approaches to cross-cultural education, however, often fall short in providing immersive and engaging learning experiences. Textbooks and lectures, while informative, may struggle to capture the nuances and complexities of diverse cultures. Furthermore, logistical challenges such as limited access to cultural resources and opportunities for authentic cross-cultural interactions can hinder effective learning outcomes [3]. In response to these challenges, technology emerges as a transformative force in the realm of education. With the proliferation of digital tools and platforms, educators now have unprecedented opportunities to enrich cross-cultural learning experiences in the classroom [4]. From virtual reality simulations to online collaboration platforms, technology offers innovative solutions to bridge cultural divides and cultivate a deeper understanding of diverse perspectives [5]. This article explores the significance of cross-cultural learning in today's globalized society, the challenges it presents, and the pivotal role that technology plays in overcoming these challenges. By integrating technology tools into the curriculum, educators can create dynamic and interactive learning environments that promote cultural awareness, empathy, and global citizenship among students. Through a combination of theoretical insights and practical examples, this article aims to demonstrate the transformative potential of technology-enhanced cross-cultural education in preparing students for success in an interconnected world.

Cross-cultural understanding is increasingly recognized as a vital skill in today's globalized society [1]. Individuals who possess cross-cultural competence demonstrate greater adaptability, empathy, and effectiveness in multicultural environments [2]. Moreover, cross-cultural learning promotes intercultural sensitivity and reduces cultural biases, contributing to mutual understanding and cooperation among individuals from diverse backgrounds [2].

Despite its significance, cross-cultural education faces various challenges. Language barriers, cultural stereotypes, and limited exposure to diverse perspectives can hinder effective

learning outcomes [3]. Furthermore, logistical constraints such as travel costs and time limitations make it challenging to provide authentic cross-cultural experiences within the classroom [6].

Technology offers innovative solutions to overcome the challenges of cross-cultural education. Virtual reality (VR) simulations provide immersive cultural experiences, allowing students to explore different environments and interact with individuals from diverse backgrounds [4]. Video conferencing platforms facilitate real-time communication and collaboration between students from different geographical locations [5]. Additionally, language learning apps offer personalized language instruction tailored to individual proficiency levels, enhancing students' linguistic and cultural competence [7]. Several technology tools have been successfully integrated into cross-cultural education. For instance, the "Culture in Virtual Reality" project by Li et al. utilizes VR technology to create immersive cultural experiences for students. Similarly, the "Global Classroom" initiative implemented by Lee et al. connects students from diverse cultural backgrounds through online collaboration platforms, fostering cross-cultural dialogue and understanding.

In conclusion, technology plays a crucial role in enhancing cross-cultural learning experiences in the classroom. By leveraging innovative tools and platforms, educators can create dynamic and engaging environments that promote cultural understanding and global citizenship among students. As we continue to navigate an interconnected world, cross-cultural education remains essential for fostering mutual respect and cooperation among individuals from diverse backgrounds. By embracing technology, educators can empower students to become engaged global citizens equipped to navigate the complexities of our multicultural society.

LIST OF REFERENCES:

1. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage.
2. Bennett, M. J. (2009). Defining, measuring, and facilitating intercultural learning: A conceptual introduction to the Intercultural Education Double Supplement. *Intercultural Education*, 20(sup2), 1-13.
3. Matsumoto, D., & Juang, L. (2013). *Culture and psychology*. Cengage Learning.
4. Dalgarno, B., & Lee, M. J. W. (2010). What are the learning affordances of 3-D virtual environments? *British Journal of Educational Technology*, 41(1), 10-32.
5. Wang, Y., Fang, W. C., Han, J., & Chen, N. S. (2017). Facilitating cross-cultural understanding through online live communication. *Educational Technology & Society*, 20(2), 158-169.
6. Byram, M. (1997). *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Multilingual Matters.
7. Huang, H. W., & Gu, X. (2018). Personalized language learning: The utilization of L2 learning apps in an EFL classroom. *Computer Assisted Language Learning*, 31(5-6), 483-509.

УДК 811.531

CHATGPT: ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫ ЖАҚСARTУДЫҢ ЖАҢА ҚҰРАЛЫ**Әкімбек Раушан Рахманқызы**

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ шығыстану факультетінің магистранты

Ғылыми жетекшісі – Белялова Айгерим Ермековна

Алматы, Қазақстан

***Аңдатпа:** Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуымен жасанды интеллект білім беруді түрлендіруде үлкен мүмкіндіктер көрсетті. Тілді өңдеу құралы ретінде ChatGPT пайдаланушылардың сұрақтарына жауап беріп қана қоймай, сонымен қатар олар қойған тапсырмаларды орындап, олардың жұмысын үздіксіз оңтайландыра алады. Бұл мақалада ChatGPT тіл үйренушілердің тіл үйрену мүмкіндіктерін кеңейту негіздемесіне сүйене отырып, ChatGPT-дің тіл үйренушілер үшін өз бетінше білім алуды қалай жеңілдететінін және тіл мұғалімдерінің рөлін қалай өзгерте алатынын қарастырылады.*

***Кілт сөздер:** ChatGPT, жасанды интеллект, шет тілін оқыту*

ChatGPT (Generative Pre-Trained Transformer) — OpenAI әзірлеген, адам жазуына ұқсас мәтінді жасау үшін жасанды интеллект қолданатын қуатты заманауи тіл үлгісі. ChatGPT-дің 2022 жылдың 30 қарашасында жұртшылыққа шығарылуы тіл моделінің технологиясындағы айтарлықтай ілгерілеуді көрсетті. Оның мүмкіндіктері ғалымдардан бастап қарапайым интернет пайдаланушыларына дейін көптеген топтардың қызығушылығын тудырды. Технология саласында терең білімі мен тәжірибесі барлар оның керемет мүмкіндіктеріне таңданысын білдірсе, білім беру саласында бұл ілгерілеу үрей мен алаңдаушылық сезімдерінің үйлесімімен ерекшеленді. ChatGPT-дің тілдік енгізуді түсіну және табиғи түрде жауап беру қабілеті оны әртүрлі қолданбалар үшін пайдалы етеді, әсіресе жоғары оқу орындарында. Студенттер ChatGPT-тің әртүрлі мәселелерді шешу сценарийлерін жасау қабілетінің арқасында оқу тәжірибесінен пайда көре алады. Көптеген ғалымдар мен мекемелер ChatGPT-дің білім берудегі осы перспективалы қосымшаларын зерттей бастады. Мысалы, ChatGPT студенттің сұрақтарына жауап беріп, негізгі ақпаратты қорытындылайтын жеке тәлімгер ретінде қызмет ете алатындықтан, сабақ уақыты білім алудан ынтымақтастық және сыни өзара әрекеттесу арқылы нақты әлемдегі мәселелерді шешу үшін білімді қолдануға бағыттауға ауыса алады. Жасанды интеллект мәтіні жобаларды іске қосу алаңы ретінде ықпал ететін студенттік жұмыспен қатар салыстырмалы құрал ретінде де пайдаланылуы мүмкін. Студенттердің ChatGPT ұсынатын жекелендірілген репетиторлық қызметтерін пайдалану мүмкіндігі бар. AI таңбалауы мұғалімдерге сабақ жоспарларын әзірлеуге қосымша уақыт беру арқылы бағалау жүктемесін жеңілдету мүмкіндігіне ие.

Интеллектуалды репетитор жүйесі шын мәнінде оқушыларға нақты уақыт режимінде кері байланыс пен басшылықты қамтамасыз ету үшін табиғи тілді өңдеу сияқты технологияларды пайдалана отырып, сыныптағы мұғалімнің рөлі мен функцияларын модельдейтін компьютерленген жүйе болып табылады. Жүйе әдетте пәнге қатысты білімге ие және студенттерге жекелендірілген оқыту мен оқуға қолдау көрсете алады және олардың нақты қажеттіліктеріне бейімделген сәйкес оқыту стратегияларын жасай алады.

Автоматты бағалау жүйесі – бұл студенттердің жазба жұмыстарын автоматты түрде бағалай алатын және оқыту бағдарламаларын жақсы жоспарлау үшін анықталған критерийлер мен бағалау алгоритмдеріне сәйкес тиісті бағалар мен түсініктемелерді бере алатын жасанды интеллект пен табиғи тілді өңдеу технологиясына негізделген компьютерлік бағалау жүйесі. Мысалы, эссе жазу процесі кезінде жасанды интеллект

студенттердің эсселерін қарап, ұпайлар мен түсініктемелерді, сондай-ақ нәтижелерді егжей-тегжейлі талдай алады. Студенттер дер кезінде кері байланыс ала алады. Мұғалімдер өздерінің оқу және оқу бағдарламаларын сәйкесінше жоспарлай отырып, студенттердің жазу қабілеттері мен үлгерімін жақсырақ түсіне алады.

Шет тілдерін үйрену кезінде, әсіресе, сөйлеуді тану функциясы аса тиімді. Студенттер шет тіліндегі материалды дауыстап оқып болғаннан кейін, студенттің айтылуын мәтінге айналдыру үшін сөйлеуді тану функциясын пайдалануға болады, содан кейін студенттің сөйлеу қателерін талдау және кері байланыс жасау үшін ChatGPT үлгісіне беруге болады. Технологияның бұл түрі сөйлеуді тану технологиясы деп аталады. Сонымен қатар, ChatGPT сөйлеу мазмұнын талдап, кері байланыс жасай алады.

Сөйлесу коммуникациясы: автоматтандырылған сұрақ-жауап жүйелері - пайдаланушы сұрақтарына жауап беруге арналған табиғи тілді өңдеуге арналған қолданбалар. ChatGPT табиғи тілдегі сөйлесулерді имитациялайды және студенттерге тілдік қарым-қатынас платформасын береді. Студенттер ChatGPT-пен байланысқан кезде грамматика, айтылу және сөздік бойынша кері байланыс пен кеңестер алу арқылы тілдік қарым-қатынас дағдыларын жақсарты алады.

Интеллектуалды жазу көмегі: ChatGPT студенттерге табиғи және еркін тілді жасауға, жаңа жазу идеяларын ұсынуға, сөздер мен сөз тіркестерінің емлесін толықтыруға және студенттердің жазу дағдыларын жақсартуға көмектеседі. chatGPT сонымен қатар табиғи тілді генерациялау технологиялары арқылы жоғары сапалы түзетулер мен сөйлемдерді өзгерту арқылы студенттерге жазуды жақсартуға көмектесе алады. Сонымен қатар, ChatGPT тілдік материалдардың кең ауқымын жасайды, соның ішінде сөйлемдер, абзацтар мен мақалалар, студенттер оқу және жазу дағдыларын жақсарту және грамматикалық ережелер мен сөздік туралы көбірек білу үшін оқып және түсіне алады.

Мәтінді аудару: ChatGPT студенттерге әртүрлі тілдер арасында мәтінді аударуды аяқтауға көмектесе алады және ChatGPT арқылы жасалған мәтіндік аударма негізінен дұрыс, еркін және дұрыс, бұл студенттердің аударма ойлауын кеңейтуге және белгілі бір дәрежеде аударма қабілетін жақсартуға көмектеседі. ChatGPT сонымен қатар салыстыру және таңдау үшін бір мәтіннің әртүрлі нұсқаларын жасай алады, тіпті мәтіннің әртүрлі аудармаларының күшті және әлсіз жақтарын талдай алады.

Мәтінді қорытындылау: Мәтінді қорытындылау – ұзақ мәтінді бірнеше сөйлемге немесе сөзге автоматты түрде жинақтау процесі. Мәтінді жинақтау мүмкіндігі студенттерге қысқа уақыт ішінде ұзақ және күрделі мәтіннің негізгі ойларын түсінуге көмектеседі, мәтінді оқу процесін жылдамдатады және мәтін идеясына кілт болып табылатын негізгі сөздер мен сөз тіркестерін береді. Мысалы, ұзақ мәтіндерді қорытындылауға мүмкіндік беру үшін GPT-2 сияқты тіл үлгісінің генераторы арқылы кейбір жиынтықтар жасалуы мүмкін.

ChatGPT инновациялар үшін маңызды мүмкіндіктер бергенімен, ChatGPT-ті оқу орындарында пайдалануға қатысты кең таралған алаңдаушылықтар да бар. ChatGPT шығарылғаннан кейін академиялық адалдыққа қатысты алаңдаушылық бірден пайда болды. Плагиат көптен бері үлкен мәселе болғанымен, ChatGPT алдау қаупіне өзіндік үлесін қосады және көпшіліктің пікірі болып табылатын академиялық адалдыққа қатысты алаңдаушылықты арттырады. Нью-Йорк пен Лос-Анджелестегі мемлекеттік мектептердегідей, плагиат қаупінің жоғарылауынан сақтанудың бастапқы шарасы ретінде ChatGPT-ге тыйым салу немесе қағаз негізіндегі бағалауға қайта оралу болды. Академиялық адалдық мәселесін шешу тәсілдері әртүрлі болғанымен, бүгінгі күнге дейін ғылыми зерттеулер академиялық адалдыққа деген көзқарастарды қайта қарастыру қажеттілігін көрсетті.

ПАЙДАЛЫНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ghafar Z. N. ChatGPT: A New Tool to Improve Teaching and Evaluation of Second and Foreign Languages A Review of ChatGPT: The Future of Education //Int. J. Appl. Res. Sustain. Sci. – 2023. – Т. 1. – С. 73-86.
2. Kostka I., Toncelli R. Exploring applications of ChatGPT to English language teaching: Opportunities, challenges, and recommendations //TESL-EJ. – 2023. – Т. 27. – №. 3.
3. Huang J., Li S. Opportunities and challenges in the application of ChatGPT in foreign language teaching //International Journal of Education and Social Science Research. – 2023. – Т. 6. – №. 04. – С. 75-89.
4. Atlas S. ChatGPT for higher education and professional development: A guide to conversational AI. – 2023.

USING THE PROJECT METHOD IN TEACHING

Отеулинова Айнур Закарияновна

ағылшын тілі пәнінің мұғалімі,

«№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Ахметов Ершат Махметович

ағылшын тілі пәнінің мұғалімі,

«Зубаир орта мектебі» КММ

Абай облысы, Қазақстан

Abstract: *The aim of this article to point out the importance of project method in teaching English. The project method is highly effective due to its student-centered approach and emphasis on active learning. By engaging students in projects, it promotes deeper understanding, critical thinking, problem-solving, and collaboration.*

Key words: *project, teaching, problem-solving, student-centered*

Over the years, there have been many methods of teaching that have proven to be effective to varying degrees in different individuals. One such method is the project method of teaching. In this blog, we will be talking about what is project method of teaching, the steps involved in the process, the types of project methods, and their advantages and disadvantages of it.

The project method of teaching is a medium of instruction in which the students are given a number of projects or situations out of which they have to choose the problem they want to solve. After the student has chosen the problem they want to solve, they will have to come up with a solution to the problem on their own. The project method is a teaching method that requires the students to present in concrete form the results of information gathered about a concept, principle or innovation. The data can be organized and presented in the form of a Model, a dramatization or any visual illustration. The design will show an application of how the principle works. It is sometimes referred to as “self-directed study”.

A student-centered project teaching method aims for students to learn through doing a task or project. In this method, students are actively involved in defining, planning, and executing a project, including research, experimentation, design, and problem-solving. The project-based teaching method is based on the idea that students learn best when actively engaged in the learning process. By completing a project, students can connect their learning to real-world situations and develop a deeper understanding of the subject matter.

The history of teaching with projects is long and interesting. It came about at the end of the 19th century and the beginning of the 20th as an alternative to the traditional didactic approach to education, which emphasized learning by rote and remembering things.

William Heard Kilpatrick, a philosopher and teacher who taught at Teachers College, Columbia University, was one of the first to back the project method. In 1918, he wrote an important article called “The Project Method.” In it, he argued that education should be based on projects that students design, plan, and carry out independently.

Kilpatrick thought this method would involve students in their learning and help them learn important skills like critical thinking, problem-solving, and working with others. He also thought the project method was a good way to connect learning to the real world and get people to use what they had learned.

Over the years, the project method has been used in many places, such as elementary and secondary schools, colleges and universities, and vocational and technical training programs. It has been used in many subjects, from math and science to art and music.

In the 21st century, there has been a renewed interest in the project method. This is partly because of the increased focus on 21st-century skills like creativity, innovation, and entrepreneurship. Many teachers think the project method is a good way to prepare students for success in a world that is changing quickly.

The project method of teaching typically involves the following steps:

Creating Situation The first step is creating the Situation of the problem for which the problem-solving method will be used.

Topic Selection: Students can choose a topic that interests them as long as it fits into the course. This makes learning more student-centered and allows students to explore their ideas and interests.

Planning: The students plan the project together once the topic is chosen. This means figuring out the problem or challenge, setting goals, and determining what resources and how long it will take to finish the project. Then, the students research their chosen topic using books, articles, and the internet, among other things. This helps students learn more about the subject and gives them a starting point for their project.

Execution: The next step is for the students to implement their plan and finish the project. This could mean making a product, doing an experiment, or finding a solution to a problem. Students show their finished projects to the rest of the class or a bigger group. This lets students show off their work, get feedback from others, and think about what they have learned.

Evaluation: It is the final stage, and the teachers and the students evaluate the project; hence if it meets its standard, then it is accepted, or in case of any discrepancy, it is again reviewed and inculcated.

The project-based teaching method is versatile and can be changed to fit different subjects and grade levels. It helps students learn how to think critically, solve problems, communicate, and work as a team, among other things.

One important thing about the project-based learning method is that it emphasizes the learning process more than the result. By focusing on the process, students are encouraged to look at their work with a critical eye and think about what they have learned.

There are several types of project teaching methods, each with its own unique characteristics and benefits. Here are some of the most common types:

- Constructive Method
- Artistic Method
- Single Project Method
- Group Work Method
- Simple and Complex Method

The project-based teaching method also encourages student-centered learning and makes students feel like they are in charge of their education. This can make them more interested and

motivated and help them learn more about the subject. The project-based teaching method is an effective and interesting way to learn that encourages hands-on, experiential learning and helps students develop a wide range of skills and knowledge.

-Using projects to teach is important for more than one reason. Here are some of the best things about this method:

-Engages students in active learning: The project-based teaching method encourages students to participate actively in their education. Students do not just listen to a teacher or read a book to learn. Instead, they do hands-on, experiential learning. This can make people more interested, motivated, and able to remember what they know.

-Helps students learn to think critically: To finish a project, students must think critically and solve problems. They must find a problem, collect information, look at it, and devise a solution. Through this process, students learn to think critically, which is important for school and workplace success.

-Encourages cooperation and teamwork: Group work is a common part of the project-based teaching method, which promotes collaboration and teamwork. For students to reach the same goal, they must talk to each other, share ideas, and work together. This helps build important social and relationship skills that are useful in all parts of life.

-Offers chances for creativity and innovation: Students are often asked to think creatively and develop new ways to solve problems as part of their projects. This can be especially helpful in fields where creativity and new ideas are highly valued, like art, design, and engineering.

-Connects learning to the real world: When students finish a project, they can use what they have learned to solve problems in the real world. This helps them see how what they are learning applies to their lives, which can make them more interested and motivated. The project teaching method promotes active learning, critical thinking, collaboration, creativity, and real-world connections. By engaging students in this way, teachers can help them develop the skills and knowledge they need to succeed in school and beyond.

To summarize, the project teaching technique has proven to be a successful and interesting style of learning that encourages critical thinking, teamwork, and creativity. Students can take an active role in their education with this method, and teachers can create a lively, student-centred learning environment.

REFERENCES:

1. Emmer E. T., Evertson C. M., Worsham M. E. Classroom Management for Successful Teachers (4th edition). – Boston: Allyn & Bacon, 1997. – 288 p.
2. Fried-Booth D. Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 89p.
3. Haines S. Projects for the EFL Classroom: Resource materials for teachers. – Walton-onThames: Nelson, 1991. – 108p
4. Hutchinson T. Introduction to Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 400p
5. Жуковская 1975 - Р.И. Жуковская. Игра и ее педагогическое значение М., 1975
7. Колесникова 1990 - И.Е. Колесникова. Игры на уроке английского языка: пособие для учителя. Мн., 1990
8. Источники:
<https://blog.teachmint.com/project-method-of-teaching/>
<https://zoneofeducation.medium.com/project-method-of-teaching-bfba6a3831e3>

**МОЛЕКУЛАЛЫҚ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ОҚУҒА ӘСЕРІ****Мұхтар Тұнық**

Магистрант “Жаратылыстану ғылымдары” факультеті
М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
Ғылыми жетекші: Мадалиева Эльмира Бегалиевна
Тараз, Қазақстан

Аңдатпа. Соңғы онжылдықтарда білім беруде орасан зор технологиялық жетістіктер байқалды. Бұл инновациялық технологиялар оқытудың жаңа әдістерін ұсынады және дәстүрлі оқыту әдістерін жетілдіреді.

Қазіргі заманғы сабақта әр түрлі технологиялар жасалып, қолданылуда. Оларға компьютерлік оқыту, оқытуды басқару жүйелері, оқу аналитикасы, бұлттық есептеулер, мобильді оқыту, google glass сияқты технология және 3D басып шығару кіреді. Бұл мақалада «молекулалық физиканы» оқытуда инновациялық технологиялардың оқуға әсері, оқытуды басқару жүйелері, оқу аналитикасы талқыланады.

Тірек сөздер: инновациялық технологиялар, инновациялық оқыту, молекулалық физика, қашықтықтан оқыту, педагогика, платформа.

Инновациялық технологиялар – бұрын болғанға қарағанда айтарлықтай жақсартуды немесе өзгерісті білдіретін жаңа және жетілдірілген әдістер, процестер, құрылғылар, қолданбалар, жүйелер.

Бұл технологиялар әдетте күрделі мәселелерді шешу, тиімділікті арттыру, өмір сапасын жақсарту, ғылым мен өндірісті ілгерілету және жаңа мүмкіндіктер жасау үшін қолданылады.

Инновациялық технологиялар білім мен оқуға, соның ішінде физиканың «молекулалық физика» бөліміне айтарлықтай әсер етеді. Инновациялық технологиялар арқылы «молекулалық физиканы» оқыту мен оқуды жақсартудың кейбір жолдарына тоқталсам:

Виртуалды зертханалар. Виртуалды зертханалар оқушыларға қауіпсіз және басқарылатын ортада эксперименттер мен зерттеулер жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл қымбат тұратын жабдыққа қол жеткізу шектелуі мүмкін молекулалық физикада әсіресе пайдалы.

Виртуалды зертханалар оқушыларға молекулалар мен атомдармен тәжірибе жасауға, химиялық реакциялар мен физикалық заңдылықтарды тәжірибеде зерттеуге мүмкіндік береді.

Интерактивті оқыту бағдарламалар. Инновациялық оқу бағдарламалары мен қолданбалары оқу процесін интерактивті және қызықты ете алады. Осындай технологияларды қолдана отырып, оқушылар күрделі молекулалық физика ұғымдарын елестетуге, молекулалық құрылымдарды құруға және модельдеуге, молекулалық өзара әрекеттесу қасиеттерін зерттей алады.

Модельдеу. Компьютерлік модельдер мен модельдеулерді пайдалану оқушылар мен мұғалімдерге микро деңгейде молекулалардың әрекетін зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай технологияларды пайдалана отырып, әртүрлі химиялық және физикалық процестердің модельдерін жасауға, оларды зерттеуге және тәжірибе нәтижелерін болжауға болады.

Қашықтықтан оқыту және жаппай онлайн курстар. Онлайн білім берудегі инновациялар молекулалық физика бойынша оқытуға қолжетімділікті кеңейтуде. Оқушылар кез келген уақытта әлемнің кез келген нүктесінен оқи алады, ал мұғалімдер сапалы білім беру үшін әртүрлі онлайн ресурстарды пайдалана алады.

Үлкен деректерді және деректерді өндіруді пайдалану. Деректерді өндіру және машиналық оқытудың заманауи әдістері оқушылар мен мұғалімдерге молекулалық физикаға қатысты деректердің үлкен көлемін талдауға мүмкіндік береді. Бұл молекулалық деңгейде процестерді тереңірек түсінуге ықпал етеді және жаңа зерттеу әдістерін дамытуға ықпал етеді.

Дербес оқыту. Инновациялық технологиялар әр оқушының қажеттіліктері мен дайындық деңгейін ескере отырып, жеке білім беру жоспарларын құруға мүмкіндік береді. Бұл оқу тиімділігін арттыруға және материалды меңгеруде үлкен жетістікке жетуге көмектеседі.

Желі және ынтымақтастық. Технология оқушыларға дүние жүзіндегі басқа молекулалық физика оқушыларымен және мұғалімдерімен нақты уақыт режимінде байланысуға және ынтымақтастыққа мүмкіндік береді. Бұл білім мен тәжірибе алмасуды жеңілдетеді.

Технологиядағы инновациялар молекулалық физиканы оқыту сапасын жақсарту және молекулалық процестерді және олардың ғылым мен өндірісте қолданылуын тереңірек түсінуге ықпал ету үшін орасан зор әлеуетке ие.

Инновациялық технологиялар Қазақстанның білім беру саласында маңызды рөл атқарады.

Онлайн платформалар, жасанды интеллект, виртуалды шындық және басқа технологияларды қоса алғанда, заманауи оқыту әдістері білімге қол жеткізуді жақсартуға және білім беруді тиімдірек және интерактивті етуге көмектеседі. Мемлекет мектеп бағдарламалары мен университет курстарына заманауи технологияларды енгізе отырып, білім беруді цифрландыруды белсенді қолдайды.

Қазақстан сонымен қатар білім беру саласында стартаптар мен инновациялық компаниялардың дамуын ынталандырады. Соңғы жылдары Қазақстан білім беруді цифрландыру бойынша белсенді жұмыс істеуде.

Бұл электронды оқулықтарды, онлайн оқыту платформаларын және басқа сандық құралдарды енгізуді қамтиды. елімізде оқу материалдары мен ресурстарына электрондық түрде қол жеткізуді қамтамасыз ететін меншікті электрондық білім беру платформалары әзірленуде.

Платформа	Ерекшелігі	Ресми сайт
iSpring Learn	<ul style="list-style-type: none"> • Корпоративтік секторға бағытталған • Тіркелгеннен кейін жұмысқа дайын • Оқу материалдары мен вебинарлардың барлық түрлерін қолдайды • Егжей-тегжейлі статистика • Кірістірілген курс редакторы 	https://www.ispring.ru/ispring-learn

WebTutor	<ul style="list-style-type: none"> • HR процестерін құруға мүмкіндік береді: құзыреттерді бағалау, оқушыларды іріктеуді және бастапқы оқытуды автоматтандыру • Жаңадан бастаушыларға түсіну қиын • Модульдерді қолдану арқылы өзгертудің кең мүмкіндіктері 	https://hcm.websoft.ru/hcmhome
Teachbase	<ul style="list-style-type: none"> • Серверде орнатусыз жұмыс істейді • Кірістірілген курс редакторы • Құрылған курстарды сатуға болады 	https://teachbase.ru/
GetCourse	<ul style="list-style-type: none"> • Ақпараттық бизнесмендер арасында оқытуға арналған ең танымал білім беру платформасы • Вебинарлар өткізу мүмкіндігі • Көптеген төлем қызметтерімен интеграциялар • Курстық ұрлықтан қорғау 	https://getcourse.ru/
Moodle	<ul style="list-style-type: none"> • Баптау опцияларының кең ауқымы • Тек жеке серверде орнату • Функционалдылықты кеңейту үшін көптеген плагиндер • Басқару үшін веб әзірлеу дағдыларын қажет етеді 	https://moodle.org/?lang=ru
iSpring Market	<ul style="list-style-type: none"> • Сату комиссиясы жоқ • Өзіңіздің онлайн мектебіңізді құруға мүмкіндік береді 	https://www.ispring.ru/ispring-market

1-кесте. Оқу платформаларының қысқаша сипаттамасы.

Инновациялық оқыту – оқу үдерісін жақсарту және оқушының жақсы түсінуі мен есте сақтауын қамтамасыз ету үшін жаңа және заманауи әдістерді, технологияларды және стратегияларды қолдануға ерекше мән беретін білім беру тәсілі. Инновациялық оқытудың негізгі ерекшеліктері:

Оқытуды жекелендіру. Жаңашыл оқыту оқушылардың жеке қажеттіліктерін, оқу мәнерлерін және қарқынын ескереді. Бұл әр студентке бейімделген оқу жоспарын жасауға мүмкіндік береді.

Оқушылардың белсенді қатысуы. Инновациялық оқытуда оқушылар оқу процесіне белсенді қатысады. Олар зерттеу жүргізе алады, проблемаларды шеше алады, талқылауларға қатысып, жобалар жасай алады.

Технологиялар және қашықтықтан оқыту. Инновациялық оқыту көбінесе заманауи технологияларды, соның ішінде виртуалды сыныптарды, онлайн платформаларды және мультимедиялық материалдарды пайдалануды қамтиды. Бұл оқуды қолжетімді және қызықты етеді.

Ынтымақтастық және топтық жұмыс. Инновациялық оқыту ынтымақтастық пен топтық жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқушылар топта жұмыс істеуге, пікір алмасуға, мәселелерді бірлесіп шешуге үйренеді.

Проблемалық және жобалық оқыту. Инновациялық оқыту көбінесе нақты өмірлік мәселелерді шешуді және жобаларды құруды қамтитын әдістемелерді пайдаланады. Бұл студенттерге алған білімдерін практикада қолдануға көмектеседі.

Бағалау және кері байланыс. Жаңашыл оқыту оқушылардың білімін бағалаудың икемді және инновациялық әдістерін қамтиды. Бағалау тек нәтижеге емес, оқуға назар аударуы мүмкін.

Педагогтарды қолдау және оқыту. Инновациялық оқыту сонымен қатар педагогтарды өз жұмысында инновациялық әдістер мен технологияларды сәтті қолдана алатындай етіп оқыту мен қолдауды қамтиды.

Үздіксіз жаңарту және дамыту. Инновациялық оқыту заманауи талаптар мен білім саласындағы өзгерістерге сай оқу бағдарламалары мен әдістемелерін үнемі жаңартып, дамытуды көздейді.

Қорыта айтқанда, инновациялық технологиялар молекулалық физиканы оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашып, оны қолжетімді, интерактивті және тиімді етуде. Оқытушылар мен оқушылар молекулалық процестер туралы түсінігін тереңдету үшін осы технологияларды пайдалана алады және осы маңызды ғылыми саланың дамуына үлес қоса алады. Инновациялық оқыту білім сапасын арттыруға, сыни тұрғыдан ойлауды дамытып, оқушыларды қазіргі заманның сын-қатерлеріне дайындауға бағытталған. Ол білім беруді қызықты және тиімді ету үшін заманауи ресурстар мен әдістерді белсенді пайдаланады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бөрібекова Ф. Б., Жанатбекова Н. Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Алматы: 2014.-360 б.

2. Құрманалина Ш., Мұқанова Б., Ғалымова Ә., Ильясова Р. Педагогика. Астана: Фолиант, 2012.-656 б. Тұрғынбаева Б. А. Дамыта оқыту технологиялары. — Алматы, 2000. Модернизациялық жетілдіру: дүниежүзілік тәжірибе және қазіргі Қазақстан// Республикалық ғылыми-практикалық конференция: баяндамалар және баяндамалардың тезистері-Алматы, 1995.-171 б.

3. Абдраманова, Г. Б. Қазіргі білім берудегі инновациялық технологиялардың рөлі / Г. Б. Абдраманова, К. Б. Ажмолдаева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 5.2 (109.2). — С. 35-37.

UDC 811.111.1:316.7.

**INTERCULTURAL COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING
AND LEARNING****Kuanysh Meruert Yerlankyzy**Master student of World Languages Department,
M.Kh.Dulaty Taraz Regional University
Scientific advisor - Kudaibergenova M.R.
Taraz, Kazakhstan

ABSTRACT: *This article explores teaching English, its evolution, and challenges for non-native speakers. It emphasizes global workforce demands for cross-cultural skills among graduates. Emphasizing language-culture links, it advocates integrating diverse cultural elements into language education, fostering creativity in teaching practices. It underscores the importance of cultural discourse in language studies, promoting a multifaceted approach and steering clear of stereotypes. Overall, it focuses on teaching English globally, stressing intercultural communication and cultural integration in language education.*

Key words: *foreign language, foreign language teaching, globalization, language study, cross cultural communication, foreign language curriculum, foreign language instruction, creativity, culture, international students exchange, target culture, interdisciplinary perspectives*

English, the official language of the entire world is a very tricky language to teach. In fact every language varies to teach. English is a very old language and has undergone many forms changes from Proto English derived from the Latin and the German culture to the Modern English which was established after in the post Renaissance period. Each version was simpler than it's previous. Present day English is the simplest adaptation of a very old Language and yet it is still difficult to teach this language effectively especially to those who speak English as a second language. The world we live in is changing dramatically and to develop students' unique creativities is an important and worthwhile educational goal. The globalization of the engineering profession requires the graduates' good skills in cross-cultural communication. European activities in internationalization of education and particularly international students' exchange help to develop needed skills and abilities. In the time of the worldwide communication industry and trade, firms have become international organizations. Thus, they need specialists not only equipped with professional knowledge, but also with other qualities indispensable for proper operation in modern society. A graduate for today needs additional skills: must be able to establish contacts easily, have negotiation, and be prepared for acting on international labor market. The education system must take into consideration the development of international contacts same time preserving their traditions as well as their national distinction. In order to fulfill these various and cultures.

Communication within a common culture, or intercultural communication, covers communication between people who share a commonality of experience, knowledge, and values. Intercultural relation are founded on such factors as shared heritage, gender association, religious affiliation, class distinction, and the like. People in this group may see the world in highly similar ways and may share a common value system. Within the confines of a shared, general culture, communication has the greatest probability for success, if success is defined as a message being understood in the manner in which it was intending.

Success in modern academic and professional careers is unarguably and closely related to individual's foreign language competence. Moreover, with the introduction of Bologna Declaration and creation of a common European space for higher education, foreign language studies gained greater importance and became an inevitable necessity for an individual. Simultaneously, the status of the foreign language is undergoing changes: instead of a narrow

specific linguistic study object, it turns into a tool for other non-linguistic subject studies, an instrument for communication in foreign language environment. It stands obvious that foreign language mastery leads to and results in successful socialization of a person living and studying at home or away, gives a positive impact on the life quality and integration into European society individually and as a community. In addition, the frequent use of English in intellectual, economical, commercial, and cultural aspects of life round the world cannot be overrated. It is the language of international organisations, pop culture, international tourism, publishing, info communications, and finally, education. In an educational setting, the desire for effective communication at regional and global levels must arise first from the desire for the hearts and minds and choices of individual administrators, individual teachers and individual students.

Intercultural communication is a form of communication that aims to share information across different cultures and social groups. It is used to describe the wide range of communication processes and problems that naturally appear within an organization or social context made up of individuals from different religious, social, ethnic and educational backgrounds. Intercultural communication is sometimes used synonymously with cross-cultural communication. This term used to describe the characteristic problems, management techniques and the academic study focused on the interactions between people from different cultures. Various aspects of intercultural communication such as linguistic differences, diverging stereotypes, social roles and belief systems lead to misunderstanding and conflicts and are thus examined with the aim of facilitating resolution. Common problems inherent in intercultural communication are present in many human activities and pursuits such as education, business and diplomacy. Solution to intercultural communication problems are interdisciplinary in nature and require a good understanding of the cultural factors involved. However, the term may also be applied more generally to include non-verbal interaction, as well as other forms of communication via the man-made physical environment or through media. The main thrust of understanding about culture information. Cultural problem solving is yet another way to provide cultural information. In this case, learners are presented with some information but they are on the horns of a dilemma, so to speak. For example, in analyzing, a TV conversation or reading a narrative on marriage ceremonies, they are expected to assess manners and customs or inappropriate behavior, and to employ various problem-solving techniques.

Cultural competence, i.e., the knowledge of the conventions, customs, beliefs, and systems of meaning of another country, indisputably an integral part of foreign language learning, and many teachers have seen it as their goal to incorporate the teaching of culture into the foreign language curriculum. There is a relationship between language and culture. Foreign language learning is comprised of several components, including grammatical competence, communicative competence, language proficiency as well as a change in attitudes one's own or another culture. Alongside linguistic knowledge, students should also familiarize themselves with various forms of non-verbal communication, such as gesture and facial expression, typical in the target culture. Language is, or should be, understood as cultural practice, then ineluctably we must also grapple with notion of culture in relation to language. Language study also lends itself to creativity as it can be seen to embrace other disciplines with endless scope for doing so in new ways. In relation to the discipline of foreign language teaching and learning, everything potentially embodies creativity. Language teaching is very open and flexible area where creativity can be easily embedded in both the teaching activities as well as in curriculum.

Thus creativity lies in the ability to construct meaningful language from the building-blocks available and to express ideas using the resources available; learner can often be in control of resources, rather than subject to their limits and restrictions. On another level, creativity also means the scope to play with language and ideas for their own sake.

Higher education must help students to develop their potential as possible within the context and prepare them for a life time of learning, problem working, changing and coping with change,

encourage students to plan for, manage and reflect on their own learning development, then help students to understand the role of creativity in their learning and their experiences of learning. Creativity process may contain a set of interconnected activities, experiences and relationships, for example: 1) thinking ahead and planning what to do-analyzing tasks, identifying goals, creating strategies to achieve; 2) doing things in line with planned intentions; 3) thinking about what was done and what was achieved in order to learn (reflecting, reviewing and evaluating; making sense of experience); 4) self- observing and recording –thoughts, ideas, experiences, actions and their effects, experiences to develop a record of learning; 5) participating in activities (thinking about identity and integrity); 6) communicating constantly (developing communicative abilities). Meaning of creativity on foreign language encourages teachers to be innovative and to experiment. When we use the word “creativity” in connection with foreign language teaching, let us call it “teaching individuality ” and be very sure that we judge creativity in the classroom by what the teacher makes it possible for the student to do. Then creativity will be much more than a pronunciation exercise.

As a concept intercultural communication is linked with a variety of interdisciplinary perspectives and fields of study including management science, linguistics, negotiation theory, game theory and political theory. Important associated notions include cross-cultural adaptation, which is the ability to adapt to living in another culture, and social evolution- the study of how society evolves over time. International English maintains specific relations with the cultural reference material for studies and the very studies are different from the ones typical to the traditional ethno-cultural language teaching principle. International English is a language, which bears no similarities to an elite lingua franca, and is used in communication of people representing various cultures and social groups. So, in spite of this fact, the cultural context cannot be limited to the studies of one or a few English speaking countries social and cultural life. Hence, the cultural discourse implemented in the international language studies should suggest the information of three types at equal proportions:

- Source or native cultural material;
- Cultural material of the target language speaking country;
- Cultural material of world countries speaking non-target language or speaking bilingually.

On the other hand, the cultural discourse stands inseparable in teaching and learning an international language as it carries a double function — semantic, suggesting meaningful information, and motivating, supplying language use processes with a stimulus. Consequently, the cultural material selection can be accompanied by certain danger such as globalisation of world cultures and changes in the national identity. Multicultural, multiethnic modern British society experiencing life style homogenisation processes in various spheres cannot be longer related to the traditional stereotypes of British cuisine of tea, cucumber scones, roast beef, or fat puddings because of the information invalidity. Instead of stereotypical interpretation of the world culture, a number of new common values and burning issues have come onto the stage: tolerance to those who are different, movement against global terrorism, ecological agriculture, global climate warming, hazardous genetically modified food products, cloning of a human being, etc. As cultural discourse is the major language learning reference source, in the process of studying it becomes a two-way action. If this process is narrowed in scope to the analysis of one target language speaking country life, it would be a step back towards the principle of Anglo-centric cultural approach.

The process of an international language studying goes in two directions: 1) the analysis and interpretation of other culture material and 2) reflecting one’s own culture via comparison of similarities and varieties of both phenomena. This two-way action is of a paramount importance, as culture discourse based studies with sustainable approach to cultural diversities are supposed to achieve the following aims:

- Creating an intercultural sphere via relating suggested study material to the source culture;

– Creating the sphere of intercultural pluralism via suggested assumption that even the target language culture is not monolithic as it covers ethnic varieties; and the latter can be more logically generalized by the criteria of age, gender, region, ethnic or social background.

Different sociologists have differently define the term “Culture”: Taylor: “Culture is the complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, customs and habits and any capabilities acquired by man as a member of society”. So, the intercultural communication competence may be defined as the learner’s ability to perceive various cultures and relate them to the native one. No matter in how much globalised world a modern individual lived, whether distances were measured in kilometres or flight hours, how eagerly one could wish to identify oneself with the cosmopolitan culture, still, nowadays people exhibit firstly their family, region, nation, country, or culture affiliation and information messages. Without sustainable awareness of one’s cultural roots, a person is incapable to understand other national cultures.

REFERENCES:

1. Norman Jackson. Developing and Valuing Student’s Creativity; A New Role for Personal Development Planning? [http:// www.heacademy.ac.uk/creativity.htm](http://www.heacademy.ac.uk/creativity.htm).
2. Mahkamova G. Lingvokulturnaya kompetenciya i metody eyo formirovaniya. Tashkent. 2013.
3. Ginzburg R. S. Znachenie slova i metodika komponentnogo analiza // IYaSh. 1978.
4. International Encyclopedia of Linguistics. — N.Y.: Oxford University Press, 1992.
5. Ducrot O., Todorov T. Encyclopedic dictionary of the Sciences of Language / Trans. by Catherine Porter. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1972.

ӘОЖ 17.01.07

БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ МАМАНДАРДЫҢ СӨЗ МӘДЕНИЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Жұмаділова Назерке Нұртілеуқызы

7M01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті білім беру бағдарламасының 1-курс магистранты

Ғылыми жетекші: Философия докторы (PhD) Абызова А.М.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

Талдықорған, Қазақстан

***Аннотация:** Мақала кәсіптік және техникалық колледждің болашақ мамандарының сөйлеу мәдениетін жетілдіру мәселесіне, оның жалпы мәдениет деңгейімен және кәсіби құзыреттілігімен байланысына арналған. «Қазақ тілі және сөйлеу мәдениеті» пәнінің тілді өз бетінше үйренуге деген қызығушылығын ояту мүмкіндіктері қарастырылады. Техникалық мамандықтар студенттерінің тілдік формаларды пайдалану ерекшеліктері талданады.*

Жоғары білім беру жүйесін реформалаудың қазіргі жағдайында техникалық зиялы қауымның болашақ өкілдерін оқытуға көп көңіл бөлінеді. Бұл көбінесе нарықтың талаптарына байланысты: маман оларға сәйкес келуі, бәсекеге қабілетті болуы үшін ол жан-жақты білімді, мәдениетті адам болуы керек. Жалпы мәдениеттің негізі тілді меңгерудің жоғары деңгейі екені сөзсіз: ойлау құралы ретінде әрекет ететін дамыған сөйлеу, қазақ тілін білу мәдениетке деген көзқарастың көрсеткішіне айналады. Қазіргі зерттеушілер

техникалық университетте тілдік пәндерді оқытудың маңыздылығына назар аударады, өйткені ол «коммуникативті қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін әртүрлі қызмет салаларында, соның ішінде кәсіпті игеру кезінде өзара іс - қимылды сәтті жүзеге асыра алатын құзыретті тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді» [1]. Техникалық оқу орындарында мұндай қызметті зерттеудің ерекшелігі — бұл «студенттердің өзіндік сөйлеу әрекетін тәуелсіз, білімді, ішкі бағыттағы дамытуға бағытталған» [2]. Кәсіби құзыреттілік коммуникативті құзыреттілікті қамтиды.

Кәсіптік және техникалық білім беруде сөз мәдениетін дамыту, құжаттарды сауатты құрастыру және оқу, қарым-қатынастағы кедергілерді еңсеру, аудитория алдында табысты сөз мәдениетін көрсету қазіргі уақытта кез-келген маманның, оның ішінде техника саласындағы кәсіби мәдениеттің ажырамас бөлігіне айналды. Қазіргі қоғам тек кәсіби ғана емес, сонымен қатар болашақ кәсіптік және техникалық мамандық иелеріне де жеке қасиеттеріне жоғары талаптар қояды, өйткені кез-келген істің оң нәтижесі қарым-қатынас дәрежесіне байланысты, яғни. қарым-қатынас жасау қабілетінен, бұл кәсіби қызметте сәттілікке кепілдік береді. Көбінесе техникалық мамандар үшін іскерлік өзара әрекеттесуді ұйымдастыру және жүзеге асыру қиындық тудырады, өйткені гуманитарлық ғылымдар мамандары сөйлеу мәдениетін әлдеқайда игергендігі байқалады.

Іскерлік сөйлеу мәдениеті - маманның тілдік тұлғасының «көрсеткіші». Әр сөз қолданысының артында тіл жүйесін меңгерген тілдік тұлға тұр. Маманның тілдік портреті сипаттамалардан тұратыны белгілі: сөйлеу, мінез-құлық, лингвистикалық және вербалды емес қарым-қатынас құралдарын меңгеру (мимика мен жестау тілі, кідірістер, сөйлеу қарқыны мен тембрі). Сондықтан техникалық оқу орындарында «сөйлеу мәдениеті және іскерлік қарым – қатынас» пәнін енгізу болашақ техникалық мамандарды даярлау сапасын арттыруға, оның «тіл паспортын» қалыптастыруға мүмкіндік береді деп айтуға болады. Адам автоматты түрде сөйлеген кезде айналасындағыларға өзі туралы бейсаналық түрде хабарлайды [3,4].

Іскерлік саладағы қарым-қатынас мәдениеті «еркін сөйлеу мен іс-әрекет негізінде адамдардың мүдделерін көрсететін әлеуметтік маңызды мақсаттарға жету үшін адам қызметінің тәсілі» [2]. Іскерлік сөйлеу мәдениеті адамның өндірісті, қоғамды және өркениеттің ақыл-ойын дамытудағы жетістіктерінің жиынтығын алуға мүмкіндік береді.

Әрине, техникалық университеттің студенттері «Қазақ тілі және сөйлеу мәдениеті» қысқа курсына игеру барысында сөйлеу құзыреттілігінің деңгейін едәуір арттыруға мүмкіндігі бар. Мұғалімнің міндеті-сөйлеуді жетілдіруге ұмтылуға серпін беру, осы бағытта өз бетінше жұмыс істеуге деген қызығушылықты ояту.

«Қазақ тілі және сөйлеу мәдениеті» - техникалық бейін мамандары оқитын оқу пәні. Бұл курстың негізгі мақсаты «оқу-ғылыми, кәсіптік және әлеуметтік-мәдени қызмет салаларында ауызша және жазбаша қарым-қатынас кезінде тіл құралдарын оңтайлы қолдана білуді көздейтін студенттің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту» болып табылады [5]. Пәннің мазмұны теориялық материал мен практикумды қамтиды. Нақты білімдерді, біліктерді және дағдыларды игеруге емес, сөйлеу жауапкершілігінің жоғарылау салаларында, атап айтқанда, ресми іскерлік стильдегі мәтіндерді құруды қажет ететін жағдайларда оларды практикалық қолдану дағдыларын қалыптастыруға баса назар аударылады.

Болашақ инженерлерге (технологтар, конструкторлар, механиктер, құрылысшылар) осы курсты оқудың көп жылдық тәжірибесіне сүйене отырып, сабақтарды дәріс және практикалық түрде өткізу ең тиімді деп айтуға болады. Материалды игеру сапасын арттыру, іскерлік қарым-қатынас жағдайында тілді қиындықсыз меңгеру дағдыларын жетілдіру және бекіту үшін тілдік, коммуникативтік, психологиялық және этикалық сияқты іскерлік қарым-қатынастың маңызды аспектілерін синтездеуге тырысатын тапсырмалар әзірленді .

Курстың кіріспе тақырыбын зерделеу кезінде студенттер мен оқытушы «сөйлеу мәдениеті» ұғымын негізгі сөйлеу нормаларын білу және оларды қарым-қатынас жағдайына сәйкес қолдана білу ретінде анықтайды. Шын мәнінде, бұл анықтама студенттердің ана тілін үйренудегі күнделікті, әдістемелік, бірақ сонымен бірге шығармашылық, қызықты жұмыстарының бастапқы нүктесіне айналады. Курс дәйекті тақырыптар түрінде құрылған, оларды шартты түрде таным есігіне апаратын қадамдар деп атауға болады, оны ашып, әркім тілдік ортада өз бетінше шарлауға мүмкіндік алады.

Кіріспе дәрісте студенттер оқытушымен бірге «Қоғамның сөйлеу мәдениеті» және «Тұлғаның сөйлеу мәдениеті» ұғымдарын талдайды және осы қоғам мүшелерінің әрқайсысының сөйлеу мәдениетіне толығымен тәуелді қазіргі қоғамның жеке тұлғасының сөйлеу мәдениеті деңгейінің төмендеуі туралы көңіл көншітпейтін қорытындыға келеді. Студенттер бұл жағдайдың себептерін талдайды: көркем әдебиетті жүйелі оқуға деген қызығушылықтың жоғалуы, Интернет желісінің санасына жаппай әсер ету, ана тіліне құрметсіздік мысалдарын беру, сөздіктерді елемеу, оларды белсенді қолдану қателіктерден аулақ болуға ғана емес, сонымен қатар кеңейтуге мүмкіндік береді. Көкжиек. Болашақ инженерлер сөйлеудің тазалығы мен дұрыстығы мәселесіне өте байыпты қарайды және сауатты сөйлеуді техникалық интеллигенция өкілінің қажетті сипаттамасы ретінде бағалайды. Сөйлеу құзыреттілігінің деңгейін арттыру үшін қарым-қатынас тәжірибесінде орыс тілінің әр түрлі формаларын қолдану мүмкіндігін түсіну қажет болады; сонымен бірге осы формалардың сөйлеушілерінің шеңберін анықтап, оларды өздері үшін пайдалану мүмкіндігін бағалау өте маңызды.

Студенттердің тілде жаргон сияқты тілдің өмір сүру формасын қолдану проблемасы бірдей қызығушылық тудырады. Студенттер жастар жаргонын сөйлеу мәнерлілігі, экспрессивтілік, жас ерекшеліктеріне сәйкес бірлестік құралы ретінде қолдану мүмкіндігін түсінеді. Қызығушылық топтарының жаргондары қазіргі жас жігіттің тілдік тәжірибесінің қажетті бөлігі ретінде де танылады. Мысал ретінде рок-музыканттардың, граффитистердің жаргондарын, спорттық жаргондар терминдерінің жиынтығын келтіруге болады.

Студенттердің күн сайын сөйлеуде қылмыстық жаргонды қолданады деген сұрақ алдымен таң қалдырады және тіпті реніш тудырады. Қылмыстық лексиканың әдеби тіліне агрессивті әсер ету себебін (тоқсаныншы жылдары еліміздің құрылымы мен экономикасында болған өзгерістер) бірлесіп зерттеу қажет. Қылмыстық жаргон бұқаралық ақпарат құралдарына, саяси риторика саласына енеді және көбінесе қазіргі ана тілінде мәдениетті адамның сөйлеуінде қолайсыз нәрсе ретінде қабылданбайды. Студенттер оқытушының көмегімен күнделікті қолдануға енген жаргон сөздердің таңдауын жасайды (мысалы: по жизни, разборка, стрелка, стопудово, хавка, халява және т.б.); материал жинау кезінде студенттер мұндай лексиканың барлық жерде және жиі қолданудың әлеуметтік шектеулерін білмей қолданылуына байланысты мәселенің ауырлығын түсіне бастайды.

Ауызекі тіл сияқты тілдің тіршілік ету формасының ерекшеліктерін зерттегенде, студенттер оны алдымен қазіргі жастардың сөйлеуіне, қоғамның төменгі қабаттарының тіліне қатысы жоқ нәрсе ретінде қабылдайды. Ауызекі сөйлеу туралы теориялық ақпарат білім алушыларды осы пікірде нығайтады: сөйлеушілердің шеңбері сипатталады (мәдени және білім деңгейі төмен адамдар), өздерін ауызекі сөйлеушілер қабатынан шығаруға мүмкіндік беретін мысалдар келтірілген. Білім алушыларды қазіргі заманғы, кеңейтілген мағынада ауызекі сөйлеу әдеби норманың кез-келген жүйелі бұзылуы екенін түсінуге жетелеу өте маңызды, оны тасымалдаушы бұзушылық ретінде түсінбейді және оны ақтайды. Ауызекі сөйлеушілер - халықтың білімсіз топтары, демек, сөздерге дұрыс емес екпін қою, сөздердің лексикалық үйлесімділігін бұзу, сөз формаларын дұрыс емес қалыптастыру, кез-келгеніміз өзімізді осы әлеуметтік топқа еріксіз аударамыз.

Техникалық интеллигенцияның өкілі - әдеби тілдің ана тілі; оның ең маңызды сипаттамаларының бірі – нормалардың болуы. Зиялы қауымға жататындығының

көрсеткіші ретінде әдеби нормаларды білу және сақтау қажеттілігін түсіну студенттерді оларды зерттеуге итермелейді. Оқыту практикасы білім алушылардың үлкен қызығушылығын тудыратын бірқатар жайттарды бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Дәл осы нормаларды білуді болашақ мамандар ана тілін жақсы білудің дәлелі ретінде қабылдайды. Акцентологиялық және орфоэпиялық нормалармен жұмыс өте күрделі, дегенмен барлық студенттер қазақ тілінде емтихан тапсырды, оған дайындық орфоэпиялық минимумды игеруді қамтиды. Осы кезеңнің нәтижесі - өзіңіздің қысқаша сөздігіңізді құрастыру, оған үнемі жүгіну білімді бекітуге мүмкіндік береді. Материалды игеру нәтижесінде сөздердің дұрыс айтылмауы мен екпін қоюды студенттердің көпшілігі нормаларды өрескел бұзу, сауатсыздық көрсеткіші ретінде қабылдайды.

Грамматикалық нормалармен жұмыс барысында кейбір қиын сәттер де ерекшеленеді. Студенттердің болашақ кәсіби қызмет үшін осы ережелерді білу қажеттілігін түсінуі өте маңызды. Мысалы, іскерлік құжаттардың үлгілері талқыланады.

Лексикалық норманы зерттеу ерекше қызығушылықпен бірге белгілі бір қиындық тудырады: жүйелі оқу әдетінің болмауы және нәтижесінде сөйлеу эрудициясының төмен деңгейі әсер етеді. Мысалы, қазақ тіліндегі сөздердің мағыналарын түсіндіру кезінде студенттердің көпшілігі тапсырмалардың үштен бір бөлігін ғана орындайды. Студенттер фразеологиялық бірліктердің, қанатты сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын әрең түсіндіреді және оларды сөйлеуде қолдану қиынға соғады. Студенттер өздерінің қабілетсіздігін сезіне отырып, осы лексикалық бірліктерді үйренуге, сөздіктермен жұмыс істеуге үйренуге серпін алады. Сөздердің лексикалық байланысы да белсенді зерттелуде, мысалдарды талдау және қателерді түзету бар. Студенттер кәсіби қызметте әртүрлі сөйлеу мәнерлеріне, канцеляризмдерге жататын сөздерді дұрыс қолданбау мүмкін екенін түсінеді. Мұндай қателіктер қабілетсіздіктің және жалпы мәдениеттің төмен деңгейінің көрсеткіші ретінде қабылданады. Студенттік сөйлеу үлгілерін ондағы ластану жағдайларының бар-жоғын талдау маңызды мәселе болып табылады; студенттер өз жолдастарының сөйлеуінде осындай қателіктерді табады. Қазақ тілінің нормаларын зерттеу бойынша жұмыстың нәтижесі жеке жадынама жасау болып табылады, оған әркім есте сақтау немесе түсіну қиын болып көрінетін нәрсені енгізеді. Курсты игеру барысында нормаларды реттейтін сөздіктермен жұмыс істеу дағдысы қалыптасады.

«Қазақ тілі және сөйлеу мәдениеті» курсы игерудегі қажырлы жұмыс барысында техникалық мамандықтардың студенттері ойлау жүйесінің ерекшеліктерімен байланысты тілдік дағдыларды көрсетеді: ойды білдірудің дәлдігі, материалды ұсынудың қисындылығы, мәселеге стандартты емес көзқарас.

Осылайша, техникалық мамандықтар студенттерін оқыту жүйесіндегі «Қазақ тілі және сөйлеу мәдениеті» шағын курсы тілді өз бетінше оқуға деген қызығушылықты оятады, тілдік құзыреттіліктің интеллектуалды адамның жалпы мәдениетінің деңгейімен қаншалықты тығыз байланысты екенін, кәсіби қалыптасу процесінде сөйлеу мәдениетінің рөлі қандай екенін түсінуге мүмкіндік беретін маңызды функцияны орындайды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Богданова И. Н. Стимулирование самовоспитания как средство развития речевой культуры студентов технического вуза: дисс. ... к. пед. н. Казань, 2011. 185 с.
2. Соловьева М. В. Развитие речевой культуры студентов в образовательной системе технического вуза: дисс. ... к. пед. н. Ростов-на-Дону, 2000. 195 с.
3. Черногрудова, Е.П. Основы речевой коммуникации. – М.: Издательство «Экзамен», 2008. – 126 с.
4. Ковальчук, А.С. Основы имиджологии и делового общения. Учебное пособие для студентов вузов. 3-е изд., перераб. и доп. Ростов н/Д: изд-во «Феникс», 2004. 256 с.

ОРТАҢҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Арапбек Камила Асқарқызы

Қазақ Ұлттық қыздар педагогикалық университеті

Педагогика және психология институты

Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу білім беру бағдарламасының магистрі

Ғылыми жетекші – Метербаева Күлбаршын Метербаевна

Алматы, Қазақстан

Аннотация: Мақалада ортаңғы топ балаларының ойын іс-әрекеті арқылы коммуникативтік дағдыларын дамытудың ерекшеліктері ашып көрсетілген. Осы тұста авторлар ортаңғы топ балаларының қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруда, құрдастарының арасындағы қарым-қатынаста және коммуникативті және сөйлеу қабілеттерін қалыптастыруда, соның ішінде әртүрлі жағдайларды шешуде оңтайлы кезең болып саналатынын негіздеген.

Тірек сөздер: ортаңғы топ балалары, ойын іс-әрекеті, коммуникативтілік дағды, мектеп жасына дейінгі бала, мектепке дейінгі ұйым, тәрбиеші.

Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы №422 бұйрық негізінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында «балалардың физикалық дамуы, коммуникативтік, танымдық, зияткерлік, шығармашылық дағдыларын, зерттеушілік қабілеттерін дамыту және де тәрбиеленушілердің қоршаған әлеммен өзара қарым-қатынас жасауына қажетті танымдық және зерттеушілік әрекеттің қарапайым дағдыларын меңгертуге»- қажет деп көрсетілен [1].

Алайда қазіргі қоғамдағы цифрландыру заманында баланың қоршаған ортасындағы қарым- қатынасы тек гаджетер мен түрлі түсті анимациялық көріністер, компьютерлер, планшеттер және т.б. балалардың «ең жақсы достары» болғаны бәрімізге белгілі. Осының салдарынан баланың қарапайым адами қарым-қатынастың болмауына кедергі келтіретіні анық байқалуда. Қарым-қатынас баланың дамуының негізгі шарты, жеке тұлғаны қалыптастырудың маңызды фактор.

Алайда жоғарыдағы түйінді мәселені шешуде баланың бойында ерте жасынан бастап коммуникативті дағдыларды қалыптастыру өте өзекті болып саналады. Сондай-ақ, бүгінгі күні әртүрлі өзгерістер жиі орын алады, бұл сәйкесінше мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыруды және олардың дайындығын жетілдіруді талап етеді.

Мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру саласы бойынша оның ішінде тіл дамыту саласындағы зерттеу жұмыстары бойынша отандық ғалымдардың еңбектері жетерлік, солардың бірегей жұмыстары әлі күнге дейін тәрбиелеу мен дамыту барысында, баланың тілінің дұрыс қалыптасуына мол азық екендігін дәлелдейді. Атап айтсақ Б.Б.Баймұратова [2], А.Б.Бақрединова [3], Қ.М.Меңдаяқова[4], Ә.С.Әмірова [5], Метербаева К.М. [6], Р.Қ.Керімбаева [7], Ғ.З.Таубаева [8], т.б. еңбектерінің маңызы зор.

Мектепке дейінгі жас- бұл баланың дамуының ерекше және шешуші кезеңі, онда тұлғаның негіздері пайда болады, ерік-жігер мен ерікті мінез-құлық қалыптасады, қиял, шығармашылық және жалпы бастамашылық белсенді дамиды. Алайда, осы маңызды қасиеттердің барлығы оқу сабақтарында емес, мектеп жасына дейінгі баланың жетекші және негізгі іс - әрекетінде-ойында қалыптасады.

Ойын- мектеп жасына дейінгі балаларды ересектермен бірге қарым-қатынас әдістерімен және құралдарымен әр түрлі іс-әрекеттерге үйрету үшін қолданатын балалар іс-әрекетінің бір түрі.

Ойын арқылы оқыту-бұл балалар үшін қызықты және шынайы әрекет, бұл қызығушылық пен құмарлықты ойын әрекетінен оқу әрекетіне біртіндеп ауыстыруға ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс үйлесімді сөйлеуді дамыту үшін әртүрлі ойындарды қолданады.

Ойын - мектеп жасына дейінгі баланың жетекші іс-әрекеті деп бекер айтпайды. Ойын арқылы бала ересек өмірге дайындалу арқылы әлемді таниды. Бұл сонымен бірге баланың шығармашылық дамуының, шығармашылық Дағдылар мен нақты өмірді байланыстыру қабілетін дамытудың негізі болып табылады. Ойын мектеп жасына дейінгі баланың негізгі қажеттіліктерін көрсетеді

Ойын әрекеті-бұл адам қызметінің ерекше саласы, онда адам ләззат алудан, физикалық және рухани күштердің көріністерінен ләззат алудан басқа мақсаттарды көздемейді (О.С. Газман).

Ойындардың негізгі мақсаты – балалардың зейінін, сөздік қорын, зейінділігін, есте сақтауын, қабылдауы, икемділігін дамыту, құрбыларының іс-әрекетін бағалау және құрметтей білу қабілеттерін анықтау және қалыптастыру, іс-әрекетінің дұрыстығын дәлелдеу. Ойынға мән беріп, ой елегінен өткізсек, бұлояндардың үлкен, мәнді, мағыналы дүниелер шығарып жатқанын көреміз. Өздеріңіз білетіндей, барлық жақсылықтың бастауы бірінші орында. Бала бойындағы өнердің қай түрі болмасын ойын бастауы деп білеміз.

Ойын әрекетінің құбылысы ләззат нәтиже емес, үрдіс екендігінде көрінеді.

Ойын әрекетінің белгілері.

1. Ойын ерікті және ойыншылар үшін еркін болуы керек.
2. Ойын қызметі ережелерге сәйкес өтеді.
3. Ойын әрекеті шиеленіспен бірге жүруі керек (кернеу неғұрлым көп болса, соғұрлым ол рекреациялық күштерге ие болады).
4. Тапсырмалар баланың жасын ескере отырып таңдалуы керек.

Балалар ойындарын жіктеудің негізін таңдаудың әртүрлі тәсілдері бар:

- даму және тәрбие тұрғысынан психикалық және физикалық дамуға, ақыл-ой, еңбек, адамгершілік, эстетикалық тәрбиеге бағытталған ойындар ерекшеленеді;
- жас тәсілін есепке алғанда-мектеп жасына дейінгі балалардың, бастауыш сынып оқушыларының, жасөспірімдердің, жоғары сынып оқушыларының ойындары;
- әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан-бұқаралық, топтық, жеке;
- ойынды басқару тұрғысынан-стихиялық, педагогикалық басқарылатын;
- шығу тегі бойынша-балалардың өздері ойлап тапқан (әуесқой, еркін) және балаларға арналған халықтық немесе ғылыми педагогика (соның ішінде дидактикалық) жасаған ойындар;
- шындықты көрсету сипаты бойынша-репродуктивті, шығармашылық; -қолданылатын материал бойынша – ауызша, заттық (доппен, арқанмен, текшелермен);
- өткізу орны бойынша.

Ортаңғы топ балаларының алдыңғы жалпылаудың қорытындысы бар сөздерді қолданады. Мысалы, "өсімдік" сөзіне жидектер, ағаштар, жемістер және т.б. сияқты топтар кіреді. Бірақ мұндай жалпылау әлі күнге дейін баланың өзінің практикалық іс-әрекетінде үйренген ең жарқын белгілеріне негізделген. Яғни, сөздегі жалпылау нақты және көрнекі болып қалады. Әр сөздің артында мектеп жасына дейінгі баланың белгілі бір тақырып немесе жағдай туралы идеясы бар.

Сондықтан мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуінде баланың өзіне мүмкіндігінше жақын нақты объектілерді, ол үнемі әрекет ететін объектілерді білдіретін сөздер басым болады [9].

Оқытудың ойын әдісі қызығушылық тудыратын, жағдай жасауға ықпал етеді; сөйлеу мотивациясын арттырады; балаларды бір-бірімен сөйлесуге шақырады; ойлау процесі тезірек жүреді, жаңа дағдылар күштірек үйренеді.

Сонымен, балалардың сөздік қорын дамытуда ойын, тапсырмалар мен жаттығуларды қолдану тамаша нәтиже береді. Ойын арқылы балалардың сөздік қоры дамып, ауызекі сөйлеу дағдысы қалыптасады, танымдық белсенділігі қалыптасады, ой-өрісі дамып, адамгершілік қасиеттерге баулиды. Адам бала кезінен қалыптасады. Бала мектепке дейінгі жастан бастап болашақ тұлға, өз елінің азаматы ретінде қалыптасады. Бала сөйлеуді үйренсе, ол айналасындағы әлемді біледі. Көргенін, білгенін сөз арқылы басқаларға жеткізеді. Бұл оның білімін кеңейтіп, күнделікті өмірдегі ықпалын күшейтеді. Сол себепті біз ойынның атқаратын функциясын 1 - суретте ашып көрсете алдық.

Сурет 1 - Ойынның атқаратын функциясы

Мектепке дейінгі сатысында бала келесі білім беру баспалдаққа сәтті өту үшін бала бойында белгілі бір коммуникативтік құзіреттіліктерді қалыптастыруы керек.

Мектепке дейінгі білім беру жалпыға міндетті сандартында көрсетілгендей баланың бойында коммуникативті дағдыларды дамыту айырықша басымдық берген. Сол себепті қарым-қатынас дағдыларын дамыту- бұл үздіксіз процесс. Ол бірнеше кешенді ұйымдастырылған оқу іс әрекетінде жүзеге асырылады, сонымен қатар онда балалар эмоцияларды сөйлеу және сөйлеу емес құралдар (мимика, ым-ишара, іс-қимыл, пантомима, би, аспаптық импровизация) арқылы жеткізуді үйренеді. Ортаңғы топ балаларының сөздік қорын дамытуда коммуникативті ойындар арқылы дамыту тиімді. Оны жүзеге асыру үшін біз коммуникативті ойындар арқылы баланың жаңа сөздерді, меңгеру мен оларды байланыстыра отырып коммуникативті дағдыны ойын арқылы іске асырады.

Балалардың сөйлеуін дамытуда коммуникативті ойындар маңызды рөл атқарады. Ойын ойнау арқылы балалар пайда болатын мәселелер мен қарым-қатынас қиындықтарын түзетуге мүмкіндік беретін қарым-қатынас дағдысын дамытады. Балалар құрдастары мен ересектердің қарым-қатынас тәжірибесін "бойына сіңіреді".

Коммуникативті құзыреттілікке лингводидактикалық көзқарасқа негізделген және баланың құрдастарымен және ересектермен сөйлеу дамуы мен диалогтық қарым-қатынасында үлкен рөл атқарады. Бұл жағдайда жұмыс әртүрлі қызмет түрлерінде құрылуы мүмкін.

Д.Н.Дубина, Ю.А.Судаплатова (2013) өз жұмысының негізі ретінде халық ертегісін алады. Олар тілдік мінез-құлықты кеңейтудің, мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті дағдыларын қалыптастырудың бір жолы-ауызша халық шығармашылығы негізінде диалогтық қарым-қатынас деп санайды.

Н.К.Ледовских (2003), Н.А.Богданова (2010) тәрбиешінің балалармен қарым-қатынасының коммуникативті себебі ретінде олар бейнелеу қызметін көреді. Авторлар бейнелеу іс-әрекетіне қатысты қарым-қатынас балалар мен ересектерді жақындастыратын эмоционалды бай қарым-қатынас деп санайды. Бейнелеу қызметі барлық кезеңдерде коммуникативті өзара әрекеттесуді қажет етеді: тақырыпты талқылау кезеңінде, бейнелеу құралдары мен техникасын таңдау кезінде, тікелей бейнелеу қызметі процесінде және оның нәтижелерін түсіну кезеңінде.

Коммуникативті қабілеттердің дамуының бастауында психологтар мен педагогтар болды: М.И.Лисина, Ф.А.Сохин, О.С.Ушакова және т. б.

Сондай ақ отандық мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеуді бірнеше ғалымдарымыздың еңбектерінде әрбір іс әрекетті дамыту барысында коммуникативті ойындарды үлестіре отыры дамытуға бағытталған жұмыстарды байқаймыз. Солардың бірі Ә.Әмірованың ересек жастағы балалардың ауыз әдебиеті арқылы балалардың байланыстыра сөйлеуін дамыту ғылыми еңбегінде ертегілер, жаңылтпаштар, жұмбақтар т.б негізінде ойын іс әрекетінде баланың тілін дамытуға баса назар аударған.

Г.З.Таубаеваның еңбектерінде де біз көркем әдебиет негізде баланың сөздік қорын, сөздерді байланыстыру, жалпы тіл тазалығын дамытуға арнаған жұмыстар қазіргі таңда өте құнды.

Коммуникативті ойындар мейірімді қатынасты қалыптастыруға, өз сезімдерін игеруге, басқаларға жанашырлық танытуға, сындарлы түрде өзара әрекеттесуге және ынтымақтастыққа бағытталған.

4-5 жастағы балалар әңгімеге белсенді қатысады, ұжымдық әңгімеге қатыса алады, ертегілер мен қысқа әңгімелерді қайталайды, ойыншықтар мен суреттер арқылы өз бетінше айтады. Сонымен қатар, олардың біртұтас сөйлеуі әлі жетілмеген. Олар сұрақтарды дұрыс тұжырымдауды, жолдастарының жауаптарын толықтыруды және түзетуді білмейді. Олардың әңгімелері көп жағдайда ересек адамның үлгісін көшіреді, логиканың бұзылуын қамтиды; әңгіме ішіндегі сөйлемдер көбінесе тек ресми түрде байланысты (көбірек, кейінірек).

Мектепке дейінгі орта жаста мәтінді түсіну мен түсінуде кейбір өзгерістер болады, бұл баланың өмірлік және әдеби тәжірибесінің кеңеюіне байланысты. Балалар кейіпкерлердің әрекеттерін дұрыс бағалайды. Бесінші жылы сөзге реакция, оған деген қызығушылық, оны бірнеше рет қайталауға, ойнауға, түсінуге деген ұмтылыс пайда болады [10].

Коммуникативті ойынның түпкі мақсаты- құрдастарымен дұрыс сөйлеуге, жағымды органы құруға, ым ишараны түсінуге, коммуникативті дағдылардың бастапқы этоланын игеруге бағытталған.

Сурет- 2 Коммуникативті ойындар негізінде бала бойында қалыптастырылған дағдылар

Коммуникативті ойындар келесі шарттарды қамтиды:

- әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеру,
- баланың кез-келген таңдауын қабылдау,
- тәрбиешінің балалармен бірлесіп ойнауға деген ұмтылысы,
- тәрбиеленушілерге мейірімді қарым-қатынас,
- баланың қажеттіліктерін тәрбиешінің ескеруі және оны орындай білуі,
- жағдайларға байланысты импровизация қабілеті,
- балалар жоспарланғаннан бас тарта алатын кезде балалардың бастамасын көтермелеу қызмет және басқа ұсыныс.

Дәл осы ойында балалар құрдастарымен және ересектермен қарым қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді:

- диалогқа белсенді қатысу,
- сұрақтар қою,
- сөйлеуді тыңдау және түсіну,
- жағдайды ескере отырып қарым-қатынас құру,
- байланысқа түсу оңай,
- өз ойларыңызды анық және дәйекті түрде білдіріңіз,
- сөйлеу этикетінің нысандарын қолдану,
- өз мінез-құлқыңызды нормалар мен ережелерге сәйкес реттеңіз.

Балаға ойынды алдымен тәрбиеші мысал ретінде түсіндіріп, көрсетеді («Мен сияқты жаса»). Болашақта ол қажет болғанша процесті түзетіп, бағыттап отырып, ойын қызметіне белсенді жеке қатысуды жалғастырады. Тәрбиеші тек оң баға береді. Коммуникативті ойындарда балаларда бәсекелестік немесе демонстрация сияқты қасиеттерді тудырмау үшін салыстыру және бәсекелестік сәтін алынып тасталады. Теріс эмоционалды реакциялар туғызбау үшін балалар ойынға мәжбүр болмайды.

Коммуникативті ойынның өзгермелі болуы маңызды. Ойынның мәтіні алдын-ала үйренуді қажет етпейді және бірнеше рет қайталау процесінде есте қалады. Коммуникативті ойын жеке тұлғаның жағымды қасиеттерін тәрбиелеуге бағытталған: мейірімділік, жауаптылық, батылдық, мейірімділік, қарым-қатынас.

Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақсыз, импульсивті болғанымен, қабылдау және дамыту қабілеті жақсы дамыған тәуелді болады.

Осылайша, коммуникативті икемділік пен сөйлеу дағдылары бір жағынан қарым-қатынасты ынталандырудың мақсаттары мен міндеттеріне, екінші жағынан әлеуметтік нормаларға негізделген ұйымға, яғни тіл мәдениетіне негізделген [11].

Жоғарыда аталғандай баланың дұрыс тілінің қалыптасуына тілдің маңыздылығын атап өтсек, соның ішінде бала тіл арқылы қоршаған ортасын таниды. Осы дұрыс тілді игеру үшін бірнеше жұмыстар атқару қажет солардың бірегейі ол сөздік қорды дамыту жұмыстарын ойын арқылы жүзеге асыру, сол ойындардың бірі коммуникативті ойындар деп атап өттік. Сондықтан, ойын іс-әрекеті арқылы ортаңғы топ балаларының коммуникативті дағдыларын дамытудың мүмкіндігі жоғары екенін нақтылай алдық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы №422 бұйрығы
2. Баймұратова Б.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту методикасы. (2-6 жас аралығы). – Алматы, «Рауан», 2018, - 217 б.
3. Бақраденова А.Б. Мектеп жасына дейінгі балалардың қазақша сөйлеу тілін дамыту.- Оқулық. Талдықорған. 2020 ж. 132 б.
4. Мендаяқова. Қ.М. Байланыстырып сөйлеуге үйрету арқылы қазақ тілін оқыту әдістемесі – Оқулық. Алматы, 2010 ж. 214 б.
5. Әмірова.Ә.С. Сауат ашу және жазу. - Әдістемелік нұсқаулық. Алматы кітап, - Алматы, 2013.- 124 б.
6. Метербаева К.М. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі: оқу құралы. – Астана : Фолиант, 2017. - 184 б.
7. Керімбаева Р. Табиғат. Бала. Тәрбие. \ \ Отбасы және балабақша. – 1997. № 1 – 3. 50 – 52б.
8. Таубаева Ғ.З. Мектепалды дайындығында оқу-тәрбие үдерісінде балалар әдебиетін пайдалану: пед. ғыл. канд. ... д.б. - Алматы, 2005. - 132 б.
9. Құлжанова Н. Мектептен бұрынғы тәрбие. Орынбор. 1923. Антология педагогической мысли в Казахстане / сост. К.Б. Жарыкбаев, Б.К. Калиев.- Алматы: Рауан, 1995. – 918 б.
10. Иманбеков Т.Т. Қазақ балабақшаларындағы оқу - тәрбие жұмыстарында ұлттық ойындарды пайдалану: пед. ғыл. канд. ... автореф. – Алматы, 1995. – 128 б.
11. Турыскельдина М.Т. Қазақстанда 6 жастағы балалардың дене тәрбиесінің дамуы: пед. ғыл. канд. ... автореф. - Алматы, 1991. - 23 б.

УДК 372.857

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК БІЛІКТЕРІН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА ДАМУЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Айкеева Дана Мырзахановна

Магистрант, биология-география факультеті,
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды Университеті
Ғылыми жетекші: Мырзабаев Аманай Байтұрымұлы
Қарағанды, Қазақстан

***Аннотация:** Оқушылардың зерттеушілік біліктілігін дамыту қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі. Биология сабағының уақытында жаңа ақпаратты оқушыларға беру, оны бекіту, үй тапсырмасын тексеру сияқты әрекеттер басым болғандықтан, зерттеушілік әрекетті сыныптан тыс жұмыстарда дамытуға кең мүмкіндіктер бар, себебі сыныптан тыс жұмыстарда биологияға қызулығы танытатын оқушылар көп қатысады. Мақалада оқушылардың зерттеушілік біліктерін сыныптан тыс жұмыстарда арнайы зерттеушілік тапсырмаларды оқушыларға беру арқылы дамыту мүмкіндіктері қарастырылған. Зерттеу сауалнама алу, тәжірибелік-эксперименттік әдіс, математикалық-статистикалық әдістердің негізінде жүргізіліп нәтижелер алынды.*

***Тірек сөздер:** зерттеушілік біліктілік, шығармашылық іс-әрекет, сыныптан тыс жұмыс, зерттеушілік тапсырмалар, оқу эксперименті.*

Кіріспе

Оқушылардың зерттеушілік әрекеттері деп олардың қандайда бір шығармашылық тапсырмаларда орындау жұмыстары деп түсіну қажет. Ол тапсырмалардың, әрине ұстазда алдын-ала белгілі бір шешімі болады. Балалардың шығармашылық іс-әрекеті алған білімін өздігінен толықтырып, кеңейтетін, жоғары деңгейде ойлайтын, саналы түрде рефлексивті әрекетке түсе алатын, жаңа нәтижеге жете алатын тұлғаның әрекетінің жиынтығы. Педагогикалық теорияларда оқу іс-әрекетінің жоғарғы деңгейі оқушылардың шығармашылығы болып табылады. Шығармашылық іс-әрекет репродуктивті, продуктивті, ізденушілік, эвристикалық деңгейді меңгерудің негізінде және одан да соңғы оқу-танымдық іс-әрекеттің жоғары деңгейі ретінде қарастырылады [1].

Осы зерттеушілік біліктілікті дамытуда сыныптан тыс жұмыстардың маңызы зор, себебі сабақ барысында жаңа ақпаратты игеру негізгі орында тұрады және сабақтың көпшілік уақытын алады, ал сыныптан тыс жұмыстарда оқушылар өздерінің шығармашылығын көрсетіп дамыта алады, соның нәтижесінде зерттеушілік біліктілігі де дамиды. Оқушылар ұстаздың берген тапсырмаларын орындау үшін қосымша ізденеді, талпыныс жасайды. Көпшілік ғалымдардың көзқарастары бойынша, оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін зерттеушілік тапсырмалар арқылы қалыптастыру жаратылыстану және техникалық ғылымдарында ақиқатты табудың және оны дәлелдеудің жолы ретінде танылған, оқу-танымдық іс-әрекет үдерісінде тұлғаның жаңалық ашу арқылы өзін көрсетуі мақсатында қолданылатын құрал екендігін мойындауға негізделеді [2].

Мектептегі зерттеушілік жұмыстар арқылы оқушылардың зерттеушілік біліктілігін дамыту үшін оқушылардың ғылыми негізделген тәжірибелер мен эксперимент жасау барысында жобалау, бақылау, өздігінен шешім қабылдау, талдау, тексеру, салыстыра білуі және олардың өздігінен алған білімін кеңейтіп, тереңдететін, өзін-өзі дамытатын, саналы ойлайтын, өздігінен тұжырым жасайтын, жаңалық ашу біліктілігі мен дағдылары бар, өмірлік тәжірибелерінде кездесетін проблемаларды өздері шеше алатындай деңгейге шығаруға мүмкіндік туғызады [3].

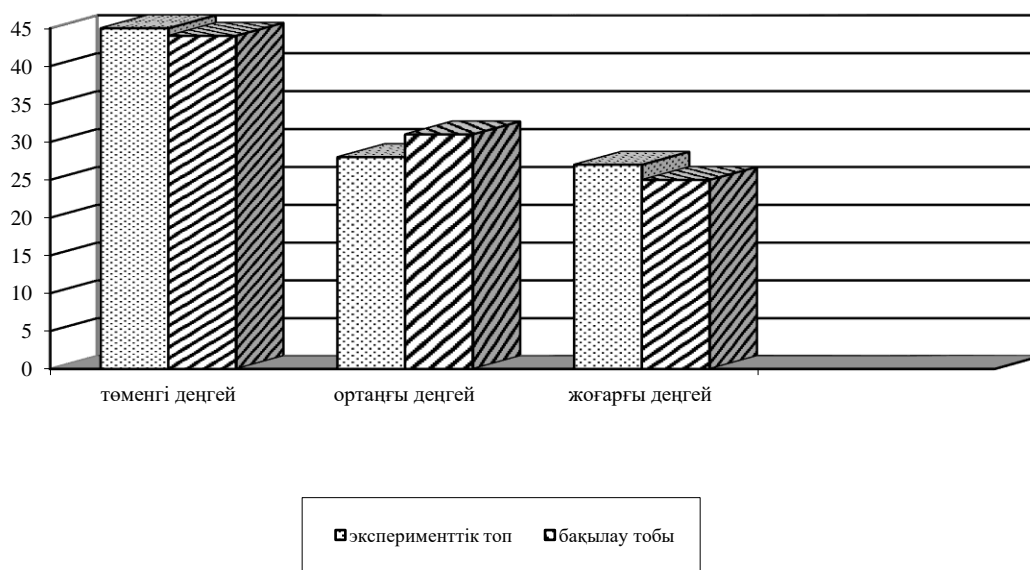

Зерттеу әдістері мен нысандары

Зерттеудің барысында келесідей әдістер қолданылды: оқушылармен сауалнамалар жүргізу, салыстыру, тұжырымдау, математикалық статистикалық зерттеу әдістері, бақылау, тәжірибелік-эксперименттік жұмыс жүргізу әдістері. Мектеп бойынша биология сабағына қызығушылық танытатын оқушылармен сыныптан тыс жұмыстар жүргізіліп, мектеп оқушыларының зерттеушілік біліктілігін қорытынды экспериментте анықтау үшін оларға сыныптан тыс жұмыстар (дербес, топтық эпизодтық жұмыстар) барысында арнайы зерттеушілік тапсырмалар ұсынылды, оларды орындау кезінде және орындағаннан кейінгі көрсеткіштер талдауға алынды.

Қарағанды қаласындағы №.7, № 66 жалпы білім беретін мектептерде бақылған нәтижелер және оларды талдау

Мектептерде оқу экспериментінің көмегімен эксперименттік және бақылау топтарындағы оқушылардың шығармашылық іс-әрекетінің және зерттеушілік біліктілігінің қаншалықты қалыптасқаны сауалнамалар, тест тапсырмаларын жүргізу барысында анықталып, білім сапасы жеткілікті емес екені айқындалды (1-сурет).

1–сурет. Мектептегі оқу эксперименті арқылы оқушылардың шығармашылық іс-әрекетінің қалыптасу деңгейі (экспериментке дейін)

Мектеп оқушыларында зерттеушілік біліктілікті дамыту мақсатында сыныптан тыс жұмыстар ұйымдастырылып, әр түрлі деңгейдегі зерттеушілік және шығармашылық іс-әрекетке бағытталған тапсырмалар берілді.

Мектеп оқушыларының зерттеушілік біліктілігінің қалыптасу деңгейін анықтауға жүргізілген анықтау экспериментінің үш сатысына байланысты алынған мәліметтерді ой елегінен өткізе отырып сандық және сапалық нәтижесін салыстырмалы түрде арифметикалық орта есеппен ала отырып, төмендегі 1-кестеде көрсетіледі.

1-кесте. Анықтау эксперименті кезінде оқушылардың шығармашыл тұрғыда тапсырма орындау деңгейлері

Білімдік өлшемдер	Эксперименттік сыныптары				Бақылау сыныптары			
	Оқушы саны	Төменгі деңгей	Орташа деңгей	Жоғары деңгей	Оқушы саны	Төменгі деңгей	Орташа деңгей	Жоғары деңгей
Мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығы, қажеттілігі, ынтасы, зияткерлік ұмтылысын тудырып, зерттеушілік тапсырмалар арқылы шығармашылық іс-әрекетке түрткісі	19	9	6	4	19	9	6	4
		47 %	31 %	22 %		47 %	31 %	22 %
Теориялық білімдерді игеруі, қосымша ізденуі, кзіндік зерттеушілік қабілетінің қалыптасу деңгейі	19	8	5	6	19	8	6	5
		42%	27 %	31 %		42 %	31%	27 %
Шығармашылық болжау, шығармашылық ұмтылыс, шығармашылық нәтиже	19	9	5	5	19	9	6	4
		47%	27 %	27 %		47%	31%	22 %

Мектеп оқушыларының компоненттер бойынша жүргізілген бекіту экспериментінің мәні, сандық және сапалық нәтижесі зерттеу қорытындысын көрсетті.

Бақылау және эксперименттік топтардың көрсеткіштерін бекіту эксперименті кезінде оқушылардың шығармашылық деңгейлері төмендегі 2-кестеде көрсеттік.

2 –кесте. Экспериментен кейінгі оқушылардың шығармашыл тұрғыда тапсырма орындау деңгейлері

Білімдік өлшемдер	Эксперименттік сыныптары				Бақылау сыныптары			
	Оқушы саны	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төменгі деңгей	Оқушы саны	Жоғары деңгей	Орташа деңгей	Төменгі деңгей
Танымдық қызығушылығы, зияткерлік ұмтылысын тудырып, зерттеушілік тапсырмалар арқылы шығармашылық іс-әрекетке түрткісі	19	13	5	1	19	5	6	8
		68 %	27 %	5 %		26 %	31 %	43 %
Теориялық білімдерді игеруі, қосымша ізденуі, кзіндік зерттеушілік қабілетінің қалыптасу деңгейі	19	12	5	2	19	5	6	8
		63 %	26 %	11 %		27 %	31 %	42 %
Шығармашылық болжау, шығармашылық ұмтылыс, шығармашылық нәтиже	19	9	6	4	19	3	7	9
		47%	31 %	22 %		17 %	36 %	47 %

Қалыптастыру экспериментін зерттеу нәтижесінде жаратылыстану саласы бойынша пән мұғалімдері оқу эксперименті арқылы оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруға арналған тәжірибелер жиынтығының тиімділігін жоғары бағалап, білім сапасының артқандығын білдірді. Қалыптастыру эксперименті зерттеу нәтижесінің шығармашылық іс-әрекеті қалыптасқан, оны орындаудағы білімі, зерттеушілік біліктілігі, жаңа бастамаларды ойлауы, зерттеушілік жұмыстарға бағытталған әрекет тәсілдерін ізденімпаздықпен таңдау, жаңа идеяларды шығармашылық деңгейде ойлауы, іс-әрекетте жоғары деңгейге қол жеткізу біліктілігі, шығармашылық іс-әрекеттің нәтижесі жоғары қалыптасқанын айқындауға мүмкіндік тудырады.

Қорытынды

Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың анықтаушы тәжірибелік эксперименті кезеңінде алынған мектептер бойынша эксперимент және бақылау сыныптары (топтары) таңдалып алынды. Эксперименттік жұмысқа қатысатын сыныптардағы жұмыстар зерттеу мәселесі бойынша кесте бойынша өткізіліп отырды. Мектептегі оқу эксперименті арқылы оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың сауалнамалар, сұрақ-тапсырмалар, тест тапсырмалары және т.б. әдістерді пайдалана отырып, экология, биология пәндері бойынша тапсырмалар беріліп, оқушылардың білімдік деңгейлері анықталды. Осы өлшем бойынша үш топқа бөлінді: біріншісі – оқушылар шығармашылық іс-әрекеті қалыптасқан, интеллектуалдық мүмкіндіктері бар, ізденімпаз тұлға; екіншісі – оқушылар оқу экспериментіне қызығушылығы болғанымен, оған үнемі көмекті қажетсінеді, үшінші – оқушылардың оқу экспериментіне ықыласы орташа, білімді меңгеруге белсенді көзқарасы оның іс-әрекетінде айқын көрініс бермейді.

Қорыта келгенде жоғарыдағы сандық көрсеткіштер мектептегі оқу-зерттеушілік тапсырмалар арқылы оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыру жұмыстары жүйелі ұйымдастырған жағдайда оқушылардың зерттеушілік біліктілігі дамиды, яғни пәнге қызығушылығы мен қосымша өзіндік ізденіс пен зерттеу жұмыстарына қатысуы артады деген қорытынды жасауға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников, Москва, 1989.
2. Половникова Н.А. О системе воспитания познавательной самостоятельности школьников, Москва, 1989.
3. И. Н. Пономарева. Общая методика обучения биологии, - М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 272с.

СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ТӨЛЕУ АЙЖАН КҮМІСБЕКҚЫЗЫ (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ОҚЫТУДАҒЫ БІРЛЕСКЕН (КОЛЛАБОРАТИВТІК) ОРТА - БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ ҚОЛАЙЛЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ	3
ГЕРАСИМОВА ТАТЬЯНА ЮРЬЕВНА (МОГИЛЕВ, БЕЛАРУСЬ) ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-ФИЗИКОВ	5
SHERTAYEVA INZHU BAUYRZHANKYZY, SHERTAYEVA MARZHAN BAUYRZHANKYZY (KONAEV, KAZAKHSTAN) THE CASE METHOD AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY OF EDUCATION	9
ПЕЛЕ ДИАНА (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ ТҮСІМДЕРІ	12
СЕРИК ЖАСМИН (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРДЫ БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	16
САНТЕРХАНҚЫЗЫ ЖАНСАЯ (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) СИНТАКСИСТІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ	21
АЛИХАСАНОВА ЗУЛЬФИЯ ФИЗУЛИЕВНА (ГУЛИСТАН, УЗБЕКИСТАН) СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФЛОРОНИМОВ В РУССКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ	24
КУММЕТОВА КУЛДАСТА ЭЙНУЛЛА ГЫЗЫ (ГУЛИСТАН, УЗБЕКИСТАН) ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПАРЕНТЕТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА	29
НУРТАЛИНА АСЕМ НУРТАЛИҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ЭТИЧЕСКОГО ДЕЛОВОГО ЭТИКЕТА У ПЕДАГОГОВ И РУКОВОДИТЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	32
КАРАГАЕВА ЛИЛЯ УЗАКБАЕВНА, ДИЛЬМУКАШЕВА АЙГУЛ МЫРЗАГАЛИЕВНА, АГЗАТАЕВА ИНДИРА БЕРИКОВНА (АҚТӨБЕ, ҚАЗАҚСТАН) КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫЛАРДЫҢ ФАРМАЦИЯ САЛАСЫНДАҒЫ РӨЛІ	34
ЖҰМАБАЙ ЖАЗИРА БЕКЖАНҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) EMPOWERING REFLECTIVE PEDOGOGY TO SCHOOL STUDENTS THROUGH ELT PRACTICES	39
СУЛЕЙМЕНОВА АЙКӨРКЕМ БАКИТОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) «БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»	41
АСЫЛОВА ЖУЛДЫЗ НАДИРАХЫНОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) "ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ДАРЫНДЫ ЖӘНЕ ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРІМІН ДАМУ"	44
СЕРИКБАЕВА Г.Ж. (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІНІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	48
АСЫЛБЕКОВА САНДУГАШ КАБДЫҒАЛЫМОВНА (АСТАНА, ҚАЗАХСТАН) РОЛЬ ПРОФОРИЕНТАЦИИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ МОНИТОРИНГЕ В СРЕДНЕЙ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ	51
ДАУЛЕТ НҰРАЙ ЖАНАТҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) КІШІ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМҒА БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ	55

АМАНТАЙ АЙГЕРІМ АЙДАРҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) 7-СЫНЫП ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	59
ҚОЖАНОВ АРМАН СЕРІКЖАНҰЛЫ (КОКШЕТАУ, ҚАЗАХСТАН) РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИСКОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	63
МУКУШЕВ АЛИМ ЖАКСЫЛЫКУЛЫ (АСТАНА, ҚАЗАХСТАН) СОЗДАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПОРТАЛА ДЛЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	66
ДЖАЛАЛОВА САЙЁРА МИРХАЙДАРОВНА (ТАШКЕНТ, УЗБЕКИСТАН) АНАЛИЗ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КУРСОВ РУССКОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА	70
ШОКПАРБАЕВА АЙГАНЫМ БАГЫБЕКҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЭТИКИ И КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В ОБУЧЕНИИ БУДУЩИХ УПРАВЛЕНЦЕВ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	75
ЕРГАЛИЕВА РАЙХОН НАВРУЗОВНА (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАХСТАН) ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ БИОЛОГИИ НА ОСНОВЕ ОРГАНИЗАЦИИ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ	78
МЕНДЫБАЕВ АРМАН БОЛАТОВИЧ, МУХАМЕДЖАНОВ ДАУРЕН АЙТМАГАМБЕТОВИЧ, ТУЛИГЕНОВ ТЛЕГЕН КАБДУАЛИЕВИЧ, ТУШКЕНОВА МОЛДИР АЙТМАГАМБЕТОВНА (ПЕТРОПАВЛ, ҚАЗАҚСТАН) МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЕШУДЕ СКАФФОЛДИНГ ПЕН КӨПІРШЕЛЕР ӘДІСІ ҚАБІЛЕТТІҢ ДАМУЫНА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?	81
ІМАНБЕРДИҮЕВА ІНДИРА СЕҮТКАСЫМОВНА (АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН) «PROJECT TECHNOLOGY IN LEARNING ENGLISH»	84
ОРАЗБЕКОВА ЕҢЛІК ОРАЛҒАЗЫҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ДИОЛОГТИК ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	87
ХАСАНОВА НИЛУФАР ХАКНАЗАРОВНА (ТАШКЕНТ, УЗБЕКИСТАН) МЕТОДОЛОГИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА НА ПРИМЕРЕ ЮЖНОЙ КОРЕЕ	90
NURBEKOVA NURBAKYT DARKHANKYZY (ALMATY, KAZAKHSTAN) DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE: SHARPENING PRONUNCIATION IN 9 TH GRADE STUDENTS	94
БАРАТОВА ӘСЕМ ҚАЙРАТҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМЫТУ ТИІМДІЛІГІ	97
АУЕЗХАН АСЕМ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) КОУЧ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	100
БАҒЫСБАЙ ЖАДРА АЗАМАТҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) THE FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN JURIS LINGUISTIC WATCHING “SUITS”	103
ALIBEKOVA ALTUNAI ARARATOVNA (ASTANA, KAZAKHSTAN) THE IMPORTANCE OF LISTENING COMPREHENSION IN LANGUAGE LEARNING: LITERATURE REVIEW.....	106
ҚҰМАРҚАНОВА АЙСҰЛУ АБРЕКҚЫЗЫ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ	108
БЕГЛОВА АНЖЕЛА НИКОЛАВНА (ЧЕЛЯБИНСК, РОССИЯ) ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	112
ŞÜKÜROV RASİM YUSİF OĞLU (BAKİ, AZƏRBAYCAN) İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ MƏSƏLƏ NƏLLİ TƏLİMİNİN BƏZİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	115

ТУЗДЫБАЕВА АКТОТЫ ТОЛЕУБЕКОВНА, КЫЯҚБАЕВА УЛБОСЫН КОЗЫБАЕВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) МЕКТЕПАЛДЫ ТОБЫ БАЛАЛАРЫНЫҢ СЫНИ ТҮРҒЫДАН ОЙЛАУДА БІЛІМ-ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ МЕХАНИЗМІ	117
СУЛЕЙМЕНОВ АДЛЕТ КЫМБАТОВИЧ, АЛИБАЕВА ЖУЛДЫЗ ЕРКИНОВНА, ЖАНАТОВА ГУЛЬМИРА АМАНГАЛИЕВНА (ПАВЛОДАР, ҚАЗАХСТАН) ПОТЕНЦИАЛ ДИАЛОГОВОГО ПОДХОДА В СОЦИОКУЛЬТУРНОМ РАЗВИТИИ СТУДЕНТОВ	119
АЛМАТОВА НУРШАШТЫ АРАПОВНА, СМАГУЛОВА ШОЛПАН КАРИМОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) «СТОРИТЕЛЛИНГ» В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ	122
ЖАПБАРОВА ӘСЕМ САҒАТҚЫЗЫ (ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН) WAYS OF ORGANIZING EXTENSIVE AND INTENSIVE LISTENING PRACTICE IN THE EFL CLASSROOM	125
БОРЛУКОВА МАРИНА НИКОЛАЕВНА, ЛИННИК ОЛЬГА ПЕТРОВНА (СЕМЕЙ, ҚАЗАХСТАН) ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И ИНФОРМАТИКИ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ...	128
ӘШІМ БАЛНҰР ҚАНАТҚЫЗЫ (АСТАНА, ҚАЗАҚСТАН) ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫНЫҢ ОҚУҒА ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДА САРАЛАП ЖӘНЕ ДЕҢГЕЙЛЕП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНУ	133
ФЛЕЙШАВЕР АНЖЕЛИКА ВЛАДИМИРОВНА, ТАСЫМБЕКОВА АЙГЕРИМ ТУРҒАНБЕКОВНА (ТАЛДЫКОРҒАН, ҚАЗАХСТАН) СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ	136
АТИШОВА АЙГЕРИМ НУРЖУМАНОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА ГИБРИДТІ ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ.....	139
ТӨКЕНОВА МӘДИНА БЕРІКҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ КВАДРАТТЫҚ ФУНКЦИЯНЫ ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ.....	142
SMALOVA SANIYA ZHUMAGAZYEVNA (SEMEY, KAZAKHSTAN) FORMATION OF RESEARCH SKILLS AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONDITIONS OF STEM-EDUCATION	147
КУЛЬБЕКОВА АЙЖАН САБИРЖАНОВНА (СЕМЕЙ, ҚАЗАҚСТАН) МЕКТЕПТЕГІ БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА «БУНАҚДЕНЕЛІЛЕР» ТАҚЫРЫБЫН ОҚЫТУДА ОЛАРДЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТОПТАРЫНА ШОЛУ ЖАСАУ	151
САПАРБАЙ АЙДАНА НҰРМАХАНБЕТҚЫЗЫ (ӨСКЕМЕН, ҚАЗАҚСТАН) ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БИОЛОГИЯ ПӘНІНІҢ ОРНЫ	153
ЕСЕНОВА ЭЛЬМИРА МИНГАЗИЛОВНА (АЛМАТЫ, ҚАЗАХСТАН) ПРЕОДОЛЕНИЕ ТРУДНОСТЕЙ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПЕРФЕКТНЫХ ВРЕМЕН В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.....	157
ӘНЖІР МАДИНА МУСАХАНҚЫЗЫ (ПАВЛОДАР, ҚАЗАҚСТАН) БІЛІМ БЕРУДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ИННОВАЦИЯЛАР ДӘУІРІНДЕГІ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМЫТУ	160
ҚАЙРАТҰЛЫ АҚЫЛЖАН (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА КУРСЫНДАҒЫ «ОПТИКА» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	165
URINOV JAMSHID ORTIQOVICH (SAMARQAND, O‘ZBEKISTON) PLYONKA QALINLIGIGA QARAB TERMOXROMİK VO_2 NING ELEKTRON TRANSPORTI VA ORTIK XUSUSIYATLARI	168
ДЖАНЫСОВА ДАРИГА ДЖАНЫСОВНА, БАЙЕКЕЕВА ЗАХИРА МЫРЗАГЕЛЬДИЕВНА (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЕСЕПТІ ШЕШУДІҢ ӘДІСІ	172

ЕСМАҒАМБЕТ ЗАДА НИЗАТУЛЛАҚЫЗЫ (ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН) ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС	174
RAMATULLA AIZADA KUANISHKYZY (ASTANA, KAZAKHSTAN) ENHANCING CROSS-CULTURAL LEARNING: THE ROLE OF TECHNOLOGY TOOLS IN THE CLASSROOM	177
ӘКІМБЕК РАУШАН РАХМАНҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) СНАТГРТ: ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫ ЖАҚСАРТУДЫҢ ЖАҢА ҚҰРАЛЫ	179
ОТЕУЛИНОВА АЙНУР ЗАКАРИЯНОВНА, АХМЕТОВ ЕРШАТ МАХМЕТОВИЧ (АБАЙ ОБЛЫСЫ, ҚАЗАҚСТАН) USING THE PROJECT METHOD IN TEACHING	181
МҰХТАР ТҰНЫҚ (ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН) МОЛЕКУЛАЛЫҚ ФИЗИКАНЫ ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ОҚУҒА ӘСЕРІ	184
KUANYSH MERUERT YERLANKYZY (TARAZ, KAZAKHSTAN) INTERCULTURAL COMMUNICATION IN FOREIGN LANGUAGES TEACHING AND LEARNING	188
ЖҰМАДІЛОВА НАЗЕРКЕ НҰРТІЛЕУҚЫЗЫ (ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН) БОЛАШАҚ КӘСІПТІК ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ МАМАНДАРДЫҢ СӨЗ МӘДЕНИЕТІН ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ	191
АРАПБЕК КАМИЛА АСҚАРҚЫЗЫ (АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН) ОРТАҢҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ	195
АЙКЕЕВА ДАНА МЫРЗАХАНОВНА (ҚАРАҒАНДЫ, ҚАЗАҚСТАН) ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК БІЛІКТЕРІН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДА ДАМУ МҰМКІНДІКТЕРІ	201

Научное издание

МАТЕРИАЛЫ
Международного научно-методического
журнала
«ВЕСТНИК БОБЕК»

Сборник научных статей
Ответственный редактор – Е. Абиев
Технический редактор – Е. Ешим

Подписано в печать 28.02.2024
Формат 190x270. Бумага офсетная. Печать СР
Усл. печ. л. 25 п.л. Тираж 10 экз.

